

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Факультет іноземної філології
та соціальних комунікацій

XI

**ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ**

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

25-26 квітня 2024 року

Матеріали

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ**

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО
СУСПІЛЬСТВА**

**МАТЕРІАЛИ ХІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ,
ВИКЛАДАЧІВ ТА СПІВРОБІТНИКІВ**

(Суми, 25-26 квітня 2024 року)

Суми, 2024

С-70 Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства:

Матеріали одинадцятої Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників (Суми, 25–26 квітня 2024 р.)

/ уклад. М. М. Набок. Суми : Сумський державний університет, 2024.

300 с.

До збірника увійшли наукові матеріали, присвячені актуальним проблемам сучасного перекладу, етнолінгвістики, стилістики, методики та методології сучасних мовознавчих та літературознавчих дисциплін. Складовою збірника є наукові розвідки з питань релігії та культури, соціальних і міжкультурних комунікацій, психологічної теорії та практики, соціологічних досліджень.

Для викладачів закладів вищої освіти, аспірантів, студентів, учителів загальноосвітніх шкіл, гімназій, ліцеїв та коледжів, усіх, хто цікавиться питаннями соціогуманітарного напрямку.

Матеріали друкуються в авторській редакції.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ПРОБЛЕМИ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА

Ірина Лук'янченко, Валерія Крук СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МАРИНІСТИЧНИХ ПЕЙЗАЖНИХ ОПИСІВ В ОПОВІДАННЯХ ДЖЕКА ЛОНДОНА «SOUTH SEA TALES»	11
Оксана Бровкіна, Дарина Щербак ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ГУМОРУ	16
Lyudmyla Hnarovska PROPER NAME: A GLIMPSE OF HISTORY AND TODAY'S PERSPECTIVES.....	21
Svitlana Baranova THEORETICAL AND CONTRASTIVE GRAMMAR IN THE SUBJECT AREA OF PHILOLOGY	26
Ірина Ущаровська, Єлизавета Черниш КОМІЧНЕ ТА ЙОГО КАТЕГОРІЇ	30
Вікторія Внучкова НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З ПОГОДНИМ КОНТЕКСТОМ	33
Halyna Chulanova, Anzhelika Kalchenko DIFFERENCES BETWEEN ANGLICISMS AND INTERNATIONALISMS	37
Махум Shyshkin EVOLUTION OF AMERICAN POLITICAL MEDIA DISCOURSE	41
СЕКЦІЯ 2. ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ СТУДІЇ	
Ольга Шуменко, Глафіра Коваль ФУНКЦІЇ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ЗАГОЛОВКІВ БРИТАНСЬКОЇ АНГЛОМОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	46
Марія Руденко КІНОПЕРЕКЛАД В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	50
Ольга Шуменко, Аліна Сердюк СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ КОМЕДІЙНИХ ФІЛЬМОНІМІВ	55

Olena Yemelyanova, Anna Chudnivets
 PECULIARITIES OF THE TRANSLATION OF A NON-EQUIVALENT LEXICON
 (BASED ON CRUEL PRINCE BY HOLLY BLACK) 60

Олег Шкурко
 СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ДИСКУРСУ СУЧАСНОГО ВІЙСЬКОВОГО
 КОНФЛІКТУ 64

Володимир Бендюг
 ОСОБЛИВОСТІ ЖАНРУ ХОРРОР В ЛІТЕРАТУРНОМУ ДИСКУРСІ 69

СЕКЦІЯ 3. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Наталія Пилипенко-Фріцак
 ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ НОРМ СПІЛКУВАННЯ
 МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
 ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ: МЕТОДИ І ПІДХОДИ 75

Лариса Біденко
 ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
 СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
 ЯК ІНОЗЕМНОЇ 80

СЕКЦІЯ 4. ІНОЗЕМНА МОВА ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

Larysa Otroshchenko, Julia Moros
 PECULIARITIES OF TEACHING ENGLISH TO CHILDREN 85

Наталія Симоненко
 ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ТА
 ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ
 ІНОЗЕМНИХ МОВ 88

Olena Yemelyanova, Yana Herzhan
 ICT-BASED APPROACHES TO TEACHING PERSONAL WRITING 93

Юлія Коробова, Іван Донік
 ВРАХУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ
 АНАЛІТИЧНОГО ЧИТАННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ 98

Анастасія Серишева ЗАСОБИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ В УМОВАХ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ	103
Олена Ємельянова, Ілля Солонар ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЧЕРЕЗ МУЗИКУ ТА ПІСНІ ЗА ДОПОМОГОЮ ІКТ	107
Юлія Коробова, Олександра Лимарь ОНЛАЙН-РЕСУРСИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ЧИТАННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО- ЕМОЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ	112
Юлія Коробова, Вікторія Андрієвська РОЛЬ ПРИНЦИПІВ КОМУНІКАТИВНОГО МЕТОДУ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ	117
СЕКЦІЯ 5. ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ	
Людмила Теліженко, Анжела Кохно СУТНІСТЬ, ПРИЧИНИ, ПРОЯВИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ЕЙДЖИЗМУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ	121
Ірина Жиленко «МАГІЧНИЙ РЕПОРТАЖ» Г. ГАРСІА МАРКЕСА «РОЗПОВІДЬ МОРЯКА» ЯК ЗРАЗОК ЛІТЕРАТУРИ НОН-ФІКШН	126
Maryna Nabok, Serghini-Idrissi Kansas LIFE VALUES AND IDEALS OF UKRAINIANS AND EUROPEANS: COMPARATIVE ANALYSIS	131
Inna Levenok UNITED BY THE INTERNATIONAL LANGUAGE BRIDGE ACTIVITY: UKRAINIAN-ENGLISH INTERCULTURAL DIALOGUE	136
Олександр Дядя ТЕОДИЦІЙНА ПАРАДИГМА ТОМІЗУ ТА НЕОТОМІЗМУ	140

СЕКЦІЯ 6. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Ірина Кубишко

РОЛЬ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИКУ В ПИТАННІ ДОСЯГНЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ 148

Володимир Семенов

СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА В ДІЯЛЬНОСТІ ВІНСТОНА ЧЕРЧИЛЛЯ 152

Ангеліна Ситник

ШЛЯХИ ДОСЯГНЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ В РАМКАХ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ 157

Юлія Ніколаєнко

ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА СФЕРИ ОСВІТИ Й КУЛЬТУРИ 162

Анна Черниш, Діана Бут

МЕДІАСУПРОВІД ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВИХ 166

Анастасія Никоненко

МИСТЕЦЬКА КОЛЕКЦІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ В ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ СТУДЕНТІВ І ВИКЛАДАЧІВ 171

Ольга Бойко, Вікторія Будьона

ПРИВАТНІ ГАЛЕРЕЇ У СУЧАСНОМУ МИСТЕЦЬКОМУ ПРОСТОРИ 176

Валентина Опанасюк, Катерина Завадська

ДИНАМІКА ЗМІСТУ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 181

Поліна Павленко

ВОЛОНТЕРСТВО В АВСТРІЇ:
СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ І МЕДІЙНИЙ АСПЕКТИ 185

Анна Авраменко

КОМУНІКАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА З ЛЮДЬМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ПІДТРИМКА ТА ЗАДОВОЛЕННЯ ПОТРЕБ 189

Валентина Опанасюк, Алесь Сімакова

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ОНЛАЙН В УКРАЇНІ 193

Валерія Мартиненко

ТЕМАТИЧНЕ НАПОВНЕННЯ АНГЛОМОВНОГО ВИДАННЯ FRANCE 24:
ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ІМІДЖУ УКРАЇНИ 198

СЕКЦІЯ 7. ГРОМАДСЬКА УЧАСТЬ В УПРАВЛІННІ ГРОМАДОЮ: ВИКЛИКИ, СТРАТЕГІЇ, МЕХАНІЗМИ

Анна Авраменко

ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ГУМАНІТАРНИХ ПОТРЕБ ОСОБАМИ ПОХИЛОГО ВІКУ
В М. ГЛУХІВ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ 202

Альона Кудаківська

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ 207

Катерина Марчук

ВИЗНАЧЕННЯ КЛЮЧОВИХ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ
ПРОГРАМ ТА ЇХ ВІДПОВІДНОСТІ ЦІЛЯМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ 212

СЕКЦІЯ 8. СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ БЕЗПЕЦІ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ

Парасковія Сахно, Ангеліна Ситник

ДОСТУП ДО ЗАСОБІВ ІСНУВАННЯ ТА ДОБРОБУТ ЛЮДЕЙ,
ЩО ПРОЖИВАЮТЬ В ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ 217

Марина Садівнича, Юлія Лагута

ПОЛІТИЧНІ МЕМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ НА
АУДИТОРІЮ СОЦМЕРЕЖ У ПЕРІОД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ
ВІЙНИ.....222

СЕКЦІЯ 9. ПРОБЛЕМИ Й ПЕРСПЕКТИВИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Людмила Колісник, Валентина Чербар

ЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
ПРОДАВЦІВ АВТОМОБІЛІВ 228

Аліна Сіробаба

ПРОФІЛАКТИКА РИЗИКІВ, ЯКІ ПОВ'ЯЗАНІ З ПОТРЕБОЮ ПІДЛІТКІВ
У ПРИНАЛЕЖНОСТІ ДО РЕФРЕНТНОЇ ГРУПИ 231

Людмила Колісник, Юлія Пронь ЗНАЧЕННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МУЛЬТИКУЛЬТУРНОМУ РОБОЧОМУ СЕРЕДОВИЩІ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	236
Парасковія Сахно, Марія Терехова РІВЕНЬ КОНФЛІКТНОСТІ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ	239
Парасковія Сахно, Валерія Васильєва ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ САМОТНОСТІ ОСОБАМИ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ	244
Дар'я Данілова, Анастасія Кушнерьова ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ В ПЕРІОД РАНЬОЇ ДОРОСЛОСТІ	249
Юлія Тверда КОРЕКЦІЯ ТРИВОЖНОСТІ ЯК ФОРМИ ПРОЯВУ ПОЧУТТЯ САМОТНОСТІ СТУДЕНТІВ	255
Софія Кіпенко ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ЯК НЕОБХІДНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	260
Ніна Мальована, Вікторія Андрієвська ТРАВМИ ВІД ВІЙНИ: ЯК ДОПОМОГТИ ДІТЯМ ТА НА ЩО ЗВЕРТАТИ УВАГУ ДОРОСЛИМ	263
Тетяна Іванова, Валерія Маслак САМОКОНТРОЛЬ У СПІЛКУВАННІ ЯК УМОВА СОЦІАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ	268
Ольга Шаповал ОСОБЛИВОСТІ АСЕРТИВНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ З РІЗНИМИ ПРОЯВАМИ АГРЕСИВНОСТІ ТА ВОРОЖОСТІ.....	273
Сергій Ніколаєнко, Поліна Нагорна СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОКРАСТИНАЦІЇ ТА ЧАСОВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ	276
Дар'я Данілова, Анастасія Яцун ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТРИВОЖНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ФРУСТРОВАНOSTІ В ЮНАКІВ	281

Анна Гунбіна, Анастасія Карпук
ДЕЗАДАПТИВНА МРІЙЛИВІСТЬ У СТУДЕНТІВ ЗІ СХИЛЬНІСТЮ
ДО СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА СУЇЦИДАЛЬНИХ ДУМОК 285

Тетяна Іванова, Юлія Шалатонова
АГРЕСІЯ ЯК СКЛАДОВИЙ КОМПОНЕНТ СТАНУ СИТУАЦІЙНОЇ
ДИСФОРІЇ 290

Тетяна Іванова, Анастасія Козій
ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ СТРЕСУ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 295

СЕКЦІЯ 1

ПРОБЛЕМИ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА

Ірина Лук'янченко,

канд. пед. наук, доцент кафедри

германської філології та методики викладання іноземних мов

Державного закладу «Південноукраїнський національний

педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Валерія Крук,

студентка Державного закладу «Південноукраїнський національний

педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МАРИНІСТИЧНИХ ПЕЙЗАЖНИХ ОПИСІВ В ОПОВІДАННЯХ ДЖЕКА ЛОНДОНА «SOUTH SEA TALES»

Актуальність теми. У теперішній час помітно посилилася увага науковців, мовознавців, лінгвістів до функціонального підходу, що наголошує на вивченні дії мовної системи, тобто паралельному вивченні мови і мовлення. А оскільки повноцінний комунікативний акт здійснюється зазвичай в цілому тексті, який має завершений характер, то функціональний підхід орієнтується на вивчення тексту як лінгвістичного феномену. Текст розглядається як результат досягнення встановленої комунікативної задачі, що була запрограмована автором, і реалізується засобом підпорядкування всіх мовленнєвих елементів окресленій меті. З цього виникає необхідність інтерпретації всіх текстових елементів з урахуванням їхньої безпосередньої участі в розв'язанні зазначеної комунікативної задачі.

Реалізуються ці текстові елементи в композиційно-мовленнєвій тканині художнього тексту і підпорядковуються ряду компонентів. Одні з найважливіших компонентів – це пейзажний, портретний та інтер'єрний описи, які забезпечують цілісне сприйняття художнього твору і беруть участь

в організації композиції твору [2]. Зазначені компоненти протягом багатьох років залишаються предметом наукових розвідок лінгвістів та мовознавців. Інтерес для нашої роботи представляють пейзажні описи, які визначаються як «одна з композиційно-мовленнєвих форм художніх творів, в якій розглядається образ природи, що допомагає представити внутрішній емоційний стан героїв або передати просторову організацію дій» [1]. Різновидом *пейзажного опису* є *мариністичний опис*, який розуміється як *опис* морського простору і подій, що відбуваються на фоні природи (природні катастрофи, шторм, буря, шквал, тощо) [3].

Дослідження ролі пейзажних описів в художніх творах проводили такі науковці, як: Є. Басін, М. Зайцева, Т. Оноприєнко, Т. Чаплинська, Ж. Сеноз та Д. Гортер та ін. Типологію пейзажних описів вивчали: Л. Петрухіна, Ю. Свірідова; лексико-граматичні і стилістичні особливості пейзажних описів аналізували: Т. Грушина, І. Лук'янченко, Г. Пасічник; інтонаційні особливості пейзажних описів характеризувала І. Гуменюк.

Для нашого дослідження інтерес представляють пейзажні описи в творах Дж. Лондона. Незважаючи на те, що творчість Дж. Лондона була об'єктом вивчення багатьох вітчизняних (Т. Денисова, З. Савченко, Н. Лазірко, І. Корунець, О. Ніколенко і М. Дерій, Крейдлер Мішель) і зарубіжних дослідників (Г. Бемфорд, В. Богословський, І. Стоун, Ф. Фонер), однак специфіка ідеостилію письменника повністю не досліджена, не всі його твори проаналізовані детально з точки зору вивчення композиційно-мовленнєвих форм, що зумовлює актуальність обраної проблеми і спонукає нас до розгляду стилістичного аспекту твору Дж. Лондона «Оповіді південних морів» («South Sea Tales»).

Метою роботи є дослідження мовної своєрідності мариністичних пейзажних описів в оповіданнях Джека Лондона «South Sea Tales» [4].

Для досягання поставленої мети вирішувалися наступні **завдання**: 1) розкрити сутність поняття «мариністичний пейзажний опис»; 2) дослідити місце і роль пейзажних описів у формуванні структури тексту в оповіданнях

Джека Лондона «South Sea Tales»; 3) вивчити лексико-стилістичні особливості пейзажних описів в оповіданнях Джека Лондона «South Sea Tales».

Основні результати. Матеріалом дослідження виступає збірка оповідань «South Sea Tales» (Оповіді Південних морів) американського письменника Джека Лондона, в яку входять 8 оповідань, загальною кількістю 159 сторінок. Це такі оповідання, як: «*The Whale Tooth*», «*Mauki*», «*Yah! Yah! Yah!*», «*The House of Maruhi*», «*The Heathen*», «*The Terrible Solomons*», «*The Inevitable White Man*», «*The Seed of McCoy*». З цих оповідань методом суцільної вибірки виокремлювався фактичний матеріал. Було відібрано 130 фрагментів мариністичних пейзажних описів, які аналізувалися за такими аспектами: мета і функції використання у творі та лінгвостилістичні особливості мариністичних пейзажних описів.

Проаналізувавши пейзажні описи моря в означених оповіданнях було встановлено, що пейзаж займає значне місце і є важливою частиною композиції твору, що робить структуру тексту більш виразною, допомагає зрозуміти душевні поривання героїв, їхні почуття та емоції. Пейзажі в художніх текстах Дж. Лондона виконують такі взаємопов'язані *функції*: 1) композиційні, 2) емоційно-естетичні, 3) зображувальні і використовується з такою *метою*: 1) допомогти читачеві краще зрозуміти почуття героїв, 2) повніше передати емоційний стан, у якому вони знаходяться, 3) надати емоційне забарвлення тексту, 4) зробити його більш експресивним для сприймання читачем; 5) створити фон сюжетних подій.

Дослідивши лінгвостилістичні особливості мариністичних пейзажних описів, було встановлено, що найбільш частотними були: метафори, епітети, порівняння, перебільшення, метонімії, які вдало прикрашають та оживляють мариністичний опис в оповіданнях Дж. Лондона. Розглянемо їх більш детально.

За результатами нашого дослідження було виявлено, що епітети в описових фрагментах підрозділяються на: прості, складні та епітети-ланцюжки. Наведемо приклад простих епітетів, за допомогою яких Дж. Лондон дає найбільш зворушливий опис моря: *good tidings, marvelous water, strong current,*

dead calm sea. Уява читача зростає, коли автор вводить складні епітети в свій наратив: *wild-natured island, silver-coloured water, calm-breathing lagoon, sun-dried rock*. Словесні образи оживають в уяві читача, коли він бачить парні епітети та епітети-ланцюжки, за допомогою яких автор надає більш повне і яскраве зображення природної стихії: *pounded coral beach; detached and uninhabited islands* («Mauki»), *spiteful little grey waves* («The House of Maruhi»).

Зазначимо, що існує група епітетів, які зустрічаються протягом всього твору і становляться так званими ключовими словами в мариністичному пейзажі, наприклад, це такі епітети, як *mirrored lagoon* в оповіданні («The House of Maruhi»); *enormous blast of wind* («The Heathen»), *deep water* («Mauki»).

Часто в описах зустрічаються метафоричні епітети; наприклад: *The pearling season; a prosperous season; steady increase of the wind; it was a human torrent; wind is a monstrous thing* («The Heathen»), які привносять силу і міць в образи морської стихії і демонструють майстерність авторського стилю.

Ще одним засобом виразності виступають метафори, які визначаються як сховане порівняння, здійснюючи застосування назви одного предмета до іншого і виявляючи таким чином важливу рису іншого. Часто метафоричні образи передають владу стихії. Шторм на морі постає як динамічний процес, що передається за допомогою дієслів на позначення стихії (*went very high, swallowed, increased, fell down*), які реалізують експресивну функцію опису пейзажу. Наприклад, «*Raoul looked and saw a white anarchy of foam and surge*» («The House of Maruhi»), «*The sea was beaten down by the wind*» («The Heathen»). «*The sea rose. It jumped, it leaped, it soared straight toward the clouds*» («The Heathen»).

Вітер грає також значну роль під час описів, його образ завжди присутній під час зміни подій. Наприклад, «*There was no wind, not even a catspaw*», «*A gust of wind started*» («Yah!Yah!Yah!»), «*A baffling wind prevented him from sailing*» («Mauki»). «*The sea rose with the wind*». «*The wind was a nightmare*» («The Heathen»), «*inconceivable wind was blowing*» («The Terrible Solomons»).

Також було виявлено приклади образних порівнянь в описових фрагментах як вираження художньої образності при створенні більш виразної картини

природної стихії «*The impact was like the strike of the leaden pellets*». «*A splash of salt spray struck his face like the slap of a man's hand*» («The House of Mapuhi»). «*The reef was like an open book for him*» («Mauki»). «*We were packed in our boat like sardines on this glaring, glossy calm day*», «*The American was swept away and over the stern like a piece of chaff during this hurricane*» («The Heathen»).

Підсилювачем емоцій виступають метонімії, які не є частотними в оповіданнях, однак поодинокі випадки були зафіксовані, наприклад, «*all hands were returning to Tahiti in a hurricane*», «*The faces were in the water crying for help*» («The Heathen»). Також було виявлено заявленість випадків звуконаслідування (ономатопеї), наприклад, «... *raffle of our running gear* ...» («The Heathen»), «*The roar of the sea*» («The Heathen»).

Висновки. За результатами проведеного дослідження було зроблено висновок, що мариністичні пейзажні описи в оповіданнях Дж. Лондона переважно скупі, небагатослівні, вставлені автором між подіями, що відбуваються. Однак ці невеликі описи підсилюють почуття страху, безнадійності, тривоги, очікування чогось незвичного та незрозумілого. Найбільш частотними стилістичними засобами в мариністичних описових фрагментах в збірці «Оповіді Південних морей» Дж. Лондона виступають епітети (44%). Метафори займають 38% від загальної кількості стилістичних прийомів, що аналізуються. Порівняння охоплюють 12% від загальної кількості випадків, що аналізуються. Найменш вживаним прийомом виступає такий стилістичний прийом, як метонімія, що зустрічається всього в 6%.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у продовженні детального аналізу оповідань Дж. Лондона «South Sea Tales» з метою дослідження стилістичних особливостей портретних описів персонажів.

Список використаних джерел:

1. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту: Теорія і практикум: наук.-навч. посіб. Донецьк: ДонНУ, 2006. 289 с.
2. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту. Вінниця : Нова книга, 2004. 272 с.

3. Літературознавча енциклопедія : у двох томах / [авт.-уклад. Ю.І. Ковалів]. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. 624 с.

4. London J. South Sea Tales. Київ : Серія: Folio World's Classics. 2024. 159 p.

Оксана Бровкіна,

канд. філол. наук

ст. викладач кафедри германської філології

Сумського державного університету

Дарина Щербак,

студентка Сумського державного університету

ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ГУМОРУ

Представники англомовної лінгвокультури славляться своїм унікальним почуттям гумору, яке вважається складним для розуміння іншими. Британський гумор має специфічний стиль і смислову глибину, що вимагає певного рівня культурної освіченості та розуміння субтексту. Його розуміння вимагає глибшого знання англійської культури, літератури, історії та соціальних конвенцій. Розуміння гумористичних алюзій, культурних референтів та історичних подій є ключовим для повного осмислення британського гумору. Для тих, хто незнайомий з англомовною лінгвокультурою, розуміння її специфічного гумору може бути викликом. Культурні відмінності та унікальність гумористичних стратегій можуть призвести до непорозумінь та спотворення смислу жартів.

Актуальність теми дослідження. Англійська мова широко використовується в міжнародній комунікації, і розуміння особливостей її гумору може бути корисним для ефективного спілкування та культурного розуміння. З'являється необхідність адаптації для ефективної взаємодії з носіями цієї мови в різних сферах, наприклад, освіта, бізнес або міжкультурне спілкування. Сарказм, каламбури, іронія, абсурдність використовуються у англійській лінгвокультурі. Розуміння та подальше їхнє розпізнавання розвине навички

створення жартів, допоможе у спілкуванні з носіями англійської мови, покращить міжкультурний зв'язок. Вміння розуміти та використовувати англійський гумор допомагає покращити комунікацію, зміцнити стосунки та створити дружню обстановку. Відтак, актуальним є дослідження лінгвістичних особливостей та комічних прийомів формування гумору в англомовному середовищі.

Матеріалом дослідження є твори англійських письменників різних історичних епох, новини британських ЗМІ.

Метою поданого дослідження є вивчення та аналіз аспектів, які є основою спілкування гумористичного характеру англійською мовою, а також вивчення культурних, соціальних сфер, що мають вплив на формування та сприйняття гумору в англомовній лінгвокультурі загалом.

Виходячи з мети дослідження були сформульовані наступні **завдання**:

1. Проаналізувати лінгвістичні особливості та сатиричні прийоми формування гумору;
2. Проаналізувати лінгвістичні прийоми комічного, взявши за основу текстові приклади із літератури та медіа.

Гумор є одним із сигналів побудови людських відносин. Він має різні прояви. Через це явище розкриваються життєві протиріччя. Цей процес відбувається за рахунок того, що опис образу і думки автора не відповідають одне одному. Тобто, в основі лежить невідповідність нормі. Це створює комічний ефект і викликає в людей сміх. З такими проявами людина зустрічається в реальному житті через ЗМІ, Інтернет-ресурси, міжособистісну взаємодію тощо [1]. Крім цих проявів у різних сферах, існують також засоби, за допомогою яких створюють гумористичні ефекти.

На рівні характерів відбувається створення системи образів та концентрування на окремій персоні, тобто поділ того, як людина себе позиціонує і якою вона є насправді; або ж протиріччя між бажаним та дійсним. На рівні сюжету в основі лежать комічні ситуації, що повторюються. У ньому одночасно поєднується сміх над предметами і внутрішнє серйозне ставлення до

них з боку того, хто сміється. На мовному рівні задля створення двозначності або комічної суперечності основну роль відіграють різні каламбури, вульгаризми тощо.

Одним із поширених гумористичних засобів є каламбур. Цікавим є його вплив на саму мову, так як він може продемонструвати креативність у використанні мови навіть там, де це було неочікувано. Головна його здатність це використання гри слів задля створення багатозначності, яка раніше не була характерною для використаного слова. Така думка підтверджується визначенням терміну «каламбур» в Кембриджському онлайн-словнику: “*a humorous use of a word or phrase that has several meanings or that sounds like another word*” [7].

Ще одним лінгвістичним засобом гумору є метафора. Цей лінгвістичний прийом створює цілком несподіване й досить смішне зіставлення, виявляє незвичайні зв'язки між ідеями, що дозволяє порівняти справжні значення об'єктів і викликати посмішку. Особливо для розуміння метафори необхідно усвідомлювати концептуальну інформацію, яка виражена всередині самої метафори [5]. Адже, метафори допомагають формувати нові концептуальні рамки за допомогою поєднання двох абсолютно різних понять.

Комічні деталі вкраплення не суперечать ідеї інтегрального значення предметів. Вони допомагають нам побачити недосконалість і абсурдність світу в більш детальному грайливому світлі, викликаючи посмішку та несподіванку. Їх приховати не можна, тому що вони знаходяться на поверхні. Незважаючи на те, що гумор може викликати сміх, не всі прояви сміху пов'язані з гумором [4]. Адже в гуморі відбувається переоцінка і переосмислення недосконалостей, що викликає позитивні емоції і дозволяє погоджуватися з цією недосконалістю, як об'єктом, що робить життя менш нудним.

Гумор передбачає наявність високих ідеалів, тобто це має бути дотепно. У цьому йому допомагають лінгвістичні засоби створення комічного. У минулому столітті слова, які мали особливе значення або спеціальне звучання, додавали гумор у текст. До них належали архаїзми, історизми, які мали гумористичне значення та сприяли створенню комічності.

Наявність певних лексичних одиниць у комічному контексті є поштовхом для створення гумористичного ефекту. «Проте різні культури тяжіють до певних засобів, що зумовлюється, в першу чергу, можливостями національної мови і, звичайно ж, особливостями менталітету нації» [2]. Ці засоби поділяються на:

1. Фонетичні: це каламбури, що ґрунтуються на полісемії, омонімії та енантіосемії (співіснування двох протилежних значень), алітерація й асонанс. Наприклад, використання каламбуру “*Ask for me tomorrow, and you shall find me a grave man*” [9].

2. Лексичні: використання слів із гумористичним та незвичайним звучанням, зазвичай поєднання антонімів й синонімів. Наприклад, “*a fish out of water*” [6];

3. Граматичні: навмисне використання помилок на різних граматичних рівнях з додаванням неформальності до спілкування. Наприклад, “*I’ll be takin’ Sirius his bike back. Not that he needs it anymore*” [8].

Не лише історичний вплив, а й зміст, відіграє роль у важливості гумору. Гумористичний ефект також досягається використанням іронії, сатири, сарказму. На відміну від гумору, в сатирі висміюється щось персональне, щось точкове, а загальне, висміюються проблеми всього людства чи народу. У зв’язку з цим сатира є поширеним явищем у політиці, оскільки має можливість критикувати дії влади. Інформація подається завуальованою, з одного боку, смішною формою, але про дуже серйозні речі. Цей термін використовується для виправдання чи захисту трансгресивних засобів масової інформації [3].

Для іронії важливо розуміти, що вона складається із двох пластів: те, що говориться, і те, про що саме йде мова. Ці два елементи одним з одним не корелюють. Основою іронії є приховане глузування. Але тут ще немає негативного значення, тобто автор вживає ті слова, які мають протилежне значення тому, що він хоче сказати. Вона буває прямою, тобто спрямованою на когось чи самоіронією, яка спрямована назад на самого себе. З іронії з’являється сарказм, який є її найвищим ступенем та показує негативні відтінки, роблячи гумор різким та нещадним. На відміну від іронії виражається сарказм відкрито.

Таким чином, лінгвістичні гумористичні засоби дозволяють змінювати характеристики мови на різних лінгвістичних рівнях з метою створення комічного ефекту. Задля позитивного впливу гумору на аудиторію впливає як історичний процес, і сам контекст. Для створення комічного ефекту в англійському гуморі основну роль відіграють лексичні одиниці та риторичні засоби, що допомагають підкреслити абсурдність, комічність, а також суперечливість ситуації.

Список використаних джерел:

1. Василевська О. І., Дворніченко Л. Л. Особливості використання гумору у консультативній взаємодії. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки*. 2018 Вип. 5. С. 160–166.
2. Підгрушна О. Г. Відтворення англійського гумору в українському художньому перекладі. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2015. 227 с.
3. Declercq D. A Definition of Satire (And Why a Definition Matters). *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*. 2018. vol. 76. iss. 3. Pp. 319–330.
4. Ruch W., Platt T., Proyer R. T. & Chen H.-C. Editorial: Humor and Laughter, Playfulness and Cheerfulness: Upsides and Downsides to a Life of Lightness. *Frontiers in Psychology*. 2019. vol. 10. Pp. 1–6.
5. Skalicky S. & Crossley S. A. Linguistic Features of Sarcasm and Metaphor Production Quality. *ACL Anthology*. 2018. Pp. 7–16. URL : https://www.researchgate.net/publication/325448970_Linguistic_Features_of_Sarcasm_and_Metaphor_Production_Quality (дата звернення: 20.06.2023).
6. Дефініція слова «fish out of water». Cambridge Dictionary. URL : <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/fish-out-of-water> (дата звернення: 09.07.2023).
7. Дефініція слова «pun». Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/pun> (дата звернення: 19.06.2023).

8. Joanne Kathleen Rowling. Harry Potter and the Philosopher's stone. URL: <https://docenti.unimc.it/antonella.pascali/teaching/2018/19055/files/ultima-lezione/harry-potter-and-the-philosophers-stone>.

9. William Shakespeare. Romeo and Juliet. URL: http://shakespeare.mit.edu/romeo_juliet/full.html.

Lyudmyla Hnapovska,

Ph.D. in Philology

Associate Professor of the Department

of Foreign Languages and Linguistic Didactics

Sumy State University

PROPER NAME:

A GLIMPSE OF HISTORY AND TODAY'S PERSPECTIVES

In everyday communication, the onomastic lexicon plays a crucial role in facilitating reference and disambiguation. Whether in interpersonal interactions or written texts, the use of proper names helps individuals identify and track specific entities within a given context. Moreover, proper names serve as markers of identity, allowing individuals to assert their distinctiveness and uniqueness in social settings. The nominations of places, organizations, products, etc. also carry symbolic significance, often reflecting the nation's cultural values and historical legacies.

Paying due tribute to the topicality of researching proper names from the *interdisciplinary* perspective, which constitutes the mainstream of modern scientific research, this paper aims to explore the theory of proper names by delving into its historical development and discussing the key concepts of Onomastics in contemporary debates.

The study of proper names traces back to philosophical inquiries of ancient Greeks (280-207 BC) who initiated the distinction between *proper names* and *common names*, claiming that the Latin term '*nomen proprium*' (= a '*genuine name*') means a name more 'authentic' than other names. Plato and Aristotle developed this idea,

though in different ways. Plato, in his dialogue «Cratylus», discussed the relationship between words and their referents, suggesting that names possess an intrinsic connection to the essence of the named objects. Aristotle, on the other hand, emphasized the conventional nature of names, viewing them as arbitrary labels imposed on entities by social agreement.

The medieval period witnessed further exploration of proper names, with thinkers like Saint Augustine pondering their significance in theological contexts. However, it was not until the modern era that systematic analyses of proper names emerged, notably with the advent of analytic philosophy in the 20th century. In general, *philosophers and logicians* (J.S. Mill, G. Frege, B. Russel, P. F. Strawson, S. Kripke, J.R. Searle, D. Rudenko, Y. Svatko) focus on the *employment* of the name, i.e. reveal the roots of relationship between language and the world, study names as they refer to objects in the world, find out whether a name refers to an object of the world of the senses or one of the world of the imagination.

One of the central debates surrounding the phenomenology of onomastic nomination revolves around the distinction between referential and attributive theories. Referential theories, influenced by the work of Gottlob Frege, propose that proper names function as direct referential pointers to their referents, devoid of descriptive content. In contrast, attributive theories, championed by Bertrand Russell, argue that proper names carry descriptive properties that contribute to their reference [4, p. 153].

Another key concept in the theory of proper names is the phenomenon of rigid designation. According to Saul Kripke, proper names are rigid designators, meaning they refer to the same object in all possible worlds, regardless of the object's properties or attributes in those worlds [2]. This notion has profound implications for our understanding of identity and reference across different contexts.

Contemporary discussions on the nature of proper names extend beyond purely philosophical realms to encompass linguistic, psychological, and computational perspectives. *Psychologists* investigate the cognitive processes involved in proper name recognition and retrieval, shedding light on the mechanisms underlying their salience in memory and perception. *Linguists* focus on *internal relations within*

language, i.e. study how proper names relate to other words; ‘surface’ features of the onomasticon such as the use of a capital letter; examine the role of proper names in syntax, semantics, and pragmatics; explore how they contribute to discourse structure and meaning construction. Additionally, *computational linguists* develop algorithms for proper name identification and disambiguation in natural language processing tasks, highlighting the practical importance of proper names in information retrieval and text analysis.

No matter from what perspective approached, as W.V. Langendonck claims, «... theoretical linguists have often treated proper names as the poor cousin of other grammatical categories», thus admitting their special status in the language system, which is traditionally referred to as ‘marginal position’» [3, p. 182]. And even the basic language opposition of a «proper **name**» vs a «common **noun**» suggests that there exists a huge distinction between onomasticon (*names*) and other *words* in a language.

This is best explained by A. Gardiner who claims that «... we speak of 'proper names', not of 'proper nouns' or 'proper words'. This, therefore, is a fitting opportunity to consider the difference between a 'word' and a 'name'. Of the two terms, 'name' is far the older. It is indeed inconceivable that any human society, however primitive, should have lacked a word for 'name'. This term belongs to the pre-grammatical stage of thought, to a time when people had no interest in words for their own sake, but thought of them solely as a means of speaking about the things of the external world. They never inquired what such and such a word meant, but only by what name such and such a thing was called. Materially a 'word' and a 'name' are identical. But there is this important difference that the direction of thought is opposite in each case. When we speak of a 'word' our minds travel from the sound-sign to whatever it may mean; when we speak of a 'name' we imply that there exists something to which a certain sound-sign corresponds» [1, p. 19].

The above ideas bring us to the point of considering the *semiotic* perspective of a proper name, with all the numerous implications and possibilities it provides to explain the complex nature of the phenomenon under study.

Regarding Ch.W. Morris' triadic semiosis model, every semiotic entity comprises three basic 'ingredients':

- *sign vehicle* - that which acts as a sign
- *designatum* - that which the sign refers to
- *interpretant* - that effect on some *interpreter* in virtue of which the thing in question is a sign to that interpreter.

Given the above considerations, every proper name should be treated as a semiotic entity, i.e. a (linguistic) **sign vehicle** constituted by a unity of form and meaning. *Form*, which is the combination of sounds and a certain morphological pattern/structure, can be simple (e.g. anthroponyms Carl (m.) and Frieda(fem.)) or compound (e.g. anthroponyms Edgar (m.) and Beverl(e)y (fem.)).

Meaning, or the *inner form* of a proper name, is a more complex phenomenon to analyze since it comprises several 'layers' that are neatly interwoven within one form:

- *denotational/referential* – the meaning that is directly ascribed to a certain name bearer, i.e. **designatum** in terms of Morris' model (often referred to as 'referent');
- *etymological/historic* – the meaning that is lexicographically registered. Synchronically, it may(not) be related to a certain name bearer, while diachronically it is always related to a certain socio-cultural context, being its 'mapped' product;
- *connotational/pragmatic* – the meaning that is derived from the associations the referent has acquired through functioning in a certain *socio-cultural* context. It is tightly related to the cognitive activity of an *interpreter* who develops certain associations with the referent as a result of various social contacts;
- *contextual* – the meaning that is derived from the name's functioning in a certain *language context* (literary text, discourse).

Hence, the meaning of a proper name can be defined as a complex information formula which, in terms of Morris' concept, can be classified as an '**interpretant**'. Decoding each of its deep senses enables us to provide *multidisciplinary* research of a proper name as a '*condensed text*' – a phenomenon that by its nature goes far beyond the boundaries of an ordinary word due to its simultaneously being:

- a *language sign*, i.e a semiotic entity (Linguistics and Semiotics perspectives) that exists and performs certain functions in the language system;
- a *social gene* (Social Sciences domain) that keeps and transmits the socially acquired experience of an individual attributed to a certain community where the onomastic nomination is rooted;
- a *phenomenon of culture* (Culture Studies realm) that accumulates the unique ‘cultural code’ of a community’s identity encrypted in the interpretant of a proper name;
- a complex *information pattern* (Cognitive Studies perspective) that retains the collective cognitive efforts taken by representatives of certain ethnic entities.

Conclusion. The theory of proper names encompasses a rich tapestry of philosophical insights, linguistic analyses, psychological and social applications, and cognitive investigations. From ancient philosophical inquiries to contemporary interdisciplinary research, the study of proper names continues to fascinate scholars and practitioners alike. By understanding the theoretical underpinnings of proper names and their practical implications, we gain deeper insights into the complexities of language, cognition, culture, and communication.

References:

1. Gardiner A. *The Theory of Proper Names. A Controversial Essay.* London : Oxford University Press, 1957. 89 p.
2. Kripke S. *Naming and Necessity.* Harvard : Harvard University Press, 1980. 184 p.
3. Langendonck W. *Theory and Typology of Proper Names.* Trends in Linguistics. Berlin and New York : Mouton de Gruyter, 2007. 378 p.
4. Sikander J. Frege: The Theory of Meaning Concerning Proper Names. *KRITIKE.* 2010. Vol. 4, no. 1. P. 150–173. URL: https://www.kritike.org/journal/issue_7/jamil_june2010.pdf.

Svitlana Baranova,

PhD in Philology, Associate Professor

Head of the Department of Germanic Philology

Sumy State University

THEORETICAL AND CONTRASTIVE GRAMMAR IN THE SUBJECT AREA OF PHILOLOGY

According to the Standards of Higher Education of Ukraine [2], philologists' training presupposes the theoretical content of the subject area to be fundamental scientific theories, concepts, principles, categories, methods, and notions of philology. Theoretical and contrastive grammar cannot but be mentioned in this respect.

The purpose of the research is to identify the place of theoretical and contrastive grammar in the study programme “Germanic Languages and Literatures (including Translation), primary – English”; its topicality is explained by the greater interest of scientists and teachers in the quality of education. Besides, this aspect correlates with qualitative education, which is ensured by the strategies spelled out in Sustainable Development Goals (Sustainable Development Goals [SDG], 2015) adopted by the United Nations [4].

The course of theoretical grammar solves the tasks of revealing the learning outcomes acquired by students and defining the basic terms and notions of grammar. The university course is based on knowledge through separate content modules that integrate with its other parts [1; c. 3]. The lectures are complemented by the tasks for the independent work that enables the students to apply theoretical knowledge in scientific work. The aim of the course is for students' achievement of fundamental thinking and the system of specific knowledge in the sphere of philological science, its theoretical bases, and the ability to use the knowledge of the language as a system in scientific research, translation, and pedagogical activity.

On completing the theoretical grammar, students are supposed to:

- know the notions of modern English grammar, identify grammatical meanings, grammatical forms, and grammatical oppositions in the system of

morphology, explain the difference between non-predicative and predicative units at the syntactic level, and determine the methods of linguistic investigation and approaches to language study;

- find the regularities of the English language structure, describe the morphological structure of a word form, and distinguish syntactic relations, connections, and processes;
- explain grammatical phenomena within modern linguistic concepts and use linguistic notions in comparison of paradigmatic and syntagmatic relations, lexical and grammatical aspects of a word, division of words into lexico-morphological and lexico-syntactic classes;
- demonstrate the skills to characterize the grammatical classes of English words, their realization of grammatical categories, and classify word groups, sentences, and parts of the sentence;
- analyse morphological and syntactical units in English, evaluate the role of analysis results for personal research and produce innovative ideas based on the obtained theoretical knowledge in philology, scientific and pedagogical work, consider the transformational models of languages in translation, and make conclusions about their appropriateness in transition from a source text to a target one.

Grammar may be viewed as a language structure or a branch of linguistics. As a branch of linguistics, it investigates the grammatical system of a language. Its object is a phenomenon of the morphological or syntactic level in the language.

Grammar studies the grammatical structure of the language – a set of language means used for utterance production. The two levels of grammatical analysis are morphological and syntactic. The units of the morphological system of any language are morphemes and parts of speech. The units of the syntactic system are word groups, sentences, and parts of the sentence. The basic notions of grammar are a grammatical category, a grammatical meaning, and a grammatical form. The grammatical category is a unity of the grammatical meaning and form. It is an opposition between mutually exclusive grammatical forms expressing general grammatical meaning. Grammatical categories are subdivided into morphological, syntactical, general, specific, explicit,

and implicit. Any grammatical category is represented in the opposition of two or more forms.

The grammatical meaning is a generalized, rather abstract meaning that unites large groups of words that are always expressed by unique formal markers or in opposition by the absence of markers, for example, the grammatical meanings of plurality, passivity, and continuity.

The grammatical form is a synthetic or analytical means of expressing grammatical meaning. The grammatical form is a combination of the stem of a word with an inflectional morpheme (sometimes zero-morpheme). Inflections are the bearers of the grammatical meaning, e.g., *speak, speaks, speaking*.

The grammatical system of a language may be studied by descriptive, explanatory, synchronic, and diachronic (historical) grammar. There appeared communicative and corpus grammar, too.

World languages are classified according to two criteria: origin and inner structure. The linguists took their grammatical (morphological) properties as an absolute criterion for linguistic typology. Morphological typology of the 19th century established four language types: flective, agglutinative, isolating, and incorporating (polysynthetic) languages. However, any language structure can have phenomena that are not peculiar to its type. Thus, in English, some peculiarities refer to another language type: the features characterizing English as agglutinative, e.g., absence of agreement (*scientific works*) or incorporating (*don't-touch-me attitude*). Such features represent the so-called type in the language.

A certain linguistic regularity inherent in some languages, a specific feature of their linguistic structure is a *language type*, e.g., presence/absence of analytical forms, distinguishing of derivative and inflectional elements, parts of speech, function words, agreement, word order, compound word-sentences, synonymy, homonymy of grammatical elements, grammatical gender and classes of nouns, the notion of sentence, existence of non-finite forms of the verb, subordinate clauses. Such regulations exist objectively in languages. A specific combination of such objective language types determines a type of any natural language. The last is referred to as a

stable combination of the critical features of the language connected in a certain way with the existence or absence of other features.

Typological contrasting of the grammatical systems of two or more languages becomes possible due to several isomorphic and allomorphic phenomena in them. It aims to study the peculiarities of the grammatical systems of the languages contrasted, to define their similarities and distinctions, and to help the students cope with linguistic interference, giving them clues to understanding and translating the foreign language. The object of contrastive grammar is inflexional morphemes, parts of speech, morphological categories of the notional parts of speech, paradigmatic classes and types of the syntactic units, syntactic connections, relations and processes, word groups, sentences, and parts of the sentence. According to the syntactic typology of languages, there are nominative, ergative, and active languages. Modern English is a nominative, flective-analytical language with some features of isolation, agglutination, and incorporation.

Thus, theoretical and contrastive grammar forms a basis for the special competencies of philologists that are necessary for their qualitative professional activity.

References:

1. Баранова С.В. Лінгвістична освіта: переклад базових термінів. *Модуси сучасного перекладознавства* / за ред. Т. Анохіної, С. Швачко, Ю. Зацного, С. Запольських та ін.; за заг. ред. С.О. Швачко. Суми: Видавництво СумДУ, 2021. С. 58–63.
2. Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 035 «Філологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Київ : Міністерство освіти і науки України, 2019. 18 с.
3. Shulska N., Kostusiak N., Bukina N., Kyryliuk O., Zinchuk R., Afanasieva O., Levchenko T., Sadvnychy V., Baranova S., Medvid O. Peculiarities of «Unified News» Television Broadcasting: (Non)Adherence to Professional

Standards, Language and Ethical Norms. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Vol. 14. Issue 1. С. 82–88.

4. Sustainable development goals. URL : <https://sdgs.un.org/goals>

Ірина Ущатовська,

канд. філол. наук

доцент, старший викладач кафедри германської філології

Сумського державного університету

Єлизавета Черниш,

студентка Сумського державного університету

КОМІЧНЕ ТА ЙОГО КАТЕГОРІЇ

Комічне – категорія, яка об'єднує естетику, філософію, психологію, літературознавство та лінгвістику та характеризує об'єкти та явища дійсності з певною мірою осміяння. У комічній ситуації людина інтуїтивно осягає невідповідність між неповноцінним, недосконалим змістом явища і його формою, яка претендує на повноцінність і значущість, між високою метою і негідними засобами її досягнення [1, с. 358].

Питання про види, форми, жанри, прийоми і категорії комічного повсякчас висувається у мово- та літературознавстві. Дослідження з цих питань відбуваються за такими пріоритетними напрямками: осмислення природи лінгвістичного та соціального гумору; огляд теорій вербального гумору в сучасній лінгвістиці; аналіз лінгвістичної вербалізації гумористичного ефекту та екстеріоризації гумору в певному виді дискурсу; розгляд гумористичної комунікації, побудованої на порушенні універсальних принципів спілкування; визначення механізмів реалізації гумору та його функцій тощо [4, с. 115].

У мові комічне вербалізується в ряді категорій, до яких належать гумор, іронія, сатира, інвектива, сарказм, гротеск, бурлеск.

Гумор – м'яка, доброзичлива форма сміху, специфічне переживання суперечливості об'єкта, в естетичній оцінці якого поєднується серйозне та

смішне [1, с. 173]. Гумор не заперечує зображуване, а піддає осміянню лише певні його сторони. Він властивий багатьом жанрам фольклору. Майстри гумору – І. Котляревський, М. Гоголь, Л. Глібов, С. Руданський, Остап Вишня, С. Олійник, П. Глазовий та ін. Поширений гумор також і в сучасній прозі. Так, наприклад, роман Наталки Сняданко «Колекція пристрастей, або Пригоди молодої українки» – це гумористична розповідь дівчини про всі стосунки з чоловіками, які були в її житті. Більшість історій головної героїні насичені гумором: «Я не знаю, чому ми з Толею вибрали саме цю книжку для своїх потаємних читань під час перерви. Зараз мені здається, що в цьому не було ніякої романтики, просто книга ця була найменшою, найлегшою і, відповідно, найзручнішою для транспортування під шкільною формою» [3, с. 2].

Іронія – форма комічного, для якої характерна прихована насмішка, замаскована під зовнішньою серйозністю, у загальноприйнятому розумінні – інакомовлення. Ознака іронії – подвійний смисл, причому істинним є не прямо висловлений, а протилежний. Як правило, завдяки іронії передається негативний зміст, тож у словникових значеннях використовуються позитивні концепції [2]. Знову ж таки яскраві приклади іронії зустрічаємо у творчості Наталки Сняданко – її героїня насміхається над людьми, які далекі від мовознавчої освіти: «“Філолог – це не професія. Витратити п’ять років на те, щоб вивчити рідну мову може хіба що повний ідіот” – вважав мій батько, а батько, як відомо з обидвох основних армійських правил, завжди має рацію» [3, с. 23].

Сарказм – крайній ступінь іронії, який викриває особливо небезпечні за своїми суспільними наслідками явища дійсності [1, с. 611]. До сміху додаються різке обурення, презирство, злість. Сутність його полягає в особливому співвідношенні двох планів: припущення і зображення [4].

Сатира – особливий спосіб художнього відображення дійсності, який полягає в гострому осудливому осміянні негативного та об’єктом якого є антиподи загальнолюдських цінностей [1, с. 611–612]. Сатира засуджує старе, історично приречене, показує його внутрішню нікчемність і виражає нові потреби суспільного розвитку.

Інвектива – творчий прийом, що полягає в гостро сатиричному викритті певних осіб чи соціальних явищ [1, с. 301–302]. Видатними майстрами інвективи в античні часи були Архілох, Катулл, Марціал та ін. Як оригінальний жанр інвектива увійшла до новітньої літератури. Значне місце посідає у творчості Т. Шевченка, І. Франка та інших українських письменників.

Гротеск – тип художньої образності, в основі якого лежить крайня міра умовності у відтворенні життя, коли зображувана дійсність постає неймовірною, аномальною, дивною. Для гротеску характерне тяжіння до особливих, спотворених форм, поєднання в одному предметі чи явищі несумісних, контрастних якостей, заперечення усталених художніх і літературних норм, стильова неоднорідність [1, с. 169]. Як засіб художнього узагальнення гротеск розкриває алогізм життєвих явищ, а отже, широко застосовується в сатиричних творах. Зразки гротеску в літературі – «Гаргантюа і Пантагрюель» Ф. Рабле, «Ніс» М. Гоголя, поема «Сон» Т. Шевченка, «Доктор Бессервіссер» І. Франка та ін.

Бурлеск – вид комічної, пародійної поезії та драматургії, генетично пов'язаний із народною сміховою культурою, акцентований на свідомій невідповідності між змістом і формою [1, с. 99–100]. Бурлеск використовується передусім як епатаційний, пародійно знижений тон, вказує на невідповідність застарілих суспільних цінностей новій історичній та соціальній ситуації. Яскравий зразок – поема І. Котляревського «Енеїда», яка була переробкою однойменної епічної поеми римського поета Вергілія. Зберігається основний сюжет оригіналу, але в образах богів, греків та троянців відтворено типові українські характери. Подібні твори відомі з античних часів. Елементи бурлеску присутні в українських обрядових іграх та піснях.

Висновки. Комічне реалізується в таких основних категоріях, як гумор, іронія, сатира, інвектива, сарказм, гротеск, бурлеск. Вони завжди розглядаються в поєднанні з екстралінгвістичними чинниками; комічне створюється на всіх мовних рівнях, але при цьому будь-який мовний засіб творення комічного стає ефективним лише тоді, коли адресат розпізнає комічну інтенцію мовця та відповідним чином на неї реагує.

Список використаних джерел:

1. Гром'як Р. Т. Літературознавчий словник-довідник. Київ : ВЦ «Академія», 2007.
2. Жугай В. Засоби мовної реалізації та функції гумору у німецькому кінематографі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. №30. С. 178–187.
3. Сняданко Н. Колекція пристрастей, або Пригоди молоді українки. Харків : Фоліо, 2006. 287 с.
4. McGhee P. Humor: Its origin and development. San Francisco: W. H. Freeman and Company, 1979. 251 с.

Вікторія Внучкова,

студентка Сумського державного університету

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З ПОГОДНИМ КОНТЕКСТОМ

Вивчаючи іноземну мову студенти часто стикаються з проблемою розуміння та трактування фразеологічних одиниць. Фразеологізми – це ті особливі мовні одиниці, які зберігають та передають національно-культурну інформацію [3, с.72]. Вони є невід'ємною частиною мови, відображаючи уявлення народу про світ, його історію, культуру, традиції та світогляд.

Спосіб життя людей часто залежить від погоди за вікном. Тому можна знайти велику кількість фразеологічних одиниць присвячених погодним явищам, а оскільки ця тема буде актуальною завжди, то кількість ідіом буде лише збільшуватись з часом. Актуальність теми полягає у тому, що вивчення фразеологічних одиниць з погодним контекстом допомагає краще зрозуміти мову, її красу та виразність, а також використовувати їх у власному мовленні, роблячи його більш образним та емоційним. Метою розвідки є вивчення фразеологічних одиниць з погодним контекстом, а завдання полягає в аналізі національно-культурного контексту фразеологізмів та глибшому розуміння подій та явищ, які лягли в їх основу.

Тема погоди піднімається чи не в кожній розмові. Оскар Уайльд вважав, що розмови про погоду ведуть ті, кому бракує фантазії поговорити про щось інше. А Білл Брайсон казав, що найбільш примітне в цих розмовах те, що вони не мають нічого примітного [4]. Але саме спілкування на тему погоди допомагає побороти сором'язливість, почати розмову першим та перейти до обговорення більш важливих тем; або ж спосіб заповнити паузу чи відійти від незручної теми.

Варто зазначити що погода в Британії мінлива та непередбачувана, часто дощова і фразеологізмів пов'язаних з цим феноменом у мові досить багато. Ідіома *as right as rain*, яка використовується в неформальному спілкуванні у значенні «бути здоровим та гарно почуватись». У цьому фразеологічному виразі дощ розглядається як позитивне явище і може трактуватись як схильність британців бачити позитивні аспекти навіть у похмурих ситуаціях, уміння адаптуватись під різні погодні умови та життєві ситуації.

Аналогічний національно-культурний контекст має ідіома *come rain or shine* у значенні «щоб не відбулось», «у будь-якому випадку». *Save it for a rainy day* – фразеологізм, який вкотре підкреслює мінливість погоди та британський прагматизм. На випадок непередбачуваних обставин має завжди бути інший план або додаткові заощадження. Саме в подібній поведінці проявляється схильність до практичності та обережності притаманна британському народу.

А ось у наступних фразеологізмах дощ має негативну конотацію. У виразі *it never rains but it pours* дощ порівнюють з негараздами в житті, які так само як і дощова погода приходять раптово та на довгий період. Зазвичай чорна смуга в житті, яка супроводжується численними проблемами триває довгий період, впродовж якого негаразди сиплються на голову один за одним, так само як дощ. Фразеологічна одиниця передає відчуття пригніченості та втоми від чисельних труднощів, підкреслює важливість оптимістичного мислення та стійкості духу під час важкого періоду в житті.

Ідіоматичний вираз *raining cats and dogs* бере свій початок ще у XVII столітті коли вулиці були переповнені безпритульними тваринами, зокрема котами та собаками. Більшість з них помирили через голод та холод, а сильні

дощі змивали з вулиць трупи тварин. Про це явище згадував Джонатан Свіфт у одній зі своїх поем “*Dead cats, and turnip tops, come tumbling down the flood*” [2, с. 235]. Отже, цей метафоричний вираз має безпосереднє відношення до погоди та згаданих у фразеологізмі тварин й показує пристрасність британців до яскравих і виразних висловів, які ґрунтуються на власних спостереженнях та реальних подіях.

Ідіома *under the weather* пов’язана з морською тематикою та виражає стан хвороби або поганого самопочуття. Вважають, що моряки, які потерпали від морської хвороби лягали під флюгер, адже вірили, що перебування у цьому місці полегшить перебіг недуги. Фразеологічну одиницю в сучасному її значенні можна зустріти в різних фільмах та серіалах, наприклад “*Look, cliff, my father is under the weather, so I'm taking over, and he wasn't able to put out a call for volunteers, so we don't even have a team yet*” [1].

Часто фразеологічні одиниці з компонентом «погода» використовують для опису людських переживань. Яскравим прикладом є фразеологізм *calm before the storm*, яку можна зустріти не лише в англійській, а й у багатьох інших мовах. Ця ідіома означає період уявного спокою, який передує часу труднощів, конфліктів або негараздів. Вона вказує на приховану напругу та занепокоєння під вдаваним спокоєм. Протягом всієї історії люди спостерігали за світом природи в пошуках ознак небезпеки, що насувається. Ця ідіома відображає розуміння того, що період спокійної погоди може передувати руйнівному шторму. Етимологія вислову є доволі давньої, адже її можна знайти в одному з творів Шекспіра. Загалом, ідіома *calm before the storm* виходить за межі національних і культурних кордонів. Вона відображає універсальний людський досвід і слугує попередженням про необхідність бути готовими до майбутніх викликів.

Отже, англійська мова налічує безліч фразеологічних одиниць пов’язаних з погодою, які можна знайти як у літературних творах, так і у засобах масової інформації, серіалах та фільмах. Встановлено, що фразеологізми з погодним контекстом відображають культурні погляди, екологічні реалії та реакцію людини на метеорологічні явища. Зокрема найбільша частка проаналізованих

фразеологічних одиниць описує дощову погоду. Таким чином можна зробити висновок, що це погодні явище переважає в Британії і значним чином впливає на життя людей. Через метеоролінгвістичну призму ці фразеологізми ілюструють мовну адаптацію до кліматичної мінливості. Еволюція і стійкість фразеологізмів, пов'язаних з погодою, свідчать про міцні культурні зв'язки з природою. Аналіз цих мовних явищ розкриває складний взаємозв'язок між мовою, культурою та погодою, пропонуючи розуміння переплетіння людського досвіду та кліматичних впливів на еволюцію мови.

Список використаних джерел:

1. A Rose for Christmas. URL: https://www.imdb.com/title/tt6284950/?ref_=nv_sr_srsrg_0_tt_8_nm_0_q_A%2520Rose%2520for%2520Christmas (date of access: 21.04.2024).
2. Ford M. London. A History in Verse. Harvard University Press, 2015. 784 p. URL: <https://doi.org/10.4159/9780674273702> (date of access: 21.04.2024).
3. Галинська О. М. Фразеологізми як знаки культурної інформації. *Проблеми зіставної семантики*. 2011. С. 72–77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pzs_2011_10%282%29__16 (дата звернення: 21.04.2024).
4. Геддес Л. Чому британці постійно говорять про погоду. BBC News Україна. 2017. 6 груд. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-fut-42242233> (дата звернення: 21.04.2024).

Науковий керівник – Чуланова Г. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології Сумського державного університету.

Halyna Chulanova,

Candidate of Philology

Associate Professor of the Department of Germanic Philology of

Sumy State University

Anzhelika Kalchenko,

student of Sumy State University

DIFFERENCES BETWEEN ANGLICISMS AND INTERNATIONALISMS

As globalization continues to impact various aspects of contemporary life, language and communication remain indispensable tools in facilitating its progress. The rapid advancements in technology play a significant role in introducing foreign words into languages, known as anglicisms and internationalisms. English, being at the forefront of technological innovation and scientific discoveries, holds a dominant position as a global language, exerting influence on numerous national languages worldwide. This influence presents a dual effect: while it enriches national vocabularies, it also poses challenges to their organic development. Given the increasing attention to the impact of English on other languages, this essay holds relevance and significance in contemporary discourse.

This paper aims to delve into the distinctions between anglicisms and internationalisms within the realm of language, elucidating their origins, characteristics, usage, and impact on linguistic diversity in the context of globalization.

First of all, we have to establish clear definitions of anglicisms and internationalisms, highlighting their core attributes and how they are perceived within linguistic scholarship and across diverse language communities. A historical exploration is necessary to understand the roots and evolution of anglicisms and internationalisms. By tracing their emergence in various cultural, social, and historical contexts, we can uncover the driving forces behind their adoption and dissemination, such as technological progress, cultural exchange, and global commerce. Finally, we must evaluate the broader implications of anglicisms and internationalisms for

linguistic diversity and language vitality. This entails considering their effects on language endangerment, language shift, and language contact phenomena, as well as their coexistence with indigenous and minority languages in multilingual societies.

Considering that the terms “internationalism” and “anglicism” share similar definitions, one aspect of discussion regarding the influence of the English language on other global languages involves examining the nature of these terms.

Petralli suggests that, rather than being a distinct lexical category, the term “internationalism” refers to a group of diverse lexemes found across different languages. These lexemes share similar form and meaning, often referred to as common “(inter)lexemes” or lexical sources. In simpler terms, an internationalism is typically a word present in unrelated languages or language families, characterized by similar orthographic or phonetic structure and overlapping semantic domains. Commonly, these “internationalisms” originate from Greek or Latin roots [4].

For example, the term “*architecture*” serves as an illustration of an international word shared by a diverse array of languages. This includes Italian “*architettura*,” Latvian “*architektūra*,” Polish “*architektura*,” Romanian “*arhitectură*,” French “*architecture*,” and Ukrainian “*arkhitektura*.” According to Wexler, words like “architecture” belong to a subgroup of internationalisms characterized as “unmarked” or “denationalized” regarding a specific national origin. They are borrowed from various languages without conveying historical or contemporary ethnocultural or ideological allegiance to a particular linguistic community [5, p. 80].

Wexler also delineates another subgroup termed as “vocabulary which is marked negatively with regard to national origin.” Here, he refers to the adoption of new vocabulary, primarily from Latin and Greek origins, to replace existing terms considered undesirable [5, p. 80]. An example of this phenomenon occurred during the modernization of the Japanese language in the 19th and early 20th centuries. Japan undertook a linguistic overhaul, replacing indigenous vocabulary with new words of Chinese or Western origin as a means to distance itself from traditional cultural roots and align with the modern Western world.

For instance, the Japanese word for “*clothing*,” “*fuku*,” was substituted with “*fashion*,” derived from the English term. Similarly, the term for “*technology*” in Japanese, “*ninjutsu*,” was supplanted by “*ekunoroji*” (technology), borrowed from the English word “*technology*.”

Wexler also identified a third subgroup of neo-classical vocabulary termed as “marked positively for national origin.” Here, the recipient language consciously and willingly adopts terms from a specific donor language to foster an ethnocultural, political, and ideological connection and identification with it [5, p. 81]. As an example, Wexler discusses the influence of classical Arabic languages on Islamic languages, which serves as a demonstration of respect and the propagation of Muslim culture.

Similarly, Wexler notes the impact of the Russian language on all other languages of the former Soviet Union countries as another instance of the spread of internationalism. This influence extended to the adoption of the Cyrillic alphabet in these languages [5, p. 81].

Furthermore, there is ongoing disagreement among linguists and scholars, including Manfred Görlach, John M. Lipski, Koller, and others, regarding the definitions of “*internationalism*” and “*anglicism*.” While some contend that these terms are interchangeable as they both refer to words or expressions borrowed from other languages and used in a new context, others argue that there are notable distinctions between the two. These differences hinge on factors such as the frequency of usage, level of integration into the target language, and cultural connotations associated with the borrowed terms.

One theory posits that internationalisms and anglicisms share similarities as they both represent forms of linguistic borrowing with comparable impacts on the recipient language. Both types of borrowings, for instance, have the potential to introduce new vocabulary and concepts, expand the lexicon of a language, and facilitate communication across linguistic and cultural boundaries. However, it's essential to acknowledge that this viewpoint is just one perspective on the matter, and there are

numerous other factors to take into account when comparing internationalism and anglicism.

For example, Manfred Görlach, a prominent lexicographer, approached the task of distinguishing internationalisms from borrowings of identifiable national origins with seriousness when he developed the Dictionary of European Anglicisms [1]. His decision was to exclude internationalisms from the dictionary to align primarily with his definition of anglicism, which he defines as “a word or phrase that bears recognizable English characteristics in its form (spelling, pronunciation, morphology), or at least one of these” [1, p. 3]. In contrast, many neo-Greek/Latin words are genuinely international, devoid of any national connotations unless there are extralinguistic factors involved.

In contrast, American linguist John M. Lipski presented an opposing viewpoint on the similarity between anglicisms and internationalisms in his paper “Latin American Spanish” [3, p. 11]. Lipski argues that “internationalism” and “anglicism” are often used interchangeably, referring to imported words and phrases that have become integrated into the lexicon of the target language.

Another perspective on the differences between these terms suggests that their definitions may depend on cultural background, leading to them being considered equivalent or distinct. This idea is echoed in a quote by Koller from her book chapter titled “Anglicisms and Internationalism in German,” found in the edited volume “International Perspectives on English as a Lingua Franca” [2, p. 357]. In this chapter, Koller explores the use of anglicisms and internationalisms in the German language and discusses the factors influencing their adoption and adaptation in various contexts. The scientist notes, “Both anglicisms and internationalisms may be seen as a reflection of the growing internationalization of languages, as well as the dominance of English as a global language” [2, p. 357].

In conclusion, the exploration of anglicisms and internationalisms within the context of globalization reveals their significant impact on language evolution and diversity. As English continues to exert influence on global communication, the distinctions between these linguistic phenomena provide insights into the complex

dynamics of language borrowing and cultural exchange. The ongoing debate among linguists and scholars regarding their definitions underscores the need for a nuanced understanding of linguistic phenomena in diverse cultural contexts. By recognizing the multifaceted nature of anglicisms and internationalisms, we can navigate language globalization more effectively and contribute to the preservation and promotion of linguistic diversity worldwide.

References:

1. Görlach M. A dictionary of European Anglicisms. Oxford, 2001.
2. Koller, Lynne H. It Could Never Happen Here: Promoting Violence Prevention Education for Emergency Department Nurses. *The Journal of Continuing Education in Nursing*. 2016. № 47(8). 356–360.
3. Lipski J. M. Latin American Spanish. New York : Longman Pub Group, 1994. 440 p.
4. Petralli A. Tendenze europee nel lessico italiano. Internazionalismi: problemi di metodo e nuove parole d'Europa. Rome, 1992.
5. Wexler P. Towards a structural definition of 'internationalisms'. Bologna, 1969. Pp. 77–92.

Maxym Shyshkin,

Postgraduate student of Sumy State University

EVOLUTION OF AMERICAN POLITICAL MEDIA DISCOURSE

The relevance of the work deals with the causal relationship study of modern American political media discourse evolution based on American journalism history formation.

The purpose of the work is the analytical aspect of researching the historical background of the American journalism formation and the federal authorities influence, which have an impact on the modern media discourse formation in general.

Stephen Day in Cambridge, Massachusetts was the first printer in colonial America. British regulation of the press was extended to the colonies. «Public Occurrences both Foreign and Domestick», by Benjamin Harris, was the first newspaper in the colonies in 1690. It was closed after its first issue because of a Massachusetts law that forbade printing without the accreditation of the colony's governor.

James Franklin, brother of Benjamin Franklin, published the «New England Courant» newspaper. The policy of this publication was completely subordinated to the colonial power and censorship. Silence Dogood is the pseudonym of Benjamin Franklin, which was published in his brother's newspaper. A common newspaper practice of the time was to print under a pseudonym. This made it possible to protect the authors of publications from persecution and punishment by the British colonial authorities [3, p. 15–28].

In the United States around 1800, newspapers became more independent and professional, but they still did not always present reliable information or be responsible. Most of the messages were simply copied from other newspapers, and local news was not even published there. In addition to news, there could be categories of poetry, fiction, or the humorous genre. Newspapers grew in circulation and influence as the Industrial Revolution transformed American cities such as New York, Boston, Philadelphia, and Washington. Newspapers could print many copies quickly and cheaply with new machinery such as printing presses and the telegraph, which helped to reach a wider audience and improve the commercial as well as economic position of publishers.

In 1835, James Gordon Bennett was a founder of the «New York Herald», which was one of the first newspapers to resemble modern ones. This paper was the first publication to include regular news and event coverage by local newspaper staff, as well as consistent coverage of business events on Wall Street. In 1838, Bennett established an initial group of six foreign correspondents in Europe and sent domestic correspondents to important cities, such as the first reporter to regularly cover the proceedings of Congress.

In 1851, George Jones and Henry Raymond was a founder of «The New York Times». This newspaper set the standard for reliable written reporting. Although The New York Times had the potential to be more popular and profitable, it fell short of its goals at the time.

The Civil War had a complicated influence on American journalism. War journalists were hired by prominent newspapers to report on the course of combat events, enjoying greater authority and independence. These journalists used inventions like the telegraph and the railroad to speed up news deliveries to their publishing houses. Telegraphic messages were expensive, so journalists developed a more concise writing style, which became the norm for the next century [4, p. 2-4].

As the need for news grew, the six major New York newspapers formed the first radio cooperative, where David Gale, publisher of the Journal of Commerce, and James Gordon Bennett focused their efforts on providing comprehensive coverage of European publishers for all other papers. The result of this event was the founding of the Associated Press.

In 1901, Guglielmo Marconi and his team sent a radio signal from the US to Europe using a wireless radio transmitter. His invention was very popular for sending messages across the ocean until 1907. In November 1920, in Pittsburgh, Pennsylvania, radio broadcasting was first used for commercial purposes. Journalist associations quickly adopted Marconi's invention to share current events with the public on an unprecedented scale.

In the 1920s, the technology for television was developed, and the first public television broadcast took place in July 1941 in New York City. Radio and television have been widely used for journalism, and now there are many networks dedicated only to broadcast journalism.

Globalization has provoked a rebranding of the original concepts of mass media. A few websites are returning to what journalism used to be, such as the Voice of San Diego, which does in-depth analytical reporting, and the Global Post, which covers news from other countries [1, p. 169–195].

The US has a free media system, but the First Amendment and the Federal Media Act impose a number of restrictions, such as state control of the media in a manner similar to European countries.

Mass media in the United States use the so-called North Atlantic model.

The North Atlantic model, or the liberal model of mass media, is a type of press system that emerged together with mass media and the protection of press rights. Commercial interests are likely to favor journalistic self-regulation. The mass media in the USA is not under much government control, but judging by the above, this is a temporary phenomenon.

The United States follows a liberal model that adapts to a professional model that involves controlling speech and reducing the influence of politics on public opinion. The role of the state in the mass media market is limited by the fact that liberal institutions in the United States arose from the very beginning of the creation of the state. The United States follows a model of moderate pluralism, which means that it has a diverse society with different groups and opinions. It is important to remember that all democratic states that are considered liberal have a sophisticated rational-legal form of government. As a rule, the mass media in liberal countries focus more on commerce than on politics. As the media become more business-oriented and journalists become more specialized, they tend to differentiate themselves from politics, which is typical of the liberal model.

The media are differentiated from other social groups involved in politics, such as parties, religions and interests, in a way that is typical of the liberal model. The theory of differentiation has led to widely recognized ideas about media systems, which are based on various assumptions [2, p. 183–201].

We can draw the following conclusion: conventional wisdom states that many people consider the liberal system to be the most perfect and the most modern, and they associate it with modernity. According to differentiation theory, the most efficient way to organize a liberal system is to have power in the hands of the few and distribute it among the many so that it is not too powerful or influential; the media system in the United States, which was previously self-sufficient due to commercialization, has now

become dependent on it. The journalist's participation in specific political organizations has become a new means of earning, which can be considered as a form of commerce.

REFERENCES:

1. Fletcher R., Cornia A., Nielsen R. How polarized are online and offline news audiences? A comparative analysis of twelve countries. *International Journal of Press/Politics*. 2020. №25. C. 169–195.

2. Nechushta E. From liberal to polarized liberal? Contemporary U.S. news in Hallin and Mancini's typology of news systems. *International Journal of Press/Politics*. 2018. №23. C. 183–201.

3. Nerone J. Why journalism history matters to journalism studies. *American Journalism*. 2013. № 30. C. 15–28.

4. Rogers Tony. «Are Newspapers Dying?» ThoughtCo, Aug. 27, 2020. URL: [thoughtco.com/are-newspapers-dying-2074122](https://www.thoughtco.com/are-newspapers-dying-2074122)

Scientific supervisor – L. V. Shchyhlo, Candidate of philological sciences, Associate Professor of the Department of Germanic Philology, Sumy State University.

СЕКЦІЯ 2

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ СТУДІЇ

Ольга Шуменко,

канд. філол. наук

доцент кафедри германської філології

Сумського державного університету

Глафіра Коваль,

студентка Сумського державного університету

ФУНКЦІЇ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ЗАГОЛОВКІВ БРИТАНСЬКОЇ АНГЛОМОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Актуальність теми полягає в тому, що зважаючи на значущість ролі заголовків художніх книг загалом і романів британської англомовної літератури в тому числі, надзвичайно важливим є проаналізувати способи їх перекладу українською мовою, адже це безпосередньо впливає на сприйняття книги українським читачем.

Мета – визначити особливості заголовків і їхньої ролі у сприйнятті тексту, а також труднощів, прийомів та способів перекладу заголовків романів британської літератури. Для досягнення поставленої мети необхідно визначити поняття заголовка, з'ясувати його основні функції та роль та дослідити способи перекладу назв романів англомовної британської літератури.

Практичне значення одержаних результатів визначається можливістю їх використання в процесі подальших наукових досліджень, присвячених вивченню перекладу назв у науково-популярній літературі, а також в процесі навчання студентів лінгвістичних спеціальностей.

Науковці стверджують, що заголовок — це перший знак тексту, який дарує читачеві комплексне уявлення про книгу. Саме заголовок книги має найбільший вплив на первинне розуміння тексту і стає першим кроком до його інтерпретації. Заголовки книг допомагають читачеві швидко ознайомитися зі змістом і

зрозуміти про що повідомлять його публікації, що важливе в інформації, котру йому пропонують, що становить для нього особистий інтерес [8]. Надалі у роботі ми будемо схилитися саме до цього визначення поняття «заголовок».

Заголовок – це своєрідний парафраз тексту. Посідаючи проміжне місце між текстом і розташованою поза ним дійсністю, заголовок слугує сполучною ланкою між ними [10]. Лінгвісти водночас зазначають, що заголовки є своєрідними мікротекстами, які відображають загальнокультурний контекст і містять інформацію про певну епоху, її цінності та ідеї [7]. До того ж, заголовок є незамкненою лексичною мікросистемою, яка з плином часу постійно змінюється і видозмінюється, відображаючи зв'язок між письменниками та культурним середовищем тієї чи іншої країни.

Заголовок займає виняткове місце в тексті, оскільки він одразу привертає увагу читача та впливає на його рішення читати книгу чи ні. Більш того, назви книг, безумовно, призначені для ідентифікації та індивідуалізації твору мистецтва, але їх мета виходить за межі простого позначення: функція заголовків полягає в тому, щоб керувати тлумаченням тексту, та вказувати на те, як слід читати і сприймати літературний твір [9].

Загалом, говорячи про функції заголовків у тексті, варто підкреслити, що:

- 1) заголовки допомагають структурувати великий за обсягом текстовий матеріал;
- 2) заголовки створюють зв'язок між читачем і видавництвом;
- 3) заголовки полегшують організацію процесу читання твору;
- 4) заголовки допомагають читачеві обдумати окремі частини тексту і підготуватися до прочитання наступного фрагмента тексту (розділу або глави);
- 5) заголовки полегшують пошук вибіркової інформації;
- 6) заголовки акцентують увагу читача на окремих частинах тексту та сприяють глибшому засвоєнню інформації [2, с. 268].

Говорячи про переклад назв романів британської літератури треба зазначити, що перекладачі при перекладі часто послуговувалися саме цим способом перекладу, адже автори зазвичай вкладають універсальне значення у

назви книг. Наприклад, *The Chronicles of Narnia*, Clive Staples Lewis – укр. *Хроніки Нарнії*, Клайв Стейплз Льюїс [5].

Доволі часто під час перекладу назви з англійської мови на українську перекладач вдається до такої лексичної перекладацької трансформації як транслітерація. Транслітерація або транслітерування – конверсія систем письма, при якій кожний графічний елемент (знак) однієї системи письма передається одним і тим же графічним елементом іншої системи письма; заміна знаків, літер (чи їх поєднань), текстів однієї писемності (графічної системи письма) знаками чи літерами іншої, незалежно від їхньої вимови [8, с. 143]. Наприклад, *Jane Eyre*, Charlotte Brontë – укр. *Джейн Ейр*, Шарлота Бронте [1].

Часто при перекладі перекладач усвідомлює, що, якщо перекласти назву роману дослівно, читач може не зрозуміти про що йдеться в книзі, і тому він приймає рішення додати слово чи словосполучення, щоб краще розкрити те, про що йтиметься в книзі. Саме тому він приймає рішення використати таку стратегію як додавання. Додавання — це тип перекладацької трансформації полягає у додаванні до перекладеного тексту доречних у конкретному контексті слів, яких не було в оригінальному тексті [8, с. 143].

Наприклад, назва книги *Of Human Bondage* (William Somerset Maugham) перекладена українською як *Тягар пристрастей людських*, Вільям Сомерсет Моем [6]. Отож, якщо оригінальну назву книги англійської мови перекласти дослівно, отримаємо Людська неволя або Людський тягар, тому в цьому випадку маємо додавання слова пристрастей.

Іншим прикладом може слугувати книга *4:50 from Paddington* (Agatha Christie), назву якої українською мовою переклали наступним чином: *Поїзд о 4:50 із Педдінгтона*, Агата Крісті [3]. У цьому випадку перекладач додає до назви твору слово «потяг» для уточнення, адже дослівний переклад може звучати неповним і нехарактерним для українських конструкцій.

Прикладом використання такої перекладацької трансформації як спрощення може слугувати і книга *The Mirror Crack'd from Side to Side* (Agatha Christie) — *Тріснуло дзеркало*, Агата Крісті [4]. У цьому випадку, якщо перекласти

назву дослівно, то отримаємо Дзеркало тріснуло з краю до краю. Отож, бачимо, що і в цьому випадку перекладач приймає рішення уникати надлишковості і передати виключно ключову інформацію.

Отже, особливості перекладу назв романів британської літератури є надзвичайно цікавою сферою дослідження для лінгвістів, зважаючи на вплив британської літератури і її значимість для формування і розвитку світової культури. Важливо проаналізувати переклад заголовків книг, адже саме вони формують перше враження у читача і грають вирішальну роль у тому, зацікавить його книга чи ні.

Список використаних джерел:

1. Бронте Ш. Джейн Ейр / пер. з англ. Р. Романишин і А. Лесів. Київ : Книголав, 2023. 624 с.
2. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і допов. Львів : ПАІС, 2004. 268 с.
3. Крісті А. Поїзд о 4:50 з Педдінгтона. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2023. 288 с.
4. Крісті А. Тріснуло дзеркало / пер. з англ. В. Шовкун. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2023. 320 с.
5. Льюїс К. С. Хроніки Нарнії. Львів : Видавництво Старого Лева, 2022. 912 с.
6. Моем В. С. Тягар пристрастей людських. Київ : Bookchef, 2021. 768 с.
7. Юлдашева Л. Заголовок як особлива номінативно-предикативна одиниця. *Philological Review*. 2016. № 1. URL: <https://doi.org/10.31499/2415-8828.1.2016.138073> (дата звернення: 04.03.2024).
8. Bohaichuk O. Lexical transformations in translation. *International Humanitarian University Herald. Philology*. 2021. Vol. 2, no. 49. P. 143–146. URL: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.49-2.32> (date of access: 05.02.2024).
9. Pes A. The function of titles in some postcolonial literary texts in english. *Iperstoria – Testi Letterature Linguaggi*. 2015. Saggi/Essays, no. 5. P. 92–102.

10. Yuldasheva L. P., Kobylina Y. M., Kolomyńska T. B. Pragmatic features of the titles of modern ukrainian literature. «Scientific notes of V. I. Vernadsky Taurida National University». *Series: «Philology. Journalism»*. 2022. Т. 1. № 1. С. 83–90. URL: <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.1-1/15> (дата звернення: 05.02.2024).

Марія Руденко,

аспірантка Сумського державного університету

КІНОПЕРЕКЛАД В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Кінопереклад в Україні з'явився у 1960-х роках, його осередком стала кіностудія О. Довженка, проте часи його бурхливого розвитку припали на період незалежності України. Події Революції Гідності, анексії Криму, початку російської агресії та подальше повномасштабне вторгнення вплинули на формування свідомості українців, повернення до автентичної української культури та стали відправною точкою до активізації виробництва та розповсюдження фільмів з українським дубляжем. З юридичної перспективи, перший закон стосовно обов'язкового дубляжу іноземних стрічок в Україні з'явився у 1998 році, але першим фільмом в українському перекладі є мультфільм «Тачки», продубльований на студії «Постмодерн Постпродакшн» у 2006 році, водночас першим дубльованим художнім фільмом стала стрічка «Пірати Карибського моря: Скриня мерця» (2006 рік).

Кінопереклад вважається аудіовізуальним типом перекладу, адже його характерними рисами є: зміст аудіовізуального продукту синхронно передається через два канали (візуальний та аудіальний); переклад підпорядковується зображенню, і аудіоряд відповідає візуальному; процес перекладу здійснюється не тільки перекладачем, до нього залучаються редактори, режисери, актори озвучення; технічний складник безпосередньо впливає на результат аудіовізуального перекладу [3, с. 111]. Ми виділяємо основні види кіноперекладу, як-то: субтитрування (повне збереження вихідного звукоряду,

увага з відеоряду перемикається на читання субтитрів, розташованих унизу екрану), озвучування (зі збереженням оригінальної аудіодоріжки), дубляж (найдорожчий вид кіноперекладу, в якому фільм озвучується цілою акторською групою; відбуваються значні зміни вихідного тексту для забезпечення збігання артикуляції акторів оригінального тексту та акторів дубляжу), синхронний переклад (переважно використовується під час кінофестивалей, але зараз активно замінюється субтитруванням) [1, с. 36].

Згідно з теорією перекладу під «локалізацією» розуміється повна адаптація перекладацького продукту до місцевих умов використання у конкретному регіоні. Локалізація – це адаптація об'єкту перекладу до культури та реалій мови перекладу [2, с. 231]. Переклад фільмів традиційно вважається типом локалізації, адже адаптація тексту відбувається з урахуванням психологічних, культурних, релігійних та ідеологічних особливостей мови перекладу. Відповідно, ми виділяємо наступні проблеми української локалізації: 1) фільми та серіали в українській озвучці виходять пізніше, через що глядачам доводиться чекати їх певний час; 2) відсутність у вільному доступі української озвучки для низки фільмів та серіалів, складність пошуку; 3) невдалий підбір голосів; 4) обмежене різноманіття голосів озвучки; 5) недостатня професійна підготовка акторів дубляжу та кіноперекладачів.

Дублювання як вид кіноперекладу включає в себе декілька етапів: отримання матеріалів та ряду звукових доріжок з ефектами, музикою та шумами; переклад скриптів; укладання перекладу; підбір акторів; безпосереднє озвучування реплік; попередній перегляд фільму з метою виправлення виявлених огріхів; дубльований фільм перезаписують у формат *Dolby*; остаточний перегляд фільму перед запуском в прокат. Студії дубляжу отримують кінофільми за 1–1,5 місяців до релізу, коли фільм готовий на 90–100%. Нерідко матеріали приходять пошкоджені, з водяними знаками, без монтажу для уникнення незаконного розповсюдження фільмів. Але якщо йдеться про серіали та ТВ-шоу, студії можуть їх отримувати за кілька тижнів до прем'єри, таким чином студія має обмежений час на підготовку дубляжу з

урахуванням роботи пари «перекладач – редактор», безпосереднього запису і технічної складової.

Озвучення вважається технічно простішим та фінансово дешевшим видом кіноперекладу, адже для озвучення залучаються від одного до чотирьох акторів, натомість для дубляжу кожному персонажу підбирається один актор.

В Україні процес перекладу під дубляж стикається з двома основними проблемами: низька оплата праці (переклад під дубляж через низьку оплату часто виконується непрофесійними перекладачами або людьми, які просто знають іноземну мову та шукають додатковий заробіток) та відсутність навчальних дисциплін з практики дублювання у програмах кафедр з перекладу ВУЗів України (переклад під дубляж виконують професійно не підготовлені перекладачі, а це може негативно вплинути на адекватність перекладу) [4, с. 340].

В Україні діють як професійні студії дубляжу (*LeDoyen, Postmodern Postproduction, Так Треба Продакшн*), так і непрофесійні фандаб-студії (*Твій.Продакшн, DniproFilm*). Фандаб-студії працюють на краудфандингових засадах, тобто люди на добровільних основах збирають кошти на підтримку проекту, в даному випадку, для виконання озвучки/дубляжу. Ці студії спеціалізуються в основному на перекладі контенту азійського виробництва (аніме, дорами), а також на перекладі відео для *YouTube*.

Станом на грудень 2023 року на сервісі *Netflix* було доступно 322 титулоназви з українським дубляжем чи закадровим озвученням. Серед студій локалізації, які займалися україномовним дублюванням/озвученням для *Netflix* є *Так Треба Продакшн* (113 одиниць), *Постмодерн Постпродакшн* (114 одиниць), *LeDoyen Studio* (80 одиниць) та *Tretyakoff Production / Cinema Sound Production* (2 одиниці). За даними сайту КіноБаза станом на березень 2024 року вже є 17 фільмів та серіалів, які доступні на *Netflix* з українською доріжкою/озвучкою.

Варто відзначити, що студій дубляжу зацікавлені не тільки в локалізації фільмів, які виходять зараз, але й також у роботі зі старими фільмами. У такий спосіб, стрічки серії «бондіани», які виходили у 60-90-их роках ХХ століття

отримали українську багатоголосну озвучку на замовлення каналу ICTV аж до виходу «Казино “Рояль”» у 2006 році, який був дубльований студією «Невафільм». Вже з фільму «007. Координати: Скайфолл» дублюванням «бондіани» займалася студія *LeDoyen*, представивши фільм в українських кінотеатрах в 2012 році.

Відзначаємо, що популярним видом кіноперекладу також є і субтитрування. Субтитрування – це спеціалізований скорочений фрагментальний різновид перекладу, а саме скорочена версія кінодіалогу, винесеного в буквених зображеннях на екран. [5]. Субтитрування вважається найдешевшим та найшвидшим способом адаптації картин. Він вимагає менше коштів на реалізацію та займає значно менше часу на виконання, ніж озвучка чи дубляж. Однією з переваг субтитрування є збереження оригінальної кінодоріжки, тому відеодоріжки, перекладені за допомогою субтитрів, несуть також і освітню функцію, які можуть використовуватися як матеріали для вивчення іноземних мов. При цьому великим недоліком субтитрування є те, що швидкість читання нижче швидкості людської мови, тому глядачам доводиться використовувати компресію (вилучення) для того, щоб прочитати субтитри. Субтитрування є особливо популярним у відео для *YouTube*, а також на освітніх платформах на кшталт *TED Talks*.

На думку суспільства, якість кіноперекладу в Україні за останні роки змінилася на краще – про це свідчить зацікавленість аудиторії в україномовному продукті. Це дає нам можливість говорити про перспективність галузі кіноперекладу в загальній картинці українізації суспільства.

Лавиноподібне надходження іноземних фільмів та серіалів вимагає якісної підготовки висококваліфікованих фахівців у галузі кіноперекладу. Ми відзначаємо, що на даному етапі кількісний показник переважає якісний, проте кінопереклад в Україні як галузь молода та перспективна зараз всі шанси вийти на високий рівень не тільки за кількістю реалізованого продукту, а й за якістю виконання локалізації як частини просування української культури. Сфера кіноперекладу є невичерпною, і перспективи майбутніх досліджень вбачаємо у

вивченні питань вкладу фандаб-студій, роботи непрофесійних команд кіноперекладачів та їхнього впливу на українізацію суспільства.

Список використаних джерел:

1. Журавель Т.В. Кінопереклад як вид аудіовізуального перекладу і його становлення в Україні та світі. *Науковий вісник ДДПУ імені І.Франка. Серія «Філологічні науки»*. Мовознавство. № 10. 2018. с. 35–38.

2. Іваницький Є.С., Статкевич Л.П. Поняття «локалізація» в ігровій індустрії та перекладацькій діяльності. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Том 33 (72) № 6 Ч. 1. 2022. С. 230-234.*

3. Мельник А. П. Кінопереклад як особливий тип аудіовізуального перекладу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. Вип. 58. 2015. С.110–112.

4. Полякова О.В. Дублювання як вид кіноперекладу. *Наукові записки*. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Випуск 116. Кіровоград. 2013. С. 338–341.

5. Zatlin P. *Theatrical Translation and Film Adaptation*. Toronto: Multilingual Matters Ltd, 2005. 235 p.

Науковий керівник – Ущиповська І. В., кандидат філологічних наук, доцент, старший викладач кафедри германської філології Сумського державного університету.

Ольга Шуменко,

канд. філол. наук

доцент кафедри германської філології Сумського державного університету

Аліна Сердюк,

студентка Сумського державного університету

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ КОМЕДІЙНИХ ФІЛЬМОНІМІВ

Метою розвідки є виокремлення структурних особливостей перекладу англомовних комедійних фільмонімів.

Завдання дослідження полягає в аналізі перекладів англомовних комедійних фільмонімів, які вийшли в прокат протягом 2023-го року; виокремленні основних структурних моделей відтворення українською мовою англомовних фільмонімів; дослідженні факторів впливу на вибір структурної моделі перекладу фільмоніма.

Практичне значення одержаних результатів полягає у подальшому їх використанні в галузі перекладознавства для покращення якості відтворення українською мовою англомовних комедійних фільмонімів, а також для розробки методичних рекомендацій для перекладачів.

У формуванні першого враження цільової аудиторії важливу роль відіграє назва кінострічки, або фільмонім. Її завдання не лише розкрити жанр та ключову ідею фільму, а й зацікавити глядача, змусивши його переглянути стрічку. Іншими словами назва кінопродукту знайомить аудиторію безпосередньо з фільмом, слугуючи ключем до успішності та упізнаваності кінострічки [3].

Фільмонім – це не лише назва фільму, це також відображення бренду кінокомпанії. Тому, важливу роль у відтворенні назв кінострічок грає структурна відповідність, оскільки наявність спільних структурних елементів у назвах франшиз чи серій фільмів впливають на розпізнаваність бренду, закарбовуючи його у пам'яті цільової аудиторії [1].

Основою нашого дослідження стали особливості відтворення українською мовою назв англomовних комедій, які вийшли в прокат протягом 2023-го року, наявних у кінобазі українського вебсайту *Kino-teatr.ua*, що є кінопорталом України [2]. Проаналізувавши переклади англomовних комедійних фільмонімів за кількістю компонентів, можна виокремити однокомпонентні конструкції відтворені однокомпонентними відповідниками (*Barbie – Барбі, Elemental – Стихії, Migration – Переліт, Renfield – Ренфілд, Freelance – Фрілансер, Saltburn – Солтберн, Nimona – Німона, Leo – Лео, Paint – Живопис, Bottoms – Невдахи, Champions – Чемпіони, Jules – Джулс, Problemista – Проблеміста, Poison – Отрута, Scrapper – Забіяка, Frasier – Фрейзер*) та двокомпонентними відповідниками (*Strays – Кудлаті перці, Ghosted – Небезпечне побачення, Wildflower – Дука квітка*), двокомпонентні конструкції відтворені двокомпонентними відповідниками (*Shotgun Wedding – Нестримне весілля, Love Again – Знову любов, Poor Things – Бідолашні створіння, Dumb Money – Шалені гроші, Role Play – Рольові ігри, Sick Girl – Шалені дівчата, Family Switch – Родинний обмін, Old Dads – Літні татусі, American Fiction – Американське читиво, Dream Scenario – Сценарій сну, Good Grief – Солодка скорбота, Helen's Dead – Гелен мертва, Totally Killer – Абсолютний вбивця, Dancing Queen – Королева танцю, Rye Lane – Житний провулок, Theater Camp – Театральний табір, Bad Behaviour – Погана поведінка, Hit Man – Найманий вбивця, Mrs. Davis – Місіс Девіс, Twisted Metal – Покручений метал*).

Також зустрічаються двоскладові фільмоніми відтворені однокомпонентними відповідниками, що зумовленого наявністю неперекладного українською мовою означуваного артикля *the* в оригінальних назвах кінострічок (*The Holdovers – Залишені, The Adults – Дорослі, The Machine – Машина, The Inventor – Винахідник, The List – Список, The Swan – Лебідь*), та трикомпонентними відповідниками (*Haunted Mansion – Маєток з привидами, Hidden Strike – Місія на двох, Joy Ride – Check-in у халену, You People – Ваші і наші, Fool's Paradise – Рай для дурня, Animal Control – Контроль за тваринами*), що здебільшого зумовлено використанням у перекладах додаткових

прийменникових частин, таких, як «з», «на», «у», «для», «за», щоб деталізувати назви кінострічок та надати аудиторії чіткіше розуміння щодо сюжету фільмів.

Окрім цього, можна виокремити групу трикомпонентних фільмонімів ідентично відтворених за кількістю компонентів (*Anyone But You – Люблю тебе ненавидіти*, *Next Goal Wins – Наступний гол – переможний*, *Beau Is Afraid – Усі страхи Бо*, *Murder Mystery 2 – Загадкове вбивство 2*, *Candy Cane Lane – Кенді Кейн Лейн*, *Life Upside Down – Життя догори ногами*, *Happiness for Beginners – Щастя для початківців*, *What Happens Later – Що стається пізніше*, *My Happy Ending – Мій щасливий фінал*, *Riddle of Fire – Загадка про вогонь*, *80 for Brady – 80 для Брейді*, *They Cloned Tyrone – Вони клонували Тайрона*, *Wicked Little Letters – Злісні маленькі листи*); відтворених однокомпонентними (*Rally Road Racers – Звіротачки*, *The Rat Catcher – Щуролов*) та двоконпонентними відповідниками (*No Hard Feelings – Без образ*, *About My Father – Татусів уїкенд*, *Maybe I Do – Можливо, так*, *The Family Plan – Сімейний план*, *The Great Escaper – Великий утікач*, *The Pod Generation – Репродукція майбутнього*, *The Christmas Classic – Різдвяна пригода*, *The Other Zoey – Інша Зої*, *A Family Affair – Сімейна справа*, *The Retirement Plan – Пенсійний план*, *The Donor Party – Вечірка донорів*, *The Miracle Club – Клуб Чудес*), які здебільшого мають два елементи у своїй структурі через наявність в англійському варіанту фільмонімів неозначеного та означеного артиклів та невідтворюваність їх в українському перекладі.

До того ж можна виокремити групу багатоконпонентних фільмонімів, які мають у складі чотири та більше складників. Багатоконпонентні назви англомовних комедійних кінострічок відтворені різними способами, а саме такою ж кількістю компонентів в українському варіанті перекладу (*The Super Mario Bros. Movie – Брати Супер Маріо в кіно*, *Ruby Gillman, Teenage Kraken – Кракен-дівча на ім'я Рубі*, *Red, White & Royal Blue – Червоний, білий та королівський синій*, *She Came to Me – Вона прийшла до мене*, *We Have a Ghost – У нас є привид*, *You Hurt My Feelings – Ти поранив мої почуття*, *Dashing Through the Snow – Мчимо ми крізь сніг*, *Sometimes I Think About Dying – Іноді я думаю про смерть*, *Nandor Fodor and the Talking Mongoose – Нандор Фодор і мангуст, що*

говорить), з меншою кількістю компонентів (*How to Fall in Love by Christmas – Як закохатися до Різдва*, *Heroes of the Golden Masks – Герої золотих масок*, *Richard the Stork and the Mystery of the Great Jewel – Пташиний ульот 2*, *The Wonderful Story of Henry Sugar – Чудова історія Генрі Шугара*, *The Re-Education of Molly Singer – Перевиховання Моллі Сінгер*, *A Little White Lie – Маленька невинна брехня*, *Somebody I Used to Know – Хтось, кого я знала*, *A Tourist's Guide to Love – Маршрут до кохання*, *Based on a True Story – Засновано на реальних подіях*), щоб не обтяжувати додатковими елементами назви, які й без того є довгими, а також уникнути надмірної описовості за допомогою таких перекладацьких прийомів, як спрощення (*My Big Fat Greek Wedding 3 – Моє велике грецьке весілля 3*) та вилучення слів (*Guardians of the Galaxy Vol. 3 – Вартові Галактики 3*), або навпаки відтворення більшою кількістю компонентів, щоб конкретизувати назву за допомогою додавання прийменників або сполучників (*Your Place or Mine – До тебе чи до мене*, *Vacation Friends 2 – Друзі по відпустці 2*, *The Magician's Elephant – Як слониха впала з неба*).

Досліджуючи структурні особливості відтворення англомовних фільмонімів українською мовою, окрім вищезазначених, було помічено відтворення окличного речення окличним (*Shazam! Fury of the Gods – Шазам! Лють Богів*) та питального речення питальним (*Are You There God? It's Me, Margaret – Ти тут, Боже? Це я, Маргарет*). Також було виокремлено групу ідентично відтворених українською мовою фільмонімів з елементом уточнення, який досягається за допомогою використання двокрапки (*Dungeons & Dragons: Honor Among Thieves – Підземелля і дракони: Честь злодіїв*, *PAW Patrol: The Mighty Movie – Щенячий патруль: Мегакіно*, *Teenage Mutant Ninja Turtles: Mutant Mayhem – Підлітки-мутанти Черепашки-ніндзя: Погром мутантів*, *Kung Fury: The Movie – Кунг Ф'юрі: Фільм*, *Chicken Run: Dawn of the Nugget – Втеча з курника: Світанок нагетсів*, *Book Club: The Next Chapter – Книжковий клуб: Наступний розділ*, *Spy Kids: Armageddon – Діти шпигунів: Армагеддон*, *Community: The Movie – Спільнота: Фільм*). Окрім того, були виявлені повні графічні відтворення назв кінострічок (*Maggie Moore(s) – Мері Мур(у)*, *BlackBerry*

– БлекБеррі, LaRoy – ЛаРой), а також відтворення парцеляційної конструкції (*Best. Christmas. Ever – Найкраще. Різдво. У житті!*).

Отже, у перекладах досліджуваних фільмонімів переважають структурні моделі з одним, двома та трьома елементами у складі, проте зустрічаються й багатокомпонентні назви, які налічують чотири та більше компонентів. Для збереження лаконічності та семантичної прозорості деякі назви кінострічок були передані за допомогою графічного відтворення, використання ідентичних пунктуаційних знаків та парцеляційних конструкцій. Однак зустрічалися фільмоніми, які були локалізовані за допомогою додавання чи зменшення кількості елементів через синтаксичні та граматичні відмінності мов.

Список використаних джерел:

1. Шитик Л. В., Юлдашева Л. П. Тактики перекладу англомовних назв фільмів українською мовою. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2022. № 98. С. 207–216.
2. Кінопортал KINO-TEATR.UA. URL: <https://kino-teatr.ua/uk/> (дата звернення: 04.04.2024).
3. Xu L. A Brief Analysis of English Film Title Translation from the Perspective of the Strategies of Domestication and Foreignization. *Journal of Education and Educational Research*. 2024. Vol. 7, no. 2. P. 177–182.

Olena Yemelyanova,

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor

Associate Professor of the Department of Germanic Philology

Sumy State University

Anna Chudnivets,

Master student of the Department of Germanic Philology,

Sumy State University

PECULIARITIES OF THE TRANSLATION OF A NON-EQUIVALENT LEXICON (BASED ON CRUEL PRINCE BY HOLLY BLACK)

Non-equivalent lexicon refers to words or expressions in one language that do not have direct equivalents or translations in another language due to differences in culture, context, or linguistic structure. These terms pose challenges for translation and cross-cultural communication because they may carry specific cultural meanings, connotations, or nuances that are difficult to convey accurately in another language.

The relevance of this problem lies in the fact that in the modern world, internationalization and globalization increasingly require the translation of texts of various types and spheres of activity.

R. Zorivchak, O. Lazorivska, L. Barkhudarov, O. Danylko, M. Kocherhan, V. Kostomarov, A. Voloshyna, N. Myropolska, and others deal with the issue of non-equivalent lexicon and the problems of its translation within the framework of text adaptation.

This work aims to look at the classification of a non-equivalent lexicon and its ways of translation and analyze it in Holly Black's novel *Cruel Prince* with its Ukrainian translation.

In the course of linguistics development myriads of scientists tried to classify non-equivalent lexicon. To our mind, the widest classification was provided by O. Ivanov. This scholar divided the non-equivalent lexicon into three groups [1, p. 54]:

1. Referentially non-equivalent lexicon (compound words, semantic lacunas, terms, individual neologisms, words with wide semantic meaning).
2. Pragmatically non-equivalent lexicon (deviations from the general language norm, foreign language inclusions, abbreviations, words with suffixes of subjective assessment, exclamations, associative lacunas).
3. Alternatively non-equivalent lexicon (proper names, realias, phraseological units).

Translation of a non-equivalent lexicon is one of the most difficult tasks in language translation. Since a non-equivalent lexicon is words, phrases, or concepts that do not have a direct equivalent in another language, such cases may arise due to cultural, historical, or semantic differences between languages. When translating into Ukrainian language non-equivalence can be transmitted using folklore, although when we take into consideration the folkloric side of the Ukrainian language, it is more common to be used orally rather than in writing [5, p.16].

Researching possible ways of translating non-equivalent lexicon, the scientist M. Baker turns to the following strategies [4, p. 243]:

- translation using a more general word (superordinate);
- translation using a neutral/less expressive word;
- cultural exchange;
- translation using a borrowed word or a borrowed word accompanied by an explanation;
- paraphrasing using a related word;
- paraphrasing the use of unrelated words, omissions, and illustrations.

The main peculiarity of any piece of writing in a fantasy genre is that the author usually creates a whole new universe and endows their characters with magical abilities. Many notions that are used, created, and invented by the author are usually absent in our reality which makes fantasy books an ideal platform for the research of non-equivalent lexicon. Holly Black's novel narrates about Jude Duarte, a mortal girl living in Elfhame, a faerie world. She was taken there against her will, and now Jude and her sister Taryn must adapt to living alongside powerful creatures who despise

human beings and treat the girl harshly and even violently. Jude wants to outlive all the Gentry creatures, especially the faerie prince Cardan Greenbriar.

According to Ivanov's classification, the novel under investigation contains the next non-equivalent lexicon. We combined the examples with explanations where needed and Ukrainian translation:

1. Referentially non-equivalent lexicon: redcap – a cap some fairy knights soak in their victims' blood (*червона шапка*); wraithberry – a berry which makes your blood race until your heart stops (*примарна ягода*); Heartseeker – *Шукач Серця*; Heartsworn – *Вірний Серцю*, nevermore – glittering golden drug-like powder for faeries («*вже-не-жди*»); knighthood – the appellation given in the Circle of Falcons (*лицарський титул*); Pixie-led – a faeries' technique of foul a trail («*ходіння за ніксі*»); green sash – a piece of garment worn by faery students when they want to join particular Circle (*зелений пояс*); dark oubliette – faeries' jail (*кам'яний мішок*); Blood Crown – *Кривава Корона*; faerie fruit – *плід фейрі*; faerie steeds – *коні фейрі*; Changelings – *підмінки*; faerie ointment – *мазь фейрі*; mock war – *удавана війна*; Summer Tournament – *Літній турнір*; True Sight – *Істинний Зір*, sugar ants – *цукрові мурашки*; golden acorn – a special device for transmitting messages (*золотий жолудь*); black-thorned bees – *тернові бджоли*; deathsweet – *смертний нектар*; root men – *коренелюди*; foxkin – *лисолюди*; Land of Promise – faeries' euphemism for death (*Обіцяний Край*); raw-boned yellow pony – ponies enchanted from ragwort to get to the mortals' land (*жовтозільні поні*); geas – power given to mortals in exchange for their service (*гейс*); blusher mushroom – a plant which can poison a faerie (*гриб-рум'янка*); nest – a secret meeting place of the Court of Shadows (*гніздо*); to command – to give a magical faeries' order which mortals cannot resist (*віддавати наказ*).

2. Pragmatically non-equivalent lexicon: Faerie – a shortening from Faerieland (*Край*).

3. Alternatively non-equivalent lexicon: Jude – *Джуд*; Teryn – *Терін*; Madoc – *Мадок*; Oriana – *Оріана*; Elowyn – *Еловін*; Cardan – *Кардан*; Valerian – *Валеріан*; Nicasia – *Нікасія*; Roiben – *Ройбен*; Grimsen – *Грімсен*; Oak – *Дуб*; Yarrow –

Деревій; Wattle – *Прутик*; Gnarbone – *Кістяк*; Flossflower – *Довгоцвітка*, Hollow Hall – *Пустий Палац*; Elfhome – *Ельфгейм*; Faerieland – *Край Феїри*; High King's Court – *Двір Верховного короля*; Gentry – *Панство*; House of the Greenbriar – *дім Смілаксів*; Circle of Grackles – *Коло Граклів*; Circle of Larks – *Коло Жайворонків*; Circle of Falcons – *Коло Соколів*; Isle of Might – *Острів Міці*; Isle of Stone – *Острів Каменю*; Isle of Woe – *Острів Горя*; Lake of Masks – *Озеро Масок*; Milkwood – *Молочний ліс*; Crooked Forest – *Кривий ліс*; Undersea – *Підмор'я*; Court of Termites – *Двір Термітів*; Court of Jerks – *Двір Падлюк*; Circle of Worms – *Коло Черв'яків*; Seelie Court – *Благий Двір*; Unseelie Court – *Неблагий Двір*; wild fey – *дикі феїри*; Court of Shadows – *Двір Тіней*; lower Courts – *нижчі Двори*; to put in three knots – *вплести три вузлики* (luck according to faeries superstition), to wear out the soles of your shoes – *стонтати черевуки* (when a faerie enchants a mortal so that they dance till death); strike a bargain – *укласти угоду* (the magical agreement with a faerie); daughter of clay – *донька глини* (a mortal girl).

Thus, in *Cruel Prince*, there are more examples of alternatively non-equivalent lexicon because of the great amount of proper names and faeries realias. The translator used different methods of translation such as descriptive translation, loan translation, addition, and transcoding. The last translation transformation is the most interesting one, according to the authors, since it was used the most for the proper names, some of which, however, the translator decided to interpret descriptively using Ukrainian notions.

References:

1. Гаргаєва О. Проблема класифікації безеквівалентної лексики у сучасному мовознавстві. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». 2015. Вип. 53. С. 52–54.
2. Жорстокий принц / Голлі Блек ; пер. з англ. М. Пухлій. Харків : Віват, 2020. 400 с.
3. Black, Holly. *The Cruel Prince*. New York : Little, Brown and Company, 2018. 384 p.

4. Mona Baker. In *Other Words: A Coursebook on Translation*. New York : Routledge, 2018. 390 p.

5. Yemelyanova O., Baranova S., Kobyakova I. Genre and stylistic markers of Ukrainian folk jokes. *The European Journal of Humour Research*. 2023. № 11(4). P. 14–30. <https://doi.org/10.7592/EJHR.2023.11.4.868>

Олег Шкурко,

магістрант Сумського державного університету

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ДИСКУРСУ СУЧАСНОГО ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ

Військовий дискурс є надзвичайно важливим об'єктом дослідження у галузі філології та з точки зору міжнародної комунікативної ситуації, яка склалась на сьогоднішній день. Воєнні конфлікти, які продовжують відбуватися у нашому світі, а також дослідження військового дискурсу, який використовують очільники різних країн зумовлюють потребу у розумінні важливості комунікації між сторонами конфлікту для досягнення миру.

Актуальність теми полягає в тому, що активна співпраця між країнами у військовому плані зумовлює необхідне розуміння специфіки військового дискурсу та його перекладу. Існує неабияка потреба висококваліфікованих військових перекладачів та лінгвістів для ефективної взаємодії й комунікації між різними країнами у військовому плані на високому рівні. Зокрема це стосується спільних навчань між військовими різних країн, які можуть обмінюватись досвідом ведення бойових дій на полі бою в різних умовах та випадках.

А. Башук, В. Ткаченко, В. Погонєць, О. Калиняк, Г. Яворська, О. Гуржій, Р. Пилявець, В. Балабін, Т. Корольова, Н. Фурсіна, О. Шкута та інші науковці працюють у галузі дослідження військового дискурсу з точки зору мовної парадигми.

Метою даної роботи є розгляд структурних особливостей військового дискурсу в аспекті перекладу, а також аналіз перекладацьких трансформацій, які

застосовуються під час відтворення англійської військової лексики в українському перекладі.

Військовий дискурс – це специфічний тип мовленнєвої діяльності, пов'язаний із військовими справами та збройними конфліктами й характеризується використанням спеціальної лексики, термінології, фразеології, а також певних стилістичних прийомів та мовних засобів, що мають свою власну мовну парадигму. В. Погонєць визначає військовий дискурс як «соціально-професійний дискурс про військову діяльність та війну як в традиційній, так і в сучасній її формах» [1, с. 47]. Суголосним цьому є твердження І. Стаднік щодо воєнної ситуації, «яка, в першу чергу, вербалізується у військовому дискурсі, сприймається як свого роду «діалог» з іншими людьми та культурами, здатний відобразити мовні, культурологічні, соціальні, економічні, політичні, етнічні, національні та інші ментальні поля картини світу певної лінгвокультурної групи» [2, с. 65].

Специфіка військової сфери діяльності полягає насамперед у тому, що ця діяльність розгортається в обстановці постійної небезпеки, в якій від швидкості, точності і коректності дій залежать життя військового колективу і успішне вирішення бойового завдання. Специфіка діяльності передбачає такі риси мови, як стислість, лаконічність, гранична ясність і точність, що покликані максимально виключити будь-яку двозначність. Це знаходить своє вираження у використанні певних клішованих мовних форм, особливо в таких типах військового дискурсу, які покликані регламентувати військову діяльність, тобто команд, бойових документів (наказів, донесень і т. д.), настанов, інструкцій, статутів тощо. У військовому дискурсі кожне слово не тільки пояснює, а й переконує [3, с. 372].

Принципи побудови військового дискурсу можуть відрізнятися залежно від контексту, у якому він використовується. Військовий дискурс повинен бути максимально точним та зрозумілим, щоб уникнути непорозумінь та помилок у виконанні завдань; спрямованим на розгляд конкретних проблем та ситуацій, на досягнення стратегічних цілей, щоб забезпечити ефективність взаємодії між

військовими підрозділами та установами. Але водночас військовий дискурс повинен бути обмежений захистом державних та військових таємниць, а також повинен дотримуватися норм міжнародного права [4, с. 100].

Для текстів військового дискурсу характерна насиченість термінами, і в силу їх різноманітних структур вони і складають одну з лексичних труднощів при перекладі. Характеризують такі основні види термінів:

1. прості терміни, що складаються з одного слова (*arsenal – арсенал*);
2. похідні терміни, утворені за допомогою:
  - а) афіксації – приєднання афікса до основи слова (*counterguerilla – антипартизанський*, афікс *counter-*);
  - б) конверсії – утворення однієї частини мови від основи іншої без зміни форми (*mortar – міномет*, *to mortar – вести мінометний вогонь*);
3. складні терміни складаються з двох слів і пишуться разом або через дефіс (*nuclear-free zone – без'ядерна зона*);
4. терміни-словосполучення, до складу яких входить кілька компонентів (багатокомпонентні терміни) (*coastal defence – берегова оборона*) [3, с. 373].

Військову лексику можна розділити на три основні групи згідно з її характеристиками:

1. Військова термінологія, що використовується для позначення понять, пов'язаних з військовою справою, збройними силами, методами ведення військових операцій та іншими аспектами військової діяльності.
2. Військово-технічна термінологія, яка вміщує науково-технічні терміни, що використовуються для опису технічних аспектів зброї, військової техніки, систем комунікацій тощо.
3. Емоційно забарвлена військова лексика, також відома як сленг, яка складається зі слів і виразів, що часто використовуються в усній розмовній мові американських військовослужбовців. Цей тип лексики має емоційну вагу і часто є стилістичними відповідниками військових термінів [5, с. 58].

Військовий переклад є різновидом спеціального перекладу, що має відмінні риси: наявність великої кількості термінів, точний, короткий виклад,

відсутність засобів художньої виразності. До військових матеріалів поряд з технічною документацією, актами управління відносяться публіцистика, художня література та тексти політичної спрямованості. У перекладі військових текстів важливу роль відводять точності перекладу, оскільки перекладений матеріал може служити основою для проведення воєнних дій, прийняття важливих рішень і т. д. [3, с. 376].

Одним із видів лексичних трансформацій, які вживаються для перекладу військового тексту, є транслітерація – перекладацький прийом, заснований на передачі графічного образу іноземного слова, тобто на передачі, наприклад, англійських букв за допомогою букв українського алфавіту. Наприклад: ATACMS: Meanwhile, the Washington Post cited several people familiar with the discussions as saying Ukraine would get ATACMS armed with cluster bomblets rather than single warheads. – *Тим часом, газета "Вашингтон Пост", посилаючись на кількох людей, ознайомих з ходом переговорів, повідомила, що Україна отримає ATACMS, озброєні касетними бомбами, а не поодинокими боеголовками.*

Частотним способом перекладу військових текстів є калькування. Калькування – прийом перекладу, суть якого полягає в тому, що складові частини слова (морфеми) або словосполучення замінюються їх прямими відповідниками мовою перекладу. Наприклад: counter-offensive – *контрнаступ*; powersource – *джерело живлення*; long-range rocket systems – *ракетні системи великої дальності*.

Компенсація значення – заміна метонімії іменником, який найкраще відповідає нормам сполучуваності, прийнятої в українській мові. Використання словникових еквівалентів призвело б до порушення стилістичних норм української мови: I missed. – *Я не влучив у ціль*.

У наведеному нижче прикладі має місце лексична заміна: troops – *окупанти*: Russian troops advance in Ukraine as Kyiv runs low on air defenses – *Російські окупанти наступують на Україну, оскільки у Києва закінчуються засоби протиповітряної оборони*.

Елімінація – вилучення, видалення стилістично забарвленого засобу при його передачі з вихідної мови мовою перекладу – продемонструвати можна таким прикладом: «We need air defense systems and other defense assistance, not just turning a blind eye and having lengthy discussions», – *«Нам потрібні системи протиповітряної оборони та інша військова допомога, а не замовчування і ведення довгих дискусій».*

Перекладацький коментар застосовується тоді, коли план змісту викликає труднощі в україномовного читача, коли лексична одиниця являє собою реалію, невідому для читача. Особливо це стосується транскрибованих слів, значення яких, на думку перекладача, можуть бути незрозумілі з тексту. Наприклад: *kiloyard, it's defined as a fraction of a metric unit, at 914.4 m – кілоярд, визначається як частина метричної одиниці, що дорівнює 914,4 м.*

Військовий дискурс є важливим для будь-якої країни стосовно вирішення проблемних питань щодо різних геополітичних чи військових аспектів. Як складна комунікативна система, військовий дискурс характеризується використанням спеціальної лексики, термінології, фразеології, а також певних стилістичних прийомів та мовних засобів, що мають свою власну мовну парадигму. Серед перекладацьких трансформацій які застосовуються при передачі англійської мовної лексики в українському перекладі, можна виділити наступні: транслітерація, калькування, компенсація значення, лексична заміна, елімінація, перекладацький коментар. Варто зазначити, що складником завершення будь-якого конфлікту є слово, яке здатне якнайшвидше припинити війну чи конфлікт та встановити мир. Саме задля цього і потрібно якнайбільше висококваліфікованих перекладачів.

Список використаних джерел:

1. Погонєць В. В. Поповнення військової лексики та фразеології англійської мови: лінгвальний та соціолінгвальний параметри. дис. канд. філ. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови (Філологічні науки)». Запоріжжя, 2019. 224 с.

2. Стаднік І. О. Лінгвістична відповідність понять «воєнний» дискурс vs «військовий» дискурс. *Наука і освіта – новий вимір. Філологія*. 2016. IV(22). С. 63–66.

3. Корольова Т., Соріч Р., Александрова О. Військовий дискурс та особливості його перекладу. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*. 2021. С. 368–386.

4. Сукаленко Т., Шпетна С. Функціонування військового дискурсу в сучасному комунікативному просторі. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2023. С. 96–102.

5. Стародубцева А., Талавіра, Н. Специфіка перекладу військової термінології в англomовних онлайн-новинах під час висвітлення війни в Україні. *Молодий вчений*. 2023. С. 57–61.

Науковий керівник – Ємельянова О. В., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської філології Сумського державного університету.

Володимир Бендюг,

магістрант Сумського державного університету

ОСОБЛИВОСТІ ЖАНРУ ХОРРОР В ЛІТЕРАТУРНОМУ ДИСКУРСІ

Актуальність дослідження жанру хоррор полягає в першу чергу в тому, що література жахів відображає суспільні страхи, тривоги та табу, створюючи призму, через яку ми можемо аналізувати культурні норми та цінності. Вивчення особливостей жанру хоррор допомагає зрозуміти, як ці елементи еволюціонують з часом та різняться в різних культурах. По-друге, хоррор як жанр заглиблюється в людську психіку, досліджуючи такі теми, як страх, смертність, невідоме та надприродне. Аналіз особливостей творів жанру хоррор дозволяє глибше зрозуміти, як ці теми впливають на емоції, думки та поведінку читачів.

Метою роботи є виявлення характерних особливостей жанру хоррор, аналіз специфіки дефініції, дослідження сучасних тенденцій, особливостей та засобів, що використовуються під час перекладу хоррор літератури на українську мову.

Для досягнення цієї мети були сформовані наступні завдання:

- 1) дати визначення концепту жанру в літературі;
- 2) дослідити історичну перспективу виникнення жанру;
- 3) дати визначення поняття «хоррор література»;
- 4) висвітлити головні особливості жанру хоррор в літературному дискурсі.

Дослідження проводиться з використанням порівняльно-історичного аналізу, структурно-логічного, описового та теоретичних методів дослідження (теоретичний аналіз і синтез, систематизація, порівняння та узагальнення даних наукових джерел).

Сьогодні ми майже щодня чуємо, бачимо чи читаємо, як люди навколо нас обговорюють різні жанри, адже це поняття стало невід'ємною частиною сучасної культури.

Поняття жанру є чи не найбільш дискусійним у сучасному літературознавстві. Зазвичай при аналізі жанрів розрізняють «постійні елементи» або «жанрові індикатори» та «змінні елементи» або «супутні ознаки». Жанрові індикатори – це елементи, присутні у всіх творах певного жанру, поєднання яких є необхідним і достатнім для того, щоб відрізнити жанри один від одного. Супровідні ознаки – це ті, що не входять до визначення жанру, але існують у більшості його представників.

Словник Collins Dictionary визначає жанр як: певний вид літератури, живопису, музики, кіно чи іншого виду мистецтва, який люди розглядають як клас, оскільки він має певні характеристики. Синонімами можуть бути такі слова, як: тип, вид, клас, група, школа, форма тощо [3].

На думку Д. Фішелова, існують різні прояви і трансформації біологічних концепцій у застосуванні до літературних жанрів. Зазвичай у цій метафорі можна знайти дві різні моделі: одна застосовує до історії жанрів біологічну концепцію

життєвого циклу (кожен жанр «народжується», досягає «зрілості» і, нарешті, «вмирає»); інша намагається застосувати до цієї історії еволюційні концепції (кожен жанр має свою «боротьбу за виживання», він «породжує» і «трансформується в новий жанр»). Незважаючи на значні відмінності між двома підходами – життєвого циклу та еволюціоністським – науковці погоджуються з одним припущенням: а саме, що в певний момент починає «існувати» або «функціонувати» новий, окремий жанр [4, с. 4].

Також варто зазначити, що народження нового жанру пояснюється тим, що кожного разу, коли публікується новий, оригінальний твір, який не вписується в існуючий набір родових категорій, для нього потрібно відкрити нову категорію; так народжується новий жанр. Отже, ми не можемо говорити про три, десять чи сто літературних жанрів. Їх стільки, скільки є поетів [5].

Щодо безпосередньо жанру «хоррор», серед науковців існує популярна думка, що найдавніша і найсильніша емоція людства – це страх, а найдавніший і найсильніший вид страху – це страх перед невідомим (так званий первісний страх). Мало хто буде сперечатися з цими фактами, і їх визнана істинність повинна назавжди затвердити гідність моторошного в літературі. Проти неї спрямовано безліч рівнів матеріалістичної витонченості, яка чіпляється за часто відчутні емоції та зовнішні події, і наївно-безглузлого ідеалізму, який знецінює естетичний мотив і закликає до дидактичної літератури, щоб «підняти» читача до відповідного ступеня усміхненого оптимізму [2].

У літературознавстві відсутнє чітке визначення жанру хоррор. Однак, науковці дають наступне визначення літературі жахів (англ. *horror literature*, *horror fiction*) – жанр фантастичної літератури, що має справу з надприродним, у прямому сенсі слова. Вона має обмежений набір персонажів, запозичених, як правило, з низової міфології різних народів: вампіри, зомбі, перевертні, примари, демони та ін.

В науковому колі існує популярна ідея, що хоррор – емоція, проте емоція «культурно», вона виведена в рамках літературних традицій. Мається на увазі, що хоррор це не жанр, як містерія, наукова фантастика чи вестерн. Хоррор це

емоція. Тим не менш поняття «література жахів» та «література жанру хоррор» часто поєднують як синонімічні. Але оскільки поняття «хоррор» ширше за безпосередньо поняття «література жахів», то до поняття хоррор можна віднести і твори візуальних видів мистецтва. Загалом вирізняють три форми літератури жахів як жанру: надприродне, чудесне, фантастичне [1].

За Клотілдою Лендейз література жахів спирається на два взаємодоповнюючі механізми, ефект реальності та саспенс. Безпосередньо при перекладі хоррор твору варто звернути особливу увагу на такі елементи, як [6]:

- описи та діалоги, адже саме вони найчастіше містять специфічну, іноді вузькоспеціалізовану лексику;
- перша стратегія, запропонована Д. Бреком, полягає в тому, щоб зберегти культурну референцію як таку в перекладеному тексті та додати до неї виноску;
- друга стратегія полягає в тому, що перекладач може відкинути культурний аспект в цільовому тексті;
- третя стратегія роботи перекладача з «артефактами», полягає в тому, що перекладач може спробувати знайти еквівалент культурної референції. Для того, щоб зберегти ефект реальності, цей еквівалент повинен належати до вихідної культури або до вихідної та цільової культур;
- послідовність подій і те, як вони організовані сюжетом, очевидно, беруть участь у створенні страху у свідомості читача так само, як і вибір слів. Так, особливу увагу при перекладі слід звертати на ритміку розповіді, адже саспенс і ритм тісно переплітаються.

Жанр є важливим літературним елементом, що дозволяє впорядкувати твори за формою, змістом і стилем. Наприклад, це дозволяє читачам визначити, чи є події, про які пишеться у творі, реальними чи вигаданими. Жанр також розрізняє мету твору і спосіб, у який він має бути представлений. Іншими словами, п'єси призначені для виконання, а промови – для усного виголошення, тоді як романи та мемуари – для читання.

Основними підходами до аналізу та класифікації жанрів є: біологічний, формалістичний, структуралістський, формалістичний та нігілістичний. Кожен з них має своє бачення жанрового явища, іноді бачення різних підходів схоже, а іноді – протилежне. У 20 столітті найпопулярнішою вітчизняною школою була формальна школа, і вона наклала свій відбиток і на сучасне бачення жанру.

В хоррор літературі є власна лексична основа, на яку спирається жанр. До лексичних засобів створення страху відносять тропи, лексичні засоби стилістики, слова, що несуть у собі контекст емоції страху та використовуються в літературі жахів для створення ефекту сюжетного напруження.

Невід’ємною складовою хоррор твору є елемент саспенсу, що розуміється як певний «підвішений» стан, невідомість, непевність, неспокій, тривога, невирішеність, що виникають в очікуванні рішення або результату і супроводжуються певним ступенем очікування (передчуття) або тривоги.

Список використаних джерел:

1. Божко О. С. Лінгвальна репрезентація атмосфери саспенс в англійських художніх творах жанру хоррор: семантико-когнітивний аспект : дис. канд. філол. наук : 10.02.04. Херсон, 2017. 381 с.
2. Clasen M. Evolutionary Study of Horror Literature. In K. Corstorphine & L. Kremmel (Eds.). *The Palgrave Handbook to Horror Literature*. Palgrave, 2018. P. 355–363.
3. Collins Dictionary. Genre. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/genre> (дата звернення: 28.03.2024).
4. Fishelov D. The Birth of a Genre. *European Journal of English Studies*. 1999. Vol. 3. No. 1. P. 51–63. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/13825579908574429> (дата звернення: 29.03.2024).
5. Gerkerova O. M., Milova M. M., Zhaboruk I. A. Historical aspect of genre category. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70). № 4. Ч. 3. С 132–138.

6. Landais C. Challenges and Strategies for Analysing the Translation of Fear in Horror Fiction. *Literary Imagination*. 2016. Vol. 18. No. 3. P. 242–254.

Науковий керівник – Ємельянова О. В., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської філології Сумського державного університету.

СЕКЦІЯ 3

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Наталія Пилипенко-Фріцак,

викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ НОРМ СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ: МЕТОДИ І ПІДХОДИ

У контексті сучасної медичної освіти велике значення набуває не лише професійна компетентність лікарів, але й розвиток їхніх комунікативних здібностей. Якісне спілкування, яке ґрунтується на повазі, розумінні, підтримці та співчутті до хворого, безпосередньо впливає на якість життя і долю пацієнта. Ефективна комунікація (як вербальна, так і невербальна) є ключем до міцних та успішних стосунків лікаря з пацієнтом, оскільки існує певна кореляція між ефективним спілкуванням та покращенням результатів лікування хворого [3], його задоволенням медичним обслуговуванням. Тож лікарі повинні навчатися, розвивати та підтримувати комунікативні навички протягом життя [1, с. 119]. Засвоєнню і творчому застосуванню знань, умінь і навичок на основі морально-етичних засад, сприйняттю їх як особистісно значущої діяльності, яка забезпечує перехід від навчальної діяльності академічного типу до професійної, сприяють активні методи і прийоми, що дозволяє ввести зміст майбутньої професії у контекст реальних навчальних і життєвих відносин [2].

Актуальність дослідження. Зміни в медичній індустрії, такі як розвиток технологій, підвищення уваги до прав пацієнтів та етичні виклики, вимагають від лікарів не тільки глибоких знань, але й високорозвинених комунікативних навичок на основі емпатії та деонтології. Навчання української мови професійного спрямування відіграє важливу роль у формуванні цих навичок,

адаптації морально-етичних стандартів до потреб сучасної медицини та підготовці студентів до ефективного спілкування в медичному середовищі, через що формування морально-етичних норм спілкування майбутніх лікарів є незаперечною та важливою частиною медичної освіти. Все вищезазначене актуалізує вибрану для розвідки тему.

Мета – аналіз процесу формування морально-етичних норм спілкування майбутніх лікарів під час занять з української мови професійного спрямування.

Основними завданнями розвідки є обґрунтування необхідності формування морально-етичних норм спілкування майбутніх лікарів на заняттях з української мови професійного спрямування й визначення методів та підходів, які використовуються для вдосконалення етичних і комунікативних навичок студентів, що є критично важливим для їхньої подальшої медичної практики.

Основні результати розвідки. Дослідивши питання формування морально-етичних норм комунікації студентів-медиків на заняттях з української мови професійного спрямування та проаналізувавши методи та підходи, які використовуються для розвитку та вдосконалення комунікативних навичок студентів на основі емпатії, ми дійшли наступних висновків.

Дотримання етичного кодексу лікаря сприяє підготовці спеціалістів, які не тільки мають передові медичні знання, а й розуміють моральну відповідальність, властиву професії [4]. Засвоївши ці цінності з моменту свого навчання, студенти-медики з більшою ймовірністю діятимуть з відповідальністю, співчуттям, чесністю, людяністю та повагою до своїх пацієнтів.

Важливим структурним елементом професіоналізму сучасного випускника вищого навчального закладу є його здатність до ефективного ділового спілкування. Професійна компетентність майбутнього лікаря – це теоретична і практична підготовленість студента на основі особистісно значущих і професійно важливих якостей; сформованість професійних знань, умінь і навичок, ціннісних орієнтацій, культури мовлення, стилю спілкування, аналітичних, прогностичних, проектувальних здібностей, необхідних для виконання діяльності лікаря.

Формування морально-етичних норм спілкування майбутніх лікарів є важливою складовою професійної підготовки в медичних навчальних закладах. Заняття з української мови професійного спрямування слугують ідеальним інструментом для розвитку комунікативних навичок студентів-медиків, оскільки включає не лише уміння користуватися професійною лексикою, вивчення спеціалізованої термінології, але й формування здатність до етичного спілкування, засвоєння моральних та етичних аспектів лікарської професії. Це означає, що лікар повинен вміти не тільки точно та ясно передавати інформацію, але й робити це так, щоб підтримати психологічний комфорт пацієнта, виявляти співчуття та розуміння його емоційного стану.

Одним з ключових аспектів навчання є розвиток емпатії та вміння встановлювати довірчі відносини з пацієнтами. У процесі навчання акцент робиться на важливості збереження гідності пацієнта, незалежно від його стану здоров'я або соціального статусу. Розвиток мовленнєвих навичок, таких як вміння слухати та відповідати з розумінням, є вирішальним для ефективного та етичного спілкування. Вивчення етичних принципів спілкування також включає осмислення професійної відповідальності лікаря перед пацієнтом. Навчальний процес спрямований на те, щоб студенти усвідомлювали важливість конфіденційності, прав пацієнтів та особистих обов'язків надання повної та зрозумілої інформації про стан здоров'я та лікування.

Для вдосконалення етичних та комунікативних навичок студентів-медиків, критично важливих для їхньої подальшої медичної практики, використовуються різноманітні методи та підходи, які допомагають формувати не лише медичні знання, але й уміння ефективно взаємодіяти з пацієнтами та їхніми родичами, колегами, дозволяє студентам вчитися адекватно реагувати на різні комунікативні виклики.

Серед основних і дієвих методів та прийомів навчання зазначимо:

Рольові ігри. Рольові ігри дозволяють студентам відтворити реальні клінічні ситуації, де майбутні лікарі можуть практикувати ведення розмов з

пацієнтами або їхніми родичами. Це включає моделювання важких розмов, таких як ведення консультацій з питань лікування, інформування про серйозний діагноз, невиліковні хвороби, стани, що загрожують життю, обговорення етично чутливих питань тощо. Рольові ігри сприяють розвитку емпатії та навичок активного слухання.

Симуляційне навчання. Симуляційні тренінги використовують манекени та віртуальні реалістичні сценарії для тренування студентів у безпечному та контрольованому середовищі. Такі симуляції допомагають відпрацювати як медичні процедури, так і комунікативні навички, особливо в кризових ситуаціях, оскільки дозволяють моделювати не тільки зміст професійної діяльності, але й ті соціальні відносини, в яких вона здійснюється.

Дискусійні групи та рефлексія. Ведення дискусій та рефлексивних сесій дозволяє студентам обговорювати та аналізувати різні клінічні та етичні випадки, з якими майбутні лікарі можуть зустрітися під час медичної практики. Зазначені прийоми сприяють глибшому розумінню етичних дилем та розвитку критичного мислення.

Навчання через наставництво. Залучення досвідчених лікарів як наставників, які можуть поділитися власним досвідом та етичними рішеннями, є важливим для формування професійних навичок і ставлень. Менторство дозволяє студентам вчитися у контексті реальної практики та отримувати зворотній зв'язок від більш досвідчених колег.

Інтегровані курси з медичної етики. Викладання медичної етики у формі інтегрованих курсів допомагає студентам розуміти законодавчі рамки, етичні принципи та норми поведінки у медицині. Це також включає аспекти конфіденційності, інформованої згоди та респектування прав пацієнтів.

Використання інтерактивних технологій. Впровадження інтерактивних технологій, таких як вебінари, онлайн-курси та віртуальні платформи для навчання, може підсилити залученість студентів та збільшити доступність навчальних ресурсів. Такі платформи дозволяють студентам вчитися у власному темпі та розвивати навички в різних ситуаціях.

Зазначені методи та підходи є основою для підготовки медичних спеціалістів, здатних не тільки надавати якісну медичну допомогу, але й вести етичне та ефективне спілкування з пацієнтами та іншими членами медичної громади.

Висновки. Формування морально-етичних норм спілкування на заняттях з української мови професійного спрямування є фундаментальним аспектом підготовки майбутніх лікарів. Воно відіграє ключову роль у розвитку професійної компетентності, що включає не тільки медичні знання, а й уміння ефективно та етично спілкуватися з пацієнтами, їхніми родинами, а також колегами у медичній сфері.

Перспективи подальших досліджень. Подальше вивчення зазначеної теми може включати розробку навчальних програм, що інтегрують інноваційні підходи до викладання морально-етичних аспектів медичної професії. До того ж зростає потреба у міждисциплінарних дослідженнях, що поєднують лінгвістичні, психологічні та медичні аспекти спілкування для оптимізації підготовки майбутніх лікарів. Ці дослідження допоможуть підготувати медичних фахівців, здатних не тільки лікувати захворювання, але й сприяти загальному благополуччю пацієнтів через ефективне та чуйне спілкування.

Список використаних джерел:

1. Боровик І. О., Корильчук Н. І., Творко В. М. Комунікація в медичній галузі: проблеми та підходи. *Український медичний часопис*. 3 (155). V/VI. 2023. С.119–121. DOI: 10.32471/umj.1680-3051.155.243480

2. Пилипенко-Фріцак Н.А. Застосування методу рольової гри під час навчання іноземних студентів-медиків професійно зорієнтованого діалогічного мовлення. *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства* : матеріали VIII Всеукр. наук. конф., 16–17 квіт. 2020 р. Суми : СумДУ, 2020. С. 118–121.

3. Desai M. K., Kapadia J. D. Medical Professionalism and Ethics. *Journal of Pharmacology and Pharmacotherapeutics*. 2022. 13(2). С. 113–118.

4. Silva P. H. J., Perri L. M. M., Senne F. V., Abdalla D. R. Ethics applied to medical students: Challenges for a new generation of health professionals. *Innovation in Health Research Advancing the Boundaries of Knowledge*. Chapter 10. September 2023. <https://doi.org/10.56238/innovhealthknow-010>

Лариса Біденко,

канд. пед. наук

доцент кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Навчання української мови як іноземної (УМІ) належить до актуальних питань сучасної освіти, а процес його практичної реалізації потребує нагального створення навчально-методичного забезпечення – підручників, навчальних посібників, словників, робочих зошитів тощо.

Структура і зміст посібників відповідають вимогам і нормам Державного стандарту, однак, на нашу думку, зміст комунікативних тем потребує певного доопрацювання, тому нами в створених НМК додано необхідні, комунікативно зумовлені граматичні конструкції. Основним завданням НМК є формування комунікативної компетенції іноземних студентів. Особливу увагу приділено взаємопов'язаному розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання й письма. Спосіб подання теоретичного і практичного матеріалу забезпечує дотримання принципів особистісної зорієнтованості навчання, комунікативно-діяльнісного підходу, наступності й перспективності. НМК з української мови як іноземної укладено за концентричним принципом, що дає іноземцям можливість удосконалювати набуті мовленнєві вміння на кожному наступному рівні.

Навчальний посібник «Українська мова для іноземців. Рівень А 1» призначений для вивчення української мови як іноземної на елементарному рівні. Його адресовано особам, для яких українська мова не є рідною. Відповідно до Стандарту цей рівень засвідчує часткове ознайомлення зі структурою і системою української мови та можливість обмеженого спілкування в прогнозованих стандартних ситуаціях. З метою досягнення цієї мети дидактичний матеріал посібника спрямовано на оволодіння іноземцями усною та писемною формами мовлення, зокрема на засвоєння базових граматичних одиниць у процесі їх активного використання в найчастотніших комунікативних конструкціях української мови. Навчальний посібник орієнтовано на ознайомлення іноземних слухачів з основами фонетики, лексики та граматики української мови, що визначає його структуру та зміст. Чітка структура посібника зумовлена його поділом на блоки за тематичним принципом. Зміст кожного заняття становлять теоретичний і практичний блок, комунікативна тема, клоуз-тести, тематичний словник тощо. Перші два розділи посібника містять інформацію про систему голосних і приголосних звуків української мови й основні інтонаційні конструкції. Подальші розділи спрямовано на формування лексичного запасу слухачів, знайомство їх із базовими граматичними категоріями української мови, а також подальше закріплення фонетичних і акцентологічних умінь. Презентація нового лінгвістичного матеріалу супроводжується двомовним (українсько-англійським) лексико-граматичним коментарем, що разом із використанням граматичних таблиць дає іноземцям можливість самостійного опрацювання матеріалу. У граматичних таблицях подано відомості про основні морфологічні (самостійні частини мови) та синтаксичні поняття української мови. Структура таблиць відповідає логіці представлення граматичного матеріалу в посібнику. З метою розвитку вмінь читання та аудіювання передбачено короткі адаптовані тексти, які знайомлять іноземних студентів із найбільш уживаною лексикою сучасної української літературної мови в її реальному функціонуванні. Характер і зміст текстів, представлених у посібнику, зумовлено програмними

вимогами щодо лексичного мінімуму аналізованого рівня (А 1), що відповідає практичним потребам іноземців у спілкуванні в новому для них мовному середовищі. Кожен розділ містить комплекс вправ, метою яких є формування та розвиток комунікативних умінь уживання граматичних форм в усному й писемному мовленні. Письмові вправи дають іноземним слухачам можливість удосконалення навичок письма. У процесі опрацювання діалогів і розмовних тем створюються умови для розвитку вмінь діалогічного та монологічного мовлення, що уможливорює успішне подолання мовного бар'єра під час спілкування в реальних життєвих ситуаціях. Оскільки на стартовому рівні володіння мовою є потреба в залученні мови-посередника, формулювання завдань до вправ дублюються англійською мовою. Це також дозволяє іноземцям працювати вдома самостійно. Навчальний посібник «Українська мова для іноземців. Рівень А 2» є продовженням навчального комплексу «Українська мова для іноземців». Актуальність створення цього навчального посібника зумовлена необхідністю вдосконалення методичної бази для забезпечення процесу вивчення української мови як іноземної на базовому рівні. Метою посібника є подальше формування мовної, мовленнєвої та країнознавчої компетентностей як складових комунікативної компетенції і призначено для всіх, хто вивчає українську мову як іноземну в обсязі другого сертифікаційного рівня (А 2). Відповідно до Стандарту з української мови як іноземної, базовий рівень володіння українською мовою засвідчує можливість вибіркового спілкування в прогнозованих стандартних ситуаціях. Навчальний матеріал посібника також поділено на блоки за тематичним принципом. У процесі опрацювання тем слухачі поглиблюють знання, отримані на початковому рівні, унаслідок чого іноземці не обмежуються опануванням лексико-граматичного мінімуму, але й пізнають життя сучасної України, її національні традиції, культуру та побут. Лексико-граматичний матеріал подано з урахуванням тематичного принципу, що, на нашу думку, забезпечує етапність у засвоєнні знань граматики української мови. Пропонована в посібнику система вправ дозволяє формувати навички використання мовних одиниць не

тільки в побутовому мовленні, але й у професійному спілкуванні, що уможливорює подальше вивчення наукового стилю мовлення, забезпечуючи реалізацію міжпредметних зв'язків. Особливостями завдань посібника є їх різноаспектний характер, що дозволяє не тільки презентувати мовний матеріал, але й активізувати мовленнєво-розумову діяльність слухачів, тобто їх уміння ідентифікувати мовні одиниці, усвідомлювати їхній зміст і комунікативне призначення, аналізувати іншомовні вербальні сигнали, систематизувати лексико-граматичні одиниці та синтаксичні конструкції, порівнювати їх із відповідниками в рідній мові, синтезувати їхній зміст, визначати послідовність мовленнєво-інтелектуальних операцій при реалізації комунікативного завдання та, у разі потреби, коригувати власні повідомлення. Граматичні таблиці, матеріали для допитливих, діалоги, клоуз-тести свідчать про намагання авторів посібника зробити процес вивчення української мови більш легким, цікавим і творчим. Запропоновані в посібнику українсько-англійські словнички після кожної теми також полегшують роботу тих, хто вивчає УМІ. Зауважимо відсутність у посібнику англomовного лексико-граматичного коментаря: з метою семантизації нових лексичних одиниць на базовому рівні широко використовуються оригінальні фотографії та малюнки, а при опрацюванні абстрактної лексики – українсько-англійський словник.

Посібники пропонованого НМК може бути використано як під час аудиторних занять під керівництвом викладача, так і для самостійної роботи студентів. Досить широка адресність граматичного курсу, пропонований спектр мовленнєвих конструкцій, комунікативність контенту дозволять усім охочим оволодіти українською мовою на рівні, необхідному для навчання у ВНЗ України. Викладене вище дозволяє висловити сподівання на те, що навчально-методичний комплекс «Українська мова для іноземців» сприятиме зростанню зацікавленості та мотивуватиме іноземних громадян до вивчення української мови.

Список використаних джерел:

1. Біденко Л. В. Українська мова як іноземна (Рівень В1) : навч. посібник для іноз. гром. / Біденко Л. В., Кліпатська Ю. О., Силка А. А. та ін. та ін. Суми : Університетська книга, 2019. 390 с.

2. Дегтярєва Т. О. Українська мова як іноземна (Рівень А1) : навч. посібник для іноз. гром. / Дегтярєва Т. О., Дядченко Г. В., Коньок О. П. та ін. Суми: Університетська книга, 2019. 288 с.

3. Дегтярєва Т. О. Українська мова як іноземна (Рівень А2) : навч. посібник для іноз. гром. / Дегтярєва Т. О., Дядченко Г. В., Коньок О. П. та ін. Суми: Університетська книга, 2019. 200 с.

СЕКЦІЯ 4

ІНОЗЕМНА МОВА ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

Larysa Otroshchenko,

Candidate of Sciences in Pedagogy

Ass. Professor of the Foreign Languages and Linguodidactics Department

Sumy State University

Julia Moros,

student of Sumy State University

PECULIARITIES OF TEACHING ENGLISH TO CHILDREN

English is the primary foreign language that children learn during their early stages of learning. Thus, according to Eurostat statistics, 84.2 % of pupils in the EU were learning English in 2021. All or nearly all (99–100 %) primary school pupils in Cyprus, Malta, Spain, Poland, and Austria were learning English as a foreign language in 2021 [1]. The Law of Ukraine, «On Preschool Education», has been amended to require kindergartens to provide compulsory English language training for children of older preschool age [2]. Teaching English in the first year of study is meant to motivate young students to be self-confident and prepared when studying English at higher levels of education. Children born to bilingual parents may have to learn two or three different languages, which can be an additional challenge for them. This paper aims to define features, techniques, and recommendations for teaching English to small learners.

Children start learning simple expressions by learning the language. They acquire abstract language rules through listening and even acquire words they have never heard before. Teachers must motivate children to learn the language and encourage them to learn it joyfully. Learning English has to be an enjoyable and rewarding experience for young learners. Undoubtedly, games (*Simon says, Memory, Snakes and Ladders, Bingo, Hide and Seek, Board Race, Two Truths and a Lie, Pictionary, The Mime, Hot Seat, etc.*) can be beneficial tools for teaching young children. While playing games, it is recommended to use a child's natural sense of

competition as a motivator. Using games in the lessons contributes to the creation of a favorable atmosphere where children never get bored but feel engaged and active.

Teaching English to children is different from teaching English to adults. This peculiarity can be traced because young students' learning differs from that of adults. It takes them only a short time to become bored and lose interest. Adding numerous bright images, toys, dolls, or objects to the activity is necessary to keep them engaged. Using these measures, the teacher can make the language introduction enjoyable and understandable. It is advisable to gather helpful toys, dolls, pictures, cards, calendars, and other paraphernalia to teach effectively in the classroom. Young learners can significantly benefit from using gestures and body language to comprehend the language. The more they find pleasure in classes, the more likely they will recall the language materials presented. Children learn best through hands-on, interactive activities such as games, songs, role-plays, and storytelling. These activities not only make learning enjoyable but also facilitate language acquisition.

It is recommended that teachers select the appropriate time to encourage children to practice their English and praise them for their success. They should be receptive and wary, not tired and grumpy. If a child is pressured to work on his English, he will experience stress. In our opinion, play-based learning is highly effective for young learners. Activities that involve games, puzzles, crafts, and drama allow children to learn English in a natural and enjoyable way. One more great approach is connecting learning English to child's existing hobbies and interests. It makes the learning experience more engaging and enjoyable for the child. When children are interested in the subject matter, they are more motivated to participate actively in lessons, which can lead to better retention and comprehension of the language. Moreover, linking English learning to familiar topics or activities helps children make connections and understand the relevance of what they are learning in their daily lives. This contextualization facilitates a more profound understanding and encourages meaningful communication in English.

Many researchers do believe that a successful language teacher of children should possess some characteristics as follows:

Obviously, teaching English to children requires a specific approach due to their developmental stage, attention span, and learning preferences. As M. Hashemi and M. Azizinezhad point out, many researchers do believe that a successful language teacher of children should possess some characteristics as follows:

- Must be energetic and patient.
- Must love children.
- Must pay attention to individual differences.
- Must encourage, encourage and encourage.
- Must let children see the beautiful and useful aspects of the language.
- Must let them love you as the language teacher and the new language as well.
- Must know the techniques of teaching.
- Must respect children as human.
- Must start teaching to children as soon as possible [3, p. 2085].

In conclusion, teaching English to children requires creativity, patience, consistency and a deep understanding of child development and learning theories. By positive and effective learning environment for young English language learners. In our opinion, teaching English to children is a multifaceted endeavor that requires careful consideration of their developmental stages, learning styles, and cultural backgrounds. Embracing their innate curiosity and creativity, incorporating interactive activities and multimedia resources, and fostering a supportive and inclusive learning environment are essential strategies for effective language acquisition. By tailoring lessons to meet young learners' diverse needs and interests, educators can inspire a lifelong passion for language learning and empower children to communicate confidently and effectively in the global community.

References:

1. Foreign language learning statistics. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Foreign_language_learning_statistics&oldid=616229
2. Діти обов'язково вивчатимуть англійську з малку. URL: <https://osvita.ua/news/90550/>

3. Hashemi M., Azizinezhad M. Teaching English to children: a unique challenging experience for teachers, effective teaching ideas. *Procedia-Social and behavioral sciences*, 2011. Pp. 2083–2087.

Наталія Симоненко,

канд. пед. наук

викладач кафедри іноземних мов та лінгводидактики

Сумського державного університету

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ТА ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Актуальність теми. Гейміфікований підхід до навчання набув популярності у різних сферах, включаючи освіту, психологію а також фізичне та психічне здоров'я. Фактично, пошуки в базі даних Scopus (2022 р.) показують різкий ріст популярності термінів, пов'язаних із гейміфікацією з 2011 року, що свідчить про значне зростання кількості досліджень у цій галузі в останні роки. [1, с. 104]. У роботі ми розглянемо можливості використання гейміфікації у навчанні іноземних мов для залучення уваги та підвищення мотивації студентів. Для ілюстрації використання гейміфікації наведемо приклади впровадження ігрових елементів у процес навчання іноземних мов.

Мета дослідження – визначити можливості використання гейміфікації у процесі навчання іноземних мов з метою підвищення мотивації та пізнавального інтересу студентів до вивчення іноземних мов.

Основні результати дослідження. На думку Л. А. Хіль-Аціронга, гейміфікація полягає у застосуванні елементів дизайну ігор у неігрових контекстах з метою збільшення зацікавленості користувачів [1, с. 104]. На нашу думку, гейміфікація є концепцією, яка використовує елементи гри з метою досягнення різноманітних цілей, включаючи залучення, мотивацію та

підвищення успішності навчання. Гейміфікація спрямована на стимулювання внутрішньої мотивації студентів в межах ігрового середовища; використовує елементи гри, такі як значки, бали та конкуренція для зміни поведінки студентів не лише в межах ігор, але й в ситуаціях поза грою.

Гейміфікацію можна розділити на два типи: структурну гейміфікацію (зовнішню, явну) та гейміфікацію контенту (внутрішню, неявну). У першому випадку елементи гри додаються до системи з метою навчання студентів через зміст, не змінюючи сам зміст. Лише структура дотична змісту має бути схожою на гру (бали, значки, рівні тощо). Наприклад, студент може отримувати бали за виконання завдань у курсі. Явні елементи дизайну гри включають очевидні ігрові складові, які зустрічаються в комерційних відеоіграх, такі як бали, значки, таблиці лідерів, аватари тощо [2].

Гейміфікація контенту передбачає включення елементів гри до змісту з метою зробити його більш схожим на гру. Неявні елементи дизайну гри включають внутрішні механізми, які роблять гейміфіковану діяльність цікавою та пов'язаною з внутрішніми психологічними потребами особистості. Неявні елементи дизайну гри є абстрактними поняттями, такими як зворотний зв'язок, досягнення, конкуренція, співпраця, контроль учасника та ін. [2].

Головна перевага використання гейміфікації в навчанні іноземної мови полягає в тому, що вона забезпечує індивідуалізацію. Студенти можуть розвиватися у своєму власному темпі, їх оцінка індивідуалізована, на їх мотивацію сильно впливає можливість конкуренції та співпраці, і вони можуть завершувати рівні самостійно. Форма відповідальності може бути дуже конкретною: студенти мають можливість вибору і контролю над процесом досягнення своїх цілей. Вони можуть заробляти бали за різні види завдань, з яких складається оцінка. На кожному новому рівні вони починають процес оцінювання спочатку. Гейміфікація забезпечує систему оцінювання, в якій можна підвищити автономію та незалежність студента: вони вибирають, скільки часу і зусиль вони готові вкласти у навчання. Таким чином, виникає система винагород, в якій різні завдання можуть виконуватися з різними рівнями завершення. Перевага

гейміфікації полягає в тому, що студенти можуть вільно рухатися в межах навчання. З освітньої точки зору гейміфікацію можна розглядати як нове визначення автономії студента. Багато дослідників вважають, що це дійсно можливо: це дає можливість вимірювати успішність не порівняно з іншими, а порівняно з самими собою, оскільки кожен може розвиватися у власному темпі, індивідуальні шляхи можуть відрізнятися, але мета спільна: завершити навчальну програму з предмета. Під автономією студента ми маємо на увазі саморегулювання навчання, що означає не лише ефективне, когнітивне, мотиваційне та поведінкове регулювання процесу навчання. Автономний студент також може взяти на себе відповідальність за зміст навчального процесу [3, с. 424].

Гейміфікація навчання іноземної мови через платформи – це чудовий спосіб залучити студентів і зробити навчання цікавим та захопливим. Існує безліч платформ, які пропонують ігрові методики для вивчення мови. Наведемо приклади застосування гейміфікації з метою навчання іноземної мови.

1. Duolingo є популярною платформою, яка пропонує короткі ігри та вправи для вивчення різних мов, включаючи розпізнавання слів, граматику та розмовні навички. Гейміфікація навчання мов здійснюється шляхом отримання балів для підвищення рівня та отримання доступу до складніших вправ.

2. Memrise використовує техніку повторення, що дозволяє оптимізувати процес запам'ятовування слів та фраз. Крім того, платформа активно використовує асоціативні методи, що сприяють утриманню інформації в пам'яті. Інтерактивні вправи та ігри, вбудовані в Memrise, дозволяють створювати навчальне середовище, де користувачі можуть навчатися із задоволенням. Цей ігровий аспект сприяє підвищенню мотивації та активності процесу навчання, що допомагає студентам досягати кращих результатів у вивченні мови.

3. Coursera – платформа, яка надає безкоштовні освітні курси та заохочує учасників до активності та запам'ятовування за допомогою значків та інших систем нагород.

4. Brainscape – це платформа для навчання, яка спеціалізується на створенні та використанні карток для запам'ятовування термінів та фраз

іноземною мовою. Один із ключових методів, який використовується в Brainscape, є «повторення». Цей метод полягає в тому, що користувачам пропонується оцінити свій рівень впевненості у відповіді на кожне питання або виконання кожного завдання. Після цього система автоматично враховує рівень впевненості користувача і регулює частоту повторення питань або матеріалу відповідно до цього рівня. Цей підхід дозволяє оптимізувати час навчання, спрямовуючи увагу користувача на ті аспекти матеріалу, які він ще не впевнено засвоїв. Він також допомагає покращити ефективність запам'ятовування, оскільки завдання повторюються відповідно до реального рівня засвоєння знань. Таким чином, Brainscape не лише забезпечує доступ до якісних матеріалів для навчання, але й використовує передові методики для оптимізації процесу навчання та запам'ятовування термінів.

5. Kahoot – це інтерактивна система відповідей, яка не лише заохочує активну участь студентів, але й створює захоплююче навчальне середовище. Однією з особливостей Kahoot є те, що вона не потребує попередньої реєстрації учасників, що дозволяє миттєво розпочати гру або відповіді на питання.

Учасники можуть приєднатися до гри за допомогою своїх мобільних телефонів, планшетів або ноутбуків, просто введенням унікального коду гри, який надається викладачем. Після приєднання до гри учасники відповідають на питання, які відображаються на екрані викладача або учасників, а відповіді надають через свої пристрої. Така форма навчання стимулює конкуренцію та співпрацю між студентами, оскільки вони змагаються за кращі результати, що також сприяє активному залученню кожного учасника. Крім того, Kahoot дозволяє викладачу створювати персоналізовані тести та ігри, враховуючи конкретні потреби та вимоги навчального матеріалу. Таким чином, Kahoot не лише робить процес навчання більш цікавим, але й сприяє ефективному закріпленню матеріалу та підвищенню мотивації студентів.

Зазначимо, що у науковій літературі окреслені деякі проблеми та обмеження щодо впровадження гейміфікації у процес вивчення іноземних мов:

1) розробка гейміфікованих програм потребує уважного планування і

балансування між знаннями та мовними навичками (неправильний баланс може призвести до втрати академічної цінності або недостатньої уваги до ключових аспектів); 2) неоднозначність результатів (деякі аспекти, такі як покращення комунікативних навичок, досить важко кількісно виміряти; 3) визначення впливу гейміфікації на академічну успішність (інколи середовище гейміфікованого заняття викликає занадто велику конкуренцію, і хоча його перевага полягає в диференціації, воно може призвести до високого рівня індивідуалізації процесів навчання); 4) технологічні обмеження (гейміфікація може вимагати інвестування в технології, а саме доступу до платформ, пристроїв та Інтернету що не завжди доступні 5) індивідуальні потреби студентів (різні студенти можуть мати різні стилі навчання та індивідуальні потреби, гейміфіковані програми можуть не задовольняти всіх студентів однаково, що викликає почуття тривоги, розчарування чи обману, коли цілі гейміфікації не досягаються: 6) впровадження гейміфікації вимагає відповідної підготовки викладачів [3, с. 425]. Отже, впровадження методів гейміфікації у процес вивчення іноземних мов вимагає врахування цих проблем та обмежень.

Основні результати та висновки дослідження, їх цінність. Отже, проведений аналіз дозволяє констатувати, застосування гейміфікації у процесі навчання іноземних мов значно підвищує мотивацію, активізує студентів та створює цікаве навчальне середовище, що сприяє ефективному засвоєнню мовного матеріалу. Кожна з перелічених платформ має свої унікальні особливості і методи навчання, однак спільною метою для них є зробити процес вивчення мови цікавішим та результативним шляхом застосування гейміфікації.

Список використаних джерел:

1. Gil-Acirón L. Á. Benefits of Gamification in Second Language Learning. *Epos. Revista de filología*. 2022. № 38. 103–126.
2. Luo Z. (2023). The Effectiveness of Gamified Tools for Foreign Language Learning (FLL): A Systematic Review. *Behavioral sciences (Basel, Switzerland)*. 2023. 13(4). P. 331. URL : <https://doi.org/10.3390/bs13040331>

3. Szabó, F., Kopinska, M. Gamification in foreign language teaching: A conceptual introduction. *Hungarian Educational Research Journal*. 2023. № 13(3). P. 418–428.

Olena Yemelyanova,

Candidate of Philological Sciences

Associate Professor, Associate Professor of the Department of Germanic Philology

Sumy State University

Yana Herzhan,

student of Sumy State University

ICT-BASED APPROACHES TO TEACHING PERSONAL WRITING

Developing writing skills is fundamental for literacy and crucial for academic success, professional advancement, and workplace recognition. Effective writing instruction, typically delivered in educational settings, is essential for most students to attain competence in writing. However, with the rapid evolution and widespread availability of information and communication technologies (ICTs), there arises a need to reassess the definition of «writing» and the methods of writing instruction. While many students, particularly those from higher socioeconomic backgrounds, are adept at utilizing multimedia and digital tools for communication within their social cyber networks, their experiences with writing in school often differ. Some classrooms still rely on traditional paper and pen methods, engaging solely with print-based texts, while others increasingly incorporate digital composition into their writing programs.

By leveraging ICT tools, educators can create dynamic and interactive learning environments that engage students in the writing process, facilitate collaboration, and provide personalized feedback. The study delves into the benefits of teaching personal writing, namely, building confidence, fluency, and voice in students' writing. Understanding the specific features and nuances of personal writing equips educators with the valuable insights on how to tailor their instruction to meet the diverse needs of learners.

The aim of the research is to investigate the effectiveness of ICT-based approaches in teaching personal writing. By examining the characteristics and benefits of personal writing, analyzing the connection between prior knowledge and new learning, and exploring strategies for teaching personal writing, the research seeks to provide insights into how technology can enhance writing instruction.

The tasks set encompass a systematic and methodical approach to investigating the efficacy of ICT-based methodologies in the realm of personal writing instruction.

Proficiency in writing is contingent upon proficiency in the respective language. Without linguistic competence, students may struggle to excel in foreign language acquisition. Reading serves as a valuable educational tool capable of bridging this linguistic gap. Written texts serve as rich sources of language input, and reading, as one of the fundamental language skills, necessitates comprehension. As Celik contends, reading involves the processes of perceiving, comprehending, and deriving meaning from written symbols, engaging both cognitive faculties and psychomotor skills. This cognitive endeavor entails the coordination of mental faculties and visual perception to extract meaning from written expressions. Reading stands as a cornerstone of information acquisition, with a crucial objective being to facilitate the foreign language learner's accurate understanding and interpretation of written texts [1, p. 207–209].

Texts, as meaningful structures comprising sequential sentences, words, and visuals, encapsulate diverse information, emotions, and ideas arranged in a coherent manner. The definition of a text varies between colloquial and scholarly contexts, representing a comprehensive written entity composed of multiple sentences in everyday language. Within the realm of linguistics, the term «text» encompasses not only written but also oral expressions [1, p. 207–209].

In the practical phase of our research, we employed a method known as «*Reading like a writer*». As part of this methodology, students were encouraged to analyze and deconstruct literary works, with Kate Chopin's «*The Story of an Hour*» serving as a mentor text, utilizing ICT tools to facilitate learning. Specifically, Zoom's breakout rooms were used to foster team discussions among learners, allowing for collaborative

analysis and reflection on the mentor text. Additionally, *Google Documents* (<https://docs.google.com/document/u/0/>) was employed to enable synchronized online writing collaboration, wherein students collectively engaged in the process of dissecting and interpreting the text while collaboratively generating written responses. Through this integrated approach, students benefited from both synchronous and collaborative learning experiences, leveraging digital platforms to enhance their understanding of literary conventions and language structures. The utilization of ICT tools facilitated dynamic interactions and enabled real-time collaboration, fostering a sense of engagement and participation among learners [3, p. 353–354]. This technological integration not only supported the implementation of the «*Reading like a writer*» method, but also underscored the potential of digital platforms in augmenting language learning practices.

In the context of teaching writing, it is imperative to underscore the significance of attending to the stylistic nuances within literary compositions. As articulated by scholars, «Humour has garnered considerable scholarly interest. Astapova (2021) delves into the diverse manifestations of humour, drawing intertextual connections between jokes and rumours. Additionally, humour is regarded as a response to historical and social phenomena (Yehorova et al., 2023), serving as a potent mechanism for safeguarding mental well-being during challenging times, a topic explored by psychologists in their practical endeavors (Vasylevska & Dvornichenko, 2018). It finds expression in various artistic forms such as literature (Triebenbergs, 2008), folklore (Oring, 2008), and popular media (Kelley, 2020), with particular emphasis placed on the analysis of political humour (Kondratenko, 2019) and the differentiation between different types of humorous texts, such as jokes and poetic fables (Pichtownikowa, 2022)» [2, p. 15].

In line with the aforementioned considerations, it becomes evident that understanding the stylistic features of literary works is paramount in both writing instruction and interpretation. This notion is reaffirmed through the practical component of our research, wherein students engaged in a rhetorical analysis of Judy Brady's essay «*I Want a Wife*», notable for its use of satire. Satire, as a literary device,

employs irony, humor, and exaggeration to critique societal norms and conventions, often employing a critical lens to expose underlying social issues. Understanding the nuances of satire in Brady's essay not only enhances students' comprehension of the text but also fosters critical thinking skills as they decipher the underlying commentary on gender roles and expectations within society.

In the online classroom setting, students engaged in this rhetorical analysis exercise utilizing various ICT tools to facilitate collaborative learning and discussion. Zoom's breakout rooms provided a platform for small-group discussions, enabling students to exchange ideas, analyze the text, and identify instances of satire collectively. This interactive approach promoted peer-to-peer engagement and enriched the learning experience by encouraging diverse perspectives and interpretations. Furthermore, the utilization of *Jamboard* (<https://jamboard.google.com/u/0/>), a collaborative digital whiteboard tool, facilitated real-time brainstorming and visualization of students' ideas. This allowed for the organization and synthesis of thoughts as students explored the nuances of satire within Brady's essay. By leveraging these ICT tools, students were able to actively participate in the analysis process, transcending the limitations of traditional classroom settings and fostering a dynamic and interactive learning environment.

Therefore, incorporation of such technological resources not only facilitated the exploration of stylistic features but also enhanced students' digital literacy skills, preparing them for the demands of contemporary academic and professional environments. Through this integrated approach, students not only gained a deeper understanding of satire as a literary device but also developed critical thinking, collaboration, and digital communication skills essential for academic success and lifelong learning.

In the process of engaging with personal writing tasks, students encountered both challenges and successes. Challenges included navigating the vulnerability inherent in sharing personal experiences, grappling with a writer's block, and effectively balancing subjective reflection with objective analysis. However, students also experienced successes such as the development of a distinct authorial voice, the cultivation of

empathy through the exploration of diverse perspectives, and the refinement of writing skills through iterative drafting and revision processes.

Overall, the instructional journey in teaching personal writing proved to be a transformative and enriching experience, empowering students to connect with their own narratives and communicate their unique stories with authenticity and clarity.

Furthermore, the integration of ICT tools in personal writing instruction offers educators a dynamic platform to cultivate students' writing proficiency, confidence, and engagement. By leveraging ICT resources, educators can create interactive learning environments conducive to collaborative exploration and expression of personal narratives.

From a scientific standpoint, the research findings underscore the efficacy of ICT-infused pedagogical strategies in enhancing students' writing proficiency and engagement. Moreover, the empirical data gathered through team work, open-answer essays and discussion, active listening practices, and observational analyses offer valuable insights into the perceived benefits and challenges of integrating ICT tools in personal writing instruction. Practically, the research outcomes inform educators of best practices for incorporating ICT resources into personal writing instruction, thereby enhancing the efficacy and relevance of writing pedagogy in contemporary educational contexts.

References:

1. Celik B. Developing Writing Skills Through Reading. *International Journal of Social Sciences and Educational Studies*. 2019. №6 (1). P. 206–214. <https://doi.org/10.23918/ijsses.v6i1p206>
2. Yemelyanova O., Baranova S., Kobyakova I. Genre and stylistic markers of Ukrainian folk jokes. *The European Journal of Humour Research*. 2023. № 11(4). P. 14–30. <https://doi.org/10.7592/EJHR.2023.11.4.868>
3. Wattoo R.M., Latif M. & Munir N. Information Communication Technologies Hauling Out University Students' Effective Learning during COVID-19: A Qualitative Study. *Global Social Sciences Review*. 2020. № 3. P. 351–357.

Юлія Коробова,

канд. пед. наук

ст. викладач кафедри іноземних мов та лінгводидактики

Сумського державного університету

Іван Донік,

студент Сумського державного університету

ВРАХУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ АНАЛІТИЧНОГО ЧИТАННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Актуальність дослідження. Вивчення англійської мови є багатограним та захоплюючим процесом, що відкриває для учнів розуміння особливостей культури та способу мислення іншої національності. Окрім методів та стратегій навчання англійської мови (АМ), які використовує вчитель АМ, зокрема під час навчання аналітичного читання, існує широкий спектр психологічних чинників, які впливають на досягнення бажаних результатів у вивченні АМ. Відповідно, ефективність навчання залежить від своєчасного врахування вчителем багатьох психологічних факторів, таких як мислення, пам'ять, сприймання, увага, мотивація.

Психологи називають мотивацію «запускним механізмом» будь-якої людської діяльності [3, с. 65]. Серед основних видів мотивації вивчення іноземної мови виділяються зовнішня та внутрішня. Перша знаходиться під впливом потреб суспільства, а друга зумовлена характером самої діяльності. Також слід пам'ятати, що мотивація може бути як негативною, так і позитивною [3, с. 66]. Для створення позитивної мотивації варто враховувати сучасні тенденції в методиці навчання АМ, які спрямовані на формування та розвиток в учнів умінь соціально-емоційного навчання (СЕН) та підтримку їх ментального здоров'я та благополуччя.

Мета роботи полягає в аналізі впливу психологічних аспектів та стратегій формування соціально-емоційних умінь учнів на процес оволодіння іноземною мовою (ІМ), зокрема під час навчання аналітичного читання учнів старших класів ЗЗСО.

Для досягнення зазначеної мети, у нашій розвідці необхідно вирішити такі **завдання**: 1) проаналізувати роль психологічних чинників під час навчання АМ; 2) визначити шляхи застосування стратегій соціально-емоційного навчання для підвищення мотивації учнів під час виконання завдань на дотекстовому етапі навчання аналітичного читання.

Основні результати дослідження. Проблема врахування психологічних чинників у вивченні ІМ є предметом дослідження багатьох науковців у галузі психології та методики викладання ІМ, а саме: досліджено психологічні механізми засвоєння ІМ та можливості подолання комунікативних бар'єрів під час вивчення ІМ [1]; проаналізовано психологічні чинники, які перешкоджають досягненню успішності у вивченні АМ, та фактори, які впливають на зниження мотивації під час її вивчення [4]; обґрунтовано необхідність інтеграції стратегій СЕН до програми підготовки майбутніх учителів АМ [2]; розроблено рекомендації щодо використання стратегій СЕН в закладах освіти [7] та імплементовано стратегії СЕН до курсу з аналітичного читання для майбутніх учителів АМ [5].

Навчання ІМ вимагає від учителя ретельного знання впливу психологічних чинників, оскільки вони помітно впливають на процес оволодіння ІМ, серед яких науковцями виокремлюються такі фактори: 1) мотивація і інтерес до вивчення мови; 2) активна робота пам'яті та мислення; 3) здатність до вивчення мови; 4) співвідношення мови і мовлення при вивченні; 5) мовний бар'єр [1, с. 34]. По-перше, мотивація та інтерес до вивчення АМ є причиною активного залучення учнів. По-друге, активна робота пам'яті та мислення впливає на процес засвоєння мовних знань, зокрема граматичного та лексичного матеріалу. По-третє, здатність до вивчення мови відображає унікальність можливостей кожного учня окремо. Також, важливим методичним аспектом є правильне співвідношення вчителем на уроці АМ етапів розвитку мовних навичок та мовленнєвих умінь, що допомагає учням вільно використовувати АМ в майбутньому. Нарешті, мовний бар'єр виступає перешкодою у вивченні мови, що вимагає особливої уваги до шляхів його подолання.

Деякі дослідники виокремлюють такі основні психологічні фактори: рівень мотивації досягнення (зв'язок між бажанням досягти успіху та готовністю подолати труднощі; вищий рівень мотивації сприяє досягненню кращих результатів); рівень академічної самоефективності (здібності та впевненість у можливостях; віра у власну здатність вчитися позитивно впливає на успішність учнів); базові психологічні потреби у компетентності, зв'язку з іншими людьми та автономії, а також рівень наполегливості учнів [4, с. 316].

У зв'язку з військовою агресією росії з метою забезпечення вчителями ІМ психосоціальної підтримки учнів та їх адаптації до складних умов життя та навчання в Україні, під час навчання аналітичного читання на уроках англійської мови рекомендовано фокусуватися на формуванні та розвитку в учнів умінь соціально-емоційного навчання (СЕН) [2, с. 72]. Як відомо, в межах теорії СЕН виокремлено 5 основних компетенцій: встановлення та підтримка стосунків, соціальна обізнаність, самоусвідомлення, самоуправління, відповідальне прийняття рішень [6, с. 3-4]. Відповідно, для навчання аналітичного читання учнів старших класів ЗЗСО та формування вмінь СЕН варто вибирати теми оповідань, які дотичні до сфери інтересів школярів, а саме: відношення до навчання, встановлення та підтримка стосунків з батьками та однокласниками, проблеми виховання та комунікації, культурні контексти сучасних англомовних суспільств.

Розглянемо поєднання шляхів мотивації з метою підвищення рівня розуміння прочитаного тексту та завдань для формування та розвитку вмінь СЕН на етапі виконання дотекстових завдань до оповідань для аналітичного читання. В межах п'яти компетенцій СЕН з метою підвищення мотивації до читання пропонуються такі завдання:

1) для розвитку вмінь встановлення та підтримки стосунків (здатність заводити друзів, навчатися та працювати в групі, керувати та виражати емоції у стосунках, поважаючи різні точки зору тощо): *Focus on your ability to establish and maintain healthy and supportive relationships. What are the ways of developing them?; Use the words and phrases listed above to describe your daily routine and your*

relations with others in the following situations...(“Raymond's Run” by T. C. Bambara) [5, с. 25];

2) для розвитку вмінь соціальної обізнаності (передбачати та оцінювати почуття та реакцію інших, поважати інших тощо): *Focus on your abilities to feel compassion for others, understand social norms for behavior in different settings. What are the ways of developing them?; Share your thoughts about the following questions: 1) In what periods of a child's life do you think a child is especially difficult to deal with? 2) Why do some children rebel against their parents? Have you ever experienced anything like this?* (“The Use of Force” by W. C. Williams) [5, с. 46];

3) для розвитку вмінь самоусвідомлення (розуміти власні емоції та емоції інших людей, належно оцінювати власні сильні та слабкі сторони, потреби і цінності тощо) та вмінь самоуправління (долати перешкоди та створювати стратегії для досягнення довгострокових цілей, проявляти позитивну мотивацію, надію та оптимізм, звертатися за допомогою, коли це необхідно тощо): *Is it good or bad to be egoistic in your family circle? Can it help to improve family relations? Is there anything people in your family could do to make you feel happy, to make your life easier?* (“The Gatewood Caper” by D. Hammett) [5, с. 63];

4) для розвитку вмінь відповідального прийняття рішень (розуміти, як поточний вибір впливає на майбутнє, визначаєте проблеми під час прийняття рішень та шукати альтернативні рішення, вміння саморефлексії та самооцінки тощо): *What do you think can be really important things to remember? Have you heard of any brave behavior of people in an unexpected situation? Do you think it is possible to threaten anyone's life for any reason?* (“A Matter of Timing” by Ch. Armstrong) [5, с. 86].

Отже, проведений аналіз ролі психологічних чинників підкреслює значення урізноманітнення способів мотивації у процесі формування в учнів англомовної комунікативної компетентності. Врахування психологічних факторів на уроках АМ під час навчання аналітичного читання сприяє як підвищенню ефективності процесу навчання АМ, так і розвитку соціально-емоційних компетенцій учнів.

Список використаних джерел:

1. Зеленін Г. І. Психологічні механізми вивчення іноземної мови. *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання* : міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 30 берез. 2017 р. Харків, 2017. С. 34–35. URL: <https://cutt.ly/fw5lsGKD> (дата звернення: 17.04.2024).
2. Коробова Ю., Зайцева І. Серцем до дитини: концептуалізація змісту фахової підготовки вчителів іноземної мови з урахуванням теорії соціально-емоційного навчання. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Т. 1. № 64. С. 72–76.
3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підруч. для студентів класич., пед. і лінгвіст. ун-тів / О. Б. Бігич та ін. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
4. Старовойт Т., Григоренко Т. Психологічні чинники, які перешкоджають досягненню успішності у вивченні англійської мови студентами нелінгвістичних спеціальностей. *Молодий вчений*. 6-те вид. Харків, 2018. С. 312–314.
5. Korobova Yu.V., Podosynnikova H. I. Reading and analyzing short stories: focus on SEL: Handbook of English Analytical and Critical Reading for Pre-Service English Teachers. Sumy: PPE Tsoma S. P., 2024. 154 p.
6. What is the CASEL Framework?. *CASEL*. URL: <https://casel.org/fundamentals-of-sel/what-is-the-casel-framework/#relationship> (date of access: 19.04.2024).
7. Yoder N. Teaching the whole child. Instructional practices that support social-emotional learning in three teacher evaluation frameworks. AIR: American Institutes For Research. 2014. 37 p.

Анастасія Серишева,

студентка Сумського державного університету

ЗАСОБИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ В УМОВАХ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ

Сучасна епоха цифрових технологій відкриває перед нами необмежені можливості у використанні онлайн-ресурсів у навчанні. Пандемія COVID 19 також прискорила процес переходу до онлайн-навчання, що підкреслює важливість розуміння та використання засобів навчання мови в цьому контексті.

Актуальність дослідження полягає у необхідності адаптації сучасних методик викладання іноземних мов до вимог сучасної цифрової епохи, де онлайн-ресурси стають все більш важливими для навчального процесу. Дослідження способів навчання іноземних мов в онлайн-середовищі надають можливість розширити кількість доступних ресурсів та підвищити ефективність навчання. Використання цифрових інструментів у навчанні іноземних мов може забезпечити студентам доступ до широкого спектру матеріалів, інтерактивних занять та можливостей для самостійного вивчення мови.

У галузі досліджень засобів навчання іноземних мов в онлайн-середовищі активно працюють вчені з-за кордону, як Річард Майєр, Маршалл Маклюєн, Роберт К'юбі, Катлін Тайнер, Сесілія фон Файлітзен та України В. Іванов, О. Волошенюк, Л. Найдьонова, О. Баришполець, Г. Почепцов, Т. Васютіна.

Метою цієї розвідки є аналіз, систематизація та оцінка засобів навчання іноземної мови в онлайн-середовищі та практична імплементація онлайн-ресурсів у навчання іноземних мов з метою підвищення ефективності навчального процесу. Досягнення поставленої мети потребує вирішення наступних завдань:

- 1) дослідити різні типи онлайн-ресурсів для викладання іноземних мов;
- 2) виокремити основні методи використання цих ресурсів на різних етапах освітнього процесу;
- 3) імплементувати ці ресурси у навчальну практику та оцінити їх ефективність.

Використання мультимедійних ресурсів в онлайн-навчанні відкриває широкі можливості для підвищення ефективності навчального процесу. Зазначено, що більш дієвими у цьому процесі є такі медійні ресурси як: фотоілюстрації, анімаційні фільми, рекламні ролики, сюжети новин, пісні тощо [1, с. 29–31]. Малюнки, картинки та ілюстрації допомагають учням зрозуміти нові слова та концепції мовою малюнків, що сприяє їх запам'ятовуванню. Флеш-картки на платформах *Memrise* та *Quizlet* є чудовим засобом для представлення або повторення лексики.

Мультимедійні ресурси є актуальними для різних етапів навчання, проте дослідження та пробне навчання показало, що пісні, ігри, рухливі вправи є особливо ефективними для молодших учнів, оскільки використання цих засобів навчання дає змогу втримати увагу учнів і вмотивувати їх до навчання.

Використовуючи різноманітні відео, підібрані за рівнем, можна виконувати вправи на сприймання на слух, обговорення теми відео або ж подивитися відео з вимкненим звуком і попросити студентів вгадати, що кажуть люди, або придумати діалог. Найбільш поширені платформи для пошуку таких відео це такі, як *TED Talks*, *YouTube*, *National Geographic*, *BBC Learning English*.

Використання інтерактивних активностей та ігор є ключовим для підтримки залученості студентів у віртуальному навчальному середовищі. Ось деякі ефективні інструменти для онлайн-середовища:

1) хмара слів в реальному часі: стимулює креативне мислення студентів, дозволяючи їм вносити свої слова, які потім візуально представляються у формі хмари;

2) Kahoot! – популярний інструмент для створення вікторин, який перетворює перевірку знань на змагальну гру, де студенти відповідають на питання в реальному часі;

3) вгадай, хто це? – цікава гра на знайомство, де студенти можуть розповісти правду або сказати неправду на обране запитання, стимулюючи комунікацію та здогадки;

4) Симон каже – класична гра, адаптована для онлайн-навчання, де вчитель дає команди, а студенти виконують тільки ті, які починаються з фрази «Симон каже».

Використання автентичних матеріалів для навчання іноземної мови також має позитивний вплив на процес навчання. Феріт Кілічка визначає автентичні матеріали як такі, що розкривають реальну мову і використовуються в реальному середовищі [3, с. 52]. Впровадження таких автентичних матеріалів, як відео, новини, уривки з фільмів і мультфільмів, а також трейлери до них дає змогу учням і студентам ознайомитися з контекстом використання лексики і граматики, дізнатися більше про культуру країни, мову якої вони вивчають, і навчатися сприймати на слух різні темпи мовлення і акценти. В той час як використання пісень, поезій і скоромовок фокусує увагу учнів на ритмічній природі мови і допомагає опанувати супрасегментні засоби організації мови (інтонацію, наголос, темп, паузацію тощо) на підсвідомому рівні [2, с. 15]. Головне завдання для вчителя – підібрати правильну пісню за рівнем і метою уроку і ефективно використати її.

Дослідження показало, що комунікативні методи є ефективними для різних вікових груп учнів. Ці методи допомагають учням вчитися виражати свої думки та ідеї, а також вміло спілкуватися з іншими учасниками навчального процесу.

Існує безліч можливостей впровадити комунікацію як спосіб навчання на різних етапах вивчення мови. Для учнів старшої і середньої школи і студентів можна влаштувати дискусії, дебати, презентації, моделювання реальних ситуацій. Ці методи і вправи дають змогу розвинути мовленнєві навички, вміння висловлювати свою думку та аргументувати її, критично мислити та використовувати мову у реальних ситуаціях. Для більш юних учнів має місце імплементація інтерактивних ігор як способу комунікації.

Аналіз результатів пробного навчання показав, що використання різноманітних методів та ресурсів, автентичних матеріалів та інтерактивних форм роботи сприяло активному залученню учнів до навчального процесу,

розвитку їхніх мовних навичок та стимулювало інтерес до вивчення англійської мови. Впровадження онлайн ресурсів під час уроку робить його цікавим та динамічним і сприяє кращому розумінню мови та її практичному використанню.

У процесі дослідження було проаналізовано, систематизовано, оцінено засоби навчання іноземної мови в онлайн-середовищі, а також імплементовано онлайн-ресурси на заняттях з вивчення іноземних мов з метою підвищення ефективності навчального процесу

Презентоване дослідження відкриває перспективні напрями для вивчення іноземних мов, а саме розробку та вдосконалення навчання в умовах онлайн, онлайн-курсів, платформ і навчальних програм. Використання цифрових інструментів під час викладання та вивчення іноземної мови значно розширює доступ до навчальних матеріалів та підвищує мотивацію учнів і студентів. Результати дослідження мають важливе значення для практики викладання іноземних мов у цифрову епоху.

Список використаних джерел:

1. Васютіна Т. Формування у студентів навичок ефективної співпраці у процесі роботи з різними видами медійних ресурсів соціального та природничого змісту. *Психологічний і педагогічний дискурс: наукові записки вчених* : зб. матеріалів конф., м. Київ. 2020. С. 29–31.

2. Качур І. І. Використання автентичних матеріалів як креативний підхід до вивчення іноземних мов. *Інноваційна педагогіка*. 2020. № 2 (21). с. 13–15.

3. Kilickaya F. Authentic materials and cultural content in EFL classrooms. *The Internet TESL Journal*. 2004. Vol. 10, no. 7.

Науковий керівник – Прокопенко А. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології Сумського державного університету.

Олена Ємельянова,

канд. філол. наук

доцент кафедри германської філології

Сумського державного університету

Ілля Солонар,

студент Сумського державного університету

ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЧЕРЕЗ МУЗИКУ ТА ПІСНІ ЗА ДОПОМОГОЮ ІКТ

Актуальність дослідження. Вивчення англійської мови через музику та пісні за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) є актуальною темою у сучасному освітньому контексті. Оскільки, використання музики та пісень стимулює інтерес до навчання мови, надаючи можливість зануритися в мовне середовище, яке є природним та стимулюючим. Через музику студенти не лише вчать словниковому запасу та граматиці, а й відчують емоційне зв'язок з мовою, що сприяє кращому її засвоєнню.

Використання ІКТ у навчальному процесі робить навчання більш ефективним та цікавим. Відеокліпи до пісень, онлайн-ресурси для вивчення текстів, інтерактивні вправи – все це робить навчання більш доступним і зрозумілим для студентів. Такі технології дозволяють створювати індивідуальні шляхи вивчення, а також використовувати сучасні методи навчання, такі як гейміфікація та мультимедійні інтерактивність.

Вивчення англійської мови через музику та пісні сприяє розвитку комунікативних навичок. Музика надає можливість відчувати ритм мови, вивчити правильну вимову та інтонацію. Крім того, використання пісень у навчальних програмах дозволяє розвивати навички аудіювання та розуміння живого мовлення, а також сприяє вивченню ідіом та виразів, що використовуються в реальних ситуаціях. Такий підхід активізує процес вивчення та робить його більш ефективним і приємним для студентів.

Науковці й методисти вже протягом багатьох десятиліть вивчають

проблему використання пісень та музики на уроках іноземної мови. У сучасних освітніх умовах ця проблема також привертає увагу багатьох дослідників, учителів-практиків та методистів, серед яких відомі фахівці, такі як О. Вишневський, Т. Капітан, О. Карпенко, І. Мищенко, М. Ляховицький, О. Мироліубов, О. Метьюлкіна, О. Михайлова. Дослідники вказують на ефективність використання пісень на уроках іноземної мови. Наприклад, В. Лобанов працює над дослідженням ролі віршів і пісень у вивченні граматики англійської мови.

Використання пісень у процесі навчання іноземних мов виявляється дуже ефективним з точки зору психології навчання. Пісні створюють приємне мовне середовище, що сприяє активній участі студентів у процесі навчання. Мелодія та ритм пісень допомагають запам'ятовувати слова та вирази, а також полегшують вивчення граматичних структур.

Мета дослідження полягає у вивченні ефективності використання музики та пісень засобами інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у процесі вивчення англійської мови.

Завдання дослідження:

1. Розглянути наукові теорії та дослідження щодо впливу музики на мозкову діяльність, емоційний стан та мотивацію студентів у процесі вивчення мов.
2. Дослідити сучасні методи та технології, які використовуються для вивчення мов через музику та пісні.
3. Провести аналіз ефективності інтерактивних вправ, створених на основі пісень, в аспекті сприяння засвоєнню англійської мови.

Основні результати досліджень. В процесі дослідження з'ясовано, що музика є одним із ефективних засобів впливу на почуття та емоції учнів в процесі навчання. Використання пісень на уроках іноземної мови сприяє активному зацікавленню учнів у культурі країни, мову якої вони вивчають.

Емоційний вплив музики на учнів важливий для формування позитивного мовного середовища, яке сприяє кращому засвоєнню матеріалу. Музика стимулює викликання емоцій та асоціацій, що сприяє кращому

запам'ятовуванню слів, виразів та граматичних конструкцій мови. Крім того, музична атмосфера сприяє створенню позитивного настрою учнів, що може значно підвищити їхню мотивацію до навчання.

Використання пісень на уроках іноземної мови дозволяє учням краще ознайомитися з культурою мовного середовища. Тексти пісень часто відображають реалії культури, традиції, історію та соціальні питання країни. Це дає можливість учням не лише вивчати мову, але й отримувати інформацію про життя та цінності людей, які говорять цією мовою.

Т. Капітан зазначає, що використання музики на уроках сприяє естетичному вихованню учнів, зміцнює їхні стосунки в колективі та дозволяє кожному учневі розкрити свої творчі здібності [2]. Музика, впроваджена у навчальний процес, створює сприятливий психологічний клімат, знижує психологічне навантаження та стимулює мовленнєву діяльність учнів. Це призводить до підвищення емоційного тону та підтримує інтерес до вивчення іноземної мови.

Разом з цим психологи зауважують, що учні, особливо молодшого віку, мають високу чутливість та сприйнятливості до чужої культури. Спеціально підібрані вчителями пісні сприяють розвитку образного мислення та формуванню гарного смаку, що сприяє загальному розвитку особистості учня. Завжди легше запам'ятовується те, що викликає сильні емоції та зацікавленість. Яскравість та привабливість мають важливе значення для успішного запам'ятовування на цьому віці, оскільки дитина цікавиться тим, що відповідає її інтересам та становить для неї тимчасову значущість. Крім того, у дітей молодшого віку спостерігається вроджений високий рівень музичних здібностей.

Безсумнівно, пісні становлять один із ключових жанрів музичної творчості, що, маючи текст, можуть відображати різні аспекти соціального життя народу в країні, мову якої вивчають. Ми вважаємо, що пісня виконує комунікативну функцію, передаючи авторську інтенцію адресатові. Крім того, кожна пісня впливає на емоційний стан людини та її пам'ять, що є надзвичайно корисним у процесі вивчення іноземних мов.

О. Вишневський слушно зауважує, що пісня на уроці виконує роль інструмента засвоєння мови. Вона є формою вправи, яка одночасно піднімає настрій учнів і формує позитивне ставлення до предмета. Зокрема, пісня є одним з видів мовленнєвого спілкування, яке сприяє поглибленню та розширенню лексичного запасу, оскільки в процесі опрацювання тексту передбачається робота з новими словами та виразами [1, с.59]. Відому лексику, яка зустрічається в піснях, викладають у новому контексті, що допомагає її активізувати. Крім того, під час такої діяльності краще засвоюються граматичні конструкції. Ми вважаємо, що використання пісень на уроках дозволяє поліпшити навички іншомовної вимови, розвинути музичний слух учнів, адже вивчення та виконання коротких та простих пісень з численними повторами допомагає закріпити правильну артикуляцію звуків, правила наголосу, ритміки іноземної мови.

Аналіз пісень та інших музичних творів спонукає учнів до складання монологічних та діалогічних висловлень, що є основою формування мовленнєво-розумової діяльності школярів та сприяє розвитку їх вмінь користуватися вивченою мовою.

Вивчення англійської мови через музику та пісні за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в наш час виявляється однією з важливих та актуальних тем у сфері освіти. Ця методика викликає значний інтерес серед педагогів, дослідників та методистів, оскільки поєднує в собі ефективність використання музики в навчанні та можливості сучасних технологій.

Спільне вивчення англійської мови та музики через ІКТ має низку переваг. По-перше, використання цифрових ресурсів дозволяє доступно та інтерактивно навчатися мові, надаючи учням можливість перегляду відеокліпів, текстів пісень, виконання вправ та тестів онлайн. Це створює комфортне та залучаюче навчальне середовище.

По-друге, музика і ІКТ сприяють вирішенню проблем з мотивацією учнів. Вивчення англійської мови через пісні дозволяє учням насолоджуватися

процесом навчання, а інтерактивні завдання, побудовані на основі ІКТ, стимулюють активну участь та підтримують інтерес до навчання.

Використання ІКТ дозволяє персоналізувати навчання, враховуючи індивідуальні потреби та рівень знань кожного учня. Різноманітність онлайн-ресурсів, додатків та програм дозволяє створювати індивідуальні навчальні підходи для кожного учня окремо.

Вивчення англійської мови через музику та пісні за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій має великий потенціал у сучасній освіті, що робить її важливою темою для досліджень та практичного застосування.

Висновки дослідження підтверджують, що вивчення англійської мови через музику та пісні за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) є ефективним і перспективним підходом у сучасній освіті.

По-перше, дослідження показали, що використання музики та пісень сприяє покращенню мотивації учнів до вивчення мови, оскільки це надає їм можливість насолоджуватися процесом навчання та стимулює активну участь. По-друге, вивчення англійської мови через пісні за допомогою ІКТ дозволяє створити комфортне та залучаюче навчальне середовище, що сприяє підвищенню рівня засвоєння матеріалу. По-третє, використання ІКТ дозволяє персоналізувати навчання, враховуючи індивідуальні потреби та рівень знань кожного учня, що сприяє більш ефективному процесу навчання.

Цінність дослідження полягає в тому, що воно відкриває нові можливості для вдосконалення методів навчання англійської мови та демонструє переваги використання музики та пісень у поєднанні з ІКТ. Результати дослідження можуть бути використані в практиці навчання для покращення якості освіти та підвищення мотивації учнів та студентів.

Список використаних джерел:

1. Вишневський О. І. Методика навчання іноземних мов : Навчальний посібник. 2011. 206 с.

2. Капітан Т.А. Роль пісні в процесі навчання англійської мови. *Наукові записки*. 2018. Випуск 172. С. 236–239. URL: <https://cusu.edu.ua/images/download-files/naukovi-zapysky/172/53.pdf> (дата звернення 19.04.2024)
3. Карпенко О. Вивчення іноземної мови через пісню і музику. *Англійська мова і література*. 2004. № 12. С. 2–4
4. Мищенко І.М. Вивчення англійської мови з піснями: деякі види роботи. URL: <https://naurok.com.ua/vivchennya-angliysko-movi-z-pisnyami-deyaki-vidi-roboti-211990.html> (дата звернення 19.04.2024)

Юлія Коробова,

канд. пед. наук

ст. викладач кафедри іноземних мов та лінгводидактики

Сумського державного університету

Олександра Лимарь,

студентка Сумського державного університету

ОНЛАЙН-РЕСУРСИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ЧИТАННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО- ЕМОЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Актуальність дослідження. У сучасному суспільстві в умовах швидкого доступу до будь-яких джерел інформації та стрімкого збільшення її обсягів, здатність застосовувати вміння читання стає життєво необхідною та актуальною для учнів. Читання є одним із видів мовленнєвої діяльності, що має велике пізнавальне значення і реалізує практичну, виховну і загальноосвітню цілі навчання. Воно застосовується у всіх класах ЗЗСО, але домінуючим видом мовленнєвої діяльності є на старшому етапі навчання [2, с. 8]. Більш того, актуальним є питання використання різних видів читання англійською мовою з метою забезпечення учнів психосоціальною підтримкою та розвитку їх соціально-емоційних навичок, зокрема і під час організації самостійної роботи.

Метою даної роботи є аналіз шляхів використання онлайн-ресурсу *Project Gutenberg* для формування соціально-емоційної компетентності учнів старших класів ЗЗСО під час самостійної роботи з читання англійською мовою.

Для досягнення мети дослідження необхідно вирішити такі **завдання**: 1) проаналізувати літературні форми та різновиди літератури, які підвищують мотивацію до вивчення англійською мови під час самостійної роботи, в межах колекції творів інтернет-платформи *Project Gutenberg*; 2) визначити тематичні напрямки художніх творів даного онлайн-ресурсу, спрямовані на формування соціально-емоційних компетенцій учнів старших класів ЗЗСО.

Основні результати дослідження. Для навчання школярів читання англійською мовою освітяни мають широкий перелік інтернет-ресурсів, зокрема доступ до колекцій електронних бібліотек англійською мовою. Термін «електронна бібліотека» (англ. *digital library*) визначено як інформаційна система, яка складається з впорядкованого фонду електронних ресурсів, каталогу на цей фонд та комплексу апаратно-програмних засобів, що підтримують стабільне функціонування пошукової системи і дають можливість оперативного поповнення, реєстрації, довготривалого зберігання фонду електронної бібліотеки та розподіленого доступу до нього через мережу Інтернет [1]. Серед найстаріших універсальних електронних бібліотек варто звернути увагу на некомерційну веб-бібліотеку *Project Gutenberg*, яка пропонує безкоштовні електронні книги. Її колекція налічує понад 60 000 електронних книг англійською мовою та тисячі книг іншими мовами. Електронні книги доступні у різних форматах (EPUB, MOBI, Kindle, PDF та HTML), що робить процес читання зручним і гнучким та забезпечує рівні умови для всіх учасників освітнього процесу [3].

Розглянемо переваги та можливості використання цієї електронної бібліотеки. По-перше, тут запропоновано широкий вибір книг із різних тематичних категорій та областей знань, таких як література, історія, наука, філософія, релігія тощо. По-друге, *Project Gutenberg* може використовуватися як онлайн-ресурс для самостійної роботи з читання англійською мовою, де учні

обирають літературу за темами, які їх цікавлять, що підвищує мотивацію до читання і сприяє більш активному залученню до освітнього процесу [3]. Також, можливість самостійно вибирати книги для читання стимулює самодисципліну та розвиває навички самоорганізації учнів. Серед незначних недоліків електронної бібліотеки *Project Gutenberg* зазначимо окремі випадки неякісного форматування та обмежений набір функцій під час читання онлайн (закладки, нотатки та підсвічування).

Для формування адекватних умінь читання велике значення має характер текстів: їх зміст, інформативність, цікава фабула і т. ін. Від якості текстового матеріалу залежить мотивація читацької діяльності учнів. Зміст текстів визначає відношення учнів до читання, а також можливості освітніх і виховних завдань, які ставляться перед іноземною мовою як навчальним предметом [2, с. 22]. Наведемо приклади літературних форм та різновидів літератури, які підвищують мотивацію до вивчення англійською мови та спрямовані на розвиток «м'яких навичок» школярів різних вікових груп і рівнів мовної підготовки:

1) казки та легенди (літературні форми, які розвивають уяву, збагачують словниковий запас, вчать дітей розуміти моральні цінності та етичні норми, викликають цікавість до читання, вчать розуміти світ навколо), наприклад, «*A Connecticut Yankee in King Arthur's Court*» by *Mark Twain*, «*Myths and Legends of Ancient Greece and Rome*» by *E. M. Berens*, «*Hero Tales and Legends of the Serbians*» by *W.M. Petrovitch* тощо;

2) англomовна класична художня література (важлива для формування літературної культури учнів, допомагає учням розширювати свої знання про світ літератури та вчитися аналізувати та оцінювати творчість письменників), наприклад, «*Peter Pan*» by *J. M. Barrie*, «*Alice's Adventures in Wonderland*» by *Lewis Carroll*, «*The Secret Garden*» by *Frances Hodgson Burnett*, «*Shakespeare's Sonnets*» by *William Shakespeare* тощо;

3) наукова література (тексти про різні наукові відкриття, технології та природничі явища допомагають учням розкривати свої інтелектуальні здібності та виховують бажання досліджувати нове), наприклад, «*Secrets of Earth and Sea*»

by Sir E. Ray Lankester, «*The Ocean World: Being a Description of the Sea and Its Living Inhabitants*» by Louis Figuié;

4) історична література (дозволяє дізнатися про різні культури та події, які сформували наше сучасне суспільство, біографії відомих особистостей допомагають дізнатися про досягнення видатних людей, вчать цінувати роботу інших та спонукають до досягнення власних цілей), наприклад, «*The American Encyclopedia of History, Biography and Travel*» by Thomas H. Prescott.

Зауважимо, що читання під час самостійної роботи англomовних творів у межах зазначених вище літературних форм та різновидів літератури також можна розглядати як один із шляхів забезпечення психосоціальної підтримки учнів та розвитку їх соціально-емоційних навичок, які відповідно до теорії соціально-емоційного навчання є компонентами п'яти основних компетенцій, а саме: встановлення та підтримка стосунків, соціальна обізнаність, самоусвідомлення, самоуправління, відповідальне прийняття рішень [4].

Наведемо приклади тематики творів для самостійного читання англійською мовою для формування таких соціально-емоційних компетенцій:

1) встановлення та підтримка стосунків (читання творів про різні культури та точки зору допомагає учням краще розуміти та цінувати інших людей, вчитися сприймати різні погляди, розвивати толерантність та відкритість до різноманітності);

2) соціальна обізнаність (читання надає інформацію про соціальні проблеми сучасного суспільства, їх причини та наслідки, що сприяє формуванню активної громадянської позиції);

3) самоусвідомлення (емоції, мотивація та переживання персонажів художніх творів допомагає учням краще зрозуміти себе, порівняти дії та вчинки головних героїв з власним досвідом);

4) самоуправління (зразки подолання персонажами художніх творів складних життєвих ситуацій допомагає учням розвинути стійкість та навички вирішення проблем, навчитися приймати виклики як можливості для

особистісного росту і розвитку та усвідомлювати важливість наполегливості та самодисципліни);

5) відповідальне прийняття рішень (аналіз прикладів етичних дилем та шляхів вирішення складних ситуацій сприяє розвитку навичок критичного мислення та розумінню можливих наслідків своїх дій та важливості вибору найбільш етичних та морально правильних шляхів поведінки).

Отже, інтернет-платформа *Project Gutenberg* є одним із ефективних засобів, який, з одного боку, сприяє підвищенню мотивації до вивчення англійської мови та розвитку «м'яких навичок» учнів старших класів ЗЗСО під час самостійної роботи з читання англійською мовою, з іншого боку, може бути спрямованим на формування та розвиток їх соціально-емоційних компетенцій.

Список використаних джерел:

1. Електронна бібліотека. Українська бібліотечна енциклопедія. URL: <https://ube.nlu.org.ua/article/Електронна%20бібліотека> (дата звернення: 20.04.2024).
2. Навчання читання англійською мовою студентів мовних факультетів : навч. посібник. Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2018. 201 с.
3. Project Gutenberg. URL: <https://www.gutenberg.org/> (дата звернення: 20.04.2024).
4. What is the CASEL Framework? *CASEL*. URL: <https://casel.org/fundamentals-of-sel/what-is-the-casel-framework/#relationship> (date of access: 19.04.2024).

Юлія Коробова,

канд. пед. наук

ст. викладач кафедри іноземних мов та лінгводидактики

Сумського державного університету

Вікторія Андрієвська,

студентка Сумського державного університету

РОЛЬ ПРИНЦИПІВ КОМУНІКАТИВНОГО МЕТОДУ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Актуальність дослідження. На сучасному етапі проведення реформи шкільної освіти «Нова українська школа» (НУШ) важливо враховувати ключові компоненти модернізації освітнього процесу та підготовки учнів до успішної комунікації в сучасному світі, зокрема під час навчання іноземної мови (ІМ). Використання комунікативного методу навчання ІМ залучає учнів до вирішення значущих і досяжних завдань, успішне виконання яких викликає задоволення та підвищує їх впевненість у собі. В наукових працях дослідників G. Brumfit, J. Harmer, K. Johnson, W. Littlewood, A. Wesley, G. Widdowson проаналізовано різні аспекти використання комунікативного підходу в навчанні ІМ. Проте особливості застосування цього підходу в ЗЗСО України на сучасному етапі вимагає його подальшого вивчення та актуалізації.

Мета даної роботи полягає в аналізі особливостей застосування принципів комунікативного методу навчання іноземної мови в сучасному освітньому процесі в ЗЗСО, зокрема в межах реформи «Нова українська школа» (НУШ).

Для досягнення зазначеної мети, необхідно вирішити **такі завдання:**
1) проаналізувати основні принципи комунікативного методу навчання іноземної мови; 2) визначити шляхи застосування принципів комунікативного підходу у навчанні іноземної мови в освітньому процесі НУШ.

Основні результати дослідження. Комунікативний метод з'явився в 60-70-х роках ХХ століття у Британії, коли англійська мова почала набувати статусу мови міжнародного спілкування. Причиною впровадження цієї методики була

незадоволеність традиційними методами навчання, такими як граматико-перекладний та аудіо-лінгвальний, які не були спрямовані на комунікативні ситуації реального спілкування. У подальшому ідею навчання мови на комунікативній основі підтримало широке коло науковців, з-поміж них: Г.Е. Піфо (Німеччина); Г. Відоусан, У. Літлвуд (Великобританія) [1].

Комунікативний метод навчання іноземної мови спрямований на використання мови в реальних ситуаціях спілкування та розвиток умінь усного та писемного спілкування. Основна ідея цього підходу полягає у вивченні мови як засобу комунікації. Серед основних принципів комунікативного методу навчання визначено такі: 1) принцип мовленнєвої спрямованості: вивчення іноземної мови повинне відбуватися переважно через реальне вільне спілкування; 2) принцип інтерактивності: метою комунікативно-орієнтованого навчання є автентична і орієнтована на зміст комунікація; 3) важливим показником реальної комунікації є зміст (текстів), який повинен враховуватися при проєктуванні комунікативно-орієнтованих завдань; 4) комунікація включає інтеграцію читання, письма, аудіювання, говоріння, що повинно бути враховано і під час навчання; 5) навчання – це творчий процес використання мови, пов'язаний зі спробами та помилками [4].

Деякі науковці виокремлюють такі принципи комунікативного методу навчання мови: принцип мовленнєво-розумової діяльності: навчання спрямовується на спілкування, яке можливе лише за умови постійного практичного використання мови в ситуаціях, наближених до реальних; принцип індивідуалізації при керівній ролі особистісного аспекту; оскільки людина має своє індивідуальне ставлення до оточення, то і мовлення її теж є індивідуальним; принцип функціональності, який спирається на систему мовленнєвих засобів; принцип ситуативності: застосування мовленнєвих засобів відбуваються ситуативно, в межах певного контексту, відтворює комунікативну реальність; принцип новизни забезпечує розвиток мовленнєвих умінь, зокрема динамічності, здібності перефразувати, комбінувати [2, с. 67].

Модельна навчальна програма з іноземних мов для НУШ [3] іде в ногу з сучасними освітніми тенденціями в галузі іншомовної підготовки учнів, зокрема шляхом урахування принципів комунікативного методу навчання іноземних мов. Завданням НУШ є формування компетентної особистості, яка здатна до самореалізації в умовах сучасного життя, та одним з ключових компонентів якої є володіння мовними навичками, які дозволяють ефективно спілкуватися.

У зазначеній програмі важлива роль відводиться інтерактивним методам навчання, спрямованим на практичне використання мови в різних комунікативних ситуаціях. Учні активно залучаються до спілкування, використовуючи мову для обговорення тем, що цікавлять їх, вирішення завдань, розв'язання проблем тощо. Програма розроблена з урахуванням рівнів мовленнєвої компетенції, що дозволяє системно формувати вміння усного та писемного мовлення. Передбачено використання різноманітних комунікативних завдань, таких як рольові ігри, складання діалогів, участь у спільних проєктах, дебатах, творчі завдання, що сприяє розвитку комунікативних умінь учнів. Кожне завдання структурується таким чином, щоб спонукати учнів до активної участі та спілкування, створюючи автентичне мовленнєве середовище.

Програма для НУШ враховує принцип функціональності, застосування якого допомагає учням засвоїти мову як інструмент комунікації та сприяє досягненню конкретних цілей у спілкуванні. Наприклад, під час навчання усного спілкування завдання спрямовані на формування та розвиток таких умінь: 1) вміння діалогічного мовлення (теми включають повсякденні розмови, обговорення інтересів, формулювання планів та думок), зокрема вміння ставити запитання та реагувати на них; 2) вміння аудіювання; 3) вміння використовувати вивчену лексику, граматику та структури мови в реальних ситуаціях спілкування; 4) вміння використовувати мовні засоби для вираження власних думок та почуттів.

Метою формування умінь писемного мовлення є навчання писати короткі тексти на різні теми, такі як описи подій, місць, людей та особистих думок; створювати прості листи, електронні повідомлення, а також письмові

повідомлення для соціальних мереж. Навчання читання спрямоване на розвиток умінь розуміння простих текстів (інформаційні тексти, розповіді), пошук ключової інформації в текстах.

Таким чином, навчання англійської мови в НУШ з урахуванням принципів комунікативного методу навчання сприяє розвитку всіх аспектів мовленнєвої компетентності учнів. Інтерактивність, автентичність та спрямованість на практичне використання мови в комунікативних ситуаціях створюють сприятливі умови для активного оволодіння АМ учнями та розвитку їх комунікативних іншомовних умінь. Результатом такого підходу є формування в учнів впевненості у власних здібностях та здатності використовувати мову для успішного спілкування в різноманітних життєвих ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Ковтун О. В. Комунікативний підхід у мовній освіті: діахронічний аналіз. *Наука і освіта : наук.-практ. журнал*. 2011. №7. С. 50–54. URL: <https://cutt.ly/Lw5Ghpum>
2. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. / за ред. О. І. Пометун. К.: А.С.К., 2004. 192 с.
3. Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5-9 класи» для ЗЗСО. Міністерство освіти і науки України, 2021. URL: <https://is.gd/n1Pe6a>
4. Richards J.C., Rodgers T.S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press. 2015. 482 p.

СЕКЦІЯ 5

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ

Людмила Теліженко,

д-р. філос. наук

доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій

Сумського державного університету

Анжела Кохно,

студентка Сумського державного університету

СУТНІСТЬ, ПРИЧИНИ, ПРОЯВИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ЕЙДЖИЗМУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Актуальність проблеми ейджизму сьогодні є надзвичайно високою. Вона пов'язана з порушенням прав людини за віковими ознаками, а отже втратою поваги до людської гідності, рівності, – цінностей, на яких заснований Європейський Союз і яких зобов'язані дотримуватися будь-яке суспільство чи держава, які вважають себе європейськими. Адже названі цінності є виявом недискримінації, терпимості, справедливості, солідарності та рівності між людьми як необхідної умови побудови цивілізованого світу та міжкультурного діалогу в ньому.

Мета даної розвідки полягає в тому, щоб дослідити явище ейджизму на сучасному етапі розвитку суспільства. Безпосереднім **завданням** дослідження є з'ясування сутності ейджизму, причин його загострення та можливих шляхів подолання в Україні і світі.

Основні результати дослідження. «Ейджизм» – досить нове поняття, запропоноване в 1969 р. директором Національного інституту старіння США Р. Батлером для позначення вікової дискримінації, що є комбінацією стереотипів та упередженого ставлення до людей, характерних як для соціальних інститутів, так і для повсякденного життя [1]. При цьому Р. Батлер ейджизм описував, насамперед, як «глибоко приховану тривогу молодих, їхню особисту відразу та

неприятнь до старості, хвороб, інвалідності й страх немічності, непотрібності, смерті» [1, 243]. Проте сьогодні це поняття має більш широкий зміст. Як форма дискримінації або негативних стереотипів, що базується на віковій приналежності, ейджизм стосується не тільки людей похилого віку, а і молоді. Адже його сутність полягає в тому, що людей оцінюють або обмежують за їх віковими ознаками, керуючись упередженнями щодо їх можливостей. Звісно, що це особливо негативно позначається на людях похилого віку, їх соціальному статусі та сприйнятті у суспільстві, що веде до проблем у професійній сфері, зокрема щодо питань їх працевлаштування, «добровільного» виходу на пенсію, у сфері охорони здоров'я, соціального захисту, у сім'ї, зокрема з боку осіб, які доглядають за літніми людьми, у висвітленні особливостей життєдіяльності літніх людей у ЗМІ тощо.

Ейджизм у сучасному світі може мати декілька причин. Насамперед, це культурні стереотипи і уявлення про ідеальний образ людини, що можуть сприймати молодість як період активності та привабливості, тоді як старість ототожнювати зі слабкістю та залежністю. Прикладом може бути вислів аргентинського письменника і поета Хорхе Анхеля Ліврага, який рекламуючи заснований ним новий релігійний рух, що має еkleктичні ознаки, звертається до обмеженого віковими ознаками кола потенційних «вірян» нової релігії – молодих людей до тридцяти років. «Бути молодим – означає бути сильним. Сильним на всіх планах: стійким, наполегливим, працьовитим, допитливим, активним і, коли потрібно, рішучим. Боягузи та слабодухи – це не молоді. Скоріше, це старі, яким бракує мудрості...» [2].

Можливі і протилежні ситуації, коли молода людина тільки за віковими ознаками може сприйматися як безвідповідальна, легковажна, така, що не здатна справитися з завданнями підвищеної складності. Як зазначено у доповіді ООН, ейджизм стосовно молодих людей найчастіше проявляється у сфері охорони здоров'я та політиці, де їхні голоси часто ігнорують та не беруть до уваги [3].

Дискримінацію на робочому місці сьогодні можуть стимулювати і економічні мотиви, коли старшим працівникам надаються менші можливості або

гірші умови праці порівняно з молодшими колегами. «У нас чомусь вважається, що старші люди менш представницькі, значно повільніші в усьому, ніж молодші, дуже часто відсутні на роботі через хвороби. Водночас не береться до уваги те, що вони більш досвідчені. Їх не люблять, бо, насправді, ними значно важче керувати маніпулятивними методами, нав'язувати їм безглузді правила корпоративної лояльності. Це найчастіше й стає приводом для тисяч відмов у прийомі на роботу» [4].

Як не парадоксально, але ейджизму сприяє і розвиток високих технологій та поява штучного інтелекту. На думку директора Інституту людства майбутнього Оксфордського університету Ніка Бострома, завдячуючи штучному інтелекту вже сьогодні скорочуються робочі місця [5]. На 2030 рік кількість робочих місць скоротиться на 20-25%, а в майбутньому і взагалі стрімко скоротяться такі професії, як офіс-менеджер, юрист, бухгалтер, журналіст, водій грузового транспорту [5]. Така ситуація не тільки підвищує конкуренцію на робочому місці, викликає «велику нерівність... у прибутках, багатстві й можливостях» (К. Шваб, Т. Маллере), а й змінює ставлення до людей за віковими ознаками, насамперед людей похилого віку, які стають «безкорисним класом», все більше потребуючи допомоги з боку суспільства (Юваль Ной Харарі).

Під впливом економічних змін, підсилених науковими досягненнями, відбувається і політичний вплив на проблему ейджизму. При цьому політичні рішення, пов'язані зі старінням населення, пенсійною системою та іншими соціальними програмами, мають неоднозначний характер. Так, суперечливою у цьому відношенні видається ідея українського уряду замінити індивідуальні пенсійні виплати безумовним базовим пенсійним доходом, тобто «чітко встановленою на рівні законодавства сумою, яка визначатиметься із мінімальних витрат на проживання пенсіонера» [6]. Як зазначила автор ініціативи Марина Лазебна, колишній міністр соціальної політики, «якщо ми хочемо гарантувати людям похилого віку мінімально необхідні для життя доходи, то маємо закріпити базовий пенсійний дохід системно на рівні законодавства. Ми напрацювали необхідний законопроект і вже отримали схвальні висновки від Світового Банку

та Міжнародної організації праці» [6]. Та як зазначають аналітики, мета базового доходу – щоб у країні не було жебраків серед пенсіонерів, оскільки зростаюча тривалість життя та низький рівень народжуваності призводять до старіння населення, водночас неспроможності держави забезпечувати непрацездатних людей пенсійними виплатами [7].

То ж, як зазначила Верховна комісарка ООН з прав людини Мішель Бачелет, «ейджизм шкодить всім – літнім людям і молодим. Але часто це настільки широко поширено і прийнято в нашому суспільстві, в політиці, законах і установах, що ми навіть не усвідомлюємо його згубний вплив на нашу гідність» [8].

Щоб подолати ейджизм у сучасному світі, спершу потрібно впровадити освітні програми, які спрямовані на підвищення усвідомлення та розуміння проблеми серед суспільства. Далі, важливо прийняти та реалізувати антидискримінаційні закони, які захищатимуть права людей усіх вікових груп та запобігатимуть ейджизму у різних сферах життя. Зміцнення взаємодії між поколіннями через створення спільних ініціатив та програм сприятиме взаємному розумінню та підтримці між людьми різних вікових груп. Також важливо стимулювати активне старіння шляхом сприяння здоровому способу життя, розвитку освіти та культурних і соціальних заходів для людей похилого віку. Нарешті, розвиток соціальних мереж, спрямованих на підтримку та інтеграцію старших людей у суспільство, може відігравати важливу роль у боротьбі з ейджизмом. І це лише деякі з ключових шляхів, які можуть допомогти в розв'язанні цієї проблеми. Слід наголосити, що подолання ейджизму вимагає комплексного підходу та зусиль з боку суспільства, уряду, громадських організацій та індивідуальних осіб з метою створення справедливого та дбайливого суспільства для людей усіх вікових груп. Адже тільки спільними зусиллями можна створити суспільство, що поважає гідність та права людини незалежно від її віку, та забезпечити всім можливість жити та працювати у безпечному та рівному середовищі.

Висновки. Отже, ейджизм є специфічним показником недосконалості сучасного суспільства через виявлення дискримінації та нетолерантності за

віковими ознаками. На його посилення однаково впливають як нові досягнення суспільства, так і його втрати. Для європейських цінностей та побудови на їх основі «справедливого суспільства для всіх» ейджизм є справжнім випробуванням на істинність.

Список використаних джерел:

1. Butler R. N. Ageism: Another form of bigotry. *The Gerontologist*. 1969; 9: r. 243–246.
2. Ліврага Хорхе Анхель. Бути молодим. URL: <https://newacropolis.org.ua/articles/buty-molodym> (дата звернення: 17.04.2024).
3. Войтюк Т. Пандемія посилила проблему дискримінації за віком в усьому світі. URL: <https://suspilne.media/114786-pandemia-posilila-problemu-diskriminacii-za-vikom-v-usomu-sviti-oon/> (дата звернення: 17.04.2024).
4. Ейджизм в Україні: круглий стіл. URL: <https://khisr.kharkov.ua/eydzhyzm-v-ukraini-kruhlyu-stil/> (дата звернення: 17.04.2024).
5. Bostrom N. *Superintelligence: Paths, dangers, strategies*. Oxford University Press, 2014. 328 p.
6. Бойко І. Для пенсіонерів в Україні запровадять «базовий дохід». URL: <https://www.unian.ua/society/v-ukrajini-dlya-pensioneriv-vvedut-bazoviy-dohid-yak-se-pracyuvatime-novini-ukrajini-11904291.html> (дата звернення: 20.04.2024).
7. Базовий дохід для пенсіонерів: як це працюватиме і що буде з пенсіями. URL: <https://kp.ua/ua/economics/a653070-bazovij-dokhid-dlja-pensioneriv-jak-tse-pratsjuvatime-i-shcho-bude-z-pensijami> (дата звернення: 20.04.24).
8. Войтюк Т. Пандемія посилила проблему дискримінації за віком в усьому світі. URL: <https://suspilne.media/114786-pandemia-posilila-problemu-diskriminacii-za-vikom-v-usomu-sviti-oon/> (дата звернення: 20.04.2024).

Ірина Жиленко,

д-р. філол. наук

професор кафедри журналістики та філології

Сумського державного університету

«МАГІЧНИЙ РЕПОРТАЖ» Г. ГАРСІА МАРКЕСА «РОЗПОВІДЬ МОРЯКА» ЯК ЗРАЗОК ЛІТЕРАТУРИ НОН-ФІКШН

Творчість колумбійського прозаїка і журналіста, одного з найяскравіших представників «магічного реалізму» Габріеля Гарсія Маркеса відрізняється особливим новаторством: у ній з'єднані реальне й потойбічне, інформаційне і фактичне, засоби самовираження і барвистість мови. За твори, «...у яких фантастичні та реалістичні елементи поєднані заради створення щедрого уявного світу, у якому відбито життя й суперечності латиноамериканського континенту» [1, с. 7], Маркес першим серед колумбійських письменників у 1982 році отримав Нобелівську премію в галузі літератури. Незважаючи на всесвітньо відому славу його як автора «Ста років самотності», письменник публічно заявляв, що хоче, щоб про нього пам'ятали перш за все як про репортера, бо вважав, що народився журналістом і в цьому – його покликання, бо журналістика, на його думку, найкраща професія на світі.

Актуальність розвідки. Життя і художню творчість письменника досліджували Д. Мартін, Ю. Папоров, І. Оржицький, В. Андреев, О. Прилипко, Ю. Покальчук, Т. Гаврилів, М. Фока, С. Петрів та багато інших. Менше уваги науковці звертають на Маркеса як журналіста (Л. Борщевська, В. Соколова, І. Малінін), особливо у руслі літературної журналістики.

Мета роботи. На прикладі документальної повісті «Розповідь моряка» розглянемо ознаки репортажу і доведемо приналежність його літературного «магічного репортажу» до жанру нон-фікшн.

Дослідниця Е. Каїраті у праці «Оповідальна журналістика в Перу: гібридні можливості документальної прози в ХХІ столітті» зазначала, що твори колумбійського письменника «є взірцем оповідальної журналістики;

використовуючи можливості журналістики, Маркес перетнув кордон між жанрами при написанні репортажів, новел, створюючи белетризовані історії» [6].

Гарсія Маркес завжди виділяв репортаж з-поміж інших жанрів: «Для мене <...> це новела, повністю побудована на дійсності» [2].

Розглянемо особливості жанру на прикладі матеріалів про моряка Луїса Алехандро Веласко, які Маркес надрукував у 14 номерах газети *El Espectador* у 1955 р. під назвою «Правда про мої пригоди». Як зізнався письменник, це було насправді велике інтерв'ю, яке він свідомо робив не з метою публікації необробленого матеріалу, а щоб надрукувати у жанрі репортажу. Пізніше, у 1970 р., на основі цього інтерв'ю вийшла документальна повість під назвою «Розповідь моряка, котрий зазнав корабельної аварії і плив десять днів на плоту без їжі та питва, був проголошений національним героєм, обцілований королевами краси, зробився багатим завдяки рекламі, а потім впав у немилість і назавжди був забутий», яка, втім, надто прозоро натякає нам на твори епохи Просвітництва з такими розлогими назвами.

Літературність репортажу Маркеса виявляється у композиційній єдності. Твір складається з 36 невеликих розділів-репортажів, що формують повний опис усіх змін у свідомості потерпілого від корабельної аварії. Оповідь ведеться від першої особи – моряка, одного з членів колумбійського військового есмінця, якому вдалося врятуватися під час корабельної аварії. Цікаво, що лише в останньому розділі Маркес розкриває наратора: «...вартові казали мені, що з усієї країни поприїздили журналісти, щоб робити репортажі й фотографувати мене. Один з них, який мав довжелезні – сантиметрів з двадцять – вуса, зробив більше п'ятдесяти знімків, та йому заборонили ставити мені запитання. Інший, сміливіший, переодягнувшись у лікаря, <...> здобув блискучу й заслужену перемогу <...> Що тут зчинилося наступного дня! Малюнки з'явилися на першій сторінці «Ель Тьємпо» з позначками й підписами. «Я був тут» було надруковано під стрілкою, що вказувала на один з містків на палубі. Це була неправда, бо я тоді був не на містку, а на кормі. Але ж малюнки були мої. <...> Репортер, який переодягся в лікаря, щоб проникнути у військовий госпіталь, викликав у мене захоплення...» [2].

У повісті подана й проблема контрабанди, хоча досить побіжно («Корабель потроху завантажувався подарунками, що їх ми везли додому: здебільшого це були радіоприймачі, холодильники, пральні машини та електроплити. Я віз радіоприймач» [2]). Але, як відомо, літературний репортаж є носієм емоцій, поглядів. Зазвичай він виконує важливу функцію для розуміння ситуації, адже допомагає читачеві краще збагнути її і «заглибитися» в неї. «Добре написаний літературний репортаж змушує відчувати, думати, аналізувати і ставати учасником події» [1, с. 119], тому головна мета Маркеса – змалювання поведінки людини в екстремальній ситуації, її психологічний стан, думки та вчинки.

«Розповідь моряка» можна уважати «магічним репортажем» – це погляд зсередини, манера, взагалі притаманна творчості Габріеля Маркеса. Натомість зовні знаходилося відкрите море й палюче сонце, пліт, на якому врятувався герой, риби, чайки, блакитне небо і маніпуляція з часом – багатоденний перебіг дня у ніч і навпаки. «Небо зробилося враз червоним, а я все ще вдивлявся в обрій. Потім воно стало темно-фіолетовим – я дивився. Раптом у небі, що прибрало кольору червоного вина, наче жовтий діамант, з'явилася перша зірка» [2].

Маркес-репортер показав подію, створивши «ефект присутності» читача на місці події. Він не лише описав корабельну аварію, але викликав у читача хвилювання за долю моряка, тримаючи у напрузі протягом усього твору. Його герой переживає безліч відчуттів і становищ: страх, голод, холод, нервові і фізичне виснаження, запаморочення. Маркес орієнтується не на динаміку події, а на рефлексію героя, який щедро ділиться з читачами розповідями про своїх товаришів, описує їхні звички, згадує про подарунки, які ті приготували своїм рідним, – таким чином викликаючи у читача симпатію, співчуття, створюючи теплу і дружню атмосферу, яка різко контрастує з трагічним контекстом повісті.

Письменник майстерно описує шторм та корабельну аварію, використовуючи образи, звуки, відчуття, передчуття, занепокоєння моряка: «Луїс Ренхіфо незворушно тримав однією рукою навушники, а другою натягав рятувальний пояс. Наче після сильної хвилі, я відчув спочатку велику

порожнечу, а потім глибоку тишу. Побачив Луїса Ренхіфо – той встиг надіти рятувальний пояс і знову почепити навушники. Я заплющив очі і виразно почув цокання свого годинника. Якусь хвилину слухав цокання. Рамон Еррера не рухався. <...> Я хотів подивитися на годинника, та вже не побачив ні власної руки, ні годинника. Не побачив і хвилі» [2]. А далі, втративши товаришів, герой залишається на самоті (тема самотності – провідна у творчості Маркеса!).

Як кращий представник магічного реалізму, Габріель Маркес користується необмеженою свободою у можливості самовираження, бо у нього магічне просто впливає із реального життя. Він поєднує реальне з містичним, причому друге настільки накладається на реальне, що виникає взагалі нова реальність. Автор поетизує навколишню природу, показуючи справжню магію моря і сонця: «Коли у морі віє вітер і хвилі б'ються об підводні скелі, людині здаються знайомі голоси. Вони звучать не замовкаючи, доводячи до божевілля» [2].

Багатьом його творам, як зазначає Л.Шутяк, «властива манера саспенсу в цілком гічкоківському розумінні цього слова. Тут ідеться про свідоме нагнітання напруги, в якій перебуває читач чи глядач, страх невідомого, тривожність, напружене очікування та передчуття чогось жахливого» [5]. Це ж стосується і «Розповіді моряка». Елементи магічного реалізму присутні у змалюванні передчуття, галюцинацій, змішанні минулого з сучасним: «Вітер завивав, і крізь це виття мені вчувався голос Луїса Ренхіфо: «Черевань, веслуй сюди». Я чув його дуже виразно, наче він був тут, за два метри від мене, силкуючись дотягнутися до весла. <...> О третій я став втрачати надію. Розумів, що о цій порі есминець уже пришвартувався в порту Картахени. Мої товариші, радіючи поверненню, через кілька хвилин розбредуться містом» [2].

Для літературного репортажу характерна особлива художня мовна насиченість. Мова повісті зрозуміла, тяжіє до розмовного стилю, адже йдеться від імені звичайного моряка: «замість пляшки приготувати п'ять пляшок», «Під моєю койкою хропів, наче тромбон, матрос», «От так халепа!». Уживаються також фразеологізми («рубати кінці»), професіоналізми, що належать до морської сфери («парусинова накидка», «шлюпки, вельботи», «торпедні

автомати», «рятувальний пояс», «розвантажувальний аврал», «есмінець»), проте це не відволікає уваги – навпаки, додає документальності оповіді.

Також Маркес використовує велику кількість натуралістичних описів, які підкреслюють критичність становища героя, його відчай, безвихідь ситуації. «Навіть найвибагливішій людині здасться огидним грудка пір'я, вимазана теплою кров'ю і смердючою сирою рибою» [2] – так змальовує він страждання голодної і спраглої людини. Іншим разом, коли його рука готова була схопити чайку, герой згадав слова начальника корабельної артилерії: «Вбити чайку – справа не гідна моряка» [2].

Основні результати дослідження. Таким чином, на прикладі документальної повісті «Розповідь моряка» Габріеля Маркеса ми дослідили, як автор, завдяки засобам художньої виразності, притаманних літературі, може стати творцем літературного репортажу, з притаманними йому атрибутами – фактажем, оповідачем – свідком подій, творцем «ефекту присутності».

Маркес змінив уявлення про класичний репортаж і створив новий, особливий жанр, де переплітається факт, вигадка та магічний реалізм. Його «Розповідь моряка» – це яскравий зразок літератури нон-фікшн. Маркес-репортер вводить у текст дати, факти, деталі, дає описи, топоніми. Через систему образів засобами художнього слова автор впливає на розум і почуття читачів. Повість позначена експресією, конкретно-чуттєвим зображенням дійсності. У творі описано подію, яку в повній мірі можна назвати дивом: людина виживає, провівши десять днів (!) у відкритому морі, під палючим сонцем та пронизливим вітром, без їжі та питної води. Проте саме це вирізняє Гарсія Маркеса серед колег-журналістів і є запорукою його успіху: уміння розгледіти надзвичайне в буденному, зображення реальності в усіх її проявах, перетворення сухих фактів на яскраві, влучні деталі.

У 2019 р. вийшла книжка Габріеля Маркеса «Скандал сторіччя. Тексти для газет і журналів (1950-1984)». Журналістка Лілія Шутяк зауважує, що «тексти, вміщені в антології, написані в жанрах репортажу, колонки, замітки, портрету, хроніки та ін. Вони торкаються різних сфер життя і діяльності автора» [5], а отже кожен охочий може прочитати у перекладі Галини Грабовської неперевершені

матеріали відомого колумбійського журналіста і долучитися до подальшого вивчення творчості одного із кращих авторів ХХ століття.

Список використаних джерел:

1. Головка Х. Специфіка роботи журналіста під час підготовки літературного репортажу. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2018. Випуск 43. С. 118–124.
2. Маркес Г. Г. Розповідь моряка. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3629>
3. Маркес Г. Г. Сто років самотності: Роман. Повісті. Оповідання Передм. Д. Затонського. Пер. з іспан. Київ : Всесвіт, 2004. 611 с.
4. Паласіо М. Інтерв'ю з Г. Гарсія Маркесом для журналу LiTerra. URL: http://www.colombia.su/Cultura/gabo1.html_arch/lg042003/Tetrad/art14_5.htm
5. Шутяк Л. Габріель Гарсія Маркес про журналістику, якої вже нема. URL: <https://shpalta.media/2021/03/12/gabriel-garsiya-markes-pro-zhurnalistiku-yakoi-vzhe-nema/>
6. Cairati E. Periodismo narrativo en Perú Trayectorias híbridas de la no ficción en el siglo XXI, 2013/2014. URL: https://air.unimi.it/retrieve/handle/2434/354710/521885/phd_unimi_R09490.pdf

Maryna Nabok,

Ph.D. of Philology

Associate Professor of Language Training of foreign Citizens Sumy State University

Serghini-Idrissi Kansas,

student at Sumy State University

**LIFE VALUES AND IDEALS OF UKRAINIANS AND EUROPEANS:
COMPARATIVE ANALYSIS**

European values and Ukrainian values share many commonalities, but there are also distinct nuances that reflect each society's unique history, culture, and spirations. Here's a brief overview. European Values:

Democracy and Rule of Law: European societies value democratic governance, rule of law, and respect for human rights as foundational principles.

Human Rights: Respect for individual freedoms, equality, and dignity is paramount. This includes freedom of speech, religion, and assembly.

Multiculturalism: Europe celebrates diversity and multiculturalism, embracing various ethnicities, languages, and cultures within its borders.

Solidarity: Many European nations value social solidarity, supporting welfare systems that provide for the needs of all citizens, including healthcare, education, and social services.

Environmental Sustainability: Concern for the environment and sustainability is increasingly important in European values, with efforts to address climate change and promote green technologies.

In Europe, there are many organizations that protect human values. In particular, «The European Values think tank is a non» – governmental policy institute defending liberal democracy. They help to face aggressive regimes, radicalisation within the society, the spread of authoritarian tendencies and extremist ideologies including Islamism [3].

Ukrainian Values:

National Identity: Ukrainian values often revolve around a strong sense of national identity, rooted in a long history of struggle for independence and cultural heritage.

Freedom and Independence: Ukrainians highly value freedom and independence, especially given their history of Soviet rule and more recent conflicts with Russia.

Family and Community: Family bonds and community ties are significant in Ukrainian culture, with importance placed on familial support networks and communal traditions.

Patriotism: Love for one's country and patriotism are prominent Ukrainian values, particularly in the context of recent geopolitical tensions and efforts to assert national sovereignty.

Resilience and Determination: Ukrainians have demonstrated resilience and determination in the face of challenges, including political upheaval, economic hardships, and ongoing conflict in Eastern Ukraine.

For example, at Sumy State University, we conducted a survey of students about the values of the heroes of the Ukrainian folk dumas. According to the results of the survey, «60% of Ukrainian students perceive heroes of the dumas as defenders of their native land, for whom Cossack glory is higher than material status (“Cossack Golota”, “Ivan Konovchenko”, “Three Brothers of Samara”)» [1, p. 7].

In general, we can read about the life values of Ukrainians at the following link [2]: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/08/24/250154/>

While European and Ukrainian values converge in areas like democracy, human rights, and multiculturalism, the specific historical, cultural, and geopolitical contexts of Ukraine give rise to distinct emphases on national identity, independence, and resilience.

Spiritual values play a profound role in a person's life, guiding their beliefs, behaviors, and sense of purpose. Here are several key aspects of their role:

Meaning and Purpose: Spiritual values provide individuals with a sense of meaning and purpose in life. They help individuals understand their place in the world and give them a framework to make sense of their experiences.

Morality and Ethics: Spiritual values often form the basis of moral and ethical principles. They guide individuals in distinguishing right from wrong and help shape their decisions and actions in accordance with their beliefs.

Inner Peace and Well-being: Many people find that spiritual practices such as meditation, prayer, or mindfulness contribute to their inner peace and overall well-being. These practices can help individuals manage stress, cultivate gratitude, and find solace during difficult times.

Connection and Community: Spiritual values often emphasize the importance of connection, both with oneself and with others. They can foster a sense of community and belonging, as individuals come together to share their beliefs, values, and experiences.

Resilience and Coping: Spiritual values can provide a source of strength and resilience in the face of adversity. They offer individuals comfort, hope, and a sense of perspective, helping them cope with challenges and find meaning even in difficult circumstances.

Personal Growth and Transformation: Spirituality is often seen as a journey of personal growth and transformation. It encourages individuals to explore deeper aspects of themselves, confront their fears and limitations, and strive for greater self-awareness and self-improvement.

Overall, spiritual values can profoundly enrich a person's life, offering guidance, support, and a sense of connection to something greater than oneself. They provide a foundation for living a meaningful and fulfilling life aligned with one's deepest beliefs and aspirations.

So, traditions play a significant role in preserving spiritual values across cultures and generations. Here's how:

Transmission of Wisdom: Traditions often contain deep spiritual insights and wisdom passed down from ancestors. Through rituals, stories, and practices, these values are transmitted to successive generations, ensuring their continuity.

Community Bonding: Many spiritual traditions involve communal rituals and gatherings. These shared experiences create a sense of belonging and unity among participants, fostering a supportive environment for the cultivation of spiritual values.

Cultural Identity: Traditions are closely tied to cultural identity. They serve as markers of a community's history, beliefs, and values. By preserving traditions, communities maintain a connection to their spiritual heritage and uphold their unique identity.

Sense of Continuity: In a rapidly changing world, traditions provide a sense of continuity and stability. They offer a timeless framework within which individuals can explore and deepen their spiritual understanding, even as external circumstances evolve.

Rituals for Transcendence: Rituals and ceremonies are often central to spiritual traditions. These practices create opportunities for individuals to connect with

something greater than themselves, whether it be the divine, nature, or the collective consciousness of humanity.

Ethical Guidance: Many spiritual traditions offer ethical guidelines for living a virtuous life. Through stories, teachings, and commandments, these traditions provide practical wisdom for navigating moral dilemmas and making ethical choices.

Healing and Transformation: Spiritual traditions often include practices for healing and personal transformation. Whether through meditation, prayer, or sacred rituals, these practices help individuals cultivate inner peace, resilience, and spiritual growth.

Connection to the Sacred: Traditions serve as bridges to the sacred realm, helping individuals connect with the divine or the sacred aspects of existence. Through symbols, myths, and sacred texts, traditions offer glimpses into the mysteries of life and the universe.

In summary, traditions play a vital role in preserving spiritual values by transmitting wisdom, fostering community, maintaining cultural identity, providing continuity, facilitating transcendence, offering ethical guidance, promoting healing and transformation, and connecting individuals to the sacred. Besides, «In the process of intercultural communication, students learn a foreign culture, evaluate socially normalised habits, traditions, customs of other peoples through the prism of their own culture, exchange opinions and ideas. In this respect, crosscultural education helps to build up understanding between representatives of different nations, develop tolerance to cultural and ethnic differences, create a platform where common values and aspirations unite young people from different parts of the world» [1, p. 7].

References:

1. Nabok M. Teaching Ukrainian folk dumas at university: analysis in context of intercultural communication. *Advanced Education*. № 7 (16). 2020. P. 4–8. DOI :<http://dx.doi.org/10.20535/2410-8286.184554>
2. Які життєві цінності важливі для українців? URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/08/24/250154/> (дата звернення: 19.04.2024)

3. European Values. URL: <https://www.martenscentre.eu/members/european-values/> (date of access: 19.04.2024)

Inna Levenok,

PhD in Education

Senior Lecturer of Language Training of foreign Citizens Department

Sumy State University

Anna Oshkoder,

student at Sumy State University

UNITED BY THE INTERNATIONAL LANGUAGE BRIDGE ACTIVITY: UKRAINIAN-ENGLISH INTERCULTURAL DIALOGUE

Interaction between people in modern society is impossible without a desire to understand other cultures. This is achieved through dialogue between them. How to make this process successful, especially if communication takes place in Ukraine in online mode. An active language learning with a native speaker enhances the effectiveness of speech, helps students in achieving fluency, grammar perfection.

The aim is to analyze an international language bridge activity with Ukrainian and International students, to improve intercultural dialogue.

Let's analyze the concept of "intercultural communication". Intercultural communication is verbal and non-verbal interaction between people from different cultures. Sometimes the term is used to describe one person trying to interact in a foreign environment, but more often the term is used in the context of people from two or more cultures trying to understand each other [2].

Intercultural dialogue occurs when members of different cultural groups, who hold conflicting opinions and assumptions, speak to one another in acknowledgment of those differences. Wishing to present his or her own views and have them heard, each participant agrees to listen to the views of the other(s) in exchange. Intercultural dialogue is co-constructed, requiring the cooperation of participants to engage in different ways of interacting [1].

The effectiveness of communication between representatives of different cultures, in addition to knowledge of the language, depends on the conditions and culture of communication, knowledge of etiquette, non-verbal forms of expression (facial expressions, gestures), background knowledge. The language reflects the value categories of society, the national picture of the world. A foreign student learns a foreign language while learning a new world and a different culture.

It is important that at the same time the foreigner begins to understand more deeply the national peculiarities of communicative behavior in the institution of higher education that he has chosen to study.

Therefore, such teaching method as Language Bridge helps Ukrainian and International students to discuss European values of equality, liberty.

This is due to inability to conduct intercultural dialogue, misunderstanding of ethnic and cultural differences in the process of communication. This prompted development and implementation the authors' educational model, which provided realization of interactive forms and methods of learning as well as students' involvement into socio-cultural educational environment [3].

For better intercultural cooperation, it is necessary to continue the practice of forming mixed groups where Ukrainian and foreign students study together. This can help foreigners avoid many problems related to adaptation, socio-cultural interaction.

According to the research conducted among foreign students of the first year of study at the Medical Institute of Sumy State University, it was found that the respondents' knowledge of cultural values, norms, and traditions is fragmentary. They have high emotional and communicative tension. Contacts with the new sociocultural environment are often limited.

Introduction to the professional training of international students, in particular, such components of the socio-cultural component as intercultural, country studies, socio-psychological, personal, which ensure the formation of readiness for intercultural communication based on intercultural tolerance, adequate perception of cultural differences while maintaining a valuable attitude to the culture of one's own people.

An effective form of educational work, for example, participation of foreign students in scientific and practical conferences, participation in sports, dance, and vocal competitions, helps them find the key to intercultural communication.

European societies have commonly recognized cultural pluralization as a richness that, however, entails diverse challenges if cultural encounter is not based on mutual respect and an interest in understanding differences. [4]

As a part of the celebration of the International Mother Language Day, the author's project "International language bridge: Ukrainian and Arabian worlds" was conducted.

Together with Ukrainian students of groups A2.ELIT1-7, A2.ELIT1-8, A2.TESET1-2, A2.TESET1-3 and foreign participants of the Ukrainian-language hub-laboratory "Ukr.Lang.Laboratory for foreign students" and the invited guest from Jordan. The language game "Language quiz: true/false about English, Arabic, Ukrainian languages" was held with the participants of the international meeting.

Students prepared proverbs and sayings about the world languages, translated them into their native language and vice versa, talked about the language of art and interethnic tolerance, cultural peculiarities, language barriers and ways to overcome them. The meeting ended with tips for foreigners on how to quickly learn their native language, about equality and human rights.

An interviewed international students emphasize such benefits which are given by such a meeting : motivation (25%), socio-cultural adaptation (20%), support (15%), training (40%). They provide both professional and personal advice. They give constructive feedback on writing, teaching, and other elements of career design. They can also serve to help students balance professional goals with their personal lives or give emotional encouragement during challenging times.

Interaction with people from different cultural backgrounds can positively influence their attitudes towards other cultures and enhance their level of comfortable connections and open-mindedness towards the world. Inspiration and information provision is the first step to changing perspectives and action. Below you can find some ideas for events and activities that can create opportunities for intercultural exchange

and experience. International Meetings: International meetings can give the chance to the participants to promote their countries and cultures to each other by creating an international atmosphere and presenting their cultural heritage.

It would add more value to make such an event open to the local community and showcase the diversity of multiculturalism.

So, we have analyzed an international language bridge activity with Ukrainian and International students, to improve intercultural dialogue.

Nowadays more and more people are working and studying in multicultural workplaces, they are part of global teams, interact in multicultural environments or move abroad for a more prosperous future. It's therefore crucial to develop the right skills and competences in order to learn about your own values and biases and how to adapt and respond to different cross-cultural perspectives. Organising training and providing learning opportunities to develop cultural intelligence can increase the possibilities for responding effectively to cultural diversity [4].

Celebrating one's own culture together with other ones can provide an open and safe space to highlight that regardless of whatever differences may divide us, we are all united as free and equal human beings and that's enough of a reason to celebrate with one's local, regional and national music, dance, flag, language and any other cultural element.

References:

1. Ganesh, S., & Holmes, P. Positioning intercultural dialogue: Theories, pragmatics, and an agenda. *Journal of International and Intercultural Communication*. 2011. 4(2). 81–86.
2. Intercultural Communication: Definition, Model & Strategies. URL: Retrieved from: <https://study.com/academy/lesson/intercultural-communication-definition-model-strategies.html>
3. Levenok I., Avramenko N., Sydorenko O., Matokhniuk L., Pylypenko-Fritsak N., Shevchuk V., Bets I., Bloschynskyi I., Bets Y. The Role of Foreign Language Learning as a Background of Tolerance and Cross-Ethnic Interaction

Formation of Higher Educational Institutions' Students. *World Journal of English Language*. 2023. Volume 13. Issue 8. Pp. 130–137. URL: <https://www.sciedupress.com/journal/index.php/wjel/article/view/23267>

4. Strengthening Intercultural Dialogue URL: https://issuu.com/esnint/docs/intercultural_dialogue_manifesto_-_web/s/11675133

5. Tuuli Lähdesmäki, Aino-Kaisa Koistinen & Susanne C. Ylönen .What Is Intercultural Dialogue and Why It Is Needed in Europe Today? *Intercultural Dialogue in the European Education Policies*. 2020. Pp. 1–20. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-41517-4_1

Олександр Дядя,

аспірант Сумського державного університету

ТЕОДИЦІЙНА ПАРАДИГМА ТОМІЗМУ ТА НЕОТОМІЗМУ

Термін «теодіцея», утворений від грецьких слів «бог» (theos) і «праведність» (dike), узагальнює одне з найбільш вічних та глибоких викликів у філософському та богословському дискурсі – злагодження існування зла та страждань у світі з поняттям милосердного та всемогутнього божества. Вперше уживане філософом Готфрідом Лейбніцем на початку XVIII століття поняття теодіцеї стало важливою темою у вивченні релігії, етики та метафізики. У своєму корінні теодіцея зіткнулася з парадоксом, який загадковий для мислителів різних культур та епох: якщо божество є всемогутнім та бездоганно добрим, як ми можемо пояснити поширеність страждань і несправедливості у світі?

Це питання не лише залишається у абстрактних просторах філософської думки, а й стосується людського досвіду, особливо в моменти особистої та колективної трагедії. Значущість теодіцеї полягає в її спробі відповісти на фундаментальні питання про природу божества, проблему зла, людську діяльність та моральну структуру всесвіту. Вона вирішує витончені перехрестя божественного провидіння, вільної волі та моральної відповідальності, пропонуючи можливість зрозуміти, як різні культури та інтелектуальні традиції

намагалися зрозуміти людське страждання в контексті більшого космічного порядку.

Тема теодицеї залишається актуальною через кілька ключових причин. Теодицея, яка ставить питання про пояснення присутності зла у світі, залишається важливою проблемою для філософії та релігії. Томізм та неотомізм – два основних підходи, що намагаються відповісти на це питання. Зростання різноманітності релігійних і філософських підходів у сучасному світі створює потребу в порівняльному аналізі різних традицій, таких як томізм та неотомізм. У зв'язку з технологічними, соціальними та моральними змінами у світі, питання про природу зла та роль Бога в контексті цього зла залишається актуальним і потребує переосмислення. Зростання наукових досліджень у сфері космології, еволюції та психології також ставить під сумнів традиційні релігійні уявлення про природу Бога та зла. Порівняльний аналіз теодиційних підходів може допомогти в розумінні цих складних питань. Відтак, обговорення теодиційної парадигми томізму та неотомізму може внести важливий внесок у філософську та релігійну дискусію, а також допомогти у зрозумінні сучасних викликів та тенденцій.

Засновником томістичної філософії є один з найвеличніших святих Католицької Церкви св. Тома Аквінський (1225–1274) – теолог, філософ-схоласт, послідовник у чернецтві св. Домініка Гузмана, засновника Ордена Проповідників (Орден Домініканців), до якого також належав св. Тома Аквінський, автор фундаментальних богословських та філософських праць «Сума Теології» та «Сума проти язичників». Був канонізований папою Іваном XXII у 1323 році. За свої праці проголошений Учителем Церкви у 1567 році і прозваний *Doctor Angelicus*, *Doctor Communis*.

Ми не можемо обійти увагою «*Quinque viae*» – п'ять шляхів, які були розвинені Святим Томою Аквінським для доведення існування Бога. Вони є основними аргументами в його філософській роботі «Сума теології». Вражає кількість літератури присвяченому цьому питанню українською мовою [1]. Також ці шляхи були грунтовно опрацьовані Е. Жільсоном у його праці «Томізм».

[2]. Ці шляхи є важливими не лише для доведення існування Бога, але також мають значення для теодіцеї - вирішення проблеми відношення між Богом і злом. Опираючись на віру, св. Тома пропонує так звані «*quinque viae*» (п'ять доріг), які можна назвати шляхами: 1) «*ex parte motus*»; 2) «*ex ratione causae efficientis*»; 3) «*ex possibili et necessario*»; 4) «*ex gradibus qui in rebus inveniuntur*»; 5) «*ex gubernatione rerum*». Кожен з цих шляхів, у свою чергу, слідує п'яти головним етапам. 1. Встановлюється обране дане явище з нашого земного досвіду: космологічний етап, викликаний здивованістю фактом реальності буття, де питання вже криється в досвіді світу і вимагає відповіді – остаточної підвалини (проте, хто сам абсолютно позбавлений цієї підвалини). 2. Це дане покладається у своєму існуванні на когось, що існує поза ним. 3. Те, що залишається по той бік себе самого, згідно з логікою, не може проходити до безконечності: «*regressus in infinitum*». 4. Як наслідок, напрошується й висновок: є якась причина. 5. Той, кого виводиться у четвертому етапі, ідентифікується з Богом.

Ці аргументи не лише допомагають довести існування Бога, але й мають значення для розуміння теодіцеї, оскільки вони показують роль Бога як першої причини, безумовної дійсності, джерела досконалості, інтелектуального організатора і керівника всього існуючого.

Це важливий парадокс, який відображає суперечливість між розумом і вірою у філософії теодіцеї, зокрема у томізмі. За томізмом, розум і віра мають бути взаємодоповнюючими, а не протиставленими. Розум допомагає розуміти світ через природний порядок і логічний аналіз, тоді як віра впроваджує аспекти духовного та морального розуміння, які можуть перевищувати можливості розуму. Проте, коли розум не може знайти логічних або емпіричних підстав для віри у Бога, це може породжувати сумніви і проблеми. Іноді віра може здається «сліпою», коли вона не підтримується розумовими аргументами або доказами.

Таким чином, існує небезпека в тому, що без розуму віра може стати сліпою ірраціональністю. Святий Тома Аквінський дійшов висновку, що віра без розуму не є повноцінною, і навіть небажаною, оскільки вона може вести до

віддалення від істини. Таким чином, згідно з томізмом, істинна віра повинна бути розумово обґрунтованою і доповненою розумом.

Цілком зрозуміло, чому співвідношення між вірою та розумом залишається однією з найважливіших тем у філософії та релігійній думці. Ця проблема пронизує всі аспекти життя та знань, маючи стосунок як до онтології (вчення про існування) так і до гносеології (вчення про пізнання). Співвідношення віри та розуму відкриває можливість глибшого осмислення не лише емпіричних феноменів, але і основних питань про природу Буття. Поєднуючи релігійну віру з розумовим аналізом, ми можемо створити комплексний підхід до розуміння світу. Особливо в сучасному світі, де ідеології можуть звужувати ідеї та розумові перспективи, важливо забезпечити філософське обґрунтування співвідношення віри та розуму. Це дає можливість уникнути збіднення змісту і неадекватного тлумачення релігійних понять, а також дозволяє висунути більш глибокі і критичні погляди на складні питання життя і буття. Таким чином, подальше філософське розглядання співвідношення між вірою та розумом є важливим для розвитку нашого розуміння світу і нашого місця в ньому.

Томістська доктрина підтримує гармонію між вірою та розумом, вважаючи їх взаємодоповнюючими. Жак Марітен, розглядаючи цей принцип, зосереджується на ключових проблемах онтології (вчення про існування) та гносеології (вчення про пізнання). У своєму аналізі він не лише розглядає співвідношення віри та розуму в культурному контексті, але й зосереджується на апологетиці (обороні віри) та обґрунтуванні нових методів доведення існування Бога.

Жак Марітен висловлює негативну оцінку наслідків галілео-картезіанської революції для європейської культури. Він підкреслює, що ця революція розірвала традиційні зв'язки між філософською та теологічною мудрістю з наукою та цілісністю культури, які існували протягом середньовіччя. Ця «секуляризація» знань призвела до віддалення від традиційних цінностей та втрати зв'язку між релігійними ідеями та науковими дослідженнями. Жак

Марітен розглядає це як трагічну катастрофу, оскільки він вважає, що це призвело до жахливих подій у XX столітті. Він спостерігає втрату духовного орієнтиру, який колись забезпечував єдність та гармонію в європейській культурі. Така критика відображає його погляди на важливість збереження традиційних цінностей і зв'язків між релігійною та науковою думкою для забезпечення духовного здоров'я суспільства.

Ще одним із засобів розгляду гармонії віри та розуму, за Жаком Марітенем, є звернення до «п'яти шляхів» доказу буття Бога та доповнення їх нетрадиційними шляхами, які виникли внаслідок світовідчуття XX ст. За думкою Жака Марітена, у сучасну епоху онтологічно-логіко-казуальний шлях розв'язання проблем теології уступає місце антропологічним аргументам. Він обґрунтовує це тим, що сучасний світ часто відчуває потребу в більш особистому підході до віри, що враховує людський досвід та внутрішні переживання.

Жак Марітен також стверджує, що «п'ять шляхів» доказу існування Бога Аквіната, хоча вони можуть здаватися невідповідними духу нашого часу, залишаються важливими і актуальними. Він вважає, що Аквінат, використовуючи принцип аналогії та шукаючи першопричину, зумів побудувати систему доказів, що логічно ведуть до висновку про існування Бога. Однак Марітен додає, що важливо не лише використовувати принцип «потреби першопричини», але й враховувати різноманітність підґрунтя. Це вказує на потребу у комплексному підході до віри та розуму, який враховує різні аспекти людського досвіду та знань. Такий підхід допомагає відновити традиційні догми томізму, узгоджуючи їх з сучасними вимогами та реаліями.

Цікаво розглянути, як Жак Марітен розширює та обґрунтовує «п'ять шляхів» доказу існування Бога, що були сформульовані Святим Томою Аквінським. У першому доведенні Жак Марітен вказує на потребу знаходження початку руху, який впливає з проявів цього руху. Він обґрунтовує це вченням Аристотеля про першодвигун, хоча відрізняється від Аквіната у тому, що Аристотель не вважав це за щось надприродне.

Друге доведення Марітен ґрунтує на припущенні діючої першопричини,

що породила світ. Це доведення, як він вважає, фактично заперечує універсальність каузального зв'язку, так як Бог виступає як причина, яка містить у собі підґрунтя.

Третє доведення виходить з розгляду можливого та необхідного, показуючи відмінності між ними і ведучи до висновку, що є щось надприродне, що є джерелом цієї необхідності.

Четверте доведення виходить з розгляду ступенів довершеності в світі, які ведуть до прийняття Бога як найвищого ступеня довершеності.

І, нарешті, «п'ятий шлях» виходить з пошуку Бога як кінцевої мети в світі, як інтелекту, що спрямовує всі речі до їх фінішної мети. Жак Марітен усвідомлює різноманітність і складність цих аргументів, але він підтримує їх як спосіб досягнення глибокого розуміння Божества та його ролі в світі. Ці доведення становлять складний та важливий аспект теології та філософії, що залишається предметом обговорення серед вчених.

Цікаво, що Жак Марітен вважає традиційні шляхи доказу існування Бога недостатніми і звертається до своїх власних, антропоцентричних аргументів, які базуються на «метафізичному» світовідчутті. Одним із таких аргументів є його шосте доведення, яке використовує гносеологічний аспект проблеми безконечності. Це доведення виходить з екзистенціального досвіду людської свідомості і веде до висновку про безсмертя нашої думки та її «попереднє існування» у розумі Бога. Жак Марітен спирається на внутрішній досвід людини та її пошуки сенсу існування, щоб аргументувати існування Верховного Існування. Цей підхід відображає більш сучасне розуміння людського досвіду та внутрішньої духовності, що враховує не лише розумовий аспект, а й емоційний та екзистенціальний. Жак Марітен намагається зблизити філософські та релігійні аспекти, щоб створити більш цілісне та відповідне сучасному світові розуміння Божества та його ролі в житті людини.

Так, підхід Жака Марітена до вивчення взаємозв'язку віри та розуму включає як відновлення традиційних догм томізму, так і розвиток його власних антропоцентричних аргументів, що базуються на світовідчутті. Він намагається

поєднати класичні теологічні принципи з сучасним розумінням людської душі та її співвідношення з Богом. Проблема взаємозв'язку віри та розуму у творчості Марітена дійсно має потужний потенціал для живлення духовних прагнень сучасної особистості та суспільства. Він створює інтелектуальний простір, де людина може розвивати свою духовність, поєднуючи розумовий аналіз з внутрішнім досвідом та почуттям віри. Такий підхід сприяє пошуку глибшого розуміння сутності людської існування та місця людини в космосі, створюючи основу для розвитку духовної гармонії та особистісного зростання.

Отже, Тому Аквінського і Жака Марітена можна порівняти як філософів і теологів, які обидва розвивали томістичну традицію, але знаходилися у різних історичних та інтелектуальних контекстах. Ось деякі аспекти порівняння:

1. «Історичний контекст»: Тому Аквінського можна розглядати як представника середньовічної філософії та теології, що спирався на догми християнства та аристотелівську метафізику. З іншого боку, Жак Марітен працював у 20 столітті, вплив якого відчував секуляризм та розцвіт наукового методу.

2. «Методологія»: Обидва філософи використовували логічний та метафізичний аналіз у своїх розвідках, але Жак Марітен, можливо, більше акцентував увагу на внутрішньо-особистісному досвіді та психологічних аспектах віри.

3. «Підхід до віри та розуму»: Тома Аквінський вважав, що віра та розум можуть і мають співіснувати, але їхні функції відрізняються. Він підтримував ідею, що розум може досягнути певного рівня розуміння Бога через природний розум, а віра доповнює його, розглядаючи релігійні та догматичні аспекти. Жак Марітен також вивчав це питання, але, можливо, більше акцентував на глибинних емоційних та екзистенційних аспектах віри.

4. «Філософські внески»: Хоча обидва філософи спиралися на томістичну традицію, їхні внески були різними. Так, Тома Аквінський вніс значний вклад у розвиток схоластики та аристотелізму в християнстві. Його «П'ять шляхів» до доказу існування Бога залишаються ключовими в апологетиці. Жак Марітен, з

іншого боку, був більш спрямований на сучасний світ та проблеми, які виникають з цього контексту, спробуючи привнести філософію і теологію в діалог з сучасними науковими та філософськими тенденціями.

Отже, хоча обидва філософи спільно користувалися томістичною традицією, їхні підходи до віри, розуму та філософських питань виявляють різні акценти, які відображають їхні індивідуальні особистість і інтелектуальні уподобання.

Список використаних джерел:

1. Гонсалес А. Теодіцея, ч. 1. / пер. Б. Завідняка. Львів, 2006.
2. Олексюк В. Основи реалістичної (аристотелівсько-томістичної) філософії. Чікаго-Мюнхен, 1981.
3. Завідняк Б.Т. Феномен релігійної філософії: Критичний аналіз. Київ, 2021.

Науковий керівник – Лебідь А.Є., доктор філософських наук, професор кафедри психології, політології та соціокультурних технологій.

СЕКЦІЯ 6

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Ірина Кубишко,

студентка Сумського державного університету

РОЛЬ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИКУ В ПИТАННІ ДОСЯГНЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНІСТІ

Актуальність даної теми полягає в тому, що на початку 2024 року в Україні було зареєстровано рекордну кількість справ щодо домашнього насильства. Домашнє насильство та насильство стосовно жінок є одним із найпоширеніших глобальних проблем у світі. Це порушення може стосуватися жінок, не залежно від їхньої віку, релігійного чи соціального статусу та в якій країні вони проживають. Насильство може трапитися в будь-якій сім'ї, і понести за собою негативні наслідки для фізичного та психологічного здоров'я жінки. Тому, аналізуючи ситуацію стосовно насильства на території нашої держави, Україна ратифікувала Стамбульську конвенцію.

Метою дослідження є роль Стамбульської конвенції на території України. Завданнями дослідження визначено наступне: розглянути поняття насильства як різновид застосування фізичного та психологічного тиску на особу в більш широкому значенні, проаналізувати мету Стамбульської конвенції в Україні та зрозуміти яким чином дана конвенція пов'язана із цілями сталого розвитку.

І. Резник у статті «Домашнє насильство як прояв психологічного насильства» характеризує термін насильство як прояв свідомої поведінки, яка супроводжується використанням фізичної сили, погроз, залякуванням, намагаючись взяти під свій контроль жертву. У більшості випадків це ускладнює для постраждалої особи ефективний захист почуттів та інтересів [1].

Найпоширенішим видом насильства вважається психологічне насильство. Застосовується шляхом використання нецензурної лексики, грубості,

заякуванням. Таким чином кривдник намагається принизити гідність особи. Це насильство тягне за собою негативні наслідки для жінки як для особистості, в результаті якого у жертви можуть виникати думки про вчинення суїциду, збільшується відсоток виникнення нападів паніки, панічних розладів та інших видів тривожних розладів.

Найчастіше прояви насильства зустрічаються у суспільстві, де велике значення мають звичаї та традиції певної національності, гендерні стереотипи. Але є низка реальних причин, які можуть бути причиною насильства:

1. Ревнощі до партнера. Чоловіки кривдять своїх жінок або дівчат, таким чином намагаючись донести жертві, що вона його «власність».
2. Стрес на роботі чи у сім'ї.
3. Прихована образа.
4. Вживання алкоголю. Через надмірну дозу вживаного алкоголю, особа може втрачати самоконтроль, який призводить до вирішення проблем саме насильницькими методами.
5. Завищена або занижена самооцінка.
6. Вплив наркотичних речовин на організм.
7. Психічні захворювання.
8. Відмінність у поглядах на життя між кривдником і людиною, яка зазнала різних форм насильства.

Йоган Галтунг, норвезький учений, розглядав поняття насильства як будь-які обмеження для самореалізації особистості. Він виокремлював у своїх роботах три форми насильства: структурне, пряме і культурне [2]. Структурне насильство є системою експлуатації. Часто в контексті структурного насильства, вчиняється маніпуляції свідомістю осіб, соціальна несправедливість стосовно розподілу ресурсів. Ця форма насильства зазвичай діє через різні соціальні інститути.

Пряме насильство характеризується заякуванням, проявленням фізичної сили, катуванням стосовно певної особи або групи людей. Війну на території української держави можна віднести до прямого насильства, яке вчиняє російська армія відносно українців.

У культурній формі насильства відображаються соціальні стереотипи, за допомогою яких суспільство нормалізує статеve насильство. З даними проведеного дослідження у Великобританії, ООН зазначили, що 97% жінок зазнавали хоч раз у своєму житті сексуальних домагань з боку чоловічої статі. Це вказує на те, що нормалізація насильства відображається як звичною частиною життя для суспільства [3].

Міністерка соціальної політики, Ю. Соколовська, стверджує, що Україна на даний момент знаходиться на шляху до подолання гендерно зумовленого та домашнього насильства [4].

У червні 2022 року Україна змогла ратифікувати Стамбульську конвенцію, відому як «Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству». Мета даної конвенції полягає у подоланні домашнього та прямого насильства стосовно жінок, забезпечуючи їх правами на життя, в якому не будуть вчинятися різні форми таких насильств. Жінки вважаються головним об'єктом захисної дії Стамбульської конвенції. Через те, що саме жінки або дівчата найчастіше зазнають зґвалтування, домашнього насильства, переслідування, сексуальних домагань, то конвенція має на меті протидіяти даним формам насильства. Варто звернути увагу, що ця конвенція також захищає і права чоловіків, які страждають від певних видів насильства, хоча й не в таких масштабах, ніж жінки.

Стамбульська конвенція має ціль захистити жінок, які були жертвами різних форм насильства. Може бути завдане фізичне, психологічне, сексуальне насильство. Також ця конвенція забезпечує рівність між чоловіками і жінками, акцентуючи увагу на рівних правах, які часто у суспільствах можуть висміюватися шляхом використання гендерних стереотипів.

Держави, які ратифікувала Стамбульську конвенцію, мають:

1. Надати тимчасовий захист та притулок особі, яка постраждала від насильства у своїй родині.
2. Вказати на сайті номер телефону гарячої лінії допомоги.
3. Проінформувати жертв насильства про те як і де отримати медичну, психологічну та правову допомогу.

4. Покарати кривдника за вчинене правопорушення [5].

Ціль сталого розвитку 5 « Гендерна рівність» несе у собі такі завдання:

1. Забезпечення рівних можливостей і прав як для жінок, так і чоловіків.
2. Викорінення різних форм насильства та дискримінації.
3. Підтримка та надання захисту жінкам, які постраждали від насильства.
4. Привернення уваги суспільства до теми, в якій розкривається негативний вплив стереотипів на жінок.

Підсумовуючи, можна сказати, що Стамбульська конвенція відіграє важливу роль для боротьби з насильством жінок та гендерною дискримінацією в країнах по всьому світу. Тема насильства є болючою темою для всього світу. Важливо і надалі розголошувати інформацію про Стамбульську конвенцію, щоб допомогти жінкам врятуватися від постійного кола страждань, а кривдники знали, що за вчинення таких порушень буде обов'язково покарання. Стамбульська конвенція і Цілі Сталого розвитку є тісно взаємопов'язаними. Тому можна впевнено сказати, що наша країна зробила правильний та корисний крок для подолання дискримінації та насильства, ратифікувавши цю конвенцію.

Список використаних джерел:

1. Резнік І. С. Домашнє насильство як прояв психологічного насильства. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/27_03_2020/pdf/103.pdf.
2. Поштаренко О. В. Поняття та вчинення насильства щодо фізичної особи як об'єктивна сторона адміністративного порушення. *Право та державне управління*. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2019/13.pdf.
3. Заставенко А. Нормалізація насильства в масовій культурі. URL: <https://universe.zp.ua/normalizacija-nasilstva-v-masovij-kulturi/> Нормалізація насильства в масовій культурі. *UNIVERSE молодіжне інтернет-радіо*. URL: <https://universe.zp.ua/normalizacija-nasilstva-v-masovij-kulturi/>.

4. Соколовська Ю. С. Кожна 5 жінка в Україні стикається з тією чи іншою формою насильства. *Міністерство соціальної політики в Україні*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/kozhna-5-zhinka-v-ukrayini-stikayetsya-z-tiyeyu-chi-inshoyu-formoyu-nasilstva-yuliya-sokolovska>.

5. Стамбульська конвенція – потужний інструмент подолання насильства за гендерною ознакою. *Parliamentary Assembly of the Council of Europe*. URL: <https://assembly.coe.int/LifeRay/EGA/WomenFFViolence/2022/2022-HandbookIstanbulConvention-UA.pdf>.

Науковий керівник: Семенов В. М., кандидат наук з державного управління, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету.

Володимир Семенов,

канд. наук з державного управління

доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій

Сумського державного університету

СОЦІЛЬНА СКЛАДОВА В ДІЯЛЬНОСТІ ВІНСТОНА ЧЕРЧИЛЛЯ

В Конституції України зазначено, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Соціальний захист є одним з найбільш важливих завдань будь-якої країни сучасного світу. З моменту проголошення незалежності у 1991 році, українська держава розпочала формування власної соціальної держави і, відповідно, соціальної політики та системи соціального захисту. Розробка та реалізація соціальної політики є доволі складним і відповідальним завданням тому, з огляду на це, дослідження історичного досвіду, як вітчизняного так і зарубіжного, з цих питань є завжди актуальним.

Зважаючи на викладене вище, метою цієї доповіді обрано питання дослідження досвіду діяльності у питаннях соціальної політики та соціального захисту одного з найбільш відомих британських політиків минулого – Вінстона

Черчилля. Завдання тез доповіді полягають у такому – з’ясувати і проаналізувати соціальну складову в державній і політичній діяльності Вінстона Черчилля та визначити перспективи подальших досліджень з цього питання.

Обрання саме цієї історичної постаті не є випадковим. Політична і державна діяльність В. Черчилля припадає на доволі складний період британської історії. Саме під час його перебування на державних посадах різного рівня відбулися дві світові війни, «Велика депресія» початку тридцятих років ХХ століття та інші події меншого масштабу, які вимагали від урядовців і політиків не лише прийняття військових та економічних рішень, а і забезпечення соціального захисту населення країни в складних умовах. Тобто формування і реалізацію відповідальної і ефективної соціальної політики.

Добі Вінстона Черчилля і йому особисто присвячено доволі багато досліджень, але соціальні аспекти його діяльності переважно залишаються поза увагою. Це обумовлено тим, що ця людина в першу чергу розглядається як військовий та політичний діяч. Слід зазначити, що у багатьох випадках дається навзника і «радянська» – негативна оцінка цього політика (у СРСР його вважали чи не головним ворогом, відповідно на позитив очікувати було не слід). У той же час ця «радянська» ідеологема, на жаль, простежується і в сучасній Україні. Так, у жодному з підручників чи навчальних посібників з історії соціальної роботи та соціальної політики про роль В. Черчилля в цих галузях немає жодної згадки. А це не відповідає дійсності.

Зважаючи на викладене вище, джерелами дослідження обрано праці сучасних, як вітчизняних так і закордонних дослідників, що вийшли друком протягом останніх років. Серед них можна назвати такі: «Вінстон Черчилль, CEO, 25 уроків лідерства для бізнесу» А. Аксельрода [1], «Черчилль. Великі особистості в історії» А. Галушки [2], «Парадокси Вінстона Черчилля» О. Гуржія та К. Залеток [3], «Фактор Черчилля. Як одна людина змінила історію» Б. Джонсона [4], «Велич і ницість. Історія про Черчилля, його родину та спротив під час Лондонського бліцу» [5] та «Лідерство в часи війни. Головні уроки від творців історії» Е. Робертса [6].

У зазначених працях, як і в багатьох інших джерелах, соціальні аспекти діяльності В. Черчилля згадуються лише оглядово, але згадуються. І це дозволяє зробити певні висновки про здобутки Черчилля в цьому напрямку.

На початку своєї праці, що присвячена В. Черчиллю «Фактор Черчилля. Як одна людина змінила історію» Б. Джонсон зазначає таке: «Він (Черчилль) був ключовою особою в процесах, що заклали підвалини підвищення добробуту на початку ХХ століття [4, с. 12]». Наведені далі приклади підтверджують цю тезу.

Борис Джонсон зазначає, що діяльність В. Черчилля в галузі соціальної політики була певним продовженням ініціатив його батька Рендольфа: «Рендольф боровся за право службовців на компенсацію в разі нещасного випадку на виробництві – і Вінстон є автором багатьох важливих соціальних реформ. Він знизив пенсійний вік до 65 років, заснував біржу праці, ввів для робітників перерву на чай і таке інше [4, с. 57]». Так, дійсно, ще у 1907 році Черчилль як міністр торгівлі започаткував компанію по створенню бірж праці та заборони дитячої праці. Щодо зниження пенсійного віку то він був знижений на цілих п'ять років.

На посаді міністра торгівлі В. Черчилль показав себе, як лідер у питаннях соціального захисту населення. О. Гуржій та Н. Залеток про це говорять так: «Одним з найдемократичніших у сфері соціальних відносин того періоду слід уважати такі пропозиції міністра: встановлення мінімального рівня заробітної плати, гарантування права на обідню перерву та короткий перепочинок. Протягом 1908 – 1909 рр., як зазначав сам Черчилль, він перебував у стані війни з бідністю [3, с. 101]». Заснування бірж праці це не поодинокий приклад турботи Черчилля про людей, що потрапили у скрутні життєві умови. Так Б.Джонсон повідомляє, що Черчилль також започаткував страхування від безробіття [4, с. 159]. Він також зазначає, що ще в 1908 році В. Черчилль був ініціатором торгового законопроекту, розробленого для допомоги малооплачуваним працівникам і в першу чергу жінкам [4, с. 158].

Як міністр внутрішніх справ, за свідченням Б. Джонсона, Черчилль скорочував тюремні терміни, тоді, як більшість тогочасних управлінців

намагалися подовжити їх. Він зменшував частоту застосування одиночного ув'язнення. Формував поділ у британських тюрмах на політичних в'язнів і звичайних злочинців [4, с. 161]. Слід зазначити, що цей розподіл в першу чергу позитивно позначився на умовах утримання ув'язнених суффражисток. На цій посаді він докладав багато зусиль для реформування пенітенціарної системи Великої Британії. Зокрема він запропонував переглянути у бік зменшення терміни ув'язнення за несуттєві злочини.

О. Гуржій та Н. Залеток згадують і інші ініціативи Черчилля щодо вдосконалення пенітенціарної системи, що мають гуманістичне забарвлення. Серед них скасування автоматичного ув'язнення за несплату штрафів, а також рекомендації запровадити лікувальні та профілактичні заклади для алкоголіків та дрібних хуліганів [3, с. 104].

У часи, коли він очолював Державну скарбницю, В. Черчилль продовжував розробку і реалізацію соціальних ініціатив. О. Гуржій та Н. Залеток про це говорять таким чином: «Очоливши Держскарбницю, фактично Міністерство фінансів, Вінстон насамперед взявся за реформування системи державного страхування (у бік його розширення) та соціальних відносин. ... Одним з його перспективних проєктів було скорочення податкового тиску для дрібних торговців і підприємців, працівників розумової праці в усіх галузях. Починання Черчилля на новій посаді також передбачали призначення пенсій удовам та сиротам, помітне розширення страхування літнім людям. Водночас міністр запропонував розвинути дешеве будівництво [3, с. 153]». Слід зазначити, що питання будівництва нового житла для незаможних верств населення набуло продовжено в майбутньому. У часи після Другої світової війни, як прем'єр-міністр, Черчилль підтримав програму масового будівництва нового житла, яка була потрібна для відновлення потерпілих від бомбардувань міст країни.

В. Черчилля часто звинувачують у зневажливому відношенні до жінок, зокрема в питаннях їхнього політичного та економічного статусу. У той же час реальні факти заперечують цю тезу. Так Б. Джонсон зазначає, що одним з останніх своїх парламентарних заходів на початку 1955-го Черчилль заявив про

рівну оплату праці для жінок у галузі освіти, громадянської служби та місцевого самоврядування. У 1958 році він запропонував допускати на рівних умовах жінок до навчання у коледжі Черчилля у Кембриджі [4, с. 349].

Окремо слід зазначити, що фактично Черчилль стояв біля витоків однієї з найбільш поширених систем соціальної політики в сучасному світі. Сьогодні існує дві базових системи соціальної політики: Бісмарка та Беверіджа. Саме вони є основою для систем соціальної політики більшості країн світу. Б. Джонсон говорить про те, що саме Черчилль був тим, хто найняв Вільяма Беверіджа, який у подальшому будував поствоєнну державу загального добробуту 1940-х років.

Фактично В. Черчилль став ініціатором становлення та розвитку такого сучасного явища як соціальне партнерство. На початку ХХ століття соціально-економічна ситуація у Великобританії були доволі складною. Відносини між власниками підприємств і найманими працівниками дуже часто супроводжувалися акціями громадської непокори, страйками, масовими звільненнями робітників. Все це мало негативні наслідки для країни та добробуту її населення. Черчилль спробував розв'язати цю проблему. О. Гуржій та Н. Залеток описують це так: «Періодичні конфлікти наштовхнули його на думку про те, що потрібно створювати постійну інституцію, яка залагоджувала б їх на ґрунті офіційного законодавства, а не за «домовленістю». Він запропонував створити третейський суд у складі голови, двох представників від власників підприємств і стільки ж від робітників. Причому голову мало затверджувати Міністерство торгівлі, а суд повинен був збиратися в разі нагальної потреби» [3, с. 100].

Здійснивши короткий огляд соціальних ініціатив Вінстона Черчилля можна зазначити, що його діяльність у цьому напрямку була систематичною і послідовною, як і в багатьох інших видах діяльності цієї людини. Восьмигодинний робочий день, соціальне страхування, забезпечення гендерної рівності, покращення умов утримання в місцях виконання покарань, допомога особам, що перебувають у скрутних життєвих обставинах, охорона дитинства, започаткування соціального партнерства, обідні перерви, встановлення

мінімальної заробітної платні, повоєнна відбудова тощо. Це далеко не повний перелік ініціатив цієї людини в галузі соціальної політики та соціального захисту населення. Більшість з них реалізована на практиці та працює до сьогодні забезпечуючи добробут населення не тільки у Великій Британії, а і в багатьох інших країнах. З огляду на це, досвід діяльності В. Черчилля в галузі соціальної політики та соціального захисту заслуговує на більш детальне дослідження з метою використання при розробці та реалізації вітчизняної соціальної політики.

Список використаних джерел:

1. Аксельрод А. Вінстон Черчилль, CEO, 25 уроків лідерства для бізнесу: 4-те вид. Київ : Форс Україна, 2023. 304 с.
2. Галушка А. Черчилль. Великі особистості в історії. Харків, 2019. 352 с.
3. Гуржій О., Залеток К. Парадокси Вінстона Черчилля. Київ, 2019. 384 с.
4. Джонсон Б. Фактор Черчилля. Як одна людина змінила історію. Харків. 2022, 400 с.
5. Ларсон Е. Велич і нищість. Історія про Черчилля, його родину та спротив під час Лондонського бліцу: 2-ге вид. Київ : Наш формат, 2023. 592 с.
6. Робертс Е. Лідерство в часи війни. Головні уроки від творців історії. Київ : Видавнича група КМ-БУКС, 2021. 216 с.

Ангеліна Ситник,

студентка Сумського державного університету

ШЛЯХИ ДОСЯГНЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ В РАМКАХ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Сучасний соціум характеризується складним мозаїчним образом, де різноманітні фактори формують комплексну сукупність, що впливає на життя людей. У даному контексті гендерна рівність постає суттєвим питанням, адже вона відображає ступінь збалансованості між чоловіками та жінками, що є вагомим складовим забезпеченням рівноправності громадянського суспільства

сьогодення. Гендерна рівність – це, перш за все, важливий чинник формування будь-якої суспільної системи, оскільки з її допомогою забезпечується соціальна справедливість. Актуальність даної теми також зумовлюється багатьма іншими умовами, що в загальному сенсі прагнуть гарантувати сталий соціокультурний розвиток для всіх громадян України.

Метою даної статті є дослідження шляхів забезпечення гендерної рівності в різних галузях українського суспільства з огляду на Цілі сталого розвитку. **Завдання** доповіді полягають у аналізі розвідок з обраної теми та окресленні підходів щодо досягнення гендерної рівності в Україні.

Питанням гендерної рівності в нашій державі почали займатися відносно нещодавно, а «фундаментом» став Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [1] від 8 вересня 2005 року. Він заклав ключові вектори національної гендерної політики й конкретизував організаційні складові, які її формують. Поняття гендерної рівності у даному документі вказане як рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Станом на сьогоднішній день Україна поступово виконує намічений курс, однак багато аспектів досі не втратили своєї актуальності.

Т. Піковська зазначає, що правове невігластво, стереотипність мислення людей та дискримінація щодо тієї чи іншої статі – це головні проблемні питання, які існують у суспільстві нашої держави, в контексті досягнення гендерної рівності. Звісно ж значний вплив на формування даної ситуації мав радянський союз, однак вже зараз європейські демократичні течії радо зустрічаються українською молоддю. Вона сприймає їх як позитив, але водночас відчуває невідповідність між новими тенденціями та звичними практиками виховання [2]. І. Лантух та В. Бразалук вважають, що гендерна рівність все ще постає для важливої частини українських політичних кіл як дещо нав'язане світовими організаціями та законами, але є чужим, непотрібним й зайвим українській дійсності. Лише поодинокі громадські правозахисні та жіночі організації

цікавляться гендерною культурою, коли на загальному рівні українського суспільства дана тема ще знаходиться на стадії становлення [3].

Такий стан справ потребує конкретних дій задля рішучих змін. Одним з важливих офіційних документів є «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року» Генеральної Асамблеї ООН. Напрямами дій, що є актуальними для України, щодо досягнення гендерної рівності в контексті Цілей сталого розвитку є:

1. Покінчити з усіма формами дискримінації всіх жінок і дівчат повсюди.

2. Викорінити всі форми насильства щодо всіх жінок і дівчат у державній і приватній сферах, включаючи торгівлю людьми, сексуальну та інші види експлуатації.

3. Визнати та цінувати неоплачуваний догляд і домашню працю через надання державних послуг, інфраструктуру та політику соціального захисту та заохочення спільної відповідальності в домогосподарстві та сім'ї як прийнятну для країни.

4. Забезпечити повну та ефективну участь жінок і рівні можливості для лідерства на всіх рівнях прийняття рішень у політичному, економічному та громадському житті.

5. Забезпечити загальний доступ до сексуального та репродуктивного здоров'я та репродуктивних прав відповідно до Програми дій Міжнародної конференції з народонаселення та розвитку та Пекінської платформи дій та підсумкових документів їх оглядових конференцій.

6. Провести реформи, щоб надати жінкам рівні права на економічні ресурси, а також доступ до власності та контролю над землею та іншими формами власності, фінансовими послугами, спадщиною та природними ресурсами відповідно до національного законодавства.

7. Прийняти та зміцнити ефективну політику та чинне законодавство для сприяння гендерній рівності та розширення прав і можливостей усіх жінок і дівчат на всіх рівнях [4].

Н. Баласинович у розвідці «Гендерна демократія: особливості становлення в Україні», з огляду на Цілі сталого розвитку, окреслила ключові шляхи досягнення гендерної рівності в Україні:

- *надання однакового суспільного статусу жінок і чоловіків.* Обидві статі мають рівні права та можливості у всіх сферах життя, включаючи доступ до освіти, роботи, участі в політичному й громадському житті, та інше. Сюди також відноситься усунення будь-якої форми дискримінації на гендерній основі.

- *забезпечення однакових умов реалізації прав людини як жінкам, так і чоловікам.* Кожна людина має однакові можливості використовувати свої права та свободи без обмежень на підставі їхньої статі. В контексті даного напрямку є актуальним розроблення та впровадження програм і проектів з підвищення гендерної свідомості у суспільстві.

- *створення однакової можливості використання соціальних та економічних ресурсів для жінок і чоловіків.* Всі особи мають доступ до ресурсів, які дозволяють їм жити гідно та розвиватися. Соціальні програми та економічні можливості повинні бути розподілені без упереджень за статевою ознакою.

- *визначення однакових можливостей для жінок і чоловіків робити свій внесок у національний, політичний, соціальний, економічний і культурний розвиток.* Незалежно від статі люди мають право на участь у всіх сферах суспільного життя, що вкрай важливо для забезпечення різноманітності думок, досвіду та перспектив у прийнятті рішень і розвитку суспільства.

- *утвердження однакового права для жінок і чоловіків мати однакову користь від результатів їх діяльності.* Вигоди від роботи, творчості, наукової й іншої діяльності мають бути розподілені справедливо, без упереджень за ознакою статі, таким чином сприяючи підвищенню ефективності та справедливості [5].

Отже, можна зробити висновок, що досягнення гендерної рівності в Україні, в рамках Цілей сталого розвитку, вимагає комплексного підходу та дієвих рішень на різних рівнях суспільства, і загалом є важливим завданням для забезпечення справедливого й розвинутого соціуму. Напрямки, які сприятимуть

цьому процесу, передбачають ухвалення та впровадження прогресивного законодавства, підтримку жіночого підприємництва, а також освітні й інформаційні кампанії. Правова система має містити законодавчі зміни щодо рівних можливостей і прав на ринку праці, захисту від домашнього насильства та дискримінації за ознакою статі. Активне стимулювання жінок до участі в економічному житті країни включає надання фінансової підтримки, доступу до кредитів і програм розвитку бізнесу для жінок. Підвищення усвідомленості громадян можна здійснювати шляхом розвитку гендерної освіти в школах й вищих навчальних закладах, проведення тренінгів та семінарів для громадськості з питань гендерної рівності, а також використання медіа для підвищення значущості й розуміння даних питань.

Застосування окреслених шляхів та відповідних заходів, визначених у Цілях сталого розвитку до 2030 року, буде сприяти покращенню ситуації з гендерною рівністю в Україні і допомагатиме створенню більш рівноправного та інклюзивного суспільства, що, в свою чергу, не лише підвищить якість життя окремих груп населення, а й забезпечить загальний розвиток країни.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV : станом на 3 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 23.03.2024).
2. Pikovska T. Legal awareness as the basis of the mechanism of ensuring gender equality in Ukraine. *Information and law*. 2021. 2(37). P. 191–197. URL: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.2\(37\).238410](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.2(37).238410) (date of access: 23.03.2024).
3. Лантух І., Бразалук В. Забезпечення гендерної рівності в Україні та зарубіжний досвід. Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів : матеріали III між. Наук.-практ. конф., м. Кривий Ріг, 30 квіт. 2020 р. 2020. С. 26–29.
URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2020/REALIZ_PRAV-30_04-2020.pdf#page=27 (дата звернення: 23.03.2024).

4. Цілі сталого розвитку/United Nations Development Programme. UNDP. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku/no-poverty189> (дата звернення: 23.03.2024).

5. Баласинович Н. Гендерна демократія: особливості становлення в Україні. Політикус. 2020. № 5. С. 29–34. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/10357/1/Balasynovych.pdf> (дата звернення: 23.03.2024).

Науковий керівник – Семенов В. М., кандидат наук з державного управління, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету.

Юлія Ніколаєнко,

аспірант Сумського державного університету

ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА СФЕРИ ОСВІТИ Й КУЛЬТУРИ

Людина – істота, зовсім не схожа на будь-яку іншу на цій планеті. Перш за все її виокремлює здатність творити. Мільйони років еволюції змогли створити істоту, яка здатна докорінно змінити світ задля власних потреб. Сила думки дає поштовх для творіння, яке, у свою чергу, породжує науку, а далі й технологію.

Упродовж століть йшов розвиток науки й технології, долаючи перепони й труднощі, що створило їх такими, якими вони є на сьогоднішній день, коли технологія розвивається як ніколи швидко. Оскільки, людина завжди використовувала якісь інструменти у своїй діяльності, темпи розвитку новітніх технологій не забарилися. На сьогоднішній день, мабуть, найбільш популярною стала технологія штучного інтелекту, що робить дану тему вельми актуальною.

Інформаційні технології та кібернетика почали своє існування ще за часів Другої Світової війни, коли була розшифрована німецька шифрувальна машина Енігма. Це свого роду комп'ютер, що був «зламаний» іншим комп'ютером, створений англійським математиком, батьком інформатики А.Тьюрінгом. Саме

він заклав основу для подальшого розвитку інформаційних технологій та кібернетики, заклав фундамент для створення Штучного інтелекту. Також науковець створив тест для визначення «штучності» інтелекту (Pickover, 2019).

Метою даного дослідження є визначення впливів на освіту й культуру при використанні технологій штучного інтелекту. Наскільки це буде корисно та шкідливо для студентів та викладачів? Передбачити: як вплине ШІ на культуру й освіту людини в майбутньому? Чи не має прихованих небезпек у використанні цих технологій у довгостроковій перспективі? Як саме можна обмежити негативний вплив та пом'якшити наслідки використання штучного інтелекту?

Сьогодні технологія ШІ розповсюджена у всьому світі та продовжує свій розвиток. Вона в інтернеті, смарт-годинниках, смартфонах, в космічних програмах, медицині, в готелях у сфері клінінгу, на заводах та фабриках, в автомобілях, навіть в будинках та пилесосах. Штучний інтелект здатен зібрати та оброблювати будь-яку інформацію про людину та її здоров'я, визначити її можливий діагноз високою точністю та вірогідну дату смерті (Pickover, 2019). Це інтерактивний вчитель без людських факторів, що якісно передає знання, враховуючи психологію людини без емоційного виснаження та зривів. У ШІ не може бути депресії чи професійного вигорання, вона стабільна, завжди видає результат. Учень отримає дуже терплячого, ввічливого вчителя. Проте якою ціною? Оскільки людина – соціальна істота, вона може втратити значну частину комунікативних вмінь, що дали змогу Первісній людині вижити. Замінений зв'язок «людина-людина», у навчанні, на «людина-робот (штучний інтелект)» може призвести до відлюдкуватості, жорсткості, недовіри один до одного, нездатності до співчуття. Нажаль, вже сьогодні учень втрачає здатність до емпатії (Шваб, 2016), навіть, поки що за відсутності введення штучного інтелекту в процес освіти, відслідковується зменшення вмінь співчувати, розпізнавати емоції живого співбесідника та збільшення неправильної трактовки міміки.

Величезна кількість інформації кожного дня, кожну годину не відпускає та змушує бути весь час в напрузі. Інтелект людини не здатен на обробку та

зберігання таких обсягів даних як зараз, проте це може штучний інтелект. Але, як писалося вище, програма не може мати емоції, емпатичні здібності, розуміти глибину почуттів та співчувати. Такий вчитель може дати знання, але не надасть уміння соціокультурного характеру, як наприклад: дружба, вміння подолати агресію в собі, знаходити компроміс, самопожертва, довіра, любов.

Вплив на освіту тягне за собою культурні зміни. Здавалося б, культура й мистецтво це притаманні лише людині явища. Поки що так воно і є, але з появою штучного інтелекту ситуація може змінитися.

За Українським енциклопедичним словником М. Поповича «Культура – сукупність матеріального і духовного надбання людства, нагромадженого, закріпленого і збагаченого упродовж історії, яке передається від покоління до покоління» (Попович, 2007). Тобто, створені людиною шедеври творчості в картинах, скульптурах, поемах тощо, є надбанням культурної спадщини та пам'ятками геніальності людської думки.

На сьогоднішній день відомо як мінімум шість ШІ для генерації зображень та картин, а саме: DALL-E3, Midjourney, StarryAI, Adobe Firefly, Dream від Wombo (Apix-Drive, 2023). Це алгоритми, що здатні за допомогою текстового опису людини створювати (генерувати) зображення високої якості та на будь-яку тематику за секунди.

Що-до мистецтва кіно та музики, то трохи складніше для самого штучного інтелекту. Кіно взагалі найскладніше, оскільки складається зі сценарію, музичного супроводу, спецефектів (в залежності від жанру), гри акторів та багато іншого. Але і це не буде проблемою, тому що Sora — ШІ, здатний створювати відеоконтент з тексту (OpenAI, 2024). Поки що, це невеличкі ролики, переважно схожі на мультфільми, але є й дуже реалістичні відео.

В музиці Adobe презентувала власну платформу Project Music GenAI Control, що може генерувати музику за допомогою того ж таки тексту (TheVerge, 2024).

Штучний інтелект на сьогоднішній день не може обійтися без прямого контакту з боку людини, але навряд чи це може бути надовго чи назавжди. Вся

проблема в тому, що ШІ розвивається, навчається з допомогою людини чи на власному досвіді. Останні найбільш цікаві та небезпечні. Цікаві тим, що мають можливість навчатися на власних помилках, тобто отримувати досвід. Небезпечні тим, що потенційно можуть перевершити людину, навіть у культурному надбанні.

Отже, виходячи з вищесказаного, можна зробити певні висновки. По-перше, технологія штучного інтелекту зарекомендувала себе як дуже корисний інструмент з величезним потенціалом. Її можна використовувати майже в будь-якій сфері життя людини. В сфері освіти ШІ може забезпечити кісну освіту, але ціною комунікативних та соціокультурних навичок.

Сфера культури теж підпадає під вплив алгоритмів штучного інтелекту. Здатність до самонавчання дасть ШІ можливість отримувати досвід та, можливо, творити. Це викине людину на другий план у світі, знецінить її можливості у творчості. Проте як інструмент це гарний помічник, здатен виключити процес рутинної роботи в творчості й повністю віддатися натхненню.

Тож, досліді показують, що розвиток ШІ неминучий, але не варто занадто сильно ним захоплюватися й повністю віддаватися у «руки» штучному інтелектові.

Список використаних джерел:

1. Apex-Drive. 5 найкращих генераторів зображень з ШІ. URL : <https://apix-drive.com/ua/blog/reviews/5-najkrashih-generatoriv-zobrazhen-z-shi>
2. Кліффорд П. Искусственный интеллект. Иллюстрированная история. URL : <https://kniga.biz.ua/book-iskusstvennyi-intellekt-illustrirovannaia-istoriia-0032859.html>
3. OpenAI. Creating video from text. URL: <https://openai.com/sora>
4. TheVerge. Adobe's new prototype generative AI tool is the 'Photoshop' of music-making and editing. URL: <https://www.theverge.com/2024/2/28/24085551/adobe-project-music-genai-control-prototype-tool-hot-pod>

5. Шваб К. Четверта промислова революція. Формуючи четверту промислову революцію. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 300 с.

Науковий керівник – Теліженко Л.В., доктор філософських наук, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету.

Анна Черниш,

д-р. філол. наук

ст. викладач кафедри журналістики та філології

Сумського державного університету

Діана Бут,

студентка Сумського державного університету

МЕДІАСУПРОВІД ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВИХ

У складні періоди життя люди часто потребують психологічної підтримки. Стреси, травми, втрати, несподівані негативні зміни у життєдіяльності, надзвичайні ситуації, конфлікти, війни негативно позначаються на психічному стані людини, часто потребуючи психологічної допомоги, психологічної терапії, а в найскладніших ситуаціях навіть і тривалої психологічної реабілітації. Фахову психологічну допомогу можуть надати психологи і лікарі, які добре знаються на особливостях психологічної організації людини. Різного роду психологічна підтримка сприяє розвитку стресостійкості, впорядкуванню емоційного стану, покращенню самопочуття та збереженню психічного здоров'я індивіда.

У фокус нашого зацікавлення потрапили особливості медійного супроводу психологічної підтримки військових, оскільки їхнє психічне здоров'я детерміновано стресом або наслідками безпосередніх військових подій, конфліктів, протистоянь. **Мета** – з'ясувати ефективність та доступність медійного супроводу психологічної підтримки військових. **Завдання** – 1) означити особливості медіасупроводу психологічної підтримки військових;

2) описати форми реалізації медіасупроводу психологічної підтримки військових.

Основні результати та висновки дослідження, їх цінність. Окрім професійних психологів і лікарів, поміч також можуть надавати рідні, друзі, благодійні осередки, спільноти, групи психологічної підтримки та медіа, що передусім забезпечують інформування постраждалих про можливі способи оздоровлення, місця та організації, в яких можна знайти необхідну психологічну підтримку. Медіа, реалізуючись у різноманітних формах відтворення інформації та поширення відповідного контенту, можуть вагомо сприяти постраждалим або травмованим військовим у змістовній і доступній для розуміння базовій інформації про психічне здоров'я та різні психологічні методики, що допомагають адаптуватися військовослужбовцям. Вони також надають інформацію постраждалим воїнам про соціальні програми, закони, осередки, в яких можна отримати психологічне консультування. Отже, медіа надають інформаційну психосоціальну підтримку різним категоріям громадян, зокрема й військовослужбовцям. Загалом така допомога регулюється нормами медіапсихології, що її Н. Череповська та Н. Дідик визначають «актуальною міждисциплінарною наукою, яка вивчає вплив медіа на емоції, свідомість, поведінку, комунікацію, творчість людини, а також вплив людини на створений нею світ медіа як у сфері виробництва медіапристроїв, медіатехнологій, медіаконтенту, так й у практичному споживанні, креативному застосуванні готової медіапродукції, власної медіаторчості» [2, с. 14].

Особливістю медіасупроводу військових та їхніх родин є специфікація матеріалів, що повинні внеможливлювати повторне травмування військових, хто був учасником або свідком важких стресових ситуацій (втрати військових побратимів; були свідками убивств чи катувань; перебували у безпосередній небезпеці, були залишеними чи зрадженими; потрапили в полон; убивали), адже, як зауважує Наталі Сіллі (Natalee Seely), медійники «відповідають за переказ історії жертв і їхніх близьких» [3, с. 36], тому мусять бути обачними зі складним психічним явищем повторного травмування респондента чи реципієнта.

Зрештою, такий підхід передбачає основи травмограмотності, що й забезпечує ефективність медіасупроводу психологічної підтримки військових.

Важливо враховувати, що саме медіа спроможні формувати спеціальний психологічно орієнтований контент, розрахований на відповідну аудиторію – військових та їхніх родин. Як правило, такий контент формується за рахунок статей, предметом аналітичного дослідження яких є проблеми військових, особливості надання їм психологічної підтримки та тих, хто перебуває у зоні бойових дій, залучені до безпосередніх воєнних конфліктів, а також тих, хто отримав травми чи має психологічні наслідки від воєнних подій. Окрім аналітичних статей, досить поширені інформаційні матеріали, що зорієнтовують військових і їхні родини про різноманітні проекти чи платформи підтримки військових та допомогу, на яку військові можуть розраховувати. Наприклад, платформа для онлайн-терапії Hedery та громадська організація «Психологічна підтримка і реабілітація “Вільний Вибір”», проєкт Veteran Hub, центр психологічного консультування та травмотерапії Open Doors, всеукраїнська гаряча лінія Lifeline Ukraine та ін. Отже, реципієнтами чи отримувачами такого медійного супроводу є особи, які відзначаються психофізичними порушеннями, що «значною мірою зумовлені бойовим стресом (БС), який є дестабілізуючим і передпатологічним станом, що обмежує функціональні резерви організму та підвищує ризик дезінтеграції психічної діяльності і стійких соматовегетативних дисфункцій, тому може призводити до бойових стресових розладів» [1, с. 37]. Досить потужно на сьогодні розвинені відеоматеріали та підкасти, що спрямовані на підтримку психічного здоров'я військових та їхніх родин. Найчастіше подібні матеріали містять не лише практичні поради щодо надання психологічної помочі, але й вагомо наповнені балансом думок і позицій експертів щодо правових питань, різноманітних технік і методик релаксації, реабілітації чи психотерапії.

Медіасупровід психологічної підтримки військових досить ефективно може реалізовуватися у створенні спільнот, зокрема в дистанційному чи онлайн-форматі. У цьому випадку медіапростір є дієвим засобом організації комунікації,

що також багато в чому забезпечує психологічну підтримку військових, реалізуючи спілкування як один із найефективніших способів подолання стресів, травм, конфліктів. Медіа можуть створювати дистанційні або онлайн-платформи для обміну досвідом, спогадами, емоціями, взаємопідтримкою між користувачами. Як правило, найпоширенішими формами є створення різноманітних форумів, учасниками яких є або були військові, груп у соціальних мережах або вебінари, де люди можуть обговорювати свої проблеми та знаходити підтримку один від одного.

Разом із вище названим до медіасупроводу психологічної підтримки військових можна зарахувати також рекламні ролики на соціально важливі теми щодо підтримки військовослужбовців та їхніх сімей. Зазвичай рекламні кампанії на воєнну тематику сприяють підвищенню морального духу військових, а для країни в цілому забезпечують формування патріотичного духу. Окрім того, зображення мужніх воїнів, демонстрація їхньої сили та витривалості сприяють потужній громадській підтримці, підвищують віру у непереможність нації, а також забезпечують реалізацію власне практичних потреб – залучення майбутніх воїнів до військової справи, консолідація військового духу, психологічна підтримка сімей, чії рідні обороняють країну. Ефективність рекламних роликів і відеоряду на військову тематику беззаперечна, оскільки рекламний контент відіграє важливу роль у створенні позитивного образу військових і сприяє залученню підтримки та мотивації для служби.

Медійний інформаційний простір вагомо употужнюється також фільмами про подвиги мужніх українських воїнів. Це можуть бути як документальні, так і художні повнометражні стрічки. Щоправда, варто враховувати аудиторію, на яку спрямований такий медіасупровід: вона вельми обмежена і не визначається безпосередньо військовими, які беруть активну участь у воєнних протистояннях. Як правило, такий медіасупровід у вигляді документальних чи художніх фільмів («Донбас», «Бліндаж», «Кіборги», «Маріуполь. Сто ночей») розрахований на сім'ї військових, свідків воєнних подій, зацікавлених у воєнних подіях, а також військових, що вже не беруть безпосередньої участі у воєнному протистоянні.

Однак і цей чинник медіасупроводу має бути реалізований у медіадискурсі вкрай обережно, позаяк фільми на воєнну тематику можуть викликати небажані або болісні спогади, відновити травматичні емоції, що сприяє радше ретравматизації / подвійній травматизації, аніж релаксації, рефлексії чи своєрідній медійній психотерапії.

Отже, медіасупровід психологічної підтримки військових, утілюючись у різноманітних формах, жанрах, а також проєктах, загалом є ефективним засобом поширення корисної для певної аудиторії інформації. Медіадискурс, наповнений аналітичними статтями про психологічні особливості допомоги чи реабілітації військових, інформаційними матеріалами про різноманітні проєкти або платформи психологічної підтримки військовослужбовців і їхніх родин, відеоматеріалами, підкастами, рекламними кампаніями, документальними та художніми фільмами на воєнну тематику, а також створення спільнот у соціальних мережах є вагомим доповненням до психологічної підтримки, що може бути надана військовим і їхнім родинам.

Список використаних джерел:

1. Кальниш В. В., Пишнов Г. Ю., Варивончик Д. В. Актуальні проблеми психофізіологічного стану учасників бойових дій. *Україна. Здоров'я нації*. 2016. № 4 (1). С. 37–43.
2. Череповська Н, Дідик Н. Медіапсихологічні ресурси подолання травми війни : практичний посібник / уклад. Н. Череповська ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 210 с.
3. Natalee Seely: Reporting on Trauma: The Psychological Effects of Covering Tragedy and Violence. PhD Thesis. Chapel Hill, 2017. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/210603531.pdf>

Анастасія Никоненко,

студентка Сумського державного університету

МИСТЕЦЬКА КОЛЕКЦІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ В ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ СТУДЕНТІВ І ВИКЛАДАЧІВ

Мистецька колекція вищого навчального закладу є не лише зібранням творів мистецтва, але й важливим інструментом естетичного виховання студентів та викладачів та підвищення культурного рівня університетської спільноти.

У повсякденному житті, у спілкуванні з мистецтвом та природою, у міжособистісному спілкуванні, як дорослі, так і діти постійно стикаються з естетичними категоріями, де прекрасне і потворне, трагічне і комічне грають значну роль. Краса приносить задоволення, стимулює трудову активність та надихає, у той час як потворне може відштовхувати, а трагічне вчити співчувати, комічне – допомагає критично мислити та боротися з недоліками. Уявлення про сутність естетичного виховання, його завдання та цілі виникали ще в давнину й змінювалися протягом століть, від часів Платона й Арістотеля до наших днів, реагуючи на розвиток естетики як науки та розуміння її сутності.

Поняття «естетика» походить від грецького «aisteticos» (сприйняття відчуттям). «Естетичне виховання» у свою чергу має безліч тлумачень, одне з них запропонував науковець О. Шумейко, визначивши термін як «процес формування цілісного сприйняття, адекватного розуміння прекрасного в мистецтві та навколишньому середовищі, а також здатності до творчого самовираження», зазначивши при цьому, що основною умовою формування цілісної особистості є гармонійний розвиток розуму, фізичної сили, а також моральної чистоти та естетичного ставлення до життя та мистецтва» [3, с. 160–161]. Естетичне виховання має за мету ознайомлення людини з основними законами художнього сприйняття оточуючої дійсності, розкриття сутності та виразних форм мистецтва у втіленні життя згідно з канонами краси, а також роль мистецтва у розвитку суспільства. Процес естетичного виховання спрямований

на формування здатності сприймати та бачити красу в мистецтві та житті, оцінювати її, розиток естетичних смаків та ідеалів особи, здібності до самостійної творчості й створення прекрасного. Без мистецтва естетичне виховання не може бути повноцінним, оскільки художні твори дозволяють людині сприймати світ через образи. Здатність споглядати й отримувати емоційно-позитивні переживання через мистецтво сприяє розслабленню, зняттю стресу та розвитку творчого мислення, що створює умови для формування духовних цінностей.

При обґрунтуванні необхідності естетичного виховання людини мимоволі згадується соціально-філософський твір іспанського філософа Хосе Ортеги-і-Гасета «Бунт мас», у якому науковець вводить поняття «варварство спеціалізації» [1]. Це термін, який філософ використовує для опису негативних наслідків глибокої спеціалізації у певній галузі або професії, яка може призвести до втрати загальної культурної та естетичної освіченості у людей. У контексті естетичного виховання це означає, що глибока спеціалізація може призвести до того, що людина втрачає здатність оцінювати та розуміти різноманітні види мистецтва, а також втрачає інтерес до естетичних аспектів життя взагалі. Як зазначає О. Рилова, найбільш типовим різновидом масової людини є «вчений неук», що відмінно знається на своїй вузькій спеціалізації, маючи справжній інтерес до його особливої галузі, але повністю при цьому ігнорує всі інші у збиток загальній культурі [2, с. 113–114].

Це наводить на думку, що мистецтво для людей, що не дотичні до мистецтва – це прямий спосіб уникнути «варварства спеціалізації», коли людина знається лише на своїй галузі і абсолютно не цікавиться більше нічим навколо. Місія виховати не просто професіонала, а людину цікаву, різносторонню, не обділену естетичним смаком – це надзвичайно важливо і стає можливим завдяки діяльності галерей при вищих навчальних закладах. Прикладом є і галерея мистецтв «Академічна», що розпочала свою діяльність в Українській академії банківської справи. Здавалося б, навіщо галерея в економічному вузі, студенти якого навряд чи охоче цікавляться мистецтвом. Однак, розібравшись, ми бачимо,

що у сучасному світі, де люди часто зосереджені на вивченні лише того, що безпосередньо пов'язане з їхнім професійним напрямком, може відбуватися знецінення інших аспектів культури, включаючи мистецтво. Розуміючи це, університет розвиває програми естетичного виховання та культурної освіти.

Однією з таких програм є формування мистецької колекції, що є важливою складовою діяльності й галереї мистецтв «Академічна». Розглянемо як саме це впливає на естетичне виховання університетської спільноти:

- мистецька колекція допомагає розширювати світогляд та поглиблювати знання про різні стилі, жанри та напрями мистецтва. Завдяки різноманітності творів, які представлені в колекції, відвідувачі можуть ознайомитися з різноманітними естетичними концепціями та виражальними засобами художнього мистецтва;
- мистецька колекція надає можливість розвивати здатність до емоційно-позитивних переживань. Контакт із цінними творами мистецтва може викликати різноманітні емоції, від захоплення та радості до замислення й рефлексії. Цей емоційний досвід допомагає виховати в людині здатність до емпатії та співчуття, що в свою чергу може призвести до «катарсису» – моральне очищення або вивільнення емоцій, негативних станів через враження, отримані в результаті творчості або споглядання на твори мистецтва;
- мистецька колекція стимулює творчість та самовираження. Спостереження за творами мистецтва може надихати на власну творчість, а також допомагати в розвитку креативних здібностей. Різноманіття стилів та технік, представлених у колекції дає змогу виявити власний художній стиль та розвивати його, а наявність галереї при вищому навчальному закладі дає можливість показати свої твори широкому загалу і навіть поповнити мистецьку колекцію своєю роботою, залишивши слід в історії університету;
- мистецька колекція допомагає накопичувати досвід споглядання та аналізу творів мистецтва. Це формує естетичний смак у студентів, які в

майбутньому зможуть застосувати ці навички не лише в міжособистісному спілкуванні, зарекомендувавши себе як високоосвічена та різносторонньо розвинена людина, але і в професійній діяльності, маючи більш широкий профіль спеціалізації та естетичний смак у мистецтві, що допоможе сформувати колекцію фірми, в якій працюватиме студент, тим самим підвищивши імідж та дохід компанії;

- мистецька колекція для викладачів сприяє не лише їхньому особистісному розвитку, але й слугує певною інспірацією, що може позитивно позначитися на їхній професійній діяльності, оскільки це дає можливість використовувати набуті враження як джерело натхнення для своєї роботи у навчальному процесі та дослідженнях, а також вдосконалення навчальних програм.

З цього можемо бачити, що мистецька колекція є потужним інструментом для досягнення цілей естетичного виховання, створюючи для кожного студента та викладача умови для самореалізації та духовного розвитку.

Отже, естетичне виховання відіграє важливу роль у формуванні особистості та розвитку суспільства, формуючи вміння сприймати й оцінювати красу в мистецтві та навколишньому середовищі. Мистецька колекція у вищому навчальному закладі відіграє важливу роль у естетичному вихованні університетської спільноти, надаючи можливість студентам та викладачам розширити світогляд, розвинути креативні здібності та сформувати естетичний смак, що робить особистість різносторонньою, освіченою та допомагає запобігти «варварству спеціалізації». У Сумському державному університеті це можливо завдяки діяльності галереї мистецтв «Академічна».

Отже, нами було досліджено роль мистецької колекції в естетичному вихованні студентів і викладачів, у рамках цього було визначено поняття «естетика», «естетичне виховання»; навели в приклад термін «варварство спеціалізації», що послугувало доказом того, що паралельно до здобуття фахової освіти необхідним є всебічний розвиток особистості, включно з розвитком естетичного смаку, щоб запобігти втраті інтересу до естетичних аспектів життя

вузькоспеціалізованої людини. Окрім цього, ми тезисно навели всі переваги та вплив мистецької колекції на естетичне виховання університетської спільноти, де виділили функції: розширення світогляду та поглиблення знань про стилі, жанри та напрями мистецтва; розвитку здатності до емоційно-позитивних переживань; стимулювання творчості та самовираження; накопичення досвіду аналізу творів мистецтва; вдосконалення навичок професійної сфери викладачів.

Список використаних джерел:

1. Ортега-і-Гассет Хосе. Бунт мас. Нью-Йорк: Видання Організації оборони чотирьох свобод України, 1965. 158 с.

2. Рилова О. Концепція масового суспільства Хосе Ортеги-і-Гасета. *Вісник Львівського університету*. 2020. (30). С. 109–115. URL: <https://doi.org/10.30970/PPS.2020.30.15>

3. Шумейко О. Естетичне виховання та естетична культура в системі духовного розвитку студентів. Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи. Харків: ХНУМГ, 2020. С. 160–165. URL: <https://eprints.kname.edu.ua/39161/1/160-165.pdf>

Науковий керівник – Бойко О. П., доктор філософських наук, професор, професор кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету.

Ольга Бойко,

доктор філософських наук

професор кафедри психології, політології та соціокультурних технологій
Сумського державного університету

Вікторія Будьона,

студентка Сумського державного університету

ПРИВАТНІ ГАЛЕРЕЇ У СУЧАСНОМУ МИСТЕЦЬКОМУ ПРОСТОРИ

Проблематика даного дослідження – сучасні галереї та їх діяльність, з першого погляду не є актуальною під час повномасштабної війни. Але, підготовка фахівців-менеджерів соціокультурної діяльності, все ж таки, є важливою сферою освіти, і особливо буде затребуваною після закінчення війни для розбудови нашої держави. І розуміння діяльності сучасних галерей є важливою складовою фахівців соціокультурної діяльності.

Так, галереї відіграють ключову роль у сучасній мистецькій індустрії, збираючи публіку, митців та колекціонерів на своїх виставках та подіях. Вони є місцями, де відбувається не лише продаж та покупка мистецьких творів, а й є містом, де ведеться активний діалог та обмін ідеями між усіма учасниками мистецького середовища. Такі установи допомагають знаходити нові таланти, підтримують розвиток молодих митців і відкривають їхні роботи широкій аудиторії. Крім того, галереї допомагають зберігати і просувати культурну спадщину, організовуючи виставки та роблячи доступними твори мистецтва для огляду та дослідження.

Саме поняття «галерея» означає виставкове приміщення або організація, що спеціалізується на демонстрації та продажу мистецьких творів [2]. Галерея виступає як посередник, представляючи, підтримуючи та розповсюджуючи роботи митців за їхніми запитамі. Хоча більшість галерей працює за приблизно однаковою схемою та організацією, існують різні типи галерей, які використовують різні підходи та процедури. До них відносяться:

- галерея-магазин – це заклад, який поєднує в собі функції виставкового простору для представлення та продажу мистецьких творів і товарів, таких як картини, скульптури, ремісничі вироби, прикраси та інше. Він дозволяє митцям та художникам представляти свої роботи широкій аудиторії, а покупцям - обирати та купувати мистецькі вироби, які привернули їх увагу. Такі галереї можуть мати комерційну спрямованість, але в той же час вони служать інтересам культурного співтовариства, сприяючи розвитку мистецтва та культурного обміну;

- галерея – виставкова зала – це заклад, який призначений переважно для проведення виставок та виставкових заходів. У такій галереї зазвичай експонуються картини, скульптури, фотографії та інші види мистецтва. Її основна функція - сприяти популяризації та розвитку мистецтва, а також створення платформи для спілкування між художниками, кураторами, критиками та глядачами. У порівнянні з комерційними галереями, галереї-виставкові зали частіше мають некомерційну спрямованість і можуть бути підтримуваними державою, музеями або приватними фондами;

- галерея, що поєднує магазин і виставкову залу - це заклад, який комбінує функції виставкового приміщення та магазину. У такій галереї можна не лише оглянути виставлені там твори мистецтва, а й придбати їх. Це може бути корисно для художників, які мають можливість виставити свої роботи та залучити нових клієнтів. Також це створює можливість для публіки не лише оцінити творчість, а й придбати те, що їм сподобалося, без необхідності шукати інший магазин або арт-галерею.

Отже, галерейна діяльність є специфічним соціокультурним середовищем, де завдяки унікальності створюється потрібна атмосфера для процвітання мистецтва, перспективи молодим митцям на платформі арт – ринку й історичний внесок у культурну динаміку суспільства. Сама діяльність вважається недостатньо дослідженою через утиск владою в радянські часи, тому мало хто більш детально приділяв увагу їй в масштабній розробці. Слід відзначити, що різниця між класичним музеєм і галереєю полягає в підході до модернізації,

фінансування, ролі в збереженні та підтримці духовної цінності творів митців. Це може сприяти розвитку в людини естетичного смаку та формуванню поваги до митця, його творчої концепції.

У своїй статті «Мистецькі галереї та центри в умовах сучасного арт-ринку» Захарова О.А. відзначає, що мистецькі галереї та центри стають важливими складовими арт-ринку, що сам становить значний сектор у глобальній економіці та має значний вплив на художнє життя суспільства. Це підтверджує важливість і роль мистецтва як чинника культурного та економічного розвитку, а також активну участь галерей у формуванні арт-сцени і впливі на мистецьке середовище загалом [2].

Дослідження В. Михальчука «Галерейна діяльність в системі художньої культури незалежної України» відіграє вагомий роль у вивченні та осмисленні розвитку галерейної сфери в Україні. Він звернув увагу на особливості функціонування арт-галерей в контексті національної художньої культури та їх вплив на формування сучасного художнього простору України. Що важливо, проаналізовано як історичні аспекти розвитку галерейного мистецтва, так і сучасні тенденції, що визначають роль галерей у суспільстві [3].

На теперішній час сучасні галереї є не лише місцем виставок мистецтва, але й платформою для обміну ідеями, дискусій та культурних подій. Вони часто використовують новітні технології для взаємодії з відвідувачами та просування мистецтва. Крім того, галереї активно використовуються для просування мистецтва через маркетингові стратегії та соціальні мережі, що вважається актуальним питанням.

Характерними рисами сучасних галерей є:

1. Інноваційність та експеримент. Виділення галерей, які активно працюють над експериментальними та інноваційними підходами до виставок та інтеракції з аудиторією.
2. Співпраця зі сучасними митцями. Акцент на співпрацю зі сучасними митцями та підтримку їхнього творчого розвитку.

3. Використання новітніх технологій. Виділення галерей, які активно використовують новітні технології для презентації та взаємодії з аудиторією.

4. Широкий спектр мистецьких форматів. Зосередження на різноманітних мистецьких форматах, таких як відеоарт, інсталяції, аудіо-візуальні твори тощо.

5. Інтерактивність та взаємодія з аудиторією. Орієнтація на створення інтерактивних просторів та програм, що стимулюють активну участь аудиторії.

6. Спрямованість на актуальні теми. Фокус на представленні та обговоренні актуальних тем, проблем та тенденцій у сучасному світі через мистецтво.

7. Культурна різноманітність та інклюзивність. Звернення до культурної різноманітності та підтримки інклюзивних підходів до мистецтва та культури.

8. Соціальна відповідальність та адвокація. Акцент на соціальну відповідальність, включаючи адвокацію за соціальні та політичні питання через мистецтво.

Отже, загальна характеристика сучасних галерей відображає важливість цих установ у сучасному мистецькому світі та їх вплив на розвиток культури та суспільства. А для більш чіткого та глибокого розуміння діяльності галерей, їх можливостей, перспектив в сучасному світі, в даному дослідженні здійснено SWOT-аналіз приватних галерей для виявлення слабких, сильних сторін, можливостей та загроз. Так, сильні сторони (Strengths) в діяльності сучасних галерей є:

- можливість швидко реагувати на зміни на мистецькому ринку та в арт-світі;
- унікальна кураторська програма та представлення високоякісних мистецьких робіт;
- ефективна маркетингова стратегія, яка привертає колекціонерів та цільову аудиторію;
- іноваційні підходи до виставок та культурних заходів.

Слабкі сторони (Weaknesses):

- обмежений бюджет для маркетингу та просування;
- недостатня присутність у соціальних медіа або неефективне використання цих каналів;
- високоякісних товарів. відсутність зручного місця розташування або обмежений простір для виставок;
- недостатня привабливість для нових митців або обмежений доступ до високоякісних товарів.

Можливості (Opportunities):

- розширення маркетингових зусиль та використання нових каналів зв'язку для залучення нової аудиторії.
- розвиток співпраці з місцевими та міжнародними мистецькими організаціями;
- збільшення популярності мистецьких заходів через застосування інноваційних форматів і концепцій.

Загрози (Threats):

- конкуренція з іншими приватними галереями та аукціонними будинками;
- економічна нестабільність або зміни у споживчому підході до мистецтва;
- технологічні зміни, які можуть змінити спосіб взаємодії з аудиторією або просування мистецтва.

Таким чином, сучасні приватні галереї відіграють важливу роль у розвитку мистецтва та культурного життя суспільства. Завдяки своїй незалежності та комерційній спрямованості, створюються умови, які формують унікальні передумови для підтримки творчих особистостей та активізації мистецького середовища.

Список використаних джерел:

1. Захарова О.А. Мистецькі галереї та центри в умовах сучасного арт-ринку *Scientific Journal «ScienceRise»*. 2014. №3/1(3).

2. Історія української культури : словник термінів і понять / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України» / уклад. С. І. Побожій. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2014. 38 с.

3. Михальчук В. В. Галерейна діяльність в системі художньої культури незалежної України : дис. ... канд. мистецтвознавства : спец. 26.00.01 / В.В. Михальчук. Київ : Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв, 2013. 170 с.

Валентина Опанасюк,

доцент, канд. політ. наук

доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету

Катерина Завадська,

студентка Сумського державного університету

ДИНАМІКА ЗМІСТУ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Соціальна реклама забезпечує розповсюдження актуальної суспільно значимої інформації та ідей, що привертають увагу населення до соціальних потреб. Соціальна реклама спонукає до конкретних дій, підвищує загальну обізнаність населення. Зміст соціальної реклами відображає процеси, що відбуваються в державі та суспільстві. Запровадження правового режиму воєнного стану в Україні накладає відбиток на соціальну рекламу. Воєнний стан є умовою, внутрішнім середовищем, у якому відбуваються динамічні процеси творення змістів рекламних повідомлень.

Метою даної публікації є виявлення змін у змісті соціальної реклами в умовах воєнного стану в Україні.

У дослідженні використані загальнологічні методи дефініції понять, аналізу, синтезу, класифікації, порівняння, узагальнення, а також науковий метод контент-аналізу для виявлення змісту повідомлень соціальної реклами.

Вибірку текстів соціальної реклами для контент-аналізу сформовано на основі масиву даних, розміщеного на сайті Львівської міської ради. Дослідження відображає динаміку змісту соціальної реклами, що розміщувалася у Львівській територіальній громаді у 2021 та 2023 роках [3; 4].

Виклад основного матеріалу. Соціальну рекламу використовують для інформування населення про актуальні соціально-важливі потреби без просування певних брендів, послуг або товарів.

Відповідно до Закону України «Про рекламу» (1996), «соціальна реклама – вид реклами, що охоплює суспільно корисну інформацію, спрямовану на розвиток особистості та суспільства, на популяризацію загальнолюдських цінностей, здорового способу життя, інклюзивного суспільства, на охорону природи, збереження енергоресурсів, профілактику правопорушень, на забезпечення державного суверенітету, безпеки та оборони, патріотичного виховання, освіти, науки, культури, фізичної культури, спорту, історії тощо, розповсюдження якої не має на меті отримання прибутку та/або не спонукає виборців голосувати за або проти певного суб'єкта виборчого процесу» [2].

Зміст соціальної реклами – це внутрішнє наповнення інформаційного повідомлення, яке спрямоване на трансляцію звернення про соціальну потребу до цільової аудиторії. Зміст відображається в заголовку повідомлення. Заголовок лаконічно, у згорнутому вигляді передає зміст, таким чином, сприяє поширенню інформації та чинить вплив на поведінку громадськості.

Невід'ємною ознакою змісту будь-якої реклами є його періодична динаміка, що залежить від внутрішніх і зовнішніх факторів. У нашому дослідженні динаміка змісту соціальної реклами – це зміна напряму видового змісту соціальної реклами під впливом факторів середовища.

Класифікацію соціальної реклами здійснюємо на основі критерія змісту, вираженого в заголовках рекламних повідомлень. Здійснюємо підрахунок ключових слів у заголовках соціальної реклами, що розміщувалася у Львівській територіальній громаді у 2021 та 2023 роках. Динаміку визначаємо на основі порівняння виявлених нами показників відповідних років.

У результаті підрахунку ключових слів у заголовках групуємо досліджуваний нами масив соціальної реклами у шість видових груп, а саме соціальна реклама такого змісту:

- інформаційного (ключові слова для цієї групи: популяризація, інформація, безпека, право, партнерство, запобігання, форум, комунікація, енергоефективність);
- історичного (історія, роки, свята);
- патріотичного (патріотизм, вшанування, герой, день, військовослужбовець, незалежність, Конституція);
- соціокультурного (культура, музей, виставка, місто, фестиваль, Львів, свято, театр, корінні народи);
- допомога людям у складних життєвих обставинах (соціальні послуги, протидія, підтримка, інтернат, насильство, гаряча лінія, анонімність, потреба).

Варто зазначити, що в соціальній рекламі Львської територіальної громади у 2021 році виявлена нами видова група екологічного змісту (ключові слова: тварини, зелень, вогонь). У 2023 році ця видова група втрачає свою попередню затребуваність. Натомість, з'являється соціальна реклама про охорону здоров'я (ключові слова: шпиталь, куріння).

У 2023 році відчутних змін у порівнянні з 2021 роком зазнала соціальна реклама патріотичного змісту. У відсотковому співвідношенні це виявилось як 24,5% і 7,1% від загальної кількості соціальної реклами відповідно по рокам.

Зросла також, хоч і в менших пропорціях, частка реклами культурного змісту. Якщо у 2021 році відсоткова частка цієї реклами становила 19,0%, то у 2023 році вона зросла до 26,4%.

Динаміка змісту соціальною реклами за іншими видовими групами відображає падіння у відсотковому відношенні і розподіляється таким чином:

- реклама історичного змісту виявляє зміни з 7,1% до 3,7%;
- видова група інформаційного змісту – падіння з 32,1% до 22,6%;
- соціальна реклама про допомогу людям у складних життєвих обставинах впала з 10,7% до 9,4%.

Відповідно до змісту рекламних повідомлень, у 2023 році у Львівській територіальній громаді затребуваною виявилася соціальна реклама таких видових груп: культура («Музеї вражають», «Зігрій театр своєю присутністю»); патріотизм («Завжди разом до перемоги! Завжди Україна!», «Свято Героїв»); інформаційне забезпечення населення («Висвітлення проєктів, що реалізуються з метою розвитку міста», «Інформаційна кампанія із захисту прав споживачів фінансових послуг»).

Соціальна реклама є відображенням актуальних суспільних потреб. В умовах війни та подальшої відбудови вбачаємо перспективи інформування населення про базові соціальні послуги, послуги реабілітації для постраждалих від війни та військових, громадських організацій та закладів, що надають допомогу даній категорії населення. Особливу потребу в інформуванні про соціальні послуги та їх отримання мають особи з інвалідністю, кількість яких в Україні за півтора року воєнного стану зросла на 300 тисяч [1].

Подальшого розвитку потребує також культурна реклама, яка підвищує рівень загальної обізнаності населення, відіграє суттєву роль у збереженні ідентичності української нації.

Висновок. Соціальна реклама є стимулятором вирішення суспільно значимих проблем, оскільки відображає потреби суспільства, які виникають у конкретних історичних умовах.

Проведений нами контент-аналіз соціальної реклами, що розміщувалася у Львівській територіальній громаді за рік до початку другого етапу російсько-української війни та через рік після цього дозволив з'ясувати, що фактор військового стану вплинув на зростання соціальної реклами патріотичного та культурного змісту. Водночас, така динаміка у 2023 році не відображала напрям активізації інформування про надання соціальних послуг, принаймні, в проаналізованих нами переліках. Прогнозуємо, що ситуація в цьому напрямі буде змінюватися в бік зростання обсягів соціальної реклами про надання соціальних послуг людям із інвалідністю та іншим громадянам, зокрема тим, які постраждали від воєнних дій.

Враховуючи отримані результати та зроблені нами висновки, подальшого дослідження потребують такі проблеми як результативність соціальної реклами, фактори її динаміки в сучасних умовах. Цінність отриманих результатів полягає у виявленні основних напрямів розвитку соціальної реклами на рівні громади та держави, її поширенні з врахуванням потреб населення, прогнозованих викликів, зумовлених змінами зовнішнього та внутрішнього середовища.

Список використаних джерел:

1. В Україні налічується 3 мільйони людей з інвалідністю. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій. 2023. 22 вер. URL : <https://minre.gov.ua/2023/09/22/v-ukrayini-nalichuyetsya-3-miljony-lyudej-z-invalidnistyu/> (дата звернення: 09.02.2024).

2. Про рекламу: Закон України від 03.07.1996 р. № 270/96-ВР. База даних «Законодавство України». ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр#Text> (дата звернення: 20.04.2024).

3. У Львові затвердили перелік соціальної реклами на 2023 рік. Львівська міська рада. URL : <https://city-adm.lviv.ua/news/society/social-sphere/294684-u-lvovi-zatverdily-perelik-sotsialnoi-reklamy-na-2023-rik> (дата звернення: 20.04.2024).

4. У мерії затвердили перелік розміщення соціальної реклами на 2021 рік. Львівська міська рада. URL : <https://city-adm.lviv.ua/news/society/social-sphere/283246-u-merii-zatverdily-perelik-rozmishchennia-sotsialnoi-reklamy-na-2021-rik> (дата звернення: 20.04.2024).

Поліна Павленко,

студентка Сумського державного університету

ВОЛОНТЕРСТВО В АВСТРІЇ: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ І МЕДІЙНИЙ АСПЕКТИ

Волонтерська діяльність українців за кордоном відображає суспільну активність і готовність допомагати у складних ситуаціях. Дослідження

волонтерської діяльності українців за кордоном є нагальним у контексті сучасних глобальних викликів і кризових ситуацій, в яких волонтерство може відігравати значну роль у наданні допомоги та підтримки. Враховуючи активний розвиток громадянського суспільства в Україні, важливо розуміти його зв'язки зі світовим співтовариством через волонтерські ініціативи.

Предметом авторського зацікавлення є волонтерство в Австрії в інтересах України. Відтак запропоновані тези відзначаються не лише актуальністю, а й новизною, що передусім полягає у спробі систематизувати та проаналізувати волонтерську діяльність за кордоном – в Австрії – як самостійний феномен, що може стати інформаційним приводом для майбутнього журналіста. Разом із тим аналіз волонтерської діяльності в Австрії може суттєво увиразнити явище волонтерства загалом та стати тлом для порівняльного аналізу цих соціокультурних феноменів в Україні та Австрії. Отримані результати сприятимуть розумінню ролі волонтерства в українському громадянському суспільстві та його взаємодії зі світовими процесами. Результати дослідження можуть стати підґрунтям для подальших наукових досліджень в галузі соціології, політології та культурології.

Мета – з'ясувати явище волонтерства в Австрії та його вплив на українське суспільство. Завдання: 1) означити характеристики та особливості організації волонтерства в Австрії; 2) описати способи висвітлення у медіапросторі волонтерської діяльності за кордоном.

Зазвичай волонтерство визначають як соціальне явище, безкорисливий прояв добровільної підтримки людям чи громадам. В Україні це явище набуло особливої необхідності чи не найбільше з початком активних бойових дій, розпочатих країною-агресоркою ще 2014 року. Як зауважує В. Руденко, «початок повномасштабного вторгнення росії в Україну – стало революційним поштовхом для підвищення соціальної відповідальності населення, відчуття долученості до спільної, надважливої справи» [1], змінюючи масштаби та алгоритми організації волонтерського руху. Утім якщо психологи та соціологи зацікавлені передусім у явищі волонтерства як психосоціальному феномені, то у фокус зацікавлення

медійників потрапляє медіаобраз цього унікального явища. Саме журналісти сприяють активному осмисленню та пропаганді волонтерської справи, висвітлюючи її медійно.

Автор матеріалів у зв'язку з вимушеним переселенням вже тривалий час знаходиться в Австрії, маючи можливість спостерігати за організацією волонтерських рухів у цій країні. На основі власних спостережень, досвіду та отриманої допомоги цілком закономірно постала зацікавленість описати волонтерство в Австрії серед тих, хто є резидентом країни вже довгий час, а також став заручником соціальних і політичних обставин у рідній країні. Фокус спостережень має дві фокалізації – з позицій українців-резидентів Австрії та тих, хто має високу мотивацію долучатися до допомоги Україні.

Варто зазначити, що волонтерити можуть особи з високими комунікативними здібностями, відповідальні та активні, наділені глибокою емпатією, щиро мотивовані на безкорисливу допомогу. Це риси волонтера, орієнтованого на ефективну реалізацію допомоги і співпраці. Ще одним важливим чинником продуктивної координації у волонтерській справі є ставлення країни, чиї громадяни чи резиденти організовують допомогу. Австрія – дружньо налаштована країна, що прихистила велику кількість вимушено переселених українців. У ній на високому адміністративному рівні організовано благодійні фонди, осередки надання гуманітарної допомоги, громадські добровільні спільноти (Ukraine Arrival Center, Austria Center Vienna, Hauptbahnhof, SOS Kinderdorf та ін.). Разом із тим Австрія добре координувала українців-біженців через систему медійного інформування про сайти з безкоштовним житлом і їжею, гуманітарною допомогою, а також про платформи та проекти (Samariterbund, Caritas, ZIMMER SUCHE, Elinor, Volkhilfe та ін.), що можуть надавати допомогу українцям. На допомогу переселенцям австрійські регіональні адміністративні центри пропонують долучатися до інформаційного простору у соціальних мережах, групах у Whatsapp, Telegram-каналах та інших застосунках, що є свідченням серйозно організованої медійної підтримки тих, хто опинився у складних життєвих обставинах у зв'язку з

вимушеним переселенням. Як зауважує М. Рудик, «соціальні медіа стали тим майданчиком, де обмін інформацією відбувається набагато швидше, оперативно можна знайти хорошу аналітику, яка була фактично витіснена з інформаційного простору» [2, с. 254], акцентуючи на ефективності долучення цих популярних джерел медійного дискурсу сьогодення.

Окрім професійного консультування юристами та лікарями, які знають українську мову або є громадянами України, на особливу увагу серед журналістів заслуговує функціонування фонду «GoFundMe», організоване з метою підтримки незалежних медіа в Україні. Під девізом «Keep Ukraine's media going» («Збережемо українські медіа») ця організація з початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну підтримувала українські незалежні медіа та продовжує активно допомагати українським журналістам тримати інформаційний фронт.

Важливим медійним компонентом, що сприяв активізації волонтерства для України серед австрійських громадян та українців, хто з різних причин опинився в Австрії, є медійний простір цієї країни, що виважено відстежував і висвітлював ключові події війни між Україною та Росією. Впливові та потужні австрійські медіа – «Der Standard», «Die Presse», «Trend», «Profil» та ін. активно представляли аналітичні публікації, репортажі і розслідування на тему протистояння України країні-агресорці. До речі, останнє видання системно і аналітично виважено підтримує Україну у світовій політиці та економіці, вважаючи, що президент Володимир Зеленський є одним із найвпливовіших політиків сьогодення [3]. Медійне висвітлення австрійськими виданнями воєнного українського дискурсу сприяло активізації і поширенню волонтерських рухів на підтримку України.

Отже, медіа відіграють важливу роль у висвітленні волонтерства, сприяючи поширенню ідей громадянської активності та стимулюючи інших до участі в добровільній діяльності. Медійний дискурс Австрії активно долучається до активізації та популяризації волонтерства серед австрійців та вимушено переселених українців на благо України, підтримуючи її економічно, соціально, культурно.

Список використаних джерел:

1. Руденко В. Волонтерство як провідне явище в процесі забезпечення соціальної безпеки України: еволюція, значення, сучасний стан та проблематика. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2546>
2. Рудик М. Нові ролі і функції соціальних медіа у волонтерській діяльності в період російсько-української війни з 24 лютого 2022 року. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2023. Випуск 52-53. С. 254–261.
3. Mensch des Jahres: Wolodymyr Selenskyj: Der Mann, der die freie Welt wachrüttelte. Dezember 2022. URL : <https://www.profil.at/menschdesjahres/wolodymyr-selenskyj-der-mann-der-die-freie-welt-wachruettelte/402254583>

Науковий керівник – Черниш А. Є., доктор філологічних наук, старший викладач кафедри журналістики та філології Сумського державного університету.

Анна Авраменко,

студентка Сумського державного університету

КОМУНІКАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА З ЛЮДЬМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ПІДТРИМКА ТА ЗАДОВОЛЕННЯ ПОТРЕБ

Комунікація є процесом спілкування та передачі інформації між людьми або їх групами у вигляді усних і письмових повідомлень, мови тіла тощо. Комунікація існує в кожній сфері людської діяльності, адже передача та отримання інформації відбувається в природі та суспільстві постійно.

У сучасному суспільстві люди, які мають інвалідність та особливі потреби часто зустрічаються з нерозумінням і потерпають від того, що залишаються поза процесами достатньої, ефективної комунікації. У суспільстві значна частина людей не обізнані в тому, як правильно комунікувати з такими людьми. І це в

широкому сенсі є трьохсторонньою проблемою – людини (особи) з інвалідністю, потреби якої залишаються незадоволеними; близького та дальшого соціального оточення; соціального працівник, у професійні обов'язки якого входить не тільки комунікація з цією цільовою групою, але проведення роз'яснювальної роботи, консультування рідних, близьких, доглядачів.

Метою даної публікації є виявлення навичок соціального працівника, що сприяють ефективній комунікації з людьми з інвалідністю для надання психосоціальної підтримки та задоволення їх соціальних потреб.

Соціальний працівник – це професійно підготовлений фахівець із кваліфікацію, необхідною у сфері соціальної роботи та надання соціальних послуг. Соціальна робота – це професія, заснована на практиці, яка сприяє соціальним змінам, розвитку, згуртованості та розширенню можливостей людей і спільнот. Соціальна робота передбачає розуміння людського розвитку, поведінки та соціальних, економічних і культурних інститутів і взаємодій.

Соціальні працівники є професіоналами, які прагнуть підвищити загальний добробут і допомогти задовольнити базові та складні потреби спільнот і людей. Соціальні працівники працюють із різними групами населення та типами людей, особливо зосереджуючись на тих, хто є вразливими, пригнобленими та тих, хто живе у бідності. Основна мета соціального працівника, відповідно до професійного стандарту, – це діяльність, спрямована на профілактику, подолання чи мінімізацію наслідків складних життєвих обставин для осіб або сімей [2].

Соціальний працівник створює безпосередній зв'язок із клієнтом у процесі надання допомоги. Значимою є участь клієнта в процесі підтримки. Остаточний результат діяльності соціального працівника залежить, з одного боку, від його особистих якостей і його компетентності, а з іншого, – від особистості самого клієнта, його готовності співпрацювати на високому рівні.

Соціальна робота об'єднує різноманітні навички. Зокрема, Ю. Каваляускене та А. Рімкувене опираються на класифікацію П. Тревісі, яка вирізняла п'ять груп навичок, а саме:

1. Спілкування, спостереження, слухання та оцінювання;
2. Проведення інтерв'ю (об'єднує навички правильної постановки запитань, встановлення відповідності між сказаним і почутим, глибокого занурення, зближення для відвертих відповідей);
3. Надання допомоги, спрямування та керівництво;
4. Розширення можливостей, ведення переговорів і партнерства;
5. Професійна компетентність і відповідальність.

Потреби клієнта, характер соціальних послуг, які надає конкретна установа та компетенції самого соціального працівника впливають на результат роботи останнього [3, с. 155].

У Законі України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (1991) визначено, що «особою з інвалідністю є особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист» [1].

Втім, для соціального працівника особи, які мають інвалідність – це звичайні люди, які є споживачами таких самих послуг, як і люди без інвалідності.

Позитивно, що втручання соціального працівника зменшує кількість несприятливих наслідків серед людей з обмеженими можливостями, що пов'язані з проблемами їх здоров'я. Крім того, своєчасне надання допомоги сприяє уникненню психологічних проблем, зловживання алкоголем, тютюном і психоактивними речовинами та зменшенню загальної кількості проблем, пов'язаних з інвалідністю.

Соціальні працівники, які надають допомогу людям з інвалідністю зобов'язані володіти спеціальними знаннями та досвідом. Люди з інвалідністю мають специфічні потреби, які впливають на співпрацю з ними. Це може вимагати незвичних стратегій і підходів для налагодження правильної комунікації та ефективного надання запитуваних послуг. Відповідно до цих умов, соціальні працівники мають володіти розширеними комунікативними

навичками та емпатією, щоб усвідомлювати поточні настрої та керувати ними. Крім того, вони повинні бути хорошими слухачами та демонструвати базовий психологічний досвід, щоб зрозуміти природу проблем, із якими зустрічаються люди в конкретних умовах, щоб допомогти їх усунути. Високий рівень відповідальності, властивий цій сфері, вимагає від соціальних працівників надійності та гнучкості для адаптації до нових вимог клієнтів та забезпечення їх різноманітних потреб [4].

Отже, комунікативні навички соціального працівника для підтримання та задоволення потреб людей з інвалідністю – це результат практичної діяльності, що відображає здатність соціального працівника залучати клієнтів до процесу допомоги з урахуванням своїх повноважень.

В обслуговуванні людей з інвалідністю соціальний працівник має дотримуватися толерантного та поважливого ставлення до своїх клієнтів. Соціальний працівник зобов'язаний максимально якісно виконати роботу, підтримати людину та задовольнити її потреби настільки, наскільки це входить в його обов'язки. Водночас, поважне відношення до клієнтів, розуміння їх потреб, правильна комунікація дозволяють соціальному працівнику підвищити свою результативність і задоволеність від роботи.

Список використаних джерел:

1. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 р. № 875-ХІІ. База даних «Законодавство України». ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення : 23.04.2024).

2. Соціальний працівник. Реєстр кваліфікацій. URL : <https://register.nqa.gov.ua/profstandart/socialnij-pracivnik> (дата звернення : 23.04.2024).

3. Kavaliauskienė J., Rimkuvienė A. Social work skills working with mentally disabled persons : case overview. *Konińskie Studia Społeczno-Ekonomiczne*. 2017. № 3 (2). P. 153–159. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/543396> (date of access : 23.04.2024).

4. People with disabilities and social work. IvyPanda. URL : <https://ivypanda.com/essays/people-with-disabilities-and-social-work/> (date of access : 23.04.2024).

Науковий керівник: Опанасюк В. В. – доцент, кандидат політичних наук, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету.

Валентина Опанасюк,

канд. політ. наук, доцент

доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій

Сумського державного університету

Алеся Сімакова,

студентка Сумського державного університету

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ОНЛАЙН В УКРАЇНІ

Забезпечення доступності державних соціальних послуг онлайн в Україні в сучасних умовах є значимою проблемою з огляду на кілька ключових факторів. По-перше, зростання проникнення Інтернету в Україні, яке досягло 83% у 2023 році, виявило доступність онлайн-послуг для широкого загалу населення. Відтак, перехід до цифрового середовища стає все більш необхідним. По-друге, в контексті постійно зростаючої потреби в підвищенні ефективності та доступності, традиційні методи надання соціальних послуг виявляють недостатню ефективність. Онлайн-системи можуть значно спростити цей процес, зменшити час і зусилля, які необхідно витратити на отримання допомоги. По-третє, в контексті необхідності соціальної інклюзії, доступність онлайн-послуг є особливо значимою. Онлайн-послуги забезпечують доступність соціальних послуг для людей з обмеженими можливостями, людей похилого віку, мешканців сільської місцевості та інших груп населення, які мають труднощі з особистим зверненням до установ соціального захисту та органів влади, які надають сервісні послуги. Нарешті, пандемія COVID-19 та воєнний

стан в Україні зміцнили уявлення про необхідність забезпечення онлайн-послуг. У період карантину виникли обмеження особистого звернення за допомогою, тому цифрові сервіси в цих умовах забезпечили вирішення потреб значного числа громадян. В умовах воєнного стану такі сервіси сприяють швидкому вирішенню поточних проблем громадян України, які опинилися в складних умовах або перебувають за кордоном.

Усі ці фактори демонструють, що забезпечення доступності державних соціальних послуг онлайн в Україні є актуальним і важливим завданням, спрямованим на поліпшення якості життя громадян та забезпечення їхнього зручного доступу до необхідних ресурсів.

Метою даної публікації є виявлення бар'єрів надання державних соціальних послуг для з'ясування напрямів їх подальшого вдосконалення.

В Україні державні соціальні послуги онлайн сучасна молодь асоціює з порталом «Дія». «Дія» – це інтерактивний державний портал, який надає громадянам можливість отримати різноманітні соціальні послуги онлайн. Деякі з найбільш популярних послуг на порталі Дія включають допомогу при народженні дитини, призначення та виплату допомоги на дитину, отримання посвідчення багатодітної сім'ї, отримання субсидії на житлово-комунальні послуги, призначення пенсії, виплат внутрішньо-переміщеним особам (ВПО), отримання статусу особи з інвалідністю та інші. Портал Дія створений для спрощення взаємодії громадян з державними органами та покращення доступності соціальних послуг [3].

Інформацію про доступні соціальні послуги можна знайти на веб-сайтах Міністерства соціальної політики та інших органів влади. Ці сайти, як правило, детально інформують про різноманітні види підтримки та допомоги, які надає держава, а також дозволяють завантажувати необхідні бланки та форми для подачі заявок.

Частина органів соціального захисту підтримують сторінки в різних соціальних мережах, на яких систематично публікують інформацію про доступні соціальні послуги та надають консультації громадянам. Така комунікація

дозволяє отримувачам соціальних послуг оперативно слідкувати за змінами в законодавстві, знайомитися зі значимою інформацією в режимі відповідей на запитання, завдяки поясненням фахівців краще розібратися в процедурах отримання підтримки тощо.

В цілому, такі онлайн-ресурси значно полегшують громадянам України отримання соціальної підтримки та державних соціальних послуг, сприяють доступності та забезпечують ефективність державних програм.

Аналіз можливостей основних цільових груп отримати послуги онлайн вимагає уважного ставлення до таких факторів як доступність інтернету, технологічна грамотність, а також фізичні та географічні обмеження.

Виявлення основних бар'єрів надання державних соціальних послуг онлайн сприяє розумінню напрямів поліпшення доступності та ефективності таких послуг. Безбар'єрами на даному етапі їх впровадження є такі:

1. Недостатня доступність, тобто тільки частина соціальних послуг доступні онлайн. Причинами цього є технічні обмеження, недостатність фінансування для розвитку онлайн-платформ, правові обмеження. Наприклад, окремі послуги можуть вимагати фізичного присутності або підпису на офіційних документах, що робить їх недоступними онлайн.

2. Недостатня поінформованість. Відсутність навичок володіння комп'ютерною технікою серед частини користувачів соціальних послуг, обмежена реклама створюють відчуття відсутності доступу до таких послуг для багатьох користувачів.

3. Відсутність довіри у частини громадян. Недовіра формується через відсутність досвіду використання державних соціальних послуг онлайн, ризик порушення конфіденційності особистої інформації, шахрайства або недостатню безпеку транзакцій тощо. Все це приводить до того, що частина користувачів віддають перевагу традиційним методам отримання послуг через організації соціального захисту, адже, з вищою довірою ставляться до особистих звернень у відповідні установи та організації.

4. Необхідність верифікації. Окремі онлайн-послуги держава надає при умові особистої верифікації. Зокрема, це підтвердження особи або адреси проживання. Якщо громадянин проживає у віддалених чи недоступних районах, наприклад, у прифронтових районах, це може ускладнювати отримання таких послуг [3].

Виявлення та усвідомлення цих бар'єрів дозволяє розробити стратегії підвищення доступності та ефективності онлайн-надання державних соціальних послуг, включаючи поліпшення інформаційних кампаній, забезпечення безпеки та конфіденційності даних, а також розробку альтернативних методів верифікації для малодоступних або віддалених груп користувачів.

Вдосконалення системи онлайн-надання державних соціальних послуг передбачає впровадження ряду заходів, спрямованих на поліпшення доступності, зручності та довіри до таких послуг, а саме:

1. Внесення процедур оформлення документів та здійснення інших адміністративних процедур у онлайн-форматі дозволить економити час і зусилля громадян, покращить зручність та швидкість отримання послуг.

2. Спрощення користування онлайн-послугами шляхом розроблення простого та зрозумілого інтерфейсу онлайн-платформ для користувачів з різним рівнем цифрової грамотності та людей з інвалідністю розширить можливості держави як відповідального надавача таких послуг. Цьому сприятиме надання детальних інструкцій і відеоуроків для користувачів онлайн-сервісів.

3. Підвищення обізнаності про онлайн-послуги шляхом проведення інформаційних кампаній із залученням широкої мережі медіа-ресурсів та працівників органів соціального захисту допоможуть показати громадянам можливості та переваги таких сервісів.

4. Забезпечення надійності, безпеки та конфіденційності особистих даних користувачів онлайн-платформ, а також надання якісної та кваліфікованої підтримки користувачам, сприятиме збільшенню довіри до таких послуг.

5. Навчальні курси для працівників органів соціального захисту з питань надання послуг через онлайн-платформи допоможуть підвищити їхню кваліфікацію та готовність надавати якісну підтримку користувачам.

6. Здійснення заходів для забезпечення доступності інтернету в усіх населених пунктах України дозволить розширити коло користувачів онлайн-послуг та забезпечити рівний доступ до них для всіх громадян.

Впровадження цих пропозицій дозволить значно покращити систему онлайн-надання державних соціальних послуг в Україні, підвищить їх доступність, зручність та сприятиме зростанню довіри громадян. Водночас, має вдосконалюватися система правового забезпечення надання онлайн-послуг в соціальній сфері [1; 2, с. 13].

Таким чином, у сучасних умовах Україна працює над вдосконаленням онлайн-послуг, зокрема, в напрямі забезпечення їх доступності. Подолання бар'єрів надання державних соціальних послуг онлайн потребує продовження інформаційних кампаній, забезпечення безпеки даних і розроблення альтернативних методів верифікації. Удосконалення системи онлайн-надання державних соціальних послуг передбачає розширення переліку послуг, спрощення користування ними та підвищення довіри до них.

Список використаних джерел:

1. Єгорова-Луценко Т. П. Цифровізація системи надання соціальних послуг в Україні. *Право та інноваційне суспільство*. 2020. № 2 (15). С. 80–85. URL : <https://apir.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Yehorova-Lutsenko15.pdf> (дата звернення: 21.04.2024).

2. Сидоренко Н. О. Діджиталізація : електронні адміністративні послуги. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. № 4. С. 11–15. URL : <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/93> (дата звернення: 21.04.2024).

3. Федоров М. Застосунок «Дія»: захист персональних даних і безпека. *Українська правда*. 2020. 08 лют. URL :

<https://www.pravda.com.ua/columns/2020/02/8/7239861/> (дата звернення: 21.04.2024).

Валерія Мартиненко,

аспірантка Сумського державного університету

ТЕМАТИЧНЕ НАПОВНЕННЯ АНГЛОМОВНОГО ВИДАННЯ FRANCE 24: ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ІМІДЖУ УКРАЇНИ

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що мас-медіа є важливими джерелами інформації для міжнародної аудиторії. У зв'язку з поточними геополітичними подіями, зокрема з війною росії проти України, важливо вивчати як англomовні медіа представляють країну світовій громадськості. Дослідження англomовного медіа France 24 допоможе краще зрозуміти способи, якими формується імідж України, її сприйняття як суб'єкта на міжнародній арені, а також виявити тенденції та особливості в створенні матеріалів про Україну.

Мета: вивчення проблемно-тематичного наповнення англomовних матеріалів про Україну у виданні France 24.

Об'єкт дослідження: французьке міжнародне видання France 24.

Предмет: особливості тематичного наповнення матеріалів України у французькому міжнародному виданні France 24.

Матеріалами дослідження слугували 154 матеріали у міжнародному виданні France 24, які були опубліковані за період з 15.02.2024 до 15.03.2024.

Наукова новизна полягає у спробі з'ясування тематичного наповнення новинних матеріалів.

У сучасному світі, медійний простір відіграє ключову роль у формуванні уявлень та переконань міжнародної громадськості про різні країни. Мас-медіа встановлюють порядок денний для суспільства, привертаючи увагу до певних проблем, структуруючи їх і сприяючи формуванню думки щодо їх високої

актуальності для аудиторії. Дуже важливо розуміти, як країни представляються через мас-медіа світовому споживачеві інформації, особливо в умовах зростаючої глобалізації та доступності інформації [2 с. 202].

Англomовне видання France 24 має важливе значення як джерело новин для аудиторії з усього світу. Це міжнародний новинний телеканал, який має велику аудиторію у всьому світі. Його веб-сайт є ключовим джерелом інформації, де є доступний широкий спектр контенту, який охоплює не лише текстові новини, а й фотографії, відеоматеріали, блоги та ін. Основні тематики матеріалів видання включають політику, економіку, культуру, суспільство, науку, технології та спорт [3].

За результатом аналізу видання було виявлено 154 публікації, які розміщені у вкладці «Війна в Україні», у розділі «Європа», в період з 15 лютого 2024 року по 15 березня 2024 року. За цей час було розміщено на сайті 121 відео (які повторюються в матеріалах) та 62 текстових матеріали із зображеннями. 125 публікацій мають тематичне наповнення про Україну, в той час, як в інших 29 Україна не є ні основною, ні другорядною темою, а слугує обґрунтуванням подій на міжнародній арені на фоні війни в Україні. Переважна більшість публікацій обраного видання за проблемно-тематичним наповненням висвітлює теми України у політично-військовій тематиці, а конкретніше: Російська агресія проти України (ситуація на фронті, наслідки, жертви та злочини) – 26, підтримка України – 18, французько-українські відносини – 14, міжнародні політичні заяви стосовно України – 11, взаємодія країн під час війни в Україні – 16, виступи Зеленського та дипломатичні зусилля – 11, затримки поставок західної зброї – 2, життя українців після початку повномасштабного вторгнення – 4, життя українських біженців – 2, заяви Путіна на Кремля по темі України – 4, зміна командування української армії – 1, заморожені російські прибутки для України – 1, ескалація збройного конфлікту – 5, рейди на російську територію та їх наслідки – 3, незаконні вибори в окупованих українських регіонах – 2, мирний саміт – 1, 10-річчя подій Майдану – 2, волонтерські заходи за кордоном – 1, українське зерно – 1. Огляд новин Європи та Америки налічує 6 публікацій,

важливість технологій у війні – 2, смерть та похорони Олексія Навального – 4, російська кампанія по дезінформації – 7, російська пропаганда – 1, вибори в росії – 2, погрози Путіна та Кремля міжнародній спільноті – 5, акція опозиції в росії – 1, військові навчання НАТО – 1. Подана інформація в більшості є актуальною, із 154 публікацій 135 володіє високою релевантністю, а решта 19 не є вагомими для читача. За підрахунками, частка матеріалів на політично-військову тематику становить 81% від загальної кількості проаналізованих публікацій, а 19% містять одне фонове згадування про Україну, що слугує обґрунтуванням подій на міжнародній арені.

Діаграма 1. Тематика матеріалів у виданні France 24.

Наприклад, у публікації «Через два роки після вторгнення росії Україна переорієнтувала свою стратегію, зосередившись на обороні» від 23 лютого 2024 року розповідається про зміну стратегії України з акценту на оборону після невдалого контрнаступу влітку, висвітлюються технологічні аспекти конфлікту, а також політичні аспекти, зокрема відносини з Заходом та внутрішня ситуація в Україні. Це є вагомою інформацією для огляду в англomовному виданні, так як це показує, як українська армія адаптується до ситуації та які має виклики та беззаперечно підкреслює необхідність військової та технологічної підтримки. У іншому матеріалі «Український військовий у Франції розповідає про письменництво та одужання» від 24 лютого 2024 року привертається увага до особистої історії українського військового Олександра «Герена» Бudyко, який втратив обидві ноги під час бойових дій. Його шлях від цивільного життя до військової служби та подальшої боротьби за відновлення та підтримку своєї країни є важливим для розуміння досвіду учасників війни та їхньої ролі в

українському конфлікті. Ця публікація відображає важливість особистих історій, патріотичної мотивації та міжнародної підтримки для українських військових, що може бути важливим аспектом для розуміння представлення іміджу України у міжнародних медіа.

На підставі проведеного аналізу публікацій видання France 24 можна зробити висновок, що найбільша кількість матеріалів стосуються теми війни в Україні та політики, що спрямована на вирішення збройного конфлікту. Дуже невелика кількість публікацій мінімально стосуються теми агросфери, культурних заходів та економіки. Актуальність публікацій обраного порталу на високому рівні, про що свідчить 135 опублікованих матеріалів із 154 проаналізованих за період з 15 лютого 2024 року по 15 березня 2024 року. Частина матеріалів містять позитивні згадки про країну, зокрема, висвітлюючи читачеві життя та розвиток сучасних українців від початку повномасштабного вторгнення, а також протистояння та силу духу українського народу, громадянського суспільства. З іншого боку, в іншій частині публікацій виділені негативні аспекти, такі як війна та її наслідки, політична нестабільність та постійні виклики, з якою стикається країна. Формується загальне розуміння того, що Україна потребує постійної підтримки міжнародної спільноти, адже від цього залежить майбутнє країн Європи.

Список використаних джерел:

1. Андрусів С. М., Шкляр В. І., Дуцик Д. Р. Політичний дискурс ЗМІ України світовому інформаційному просторі, 2005.
2. Іванов В. Основні теорії масової комунікації і журналістики: Навчальний посібник / За науковою редакцією В. В. Різуна. К. : Центр Вільної Преси, 2010. С. 202.
3. Сайт видання «France 24»: <https://www.france24.com/en/>

Науковий керівник – Ковальова Т. В., доцент, кандидат наук із соціальних комунікацій, кафедра журналістики та філології Сумського державного університету.

СЕКЦІЯ 7

ГРОМАДСЬКА УЧАСТЬ В УПРАВЛІННІ ГРОМАДОЮ: ВИКЛИКИ, СТРАТЕГІЇ, МЕХАНІЗМИ

Анна Авраменко,
студентка Сумського державного університету

ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ГУМАНІТАРНИХ ПОТРЕБ ОСОБАМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В М. ГЛУХІВ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Гуманітарна допомога – це цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров'я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту [1].

З моменту повномасштабного російського вторгнення в Україну питання гуманітарної допомоги стало актуальним для значної частини громадян, особливо вразливих груп. Гуманітарна допомога стала для них одним із основних засобів виживання.

Мета дослідження полягає в аналізі оцінки задоволеності гуманітарних потреб особами похилого віку на прикладі міста Глухів Сумської області. З огляду на мету роботи можемо сформулювати наступні завдання:

- 1) виявити гуманітарні потреби осіб похилого віку в умовах повномасштабного російського вторгнення;

- 2) окреслити підходи та стандарти надання гуманітарної допомоги;
- 3) проаналізувати задоволеність гуманітарних потреб особами похилого віку у м. Глухів Сумської області.

Як зазначено вище, з моменту повномасштабної війни в Україні значна частина громадян опинилися в ситуації гуманітарної кризи. Тому значно зростає кількість осіб, які потребують гуманітарну допомогу. Особливо гостро потребу відчують особи похилого віку.

Поряд з цим гуманітарна допомога має надаватися відповідно до міжнародних та державного стандартів, які спрямовані на якісне та ефективне задоволення гуманітарних потреб.

Основний гуманітарний стандарт з якості та підзвітності встановлює 9 зобов'язань при наданні гуманітарної допомоги організаціями та фізичними особами для покращення доступності, якості та ефективності такої допомоги. Зазначений стандарт сприяє кращій підзвітності перед громадами й населенням та потерпілим; визначає громади та осіб, які постраждали від кризи; пропагує дотримання основних прав людини. В цілому Стандарт базується на нормах міжнародного права, зокрема Міжнародний біль про права людини, в частині права на гідне життя, захист та безпеку [2].

Гуманітарні організації мають дотримуватися Стандарту під час здійснення своєї діяльності, зокрема під час перевірки їх діяльності, для чого встановлено показники застосування Стандарту в різних умовах та типах організацій.

Говорячи саме про гуманітарну допомогу для осіб похилого віку, які проживають в м.Глухів, треба зауважити, що для отримання допомоги різного роду місто співпрацює з такими установами:

- Всесвітня продовольча програма (ВПП) - гуманітарна організація ООН, яка надає продовольчу допомогу у вигляді грошових переказів, ваучерів (сертифікатів) та/або продуктів харчування постраждалим українцям [3].

- Сумська обласна організація Товариства Червоного Хреста - всеукраїнська гуманітарна громадська організація, яка допомагає державі у наданні гуманітарної допомоги під час збройних конфліктів та в мирний час [4].

- World Central Kitchen (WCK) – міжнародна благодійна організація, яка надає гуманітарну допомогу [5].

Нами було проведено інтерв'ю з представниками надавачів гуманітарної допомоги в м. Глухів. Результати дослідження свідчать:

1. Згідно інформації заступника начальника Управління соціального захисту населення Глухівської міської ради, всього прописаних в м.Глухів 6993 осіб похилого віку. З них 4965 жінок (71%), 2028 чоловіків (29%). Протягом воєнного періоду 6364 осіб похилого віку (91%) отримали гуманітарну допомогу. При чому за допомогою зверталися також особи, які проживають в місті але не мають прописки (1017 осіб) [6].

2. Згідно інформації директора комунальної установи «Центр надання соціальних послуг», 530 осіб похилого віку м. Глухів (8%) перебувають на обслуговуванні у Центрі надання соціальних послуг. Усі особи із цього числа отримали гуманітарну допомогу [7].

У рамках дослідження було проведене онлайн опитування серед осіб похилого віку, які перебувають на обслуговуванні Центру надання соціальних послуг. Загалом в опитуванні взяли участь 99 осіб похилого віку, серед яких 42 чоловіків (42,42%) та 57 жінок (57,58%).

Результати анкетування показали, що люди мають різні потреби. Зокрема, потрібно зауважити, що на початку вторгнення потреби в основному відрізнялися від тих, які особи похилого віку мають зараз. Наприклад, на початку війни доступ до м.Глухів був частково або повністю (в залежності від напрямку) перекритий. У додаток до цього треба сказати, що навіть в доступні напрямки майже ніхто не ризикував просуватися. Унаслідок цього вже в перші тижні відчувся дефіцит пального, продуктів харчування, гігієнічних засобів, медикаментів тощо. Приблизно впродовж двох місяців це все поступово відновилося.

Тепер можна переходити конкретно до питання розриву в задоволенні гуманітарних потреб осіб похилого віку. Проаналізувавши отримані відповіді, побачила, що найбільша потреба полягає в засобах гігієни та медикаментах. Більшість осіб відповіли, що можуть самостійно придбати їх (57,58%), але велика кількість опитуваних дали заперечну відповідь (42,42%). Майже аналогічну ситуацію можна спостерігати і з медикаментами, А саме: 47 осіб (47,47%) можуть самостійно забезпечити себе медикаментами, а 52 особи (52,53%) – не можуть.

Ті, хто не в змозі забезпечити себе засобами гігієни чи медикаментами, це люди, які або не можуть самостійно дістатися до місця купівлі через те, що погано себе почувають чи взагалі не пересуваються через інвалідність, наприклад, або люди, які не мають достатню кількість коштів для цього, тому що в опитуванні брали участь і ті, хто мають хвороби серцево-судинної системи, і ті, хто хворіє на цукровий діабет, і ті, хто має онкозахворювання тощо. Відповідно, для підтримки нормальної життєдіяльності потрібні постійні ліки, які коштують недешево. Стосовно ситуації з гігієнічними засобами можна сказати майже те саме: для лежачих осіб потрібна постійна заміна підгузків, пелюшок тощо.

Розрив полягає в тому, що великий відсоток людей не отримує саме належної, потрібної їм допомоги. Натомість ті самі продуктові набори, наприклад, люди отримували набагато частіше, аніж ті самі медикаменти.

Для уникнення цього потрібно намагатися персонально досліджувати проблему людини. Так, це важко, але лише в такому разі буде зрозуміло, чого людина потребує, а чого – ні.

Отже, особи похилого віку, які проживають в м.Глухів, мають такі актуальні гуманітарні потреби як медикаменти та гігієнічні засоби. Тут одразу проводжу паралель з тим, які потреби були у людей на початку вторгнення. Тоді багато хто залишився без запасів продуктів, води, пального. Зараз з цим величезних проблем у місті не існує. А ось доступ до медичних та гігієнічних засобів викликає труднощі.

Гігієна – це велика проблема для лежачих осіб похилого віку, адже їм потрібна часта зміна пелюшок, підгузків тощо. Пенсіонерам, які живуть на одну

пенсію, важко чи навіть неможливо як слід забезпечувати себе такими засобами.

Медикаменти – це велика проблема для осіб похилого віку, які потребують психотропних препаратів, ліків, які необхідні при цукровому діабеті, при хворобах серця, при онкозахворюваннях тощо.

Гуманітарна спільнота, яка надавала і продовжує надавати різноманітну необхідну допомогу українцям, в тому числі й особам похилого віку, які проживають у Глухові, є важливою підтримкою для нашої держави та одним із важливих чинників, які сприяють перемозі.

Список використаних джерел:

1. Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22.10.1999 р. № 1192-XIV : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text> (дата звернення: 20.11.2023).

2. Chs Alliance Groupe URD and the Sphere Project. Основний гуманітарний стандарт з якості та підзвітності. Основний гуманітарний стандарт. URL: <https://corehumanitarianstandard.org/files/files/Core-Humanitarian-Standard-Ukrainian.pdf> (дата звернення: 01.12.2023).

3. WFP SCOPE self registration. Page Redirection. URL: <https://ukr.reg.scope.wfp.org/ukr/faq> (date of access: 25.02.2024).

4. Головна – товариство червоного хреста України. Товариство Червоного Хреста України. URL: <https://redcross.org.ua/> (дата звернення: 25.02.2024).

5. World central kitchen. World Central Kitchen. URL: <https://wck.org/> (date of access: 25.02.2024).

6. Глухівська міська рада – Головна. Глухівська міська рада – Головна. URL: <https://hlukhiv-rada.gov.ua/> (дата звернення: 25.02.2024).

7. КУ «ЦНСП» – Головна. URL: <http://hlukhiv-rada.gov.ua/tsentr-nadannia-sotsialnykh-posluh/5428-kontakti-ta-struktura-2> (дата звернення: 25.02.2024).

Науковий керівник – Костенко А.М., доктор політичних наук, професор кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету

Альона Кудаківська,

студентка Сумського державного університету

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Значну частину населення в Україні наразі займають військовослужбовці, які обороняють нашу державу. Вони є одними з тих, на кого має бути спрямована найбільша увага, як держави, так і всього суспільства в цілому. Військовослужбовці отримують безліч проблем і нових викликів, які постають перед ними. Внаслідок участі у бойових діях багато хто з них може отримати тяжкі як фізіологічні, так і психологічні травми, через які вони можуть втратити свою працездатність. Для того щоб сприяти їх адаптації до тих умов в яких вони опинились, мають бути на державному рівні створені системи захисту та підтримки їхнього життя. Тож дана доповідь стосується соціального захисту військовослужбовців в Україні і є актуальною на сьогоднішньому етапі розвитку українського суспільства.

Метою публікації є аналіз сучасного стану соціального захисту військовослужбовців в Україні. Відповідно до визначеної мети потрібно вирішити такі **завдання**: визначити поняття соціального захисту військовослужбовців, проаналізувати нормативно-правову базу стосовно щодо цього питання та з'ясувати види та способи соціального захисту військовослужбовців України.

В. Крижна визначила поняття соціального захисту як систему економічних, соціальних, правових і організаційних заходів, які забезпечують працездатним людям і громадянам відповідні умови для покращення свого добробуту за рахунок особистого трудового внеску, а непрацездатним і соціально вразливим членам працездатного населення гарантується доступ до суспільних фондів споживання, матеріальної допомоги та зниження податків [3].

І. Белова та Н. Семенишена вказують на те, що соціальний захист включає активні та пасивні заходи підтримки доходів. Серед активних це – соціальне страхування (тобто забезпечення доходів у випадку втрати працездатності чи

роботи), лікування та профілактика хвороб, а також сприяння освіті й підвищенню кваліфікації. Пасивна підтримка надається у вигляді соціальної допомоги, яка допомагає особі або сім'ї, яка не має достатніх засобів існування [1].

Згідно Закону України про «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», який визначає це поняття так: соціальний захист військовослужбовців – діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом [4].

Отже, як наголошує Л. Малюга, соціальний захист військовослужбовців в Україні полягає в виконанні обов'язків державних органів щодо забезпечення оборони держави та виконання соціальних функцій. Це означає, що військовослужбовці отримують належний рівень соціальної безпеки за допомогою відповідних засобів, методів і засобів соціального захисту, передбачених чинним законодавством. Також основним завданням соціального захисту військовослужбовців є забезпечення невід'ємного права кожного з них на гідний рівень соціальної безпеки відповідно до законодавства та принципів, які діють у цій сфері[7].

Р. Гринько, А. Мота, С. Петриченко, зауважують на тому, що соціальний захист військовослужбовців від інших громадян залежить від того, що вони обмежені в деяких конституційних правах і свободах. Для того, щоб уникнути та зменшити соціальні ризики, пов'язані з військовослужбовцями, важливо об'єктивно оцінювати особливості їх діяльності та враховувати той факт, що вони не мають інших джерел фінансування для себе та своєї родини [6].

Аналізуючи Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» можна виділити такі види соціального захисту:

- грошове забезпечення;
- право військовослужбовців на відпустки;
- право військовослужбовців на охорону здоров'я, медичну допомогу та біологічне батьківство (материнство);
- забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями;
- пільги військовослужбовцям та членам їх сімей;
- право на безоплатний проїзд;
- пенсійне забезпечення і допомога. Пенсійне забезпечення військовослужбовців після звільнення їх з військової служби провадиться відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»;
- одноразова грошова допомога;
- соціальні гарантії [4].

Л. Малюга визначає такі способи соціального захисту військовослужбовців [7]:

1) соціальні послуги. Серед таких послуг можемо назвати, наприклад, соціальну та професійну адаптацію; санаторно-курортне лікування та відпочинок військовослужбовців і членів їхніх сімей; психологічну, медико-психологічну реабілітацію; безоплатну кваліфіковану медичну допомогу у військово-медичних закладах охорони здоров'я; організацію та здійснення протезування;

2) соціальна допомога, регулярні або періодичні заходи, спрямовані на зменшення соціальної вразливості військовослужбовців (членів його сім'ї).

3) пільги.

Р. Гринько, А. Мота, С. Петриченко у своїй роботі відзначають, що незважаючи на те, що заходи соціального захисту військовослужбовців можуть

бути невідкладними та поступовими, вони розраховані на тривалий час. Їх забезпечення і реалізація юридично покладено на державу. Державні органи зобов'язані вживати заходів з невідкладного соціального забезпечення осіб, які беруть участь у збройному конфлікті, і більшість з них мають можливість надати додаткові грошові виплати негайно [6].

На сайті Українського Ветеранського фонду акцентують увагу на випадки порушення прав військовослужбовців. Вони мають право самостійно захистити порушені права під час проходження служби двома способами: поданням скарги відповідній посадовій особі; зверненням з позовом до суду. Законодавство передбачає такі форми оскарження військовослужбовцями виданих щодо них незаконних наказів як: надсилання письмових запитів чи особисте звернення до посадових осіб, органів військового управління, органів управління Служби правопорядку; звернення до органів досудового розслідування та інших державних органів; звернення з позовом до адміністративного суду за підсудністю [2].

А. Бейкун та А. Клачко відзначають, що забезпечення соціальної захищеності військовослужбовців є ключовим фактором для забезпечення престижу військової служби та залучення висококваліфікованих кадрів до Збройних сил України. Успішна реалізація цієї мети визначатиме результати військової реформи, подальший прогрес армії, її готовність до бойових дій та здатність виконувати завдання з оборони Батьківщини [5].

Висновки. У цій статті було розглянуто поняття соціального захисту військовослужбовців, що є актуальною темою в сучасному соціальному контексті. Аналізуючи нормативно-правову базу України, було встановлено, що існують чіткі норми та положення, спрямовані на забезпечення соціального захисту для військовослужбовців.

Виявлено, що соціальний захист військовослужбовців реалізується через різноманітні види та способи, такі як соціальне страхування, соціальна допомога, надання пільг і підтримки, житлове забезпечення та інші заходи. Зазначена система соціального захисту має значний вплив на якість життя

військовослужбовців та їхню морально-психологічну стабільність. Соціальний захист військовослужбовців є невід'ємною складовою військової системи країни. Військовослужбовці забезпечують національну безпеку та виконують важливі завдання, тому вони повинні мати гарантовані соціальні пільги та підтримку. Важливо, щоб законодавство країни чітко визначало права та обов'язки військовослужбовців у сфері соціального захисту та гарантувало, що ці права та обов'язки виконуватимуться. Підтримка військових є не лише моральним обов'язком держави перед своїми захисниками, але й важливою умовою для забезпечення стабільності та безпеки в країні. Тільки шляхом створення сприятливих умов для життя та розвитку військовослужбовців можна забезпечити ефективність та надійність військових сил.

Список використаних джерел:

1. Белова І. М., Семенишена Н. В. Суть, основні напрями та функції соціального захисту населення. *Podilian Bulletin Agriculture Engineering Economics*. 2023. № 34. С. 92–107. URL: <https://doi.org/10.37406/2706-9052-2021-1-11>.
2. Захист прав військовослужбовців. Ветеранський фонд (Поруч з ветераном). URL: https://veteranfund.com.ua/legal_consultations/zah-prav/#:~:text=У%20випадку%20порушення%20прав%20в,зверненням%20з%20позовом%20до%20суду.
3. Крижна В. В. Соціальні права громадян: соціальний захист та соціальне забезпечення. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : міжнар. науково-практ. конф., м. Харків, 27 листоп. 2020 р. Харків, 2020. С. 218–219.
4. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-ХІІ : станом на 29 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.
5. Beikun A., Klachko A. To define the concept and essence of accounting and registration discipline in police activity of police station officers. *Entrepreneurship*,

Economy and Law. 2021. № 6. С. 90–94. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.6.14>.

6. Hryenko R. V., Mota A. F., Petrechenko S. A. Social protection of servicemen under the conditions of martial law. *Law and Society*. 2022. № 3. С. 161–166. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.3.24>.

7. Maliuha L. The Main Forms And Methods Of Social Protection For Military Personnel. *University Scientific Notes*. 2023. P. 82–94. URL: <https://doi.org/10.37491/unz.95.8>.

Науковий керівник – Семенов В.М., кандидат наук з державного управління, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету.

Катерина Марчук,

студентка Сумського державного університету

ВИЗНАЧЕННЯ КЛЮЧОВИХ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ ТА ЇХ ВІДПОВІДНОСТІ ЦІЛЯМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Вплив невирішених соціальних проблем на якість життя населення став особливо помітним після збройного конфлікту на сході України. Загалом, такі фактори, як загроза для життя та здоров'я людей, поширення насильства, зокрема стосовно жінок, прояви нерівності та дискримінації, збільшення рівнів крайньої бідності та соціальної відчуженості, а також зростання чисельності соціально вразливих груп населення, негативно впливають на потенціал країни. Розповсюдження відчуття соціальної несправедливості та недовіри суспільства до більшості державних інституцій становить серйозну загрозу.

Мета публікації – дослідження ключових показників ефективності соціальних програм та їх відповідність цілям сталого розвитку.

Для досягнення визначеної мети необхідно вирішити такі завдання:

1) Створення методології дослідження, включаючи визначення критеріїв вибору соціальних програм для аналізу, вибір ключових показників ефективності та аналізу даних.

2) Зібрати дані про різні соціальні програми, використовуючи обрані ключові показники, та проаналізувати їх ефективність у контексті цілей сталого розвитку.

3) Формулювання висновків і рекомендацій: Огляд інформації та формулювання висновків щодо ефективності соціальних програм та їх відповідності цілям сталого розвитку, а також розробка рекомендацій для поліпшення існуючих програм або розробки нових.

Наукова література щодо визначення ключових показників ефективності соціальних програм та їх відповідності цілям сталого розвитку постійно розвивається, враховуючи актуальні тенденції в суспільстві, економіці та політиці. Дослідження в цій області включають аналіз різних аспектів ефективності соціальних програм, їх впливу на рівень життя населення та відповідність цілям сталого розвитку, встановленим міжнародними організаціями. Наукові дослідження також аналізують практичні аспекти реалізації соціальних програм, виявляючи фактори, що сприяють або перешкоджають їх успішному впровадженню та ефективності. Хоча багато вже вивчено в цій області, існує все ще багато можливостей для подальших досліджень, особливо з урахуванням постійних змін у суспільстві та середовищі.

Відновлення економічного зростання та забезпечення рівних можливостей для усіх чоловіків та жінок участі в економічному, соціальному та політичному житті, а також у доступі до основних соціальних послуг, зокрема у сфері освіти та охорони здоров'я, є нагальними завданнями для забезпечення сталого розвитку.

Під час процесів трансформації в Україні не вдалося наростити економічний потенціал. Замість цього, під час структурних, енергетичних та фінансових криз, які призвели до нестійкого розвитку національної економіки, були втрачені ресурси, капітал та час. Геополітичний конфлікт, що триває понад три роки, обмежує можливості забезпечення ефективного розвитку. Хоча

спостерігалось певне поживавлення економічної активності у 2016 році, воно було незначним [1].

Україні і надалі потрібні системні інституційні та глибокі структурні реформи, а також масштабні технологічні трансформації. Пріоритетним завданням економічної політики є забезпечення реального подвоєння валового внутрішнього продукту протягом наступних 15 років і підвищення рівня зайнятості населення працездатного віку до 70%. Для досягнення цієї мети необхідно:

1. Створити та розвивати високотехнологічні конкурентоздатні виробництва, включаючи фундаментальну науку та послуги.
2. Збільшити внутрішній попит за рахунок зростання доходів населення та активізації інвестиційних процесів.
3. Підтримувати експорт з високою доданою вартістю та реалізувати інфраструктурні проекти.
4. Швидко збільшувати продуктивність сільськогосподарського та промислового секторів.

Базовими принципами діяльності державних та суспільних інституцій у цьому напрямку мають бути:

- Орієнтація на використання власних ресурсів та мінімізація зовнішніх запозичень.
- Підтримка розвитку підприємництва та захист прав власності.
- Стабільна та прозора податкова система.
- Боротьба з корупцією на всіх рівнях та детінізація економіки.
- Забезпечення повної та продуктивної зайнятості, а також гідної праці для всіх громадян.

Основним принципом впровадження ЦСР є створення відкритої спільноти на всіх рівнях, яка буде здатна до ефективних дій на інституційному рівні. Таке керівництво передбачає забезпечення особистої безпеки громадян, пріоритет права та справедливого правосуддя, а також подолання організаційно-фінансових основ злочинної діяльності та корупції. Крім того, важливо

підвищити ефективність дій органів державної влади та місцевого самоврядування на основі відкритості та прозорості у прийнятті рішень і контролю за їх виконанням [3].

Розбудова миру, зміцнення соціальної єдності та зниження рівня конфліктогенності за всіма суспільно значущими чинниками значною мірою залежать від ефективності дій органів державної влади та місцевого самоврядування. Для досягнення цієї мети необхідно забезпечити повну участь громадян у державному управлінні та житті місцевих громад, розширити практику публічно-приватного партнерства та використовувати комунікаційні технології та інші інноваційні підходи.

Є. Грабко у своєму дослідженні зазначав таке: «Україна входить до групи країн зі складними екологічними проблемами, які є характерними як для країн, що розвиваються (невідповідальне використання та виснаження природних ресурсів), так і для індустріально розвинених країн (забруднення довкілля внаслідок промислової діяльності). Однією з основних проблем періоду трансформації є управління відходами. Обсяги утворення відходів зростають, а частка перероблених відходів залишається низькою. Практика захоронення відходів на переповнених полігонах є серйозною загрозою для довкілля і створює ризики для здоров'я населення» [2].

Існуюча практика використання земель призводить до погіршення стану ґрунтів, а надмірне використання лісових, водних та земельних ресурсів призводить до неповерненних втрат екосистемного та біологічного різноманіття. Доля природно-заповідних територій (6,6% від загальної площі країни) є недостатньою для запобігання таким втратам. Збройний конфлікт на сході України також є значним фактором негативного впливу на довкілля. Вирішення наслідків руйнування ландшафтів та знищення інфраструктури у Донецькій та Луганській областях потребує значних зусиль, ресурсів і часу на відновлення.

Бідність означає відсутність можливості утримувати життя на рівні, який вважається нормальним для даного суспільства протягом певного періоду часу через відсутність достатнього матеріального забезпечення. До бідних верств

суспільства відносяться люди, які через недостатність коштів не можуть забезпечити собі нормальне житло, харчування, одяг, освіту та медичну допомогу. Крім того, бідність супроводжується страхом перед майбутнім через нестабільність та невизначеність щодо власних можливостей. Подолання бідності є важливою складовою суспільного розвитку та ключовим завданням для забезпечення стабільності та процвітання [1].

Висновки. Отже, на основі виконаних завдань можна зробити висновок, що проведене дослідження надає системний підхід до оцінки ефективності соціальних програм у контексті сталого розвитку, що може бути використано для прийняття рішень на рівні політики та практики з метою підвищення їхньої ефективності та відповідності цілям сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Внесок українського бізнесу в реалізацію Україною Цілей сталого розвитку 2016–2020. URL: <https://csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2020/12/Vpliv-biznesu-na-CSR.pdf>

1. Грабко Є.В. Забезпечення соціальної безпеки в Україні: регіональний аспект. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2010. Вип. 2 (4). URL: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Patp/2010_2/10gevura.pdf

2. Цілі сталого розвитку 2016–2030. URL: <http://un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>.

Науковий керівник – Семенов В. М., кандидат наук з державного управління, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету.

СЕКЦІЯ 8

СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ БЕЗПЕЦІ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ

Парасковія Сахно,

ст. викладач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій
Сумського державного університету

Ангеліна Ситник,

студентка Сумського державного університету

ДОСТУП ДО ЗАСОБІВ ІСНУВАННЯ ТА ДОБРОБУТ ЛЮДЕЙ, ЩО ПРОЖИВАЮТЬ В ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ

Актуальність дослідження. У сучасних реаліях, де кожна соціальна група зазнає труднощів від становища в країні, дуже важливим є розуміння та чітка визначеність проблем, пов'язаних з людьми, що безпосередньо перебувають в зоні бойових дій. Знаходячись під обстрілами, потерпаючи від руйнування житла та постійно відчуваючи стрес і тривогу, дана категорія населення має певні обмеження і знижену якість життя. Проблема однієї лише гуманітарної кризи зараз гостро стоїть для багатьох населених пунктів нашої країни. Воєнні конфлікти призводять не лише до фізичного знищення майна та інфраструктури, а й значно ускладнюють людям доступ до всіх сфер життєдіяльності, особливо через зменшення доходів громадян та відбитків, що залишає війна, на їх життях. Розвідка з даної теми може допомогти визначити не лише нагальні проблеми, а й підкреслити ускладнену ситуацію з вже наявними – системними, такими як переселення, розриви в соціальній чи економічній сферах. Вивчення доступності до засобів існування та добробуту людей, що проживають в зоні бойових дій, є наразі актуальним, оскільки подібні дослідження можуть показати аспекти розвитку стратегій покращення їх якості життя та забезпечення стабільності в країні для всіх громадян. Визначення наслідків та аналіз поточного становища населення в умовах війни може розкрити більш глибокі проблеми та показати

виклики, що стоять перед українським суспільством. Щоб визначити пріоритетність гуманітарних програм, важливо розуміти масштаб і характер потреб людей у зонах конфлікту. Також актуальність дослідження обумовлена формуванням напрямків міжнародної співпраці для забезпечення стабільності в постконфліктних регіонах та захистом прав людини. Висновки роботи можуть стати матеріалом для зважених та обґрунтованих рішень і впровадження політик задля забезпечення добробуту великої кількості людей в Україні, що переживають воєнні події.

Соціологічні дослідження на тематику впливу війни на різні аспекти життя людей проводяться великою кількістю вітчизняних організацій, серед яких «Інститут молоді», «Аналітичний центр Cedos», та міжнародних, таких як ООН, ВООЗ, Unisef, а також різними інститутами в рамках проєктів та ініціатив. Тема становища людей в зоні бойових дій не є досить розробленою, через складність проведення безпосереднього опитування.

Наукова проблема обумовлена суперечностями між наявними потребами людей у зонах бойових дій та відсутністю ефективних механізмів, що спрямовані на забезпечення доступу до необхідних ресурсів і покращення добробуту даної групи населення в ситуаціях гуманітарних криз.

Об'єкт дослідження – доступ до засобів існування та добробут.

Предмет дослідження – доступ до засобів існування та добробут людей, що проживають в зоні бойових дій.

Мета дослідження: проаналізувати проблеми доступу до засобів існування і рівня добробуту людей, що проживають в зоні бойових дій.

Гіпотеза: люди, що проживають в зоні бойових дій, мають обмежений доступ до засобів існування та знижений рівень добробуту.

Наукова новизна роботи полягає у вивченні наукової літератури щодо життя людей у зоні воєнних конфліктів, в узагальненні соціологічних досліджень і проведення опитування на тему доступу до засобів існування та рівня добробуту людей, що наразі проживають в зоні бойових дій.

Практична значущість дослідження полягає в зібранні та аналізі

емпіричних даних щодо теми доступу до засобів існування та добробуту людей, які проживають в зоні бойових дій.

Наразі в Україні безліч населених пунктів підпадає під категорію території, де активно велися (ведуться) бойові дії, кількість таких територій зростає. Багато уваги зараз суспільство приділяє внутрішньо переміщеним особам, особливо в питаннях гуманітарної допомоги та соціального захисту. Люди, що проживають у зоні бойових дій потребують особливого вивчення та підтримки від державних органів, адже перебувають в умовах стресу.

Безперервні бойові дії впливають не лиш на психіку військовослужбовців, які безпосередньо беруть в них участь, але і на мирне населення, родичів загиблих та волонтерів [6]. Війна створює екстремальні умови, що вимагають значно більше енергії та сил для боротьби із загрозою, що, відповідно, викликає стрес [5]. Постійні воєнні дії негативно впливають на психіку мирних людей. Щоденні оголошення тривоги, звуки вибухів, обстріли, руйнування та крики зляканих людей, середовище, що постійно загрожує людині та її близьким, поранення чи смерті знайомих людей – травмуючі фактори, які назавжди відбиваються в психіці. Стрес розповсюджується на всі сфери діяльності особи, змушуючи її змінювати життя і часто заважає звичному існуванню. Він призводить до зниження працездатності та імунітету, порушує концентрацію уваги, викликає відчуття втоми [5]. Затяжний стрес призводить до невмотивованої тривоги. Також серед проявів слід виокремити емоційну нестабільність, що проявляється в погіршенні відносин з людьми, агресії. Дуже характерним є прагнення ізолюватися, відгородити від себе всі негативні події та прибрати джерела стресу [3]. За даними дослідження «Вплив війни на молодь в Україні» громадської організації «Аналітичний центр Cedos» і дослідницької агенції Info Sapiens, серед молоді зросла кількість осіб, що стурбовані станом свого здоров'я – 50% проти 31%, порівняно з 2021 р. Стурбованість щодо стану психічного здоров'я – 22% проти 11% порівняно з 2021 роком [4].

Наше дослідження проводилось заочно, базувалося на анкеті, розробленій центром соціальних досліджень СумДУ, в рамках обстеження домогосподарств

в умовах воєнного стану. Суть анкети порушує питання забезпечення задовільних умов життєдіяльності під час воєнного конфлікту, а також вивчення економічного становища, з'ясування наслідків війни на життя звичайних громадян та планів на майбутнє людей, що нині проживають у зонах бойових дій. В дослідженні взяли участь 33 особи чоловічої та жіночої статі. Відповіді отримані щодо причин, через які вони не повертаються до свого місця проживання. 75,8% осіб мешкають у своїй громаді, інші 24,2% були вимушені покинути свої домівки. Найчастіше респонденти вказують освіту як причину виїзду. Також особи відзначили прагнення уникнути негативних наслідків війни, що свідчить про бажання людей не зазнати втрат та забезпечити стабільність у житті. Серед інших причин були названі робота на новому місці, потреба у медичній допомозі.

Відповіді про повернення до свого постійного місця проживання раніше і міграцію закордон обумовлені прив'язаністю людей до свого рідного дому й бажанням відчувати базову потребу в безпеці. Серед причин переїзду респонденти відзначають, що не можуть знайти у своєму населеному пункті гарну роботу та потребують отримання соціальних послуг, які в Україні наразі їм складно або неможливо отримати.

У рамках мети дослідження було проаналізоване питання основних джерел засобів існування респондентів. За розподілом відповідей переважає два варіанти: заробітна плата та допомога від близьких. Кожен пункт становить 42% надходження грошових коштів у домогосподарства опитуваних. Найбільшу частку складає стипендія – 45%, оскільки більшу частину вибірки являють люди юнацького віку. Певну долю відповідей має адресна грошова допомога ВПО – 18%.

Наступним питанням стало працевлаштування. Більшість опитуваних навчаються – 42%. Інші – 30% – офіційно працює, має повну зайнятість.

Останній пункт розкриває проблему впливу повномасштабного вторгнення на життя громадян. Війна істотно впливає на всі сфери життєдіяльності кожної людини. Наслідки воєнних подій створюють економічні

труднощі, різнопланові збитки чи проблеми зі здоров'ям, забираючи найцінніше – людей. Будь-яка воєнна ситуація може по-різному вплинути на окрему особистість та для кожного історія цієї війни є по-своєму трагічною. Найбільший відбиток війна залишила на психоемоційному стані опитуваних, адже 42% зазначили порушення емоційної рівноваги, психічне перевантаження та втому. Деяка частина респондентів була вимушена змінити місце проживання – 24%, а також їх близькі – 12%.

Загалом мирні жителі, що проживають у вирі воєнних подій, відчують проблеми у соціальній та економічній сферах. Міжособистісні й сімейні відносини людей погіршуються, бо відмічено підвищення рівня недовіри. Також відбувається розрив соціальних зв'язків, адже багато людей мігрують та виїжджають за кордон. Бойові дії руйнують соціальні інститути й приватні помешкання осіб, однак держава намагається підтримувати постраждалих громадян та відновлювати хоча б критичну інфраструктуру в громадах і надавати фінансову допомогу потерпілим. Однак, незважаючи на своє складне становище, люди намагаються допомагати один одному, займаються волонтерством.

Проведене опитування включило різні категорії населення, за ознаками статі, віку, рівня освіти, місця проживання, соціального та сімейного статусу, економічного становища, тощо.

Гіпотеза даного дослідження була підтверджена частково, у певних аспектах, оскільки рівень добробуту розглянутої соціальної групи, у порівнянні з всеукраїнськими соціологічними дослідженнями, має лише незначні відмінності. Проведене дослідження доповнює загальну інформацію щодо розглянутої категорії населення.

Список використаних джерел:

1. Громадський холдинг «Група впливу». Аналіз доступу до освіти осіб з територій, які є тимчасово окупованими. Київ, 2023.

2. Грушецький А. Динаміка самооцінки матеріального становища родини після російського вторгнення: лютий 2022 року – травень 2023 року. Київ : Київ. міжнар. ін-т соціології, 2023.

3. Предко В., Сомова О. Вплив війни на зміну рівня стресу та стратегій збереження життєстійкості українців. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2022. № 4. С. 89–98.

Марина Садівнича,

доктор філософії з журналістики,

асистентка кафедри журналістики та філології

Сумського державного університету

Юлія Лагута,

студентка Сумського державного університету

ПОЛІТИЧНІ МЕМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ НА АУДИТОРІЮ СОЦМЕРЕЖ У ПЕРІОД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Політичні мему – це зображення з коротким текстом (або без нього), що створюються у відповідь на резонансні суспільні чи політичні події та ситуації. Мему значною мірою впливають на сприйняття суспільно важливих подій глядачем, інколи кардинально змінюють його думку. За часів повномасштабного вторгнення російської армії до України в інформаційному просторі нашої держави з'явилась величезна кількість мемів, героями яких є політичні діячі обох держав. Поєднання соціального контексту зі знайомими образами наділяє мему особливим змістом, що привертає увагу реципієнтів до певної проблеми, ситуації або постаті.

Актуальність роботи визначається популярністю політичних мемів серед аудиторії. Вони є інструментом привернення уваги до певних проблем у межах країни або світу, але інколи, навпаки – відволікають населення від аналізу значущих суспільних ситуацій. Дослідження мемів і їхнього впливу на аудиторію є важливим і тому, що за сторінками в соціальних мережах часто

стоять особи, котрі пропагують власні або замовні політичні погляди. Такі пабліки формують упереджене ставлення аудиторії, створюють стереотипне бачення ситуації, певні ідеологічні уподобання та соціальні цінності.

Для дослідження ми обрали сторінку «Процишин офіційний» в соціальній мережі «Фейсбук» як приклад популярного пабліка (аудиторія – 105 тис. читачів), що регулярно поширює політичні меми.

Об’єкт дослідження – політичні меми, розміщені на сторінці «Процишин офіційний» у соціальній мережі «Фейсбук». **Предмет** – тематичні й змістові особливості політичних мемів.

Мета роботи полягає в дослідженні впливу політичних мемів на погляди суспільства.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

- 1) промоніторити контент сторінки «Процишин офіційний» з 24 лютого 2022 року до 24 лютого 2024 року;
- 2) визначити, хто є героями мемів, опублікованих на сторінці;
- 3) схарактеризувати зміст і функції обраних мемів;
- 4) проаналізувати інструменти впливу мемів на аудиторію.

У роботі були використані наступні **методи**: аналіз наукової літератури, моніторинг, аналіз контенту, описовий метод.

Розглядаючи інтернет-мем як соціальне явище, можна стверджувати, що він є одиницею інформації, яка поширюється всесвітньою мережею. Дослідниця М. Булах зазначає, що за формою подачі така одиниця може бути представлена фото, ілюстрацією, слоганом або популярною фразою, простими у виконанні й сприйнятті. Вона підкреслює, що створення мему насамперед залежить від обізнаності, заглибленості в політичну тему, світосприйняття та мети автора. Проста і водночас стійка форма подачі дозволяє охопити велику аудиторію не тільки в соціальних мережах, а й поширити мем за їхніми межами [1, с. 7–8].

«Процишин офіційний» – сторінка політичного пародиста Богдана Процишина, котрий створює меми, в яких здебільшого висміює управлінців України та інших держав [3]. До початку повномасштабного вторгнення

російської армії до України більшість саркастичних зображень стосувалася Президента Володимира Зеленського і його команди, проте після – Богдан Процишин частіше став висміювати президента росії В. Путіна і його прибічників, а також зображувати російську армію як символ смерті й поразки.

Дописи на сторінці «Процишин офіційний» з'являються періодично, проте не щодня. Для створення мемів пародист обирає широковідомі сюжети, використовує посилання на фільми, телепередачі, рекламу, а також звертається до історичних подій і персоналій. Кожен мем марковано знаком бренду «Pb», що розміщується в лівому нижньому кутку. Підкреслимо, що підписи до мемів або підпис як частина мему зроблено українською та англійською мовами, що вказує на можливість поширення мему для міжнародної аудиторії.

Науковиця Л. Смола у своїй роботі осмислює мем наступним чином: «Мем можна трактувати як образ, ідею, символ, дію, будь-яку культурну інформацію, яку скопіювала одна людина від іншої; колективне несвідоме в момент набуття словесної та візуальної форми; спеціально створене інформаційне повідомлення, яке поширюється в інформаційному просторі та призначене для формування необхідної картинки світу людини та прийняття відповідних рішень» [5, с. 91]. Вона виділяє наступні способи поширення мемів: горизонтальний (комунікація), вертикальний (джерело інформації – виховання, родина) і мережевий (поширення мемів через інтернет-спільноти) [5, с. 91].

Серед функцій, що виконують меми, М. Булах виділяє емоційну, інформативну, комунікативну та маніпулятивну [1, с. 9]. Зазначимо, що функції мемів у мирний та воєнний час дещо різняться. Зокрема, меми можуть виконувати такі функції як висміювання, деморалізація ворога, підтримка національного духу народу України [2, с. 92].

«Меми можуть допомогти підняти бойовий дух у цивільних та військових. До того ж, чим більше карикатурних жартів створюють українці, тим сильніший інформаційний опір представляють спільному ворогові», – зазначають Р. Сивак та К. Родигін [7, с. 55]. Саме це ми спостерігаємо, коли йдеться про меми, що висміюють армії та політичних лідерів ворожих держав.

Один із мемів, створених Богданом Процишиним зображує президента рф в образі А. Гітлера. Зобразивши В. Путіна як німецького диктатора, автор вказує на негативні сторони російського державного діяча й пояснює шкоду, що може заподіяти країна-агресор під керівництвом такої особи. Подібно Гітлеру, Путін дивиться згори вниз, що вказує на його зверхнє ставлення до людей. Небо, на тлі якого стоїть диктатор, вкрите хмарами, що нагнітає страх, а відведений погляд гітлера-путіна розказує про його грандіозні плани.

Ще один ворог України у великій війні – президент Республіки Білорусь О. Лукашенко також став героєм робіт Богдана Процишина. Як приклад розглянемо мем із підписом «А я ляжу-приляжу?», на якому зображено мертве тіло з биркою на носі. На бирці має бути вказано ПІБ померлого, та на фото зазначена відома фраза: «А я зараз вам покажу, звідки на Білорусь готувався напад!», що дозволяє легко ідентифікувати тіло президента північної сусідки України. Мем виконує емоційну функцію й має на меті підняти настрій та зміцнити бойовий дух українців, демонструючи смерть одного з ворогів.

З кінця жовтня 2022 року на сторінці почали активно з'являтися меми із генералом Валерієм Залужним. На кількох мемах головнокомандувач Збройних сил України (на час створення мемів) інформує про бойові втрати супротивника, на інших з'являється у різних образах – супермена, термінатора тощо. Мем, на якому Валерія Залужного зображено в образі термінатора з підписом «He`s back», виконує емоційну та маніпулятивну функції, підсилюючи позитивний образ генерала. Можна стверджувати, що мем використовується як інструмент ідеалізації політика [2, с. 91–92]. Оцінюючи умови виникнення мему, вважаємо його вдалим, оскільки автор зміг утримати увагу читача, емоційно вплинути на реципієнта, зробити фото самотнім та гумористичним (до публікації додано підпис «Пора відкрити всю правду про трепанацію черепа Залужного!»). Матеріал створено як для української, так і для іноземної аудиторії, оскільки на фото є підпис англійською.

Якщо меми, героєм яких є Валерій Залужний, мають позитивне емоційне забарвлення, то протилежні емоції викликають зображення деяких українських

політиків. Наприклад, героями мемів неодноразово ставали депутати партії «Слуга народу» Микола Тищенко та Мар'яна Безугла. Зокрема, на одному з мемів Микола Тищенко зображений в образі воїна-захисника Таїланду. Підпис на фото: «Територіальна оборона Таїланду, якщо не ми – то не ми!», що висміює скандально відому відпустку депутата. Нерідко героєм мемів Богдана Процишина стає Олексій Арестович. Колишній радник Офісу Президента України постає перед глядачем у різних сатиричних образах: Барбі, Поліграф Шариков, що також демонструє негативне ставлення автора мемів.

За результатами дослідження можна зробити висновок, що меми зі сторінки «Процишин офіційний» у соціальній мережі «Фейсбук» є зрозумілими та цікавими широкій аудиторії, адже ґрунтуються на висвітленні актуальних соціальних подій і відомих персоналій. Серед героїв мемів – президенти України, росії та Білорусі, а також українські та світові політичні діячі. З початку повномасштабного вторгнення російського війська до України закономірним і логічним є висміювання в мемах Президентів ворожих держав, а також війська супротивника. Негативне ставлення автора мемів прослідковується й до Президента України Володимира Зеленського та представників його партії. Натомість позитивним героєм мемів є колишній головнокомандувач Збройних сил України Валерій Залужний. Враховуючи таку полярність контенту сторінки в ставленні до українських політичних діячів, можна припустити, що автор мемів має на меті вплинути на політичні погляди та вподобання своєї аудиторії, сформуванню негативного ставлення до чинного президента України та його команди.

Список використаних джерел:

1. Булах М. Б. Особливості мема як засобу політичної реклами. *Science and Education a New Dimension*. 2020. Т. 8. № 64. С. 7–10. URL: <http://surl.li/sblhc> (дата звернення: 26.03.2024).
2. Оропай А., Коваль Ю., Назаров М. Меми як соціокомунікативна технологія в медіапросторі. Сучасний масовокомунікаційний простір: історія,

реалії, перспективи : зб. наук. пр. II Всеукр. науково-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих науковців, м. Суми, 26–27 трав. 2022 р. Суми, 2022. С. 87–92. URL: <http://surl.li/sblgm> (дата звернення: 26.03.2024).

3. Процишин офіційний. Facebook. URL: <http://surl.li/sblgo> (дата звернення: 26.03.2024).

4. Сивак Р. І., Родигін К. М. Мемі як засіб інформаційного опору в часи російсько-української війни (на прикладі мему «могілізація»). Прикладні аспекти сучасних міждисциплінарних досліджень : зб. матеріалів I Міжнар. науково-практ. конф., м. Вінниця, 18 листоп. 2022 р. Вінниця, 2022. С. 55–57. URL: <http://surl.li/sblgu> (дата звернення: 26.03.2024).

5. Смола Л. Мем як інструмент інформаційної війни. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Психологія. 2019. Т. 1. № 10. С. 91–94. URL: <http://surl.li/sblgv> (дата звернення: 26.03.2024).

СЕКЦІЯ 9

ПРОБЛЕМИ Й ПЕРСПЕКТИВИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Людмила Колісник,

канд. психол. наук,

практичний психолог Сумського державного університету

Валентина Чербар,

магістрантка Сумського державного університету

ЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОДАВЦІВ АВТОМОБІЛІВ

У контексті технологічного розвитку, глобалізації та прогресу автомобільної промисловості, автомобільний ринок переживає істотні трансформації: збільшення попиту на екологічно чисті та енергоефективні транспортні засоби, застосування нових інструментів продажу, таких як онлайн-торгівля, віртуальні тури по автосалонах, інтерактивні екрани та планшети для демонстрації характеристик і параметрів автомобілів, порівняння моделей та надання докладної інформації щодо доступних опцій. У цьому контексті, продавцям необхідно швидко адаптуватись до сучасних уподобань автовласників та автомобільних інновацій. Крім самого автомобіля, важливими факторами вибору є неусвідомлені почуття клієнтів, сформовані рівнем комфорту салону, організацією робочих процесів та професіоналізмом менеджерів.

Розвиток компаній з продажу автомобілів тісно пов'язаний з професіоналізмом їх співробітників – їх здатністю будувати взаємовигідні відносини, приймати обдумані рішення та ефективно управляти своїми та чужими емоціями. Як відомо, провідне значення для підвищення рівня самосвідомості, стресостійкості, конкурентоспроможності та навичок

управління деструктивними емоціями належить сьогодні емоційному інтелекту.

Феномен емоційного інтелекту став предметом широкого вивчення завдяки праці американського психолога Д. Гоулмана «Емоційний інтелект», що була опублікована у Сполучених Штатах у 1995 році. У своїй роботі він розглядає емоційний інтелект як здатність особи усвідомлювати власні емоції, ефективно керувати ними, мотивувати себе до дії та розпізнавати й розуміти емоції інших осіб [2]. Також автор вважає важливими аспектами емпатію та навички підтримки дружби та позитивних стосунків з оточуючими. Основними складовими емоційного інтелекту Д. Гоулман визначає самосвідомість, соціальну свідомість, самоконтроль та навички налагодження стосунків, які сприяють досягненню соціального успіху.

Емоційні вміння співробітників компанії з продажу автомобілів показують, якою частиною цього потенціалу працівник може майстерно володіти на роботі. Наприклад, емпатія може розкриватися в гарному обслуговуванні клієнтів, водночас надійність базується на самоконтролі, тобто здатності добре керувати своїми імпульсами та емоціями.

Бути успішним у спілкуванні з клієнтами та мати репутацію надійного працівника – це вміння, які роблять працівників високопрофесійними. Однак важливо відзначити, що просто наявність високого емоційного інтелекту не гарантує, що людина вже володіє емоційними навичками, необхідними для роботи. Це лише свідчення того, що у неї є великий потенціал навчитися цим навичкам. Наприклад, людина може мати сильну емпатію, але це не означає, що вона вже володіє практичними навичками, які базуються на цьому вмінні, і які дозволяють їй успішно працювати з клієнтами або стати високоефективним менеджером з продажу [3].

Згідно з результатами психологічного дослідження особистісних якостей менеджерів з продажу автомобілів, існує взаємозв'язок між їх професійною ефективністю та особистісними характеристиками [4]. «Груповий портрет» успішних особистостей у цій сфері полягає у виявленні комунікативності, високого рівня інтелекту, домінантності, емоційної стійкості та незалежності, а

також в орієнтації на завершення справ. Важливо відзначити, що ці особи мають низький рівень нормативності, що може впливати на виконання норм та правил. Однак, завдяки їх інтелектуальній та поведінковій гнучкості, вони швидко адаптуються до змін. Ці характеристики є ключовими критеріями при відборі кандидатів на посаду продавців у автосалонах, і їх виховання в потенційно придатних або навіть умовно непридатних осіб є важливим для приведення їх кваліфікацій у відповідність до вимог професії.

Навчальні програми для працівників компаній з продажу автомобілів зазвичай спрямовані на розвиток вмінь та включають моделювання ситуацій, виконання вправ, участь в організаційно-дієвих іграх.

Успішні компанії відрізняються від інших своєю здатністю ефективно використовувати отримані відгуки та скарги клієнтів для створення ідей і вжиття конкретних заходів. Це називається «ефективним співчуттям», яке виявляється в здатності компаній розуміти сказане клієнтами та негайно реагувати на цю інформацію [1]. Для досягнення успіху у впровадженні ефективної емпатії необхідно запроваджувати процеси, які трансформують зворотній зв'язок в конкретні дії, тобто продавці автомобілів мають не лише слухати своїх клієнтів, але й активно реагувати на їхні потреби та очікування. Важливо розробити чіткі алгоритми, які дозволять швидко та ефективно впроваджувати зміни відповідно до отриманої інформації. Ефективна емпатія виявляється ключовим елементом у побудові міцних відносин з клієнтами та забезпеченні їхньої лояльності.

На нашу думку, увага до емоційного інтелекту професійних продавців автомобілів сприятиме підвищенню якості їх обслуговування, ефективності комунікації та досягненню успіху в конкурентному середовищі автомобільного бізнесу, допомагаючи їм адаптувати свої методи до нових вимог ринку та індивідуальних потреб клієнтів.

Список використаних джерел:

1. Avdagić-Golub, E., Kosovac, A., Čolaković, A., Begović, M. New Trends and Approaches in the Development of Customer Relationship Management.

Karabegović, I., Kovačević, A., Mandžuka, S. (eds) *New Technologies, Development and Application V. NT 2022. Lecture Notes in Networks and Systems*, vol 472. Springer, Cham. 2. 2022. pp. 695–704.

2. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Харків : Віват, 2019. 511 с.
3. Гоулман Д. Емоційний інтелект у бізнесі. Харків : Віват, 2023. 525 с.
4. Іванова Ю., Ушакова І. Оцінка особистісних якостей менеджерів як фактору підвищення ефективності роботи компанії. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. No 1. С. 65–70.

Аліна Сіробаба,

студентка Сумського державного університету

ПРОФІЛАКТИКА РИЗИКІВ, ЯКІ ПОВ'ЯЗАНІ З ПОТРЕБОЮ ПІДЛІТКІВ У ПРИНАЛЕЖНОСТІ ДО РЕФЕРЕНТНОЇ ГРУПИ

Підлітковий вік є перехідним етапом до зрілості, який супроводжується купою фізіологічних змін, психологічних криз, зміною світогляду та пошуком себе у соціумі. В цей період у підлітка виникають нові інтереси, потреби, формуються нові цінності та виникає прагнення спілкування з однолітками. Однією з базових потреб підлітків є бажання групуватися з однолітками для спілкування та спільної діяльності. Для задоволення цієї потреби підлітки прагнуть приєднуватися до, так званих, референтних груп, в яких орієнтуються на норми і цінності даної групи, рівняючись на неї

Актуальність проблематики теми полягає в тому, що для підлітка правила, моделі поведінки, норми і цінності, які існують у референтній групі, стають певним еталоном, на який слід рівнятися. Приналежність до такої групи передбачає прийняття стилю життя та поведінки, незважаючи на те, наскільки позитивним чи негативним воно є. У випадку потрапляння підлітка до групи з асоціальними інтересами, відбувається формування негативних проявів: вживання алкогольних або тютюновмісних виробів, ранній статевий досвід тощо. Вплив такої неформальної групи, якій притаманна схильність до

девіантної поведінки, призводить до переважання бути визнаним серед ровесників будь-яким способом ніж дотримуватися власних норм та цінностей.

Метою даної публікації є проаналізувати теоретичні аспекти потреби підлітків у приналежності до референтної групи. Мета досягається шляхом реалізації таких завдань: розглянути поняття «референтна група» та її особливості; виявити ризики, з якими стикаються підлітки, задовольняючи потребу у приналежності до референтної групи.

На кожному віковому етапі у людей виникають потреби, які пов'язані з необхідністю у тих чи інших соціальних благах: матеріальних або духовних. Беручи до уваги такий віковий період, як підлітковий або, як його ще називають «пубертатний», слід сказати, що для свого віку підлітки мають важливі соціальні потреби, через задоволення яких відбувається їх розвиток. Це спілкування з однолітками, належність до групи та наявність близьких друзів. Такі соціальні зв'язки допомагають формувати свою ідентичність, соціальні компетентності, розвивати самопізнання у підлітків. Зазвичай у підлітковому віці місцем для соціального порівняння та самоствердження є саме група однолітків – референтна група. Саме з ровесниками такої групи підліток розділяє свої принципи, цінності, установки та з якими хоче рівнятися.

Вперше термін «референтна група» був введений у 1942 році американським соціальним психологом Г. Хаймоном. Пізніше поняття «референтна група» було використано Т. Ньюкома в дещо іншому значенні, а саме для позначення групи, «до якої індивід зараховує себе психологічно» і тому поділяє її цілі та норми і орієнтується на них у своїй поведінці. Остаточне затвердження поняття «референтна група» в західній соціальній психології пов'язане з роботами М. Шерифа і Р. Мертона. М. Шериф підкреслював важливість референтної групи в зв'язку з тим, що її норми перетворюються в соціальні установки індивідів, в «систему відліку» не тільки для самооцінки, але і для оцінки явищ соціального життя, для формування своєї «картини світу». Різноманіття груп, які впливають на індивіда, ставить його в скрутне становище вибору норм, які часто розходяться між собою в різних групах [1]. Референтна група може бути реальною або уявною. Іноді

вона слугує лише як джерело для психологічної ідентифікації, в якій людина орієнтується на поведінку такої групи, не належавши до неї реально.

За своїми функціями референтні групи поділяються на нормативні та порівняльні. Нормативна функція референтної групи полягає в тому, що група слугує як джерело, звідки особистість переймає норми поведінки, цінності та соціальні установки. Зазвичай людина може привласнювати норми і цінності, які вже існують у референтній групі. Порівняльна функція проявляється в певному прикладі, яким виступає референтна група і за допомогою якої особистість може оцінювати себе та інших.

Головною особливістю референтних груп є те, що вони створюють стиль життя, який людина хоче відтворювати у своїй поведінці. Порівнюючи свій спосіб життя зі способом життя такої групи, особистість змінює його, вносячи певні корективи, які наближають існуючу поведінку до ідеалу групи. Проте в багатьох випадках готові зразки, які взяті у референтних групах, можуть суперечити вимогам соціального оточення людини і ставати перешкодою. Наслідком цього може бути, наприклад, розпад багатьох шлюбів, оскільки для молодого сім'ї прикладом для унаслідування слугують сім'ї своїх батьків. Вони намагаються відповідати старим шаблонам поведінки в сім'ї, які в деяких випадках можуть бути цілком прийнятними, але в новій сім'ї ставати причиною конфліктів.

Підлітковий вік, як і будь-який інший віковий період, містить свої особливості, врахування яких допомагає легше впоратися з кризою та проблемами, які можуть виникати на шляху дорослішання. Підліткам властиво інстинктивно тяжіння до згуртування, до групування з однолітками, де виробляються і апробуються навички соціальної взаємодії, вміння підкорятися колективній дисципліні, вміння завойовувати авторитет та зайняти бажаний статус. У групі однолітків ефективніше відпрацьовується самооцінка підлітка. Він цінує думку однолітків, віддаючи перевагу їх суспільству, а не суспільству дорослих, критику яких він відкидає [2].

Потреба у референтній групі напряму пов'язана з потребою дружби, бо підлітки вважають, що орієнтуючись на поведінку однолітків, пошук друзів буде

швидшим та легшим. У зв'язку з цим підліток переймає поведінку, спосіб життя, цінності та норми тієї групи, яку вважає близькою до себе, не враховуючи до яких наслідків це може призвести. Сучасні підлітки здебільшого вважають, що привернути увагу інших можна за допомогою негативних звичок, таких як паління, вживання алкоголю або наркотичних речовин, правопорушеннями та іншою асоціальною поведінкою, яка, на їх думку, точно привабить на себе увагу. Звичайно так буває не у всіх випадках, але не знаючи інших шляхів побудови комунікації з однолітками, підлітки можуть вдаватися до негативних шляхів пошуку друзів, вважаючи їх цілком нормальними.

У процесі соціалізації особистості підлітки можуть зазнавати як позитивного, так і негативного впливу неформальної групи та існують ризики, які пов'язані з цим явищем. У ситуаціях, коли група регулює поведінку учасників, заохочуючи їх до злочинної поведінки, висока прихильність підлітків до однолітків часто провокує до скоєння правопорушень. У підлітка, включеного в діяльність неформальних об'єднань, які складаються стихійно, як правило, на ґрунті «нездорових» інтересів, часто являють собою мікросередовище, що негативно впливає на підлітка, формуються соціально-негативні інтереси, прагнення до дорослих форм поведінки: ранній сексуальний досвід, групове вживання наркотиків, алкоголізація, ркотиків, алкоголізація. Підліток, у якого референтною групою є однолітки, потрапляючи в асоціально орієнтовану групу, змушений підкорятися прийнятим нормам і принципам. Референтна група з асоціальними установками часто стає провідником від морально-психологічних особливостей підлітка до криміногенної ситуації. Прагнення належати до групи нерідко перемагає бажання бути вірним таким своїм поглядам, які не відповідають загальній спрямованості антисоціальної групи. Внаслідок цього нерідко бажання самоствердитися перед подібного роду групою провокує здійснення підлітком агресивних дій і антисоціальних вчинків. Подібні дії, як правило, слугують надійним доказом того, що він (підліток) «не слабак», «не гірший за інших». Соціальна ситуація взаємодії підлітка-неформала у середовищі однолітків створює передумови для розвитку деструктивних

моделей поведінки, через дію механізмів наслідування та психічного зараження, учасник групового процесу «змушений» дотримуватися встановлених цілей, норм, правил, розвивати ідеологію та слідувати поведінковим еталонам неформального об'єднання [3].

Таким чином, підлітковий вік є досить специфічним віковим періодом зі своїми особливостями, на які треба звертати увагу. Одним з наслідків приєднання в референтне об'єднання є зміна існуючих суспільних норм та правил, зміна ціннісних орієнтації, формування негативних соціальних установок, мінливість напрямку позитивної взаємодії в соціумі на моделі поведінки, які властиві іншим одноліткам. Неформальне об'єднання відіграє майже центральну роль у зміні поглядів, правил поведінки, ставлення до різних обставин підлітків. Пубертатна криза, якою супроводжується перехідний етап від зрілості до юності, також залишає відбиток на процесі пошуку людей, з якими підліток хотів би почуватися себе на рівні. Врахування та детальне вивчення цих складових допомагає більш широко зрозуміти суть референтної групи.

Список використаних джерел:

1. Розвиток теорії референтної групи. Навчальна інформація для українських студентів. URL: http://ni.biz.ua/8/8_19/8_198884_razvitie-teorii-referentnoy-gruppi.html (дата звернення: 08.03.2024).

2. Markish O., Churbanova S., Chesnokova O. Adolescent cognitive peculiarities and the sense of emerging adulthood. *European Psychiatry*. 2022. Vol. 65. P. 430. URL: <https://doi.org/10.1192/j.eurpsy.2022.1091> (дата звернення: 08.03.2024).

3. Павелків В. Роль неформальної референтної групи однолітків у формуванні девіацій у підлітковому віці. актуальні проблеми психології: збірник наукових праць. Т. 9. № 13. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v9/i13/28.pdf> (дата звернення: 08.04.2024).

Науковий керівник: Семенов В. М., кандидат наук з державного управління, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету.

Людмила Колісник,

канд. психол. наук,

практичний психолог Сумського державного університету

Юлія Пронь,

магістрантка Сумського державного університету

ЗНАЧЕННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МУЛЬТИКУЛЬТУРНОМУ РОБОЧОМУ СЕРЕДОВИЩІ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

У сучасному світі завдяки інтенсивному розвитку світової економіки та новітніх технологій різні країни, народи, культури мають можливість взаємодіяти та впливати один на одного. Велику роль у цьому відіграють глобальні міжнародні компанії. Існує думка, що міжнародні організації є привабливим місцем для роботи, тому що пропонують офіційне працевлаштування, стабільність і гарантованість виплат заробітної плати, медичне страхування, навчання за рахунок роботодавця, вчасну відпустку тощо. Але окрім базових, гарантованих законодавством, благ і бонусів, що пропонують такі компанії, існує ще дещо, що відрізняє міжнародні компанії від локальних і це – підвищена увага до дотримання толерантності на робочому місці.

У науковій літературі існує безліч різних трактувань поняття толерантності, що спричинено складністю, багатогранністю та динамічністю цього феномена [1]. Слово «толерантність» виникло на початку XV століття і походить від латинського слова «tolerantia». Спочатку це слово означало витривалість і силу духу перед болем та труднощами. З 1765 р. толерантними почали називати людей, які мали схильність до свободи від фанатизму чи суворості в осуді інших. Ще одне значення «допустима кількість варіацій» датується 1868 р. У сучасному світі прийнято вважати, що толерантністю є здатність спокійно сприймати і поважати різноманітність у віруваннях, культурах, думках, не виражаючи ворожості та пропагуючи атмосферу взаєморозуміння [3].

Толерантність сприяє неупередженому, терплячому, поблажливому ставленню по відношенню до різних людей, ідей та практик. Це найважливіша чеснота у демократичному суспільстві. Толерантність, як антонім нетерпимості, фанатизму, обмеженості та забобонів вимагає сприймати расові, етнічні та фізичні характеристики; непопулярні чи образливі переконання, думки та практики, особливо ті, які мають тенденцію викликати ненависть, упередження, зневагу чи незгоду.

У динамічному сучасному світі професійна діяльність тяжіє до різноманіття, поєднуючи людей із різним досвідом, поглядами та національністю, тому у таких умовах виховання толерантності стає не просто моральним імперативом, а й стратегічною необхідністю для успішної діяльності організації. Завдяки офісам по всьому світу, проектам, які перетинають кордони, або просто різноманітній робочій силі, розуміння того, як працювати з людьми з різних верств суспільства, регіонів, країн чи континентів стає все більш цінною навичкою. Розвиток культурного розмаїття на робочому місці є важливим першим кроком для підприємств, які хочуть бути конкурентоспроможними в міжнародному масштабі [1].

Згідно з дослідженнями працівникам мультикультурного робочого середовища притаманне толерантне ставлення до своїх колег, що виражається у позитивному сприйнятті різноманіття [4]. Працівники міжнародних організацій на постійній основі демонструють гнучкість, адаптацію, розуміння та повагу до різних культур і цінностей, відкритість, дружнє спілкування та хороші невербальні навички. Робота в мультикультурній команді може бути дещо складною, коли йдеться про різні культури та стереотипи, тому усвідомлене прийняття цінностей колег у мультикультурному середовищі створює гармонійну робочу атмосферу, роблячи спільну роботу справді корисною та цікавою. Різноманітність точок зору разом із широким особистим і професійним досвідом міжнародної команди може запропонувати нові перспективи, які надихнуть колег побачити робоче місце і світ по-іншому. Компанії, які пропагують толерантність, не тільки залучають більшу кількість кваліфікованих

кандидатів, але й утримують своїх співробітників на тривалий термін [4]. Співробітники з більшою ймовірністю залишатимуться в середовищі, де вони відчуватимуть повагу та залученість, що призводить до нижчої плинності кадрів. Толерантність важлива для побудови сильних команд і підтримки позитивної робочої атмосфери, що сприяє особистісному та професійному зростанню. Фахівці, які можуть прийняти толерантність як особистісну цінність, миролюбні, їм легше працювати в команді та, швидше за все, вони займатимуть хороші посади протягом усього життя. Толерантність на роботі є запорукою успіху сучасних організацій у міжнародному та мультикультурному середовищі. Здатність поважати і сприймати багатоманіття у всіх його проявах сприяє підвищенню рівня задоволення працівників, збільшує їхню відданість компанії, знижує відсоток конфліктів [2].

Отже, можемо зробити висновок, що толерантність на робочому місці має велике значення, будучи фундаментальним аспектом створення позитивної, динамічної та перспективної організаційної культури. Вона сприяє співпраці, стимулює інновації та гарантує, що кожен працівник відчуває власну цінність. Толерантність безпосередньо впливає на створення гармонійного та інклюзивного суспільства; дозволяє людям з різними переконаннями, культурами та походженням працювати разом без дискримінації і забобонів, що в свою чергу сприяє розумінню, співчуттю та повазі до різноманітності. Приймаючи цю різноманітність, можна дізнатися про нові культури та отримати глибше розуміння поглядів колег, що призведе до більш інклюзивного робочого середовища.

Список використаних джерел:

1. Капітоненко М., Філіпчук В., Івашко І., Гоменюк Ю., Степанова І. Культура миру: посібник з толерантності. Київ : МЦПД, 2018. 100 с.
2. Мілютіна К. Перспектива дослідження толерантності як передумови створення інклюзивних спільнот. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 2. С. 80–84.

3. Online Etymology Dictionary URL: <https://www.etymonline.com/search?q=tolerance> (дата звернення 07.04.2024).
4. Working in multicultural teams: A case study. URL: <https://www.deloitte.com/au/en/services/consulting/perspectives/workingmulticultural-teams.html> (дата звернення 07.04.2024).

Парасковія Сахно,

ст. викладач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій
Сумського державного університету

Марія Терехова,

студентка Сумського державного університету

РІВЕНЬ КОНФЛІКТНОСТІ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Актуальність проблеми. Конфлікти відіграють велику роль у нашому житті. Вони є джерелом значного розвитку як для окремої людини, так і для соціальної системи в цілому, займаючи одне з певних місць серед типів міжособистісних відносин. Ця проблема особливо актуальна у юнацькому віці, складному етапі переходу до дорослого життя, і супроводжується наростанням внутрішніх протиріч у розвитку і напруженістю міжособистісних відносин з однолітками, дорослими і батьками. Практика показує, що юнакам важко вирішувати нові конфлікти, а деструктивні тенденції переважають над конфліктами. Для того щоб зменшити гостроту подібних явищ і більш продуктивно вирішувати міжособистісні конфлікти, необхідно розуміти природу конфлікту, його зміст, його структуру, фактори, які їх викликають, а також знання деталей віку виникнення конфлікту. Це дозволить вам вибрати правильні методи і засоби роботи з ними.

Мета дослідження: теоретично проаналізувати та емпірично дослідити психологічні особливості конфліктної поведінки у юнацькому віці.

Об'єкт дослідження: конфліктна поведінка.

Предмет дослідження: рівень конфліктності у юнацькому віці.

Гіпотеза: рівень конфліктності в юнацькому віці в юначок вищий порівняно з юнаками через різні ставлення до конфліктів.

Теоретична значущість: вивчення конфліктності у юнаків та юначок допомагає розкрити різні гендерні підходи до конфліктів, виявити, які елементи викликають конфлікти в залежності від статі та як різні гендерні ролі впливають на способи їх вирішення.

Практична значущість: розуміння, які рівні конфліктності спостерігаються між гендерами, дозволяє розробити програми та методи навчання, спрямовані на поліпшення комунікаційних навичок та вмінь вирішувати конфлікти.

Загально визнано, конфлікт – це завжди негативне явище, яке призводить до погроз, ворожнечі, образ, непорозумінь, це те, чого слід уникати. Представники наукових шкіл більше схиляються до думки, що навіть у найефективніших організаціях із найкращими відносинами певний конфлікт не лише можливий, але й бажаний. Ви просто повинні впоратися з конфліктом. Можна знайти багато різних визначень конфлікту, але всі вони підкреслюють наявність протиріч, які проявляються у формі розбіжностей, коли мова йде про людську взаємодію.

Деструктивний (дисфункціональний) конфлікт перешкоджає ефективній взаємодії та прийняттю рішень. Міжособистісний конфлікт є найпоширенішим видом конфлікту.

У науковій літературі існує кілька способів опису стадій конфлікту. В цілому, існує 4 стадії і 5, які пояснюють наслідки самого конфлікту. 4 стадії конфлікту – це латентна стадія, стадія сприйняття, емоцій і розуміння, а також пошук рішень. Етап, який пояснює, що відбувається після завершення конфлікту, називається стадією результату [1].

1. На потенційній стадії конфлікту залучені сторони не усвідомлюють, що конфлікт назріває. На даному етапі конфлікт ще не почався, але є ймовірність його початку. Залежно від емоцій залучених людей, потенційний етап може швидко перерости в реальний конфлікт.

2. Стадії конфлікту розвиваються одна за одною. Після потенційної стадії настає стадія усвідомлення того, що відбувається. Коли обидві сторони визнають проблему, важливо витратити час, щоб з'ясувати, що пішло не так.

3. На стадії відчуття конфлікту люди відчувають стрес і тривогу.

4. На етапі розуміння конфлікту та пошуку шляхів вирішення настав час відкрито обговорити конфлікт, оскільки всі знають про проблему. Найкраще поговорити з іншою стороною чіткіше та відвертіше, намагаючись стримувати емоції. Найважливіша частина цього етапу – вислухати іншу сторону.

5. Після 4 стадій конфлікту починається підсумкова стадія, що пояснює, що станеться в результаті конфлікту. Стратегією дій в конфлікті вважається спрямованість особистості по відношенню до конфлікту, установка на певні форми дій в конфліктних ситуаціях [1].

Існують різні стилі поведінки в конфлікті.

Двовимірною моделлю К. Томаса – Р. Кілмана відображає те, як люди регулюють і поведуться в конфліктних ситуаціях. Вимірами якої є: співпраця – людина звертає увагу на інтереси інших людей, залучених в конфлікт. Асертивність - увага людини зосереджена тільки на захисті власних інтересів.

Психологи К. Томас і Р. Кілман виділяють 5 можливих дій в конфліктних ситуаціях: співпраця – це спільне вироблення рішення, що відповідає інтересам усіх сторін, що вимагає врахування місця розташування об'єкта взаємодії; компроміс-вирішення розбіжностей шляхом взаємних поступок; уникнення (ігнорування) – уникнення конфлікту, прагнення вийти з конфлікту, не дозволяючи його; адаптація – зменшення власних прагнень і прийняття позиції іншого; конкуренція – це боротьба за власне благо і захист власної позиції.

Стратегії під час конфлікту реалізуються з використанням різних тактик: Тактика захоплення і утримання об'єктів конфлікту використовується в конфліктах, де об'єктом є матеріал; тактика фізичного насильства має такі прийоми, як фізичний вплив, нанесення тілесних ушкоджень, блокування дій інших людей, заподіяння болю. Тактика психологічного насильства призводить до вчинення злочину проти опонента, завдаючи шкоди самооцінці,

гідності та честі. Його симптоми: образа, грубість, образливі жести, негативні особисті оцінки, дискримінаційні заходи, наклеп, обман, Приниження, суворий контроль за діями і активністю. Особистісна адаптивність і надмірно низький рівень проникливості в процесі взаємодії з навколишньою дійсністю безпосередньо пов'язані з низькою самооцінкою, яку потрібно компенсувати. Створюється ідеальний образ. Виникненню конфліктних форм поведінки також може сприяти низьким рівнем свідомості і самосвідомості в сприйнятті різноманітних непередбачуваних соціальних ситуацій [1].

Розглянемо особливості конфліктності у юнацькому віці. За характеристикою Д. Майєрса юнацький вік – надзвичайно важливий період становлення «Я» – концепції як ядра особистості. «Я» – концепція майбутнього фахівця – складна, динамічна система уявлень студента про себе як особистості і суб'єкта навчально-професійної діяльності. Вчені стверджують, що в юнацькому віці особистісне самовизначення людини ще не сформоване, але психологічно підготовлене до нього. Це формування у юнаків і дівчат стійких і свідомо вироблених уявлень про себе, суспільство, обов'язки і права інших людей, моральних принципів і переконань, розуміння обов'язків і відповідальності. Інакше кажучи, психологічна підготовка до самовизначення передбачає формування у юнаків психологічних форм і механізмів, які забезпечують їм подальше свідоме, активне, творче життя.

Юнацький вік – це період великих суперечностей, найпомітнішим з яких є внутрішній і зовнішній, особистий і міжособистісний конфлікт. Часто очевидним є те, що цікавлять молодих людей не самі моральні питання, а власне ставленням до них. Постійно оцінює себе та інших, всі питання розглядаються на морально-етичному рівні [2].

Дослідження рівня конфліктної поведінки юнаків проводилося нами у 2023 році. Опитуванням було охоплено 68 студентів віком 18–20 років, 31 юнаків та 37 юначок.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що у юначок буде рівень конфліктності вищий ніж у юнаків. Соціальне виховання грає велику роль у

формуванні емоційної поведінки. Дівчата частіше виражають свої почуття та емоції, у хлопців менше стимулів для вираження своїх емоцій.

У результаті цього дослідження у більшості опитаних (61,76%) середній рівень конфліктності; для 22,06% характерний високий рівень конфліктності; для 16,18% – низький. Більшість юнаків обох статей мають середній рівень конфліктності. А високий рівень конфліктності мають тільки 19,35% хлопців та 24,32% дівчат. Середній рівень конфліктності може вказувати на різні ситуації залежно від контексту. У контексті міжособистісних стосунків може вказувати на нормальні, здорові дискусії та конфлікти. Це може бути пов'язано з розбіжностями у сприйнятті, думках або потребах, які часто вирішуються шляхом обговорення та компромісу. У колективі чи групі помірний рівень конфлікту може вказувати на нормальні дискусії та обговорення, які відбуваються під час спільної роботи чи співпраці. Це може допомогти у пошуку найкращих ідей і стратегій. Проте важливо відрізнити нормальний конфлікт від непродуктивного конфлікту, який може призвести до стресу та негативних наслідків. Якщо середній рівень конфлікту зростає і стає занадто інтенсивним або частим, це може свідчити про проблеми у спілкуванні, взаєморозумінні або неефективне вирішення конфлікту.

Різниця в рівнях конфлікту між юнаками та юначками може мати кілька причин. Юначки більш емоційно експресивні та легше виражають свої почуття, що може призводити до сильніших проявів негативних емоцій у конфліктних ситуаціях. Соціальна взаємодія також має вплив: складніші стосунки між юначками можуть викликати напругу та дисгармонію, що може призвести до більшого конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Долинська, Л. В. Психологія конфлікту : навч. посіб. Київ : Каравела, 2010. 303 с. Термінолог. слов.: с. 290–298 <https://eprints.kname.edu.ua>
2. Кісельова А. В. Особливості конформної поведінки у юнацькому віці. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*. 2019. Т. 9. С. 243–248. URL: <https://doi.org/10.31812/psychology.v9i0.3748>.

Парасковія Сахно,

ст. викладач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій
Сумського державного університету

Валерія Васильєва,

студентка Сумського державного університету

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ САМОТНОСТІ ОСОБАМИ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Актуальність дослідження. Феномен самотності вивчається фахівцями різних наукових напрямів протягом довгого періоду. Вивчення змін у психіці людини, яка відчувається самотньою, викликає великий інтерес у суспільстві. Як психічний стан, що має негативне забарвлення, самотність пов'язана з відсутністю близьких, позитивних емоційних зв'язків з людьми або зі страхом їх втрати в результаті вимушеної соціальної ізоляції. Страх самотності найчастіше пов'язаний із недостатньою психологічною зрілістю та травматичними переживаннями минулого. Сьогодні актуальність проблеми самотності підсилюється особливостями воєнного стану, умовами невизначеності, в яких перебувають українці, зокрема, діти, підлітки, юнаки.

Мета дослідження: визначити особливості переживання самотності особами юнацького віку.

Відповідно до мети, встановлені наступні **завдання дослідження:**

1. Вивчити теоретичні аспекти та особливості переживання самотності;
2. Експериментально дослідити рівень суб'єктивного відчуття стану самотності.

Об'єкт дослідження: стан самотності.

Предмет дослідження: особливості переживання самотності особами юнацького віку.

Гіпотеза дослідження: рівень прояву самотності в осіб юнацького віку жіночої статі вищий, у порівнянні з особами юнацького віку чоловічої статі.

Теоретична значущість: проаналізовані та узагальнені дані про стан самотності, особливостей періоду юнацтва, та з'ясовані особливості переживання самотності особами юнацького віку.

Практична значущість дослідження: матеріали дослідження можна використовувати як для просвітницької роботи, щодо тематики самотності, так і для процесу психодіагностики цього стану у осіб юнацького віку; розглянута і наведена інформація в даній роботі, може доречно висвітлюватися на дисциплінах загальної, соціальної та вікової психології.

Опрацювання наукової літератури й досліджень з даної тематики показало, що досі немає єдиного розуміння сутності й особливостей стану самотності. Більшість вчених дотримуються думки що самотність є складним соціально-психологічним явищем, котре поєднує в собі дві концепції особистості, в котрій особа не може існувати без соціальних тісних зв'язків і взаємодій, протилежна – в котрій особа прагне цілковитої незалежності й внутрішньої гармонії.

Сучасність показує стрімкий розвиток всіх сфер суспільства, котрі несуть нові випробування й складності, тож людям приходиться стикатися з побудовою нових міжособистісних відносин та особистісною реорганізацією.

Тож самотність постає як певна форма ставлення особистості до навколишнього світу, викликана порушенням комунікації між нею та іншими, виражається в усамітненні, фіксації на суб'єктивних думках і переживаннях.

Часто проблема сутності самотності людини в психології пов'язана з особливостями світосприйняття людини, її станом, почуттями, мотивацією вчинків, сформованою самосвідомістю й особливостями подолання цього переживання [2]. Тож пошук комплексу характерологічних рис або окремих властивостей особистості, яскрава виразність яких спричиняє появу самотності, може допомогти створити умови для її опанування й переосмислення.

Розглядаючи самотність як психічний феномен, можна говорити про неї в таких категоріях, як: почуття, процес, ставлення, життєва позиція, стан.

Самотність як почуття обумовлюється переживанням людиною своєї несхожості на інших, внаслідок чого виникає певний психологічний бар'єр у спілкуванні, відчуття нерозуміння та неприйняття себе іншими людьми.

Самотність як процес – це поступова втрата здатності особистості сприймати та реалізовувати наявні в суспільстві норми, принципи, цінності в конкретних життєвих ситуаціях. В результаті відбувається втрата статусу суб'єкта активного соціального життя.

Самотність як життєва позиція – це усвідомлене відчуження від інших, небажання підтримувати близькі стосунки з оточенням, неприйняття норм, ідеалів та цінностей світу.

Стан самотності – це переживання людиною втрати внутрішньої цілісності, а також зовнішньої гармонії зі світом.

Є необхідність у роз'ясненні типів внутрішньої та зовнішньої самотності.

Внутрішня самотність є результатом конфлікту людини з самою собою, зовнішня – результатом конфлікту між людиною та її соціальним оточенням.

Подальший розвиток і проблематика розглядається на основі часових характеристик. Тривалий стан відсторонення, суттєве погіршення соціальних зв'язків та прояв деструктивної поведінки, вказуватимуть на хронічний вид. Ситуативна пояснюватиметься певними подіями котрі відбулися в житті людини з заподіянням негативного впливу, проте тривалість залежатиме від бажання людини працювати над знайденою проблемою. Тимчасові (періодичні) напади почуття самотності – найчастіший прояв серед людей, проте не несуть в собі вагомих впливів. Самотність можна визначити і як тимчасовий настрій, котрий потребує усамітнення, для відновлення попередньої активності.

Головною розбіжністю розуміння стану самотності є різність думок щодо спрямованості самотності: визначають негативну спрямованість та позитивну.

Негативна сторона стану самотності ізолює та відокремлює людей від соціуму, погіршує емоційну сферу. Позитивна – дає можливість на відпочинок, усвідомлення бажань, постановку нових цілей.

Спрямованість стану самотності не завжди підвладна силам корегування самої людини. Проте необхідність у розумінні можливості переформатування такого стану в свою користь є доцільним. Людина стикається з особистісною саморефлексією та роздумами про труднощі, бажання та перспективи [2].

Переживання кризи ідентичності через наявність скупого життєвого досвіду, може спричинити розвиток у індивіда почуття відокремлення від оточення, переосмислення ставлення до своєї унікальності, несхожості. Така поведінка приховує прагнення молоді бути як усі, належати до референтних груп, бути прийнятими в спільноті. Тому проблеми у спілкуванні та відчуття відторгнутості спричиняють переживання самотності у юнаків та дівчат [3].

Через недостатню розвиненість навичок спілкування, самоспостереження та самоаналізу, відчуття власної унікальності - зникає, а усвідомлення несхожості на інших поєднуються із впевненістю, що однолітки не можуть його зрозуміти та оцінити, що теж є ключовим у переживанні самотності юнаками.

Відсутність різнопланового життєвого досвіду, ускладнює орієнтацію в соціальній дійсності, саморегуляцію власної поведінки у відповідь на мінливі умови соціального середовища, може провокувати уникнення. [1].

Нами було проведено дослідження, в якому було задіяно осіб юнацького віку від 18 до 23 років. Загальна вибірка склала 67 людей, 32 чоловіка та 35 жінок. Опитування проводилося в он-лайн форматі в умовах воєнного стану.

Середній показник усіх відповідей респондентів може свідчити про схильність до усамітнення і відчуження відстороненості від соціуму. Проте значний відрив від показника низького рівня самотності, дає можливість припустити, що опитані респонденти самотійно справляються з самотністю, приймаючи або долаючи, в залежності від ставлення до даного стану.

Що стосується осіб чоловічої статі, то домінуючим є низький рівень самотності з показником у 56,25% і видимим відривом від низького рівню у 3,13%. Дані результати демонструють, що особи юнацького віку чоловічої статі рідко відчувають самотніми.

На основі результатів проведеного дослідження було сформовано підтвердження гіпотезі, а також виявились збіги у рівнях певних видів самотності, в порівнянні різних статей. Таким чином аналіз результатів показав:

- у осіб жіночої статі переважає середній рівень самотності (51,43%), у осіб чоловічої статі – низький рівень (56,25%). Ці дані можна охарактеризувати в позитивному аспекті, бо до критичного показника великий розбіг. Респонденти розуміють власний стан та мають змогу з ним уживатись або долати.

- конкретний вік в діапазоні від 18 до 23 років не показав жодних співпадінь і тенденцій. Тож можна стверджувати, що стан самотності може однаково прожитися, наприклад, для осіб 18 років та 22 років.

Встановлений збіг між результатами жіночої та чоловічої статі стосовно видів самотності. Цілковиті збіги в середньому рівні поведінкової самотності та низькі рівні когнітивної, постійної самотності.

Домінантними видами самотності як у чоловіків, так і в жінок виявилися тимчасовий та емоційний вид. Проте у чоловіків вищий показник емоційного виду (59,38%), що свідчить про можливе навмисне приховування емоцій, у жінок – тимчасовий вид з показником 60,00%, свідчить про швидке фокусування на нових ситуаціях, з гіперболізацією їх проблематики.

Список використаних джерел:

1. Бас Р. В. Почуття самотності в юнацькому віці : курсова робота з психології; наук. кер. В. Г. Кириленко. Київ : Київський національний лінгвістичний університет, 2023. 31 с. URL: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/handle/787878787/4195>
2. Бедан В.Б. Індивідуально-типологічні особливості схильності особистості до переживання самотності: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.01 Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2018. 21 с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_psi_2018_23_2_4

3. Берегова Н.П., Джигун Л.М., Ігумнова О.Б. Психологічні особливості ціннісних орієнтацій особистості юнацького віку. *Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія»*. 2022. Том 33 (72). № 3. С. 54–59.

Дар'я Данілова,

викладач-стажист кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету

Анастасія Кушнерьова,

студентка Сумського державного університету

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ В ПЕРІОД РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

Інтернет та цифрові технології стали невід'ємною частиною сучасного життя, причому особливо активно вони використовуються молоддю для навчання, спілкування та дозвілля. Однак, попри численні переваги, це також призвело до появи серйозних проблем, серед яких інтернет-залежність, що зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Метою роботи є дослідити психологічні детермінанти інтернет-залежності серед осіб періоду ранньої дорослості.

Завдання, які поставлені у роботі: аналіз теоретичних засад інтернет-залежності, використовуючи напрацювання вітчизняних та іноземних дослідників; емпіричне дослідження зв'язку рівня інтернет-залежності у осіб періоду ранньої дорослості з рівнем тривожності.

Об'єкт дослідження: інтернет-залежність як психологічна проблема.

Предмет дослідження: психологічні особливості інтернет-залежності в осіб періоду ранньої дорослості.

Основні результати та висновки дослідження, їх цінність. Інтернет-залежність, розглядається як психічний розлад та характеризується нав'язливим бажанням використовувати інтернет і нездатністю вчасно від нього

відключитися, що може призвести до зосередження на віртуальному світі на шкоду реальному [1]. Люди, які страждають від інтернет-залежності, часто проводять у мережі багато часу, ігноруючи реальні соціальні контакти, роботу чи навчання. Така поведінка може мати негативний вплив на фізичне та психічне здоров'я, викликаючи проблеми зі сном, зниження самооцінки, депресію, тривогу, порушення уваги та соціальних навичок, а також зниження успішності.

Залежність від інтернету розглядається нарівні з іншими нехімічними залежностями, такими як гемблінг, трудовоголізм, спортивна адикція, залежність від шопінгу тощо, і її серйозність підкреслюється взаємозв'язком з факторами, що спричиняють формування залежностей від сигарет, наркотиків, алкоголю та азартних ігор [4].

На додаток до особистісних наслідків, інтернет-залежність становить виклик і для суспільства загалом, оскільки її поширення зростає з розвитком цифрових технологій. Враховуючи потенційно руйнівний вплив на індивідуальне та соціальне здоров'я, проблему інтернет-залежності не можна ігнорувати, вимагаючи від спеціалістів у галузі психології, освіти та охорони здоров'я розробки ефективних стратегій профілактики та втручання.

Значна увага проблемі інтернет-залежності приділяється у зарубіжній науковій літературі, де дослідники, такі як А. Голдберг, М. Орзак, А. Є. Баранов, К. Янг та інші, розглядають це явище як поведінкову адикцію. Розуміння психологічних факторів, які сприяють розвитку інтернет-залежності, є ключовим для розробки ефективних методів профілактики та лікування.

Дослідження, спрямоване на вивчення психологічних особливостей інтернет-залежності серед осіб у період ранньої дорослості з різним рівнем тривожності, включало аналіз концепції інтернет-залежності, оцінку вікових особливостей цього періоду та емпіричне дослідження зв'язку між рівнем інтернет-залежності та тривожністю. У дослідженні брали участь 43 особи віком від 20 до 40 років.

Дослідження, зосереджене на вивченні інтернет-залежності та ситуативної тривожності серед осіб у період ранньої дорослості, використовувало дві

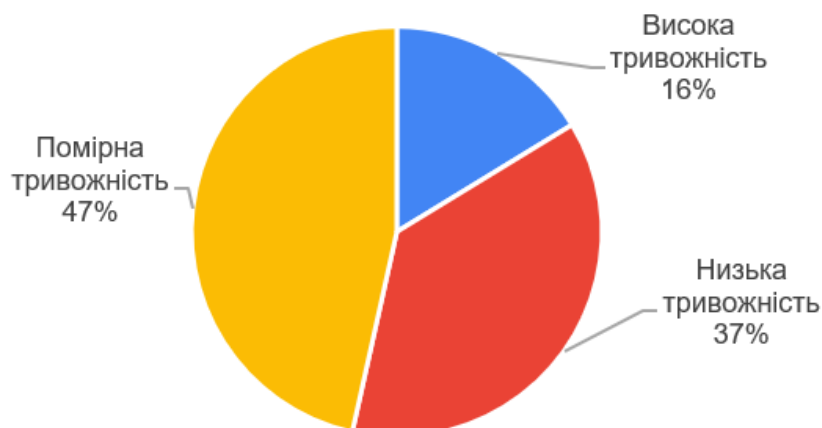
методики: тест Спілбергера-Ханіна для оцінки ситуативної тривожності та тест Розлуцької Г.М. та Опачко М.В. для діагностики інтернет-залежності [2; 3]. Результати вказують на переважно помірний рівень тривожності серед учасників і переважання дуже низького рівня інтернет-залежності, свідчачи про відсутність високого та дуже високого рівнів залежності.

Теоретична значущість дослідження полягає у висвітленні понять ситуативної тривожності та інтернет-залежності, а з практичного боку – у необхідності розробки програм та заходів для зниження тривожності у осіб, схильних до інтернет-залежності. Психологи, педагоги, батьки та інші спеціалісти можуть використовувати отримані дані для профілактики серед молоді.

Тест Спілбергера-Ханіна включає 20 запитань з чотирма варіантами відповідей, що дозволяє визначити рівень тривожності – низький, помірний або високий. Низький рівень тривожності вказує на відсутність тривоги, помірна тривожність може свідчити про наявність стресу, а висока тривожність характеризується як депресивний стан з низьким рівнем мотивації [2].

Тест Розлуцької та Опачко складається з 12 питань, які дозволяють оцінити загальний показник залежності (ЗПЗ) і визначити рівень залежності від інтернету від дуже малого до дуже високого [3].

Проведений аналіз за методиками оцінки ситуативної тривожності та діагностики інтернет-залежності виявив неоднорідність вибірки серед жінок та чоловіків. Дані були узагальнені та візуально представлені у вигляді графіків (Рис. 1, Рис. 2), що дозволило краще сприймати та аналізувати отримані результати.

Рисунок 1 – Результати діагностики оцінки рівня ситуативної (реактивної) тривожності.

Згідно з методикою, 46,51% учасників мають помірний рівень тривожності, що свідчить про відсутність значущої тривоги у них. При цьому, 37% учасників мають низький рівень тривожності, а 16% – високий, що вказує на те, що більшість осіб мають спокійну поведінку, і лише невелика частина відчуває значну тривогу (Рис. 1).

По другій методиці, більшість учасників (72%) не виявляють високого рівня інтернет-залежності та ведуть спокійний спосіб життя, навіть коли вони не підключені до інтернету. Результати показали, що переважна кількість учасників (72%) мають дуже низький рівень залежності, 8% – низький рівень, і лише 21% – середній рівень залежності (Рис. 2).

Рисунок 2 – Результати тесту для діагностики Інтернет-залежності.

Ці дані свідчать, що більшість учасників є звичайними користувачами Інтернету, які можуть час від часу витратити занадто багато часу онлайн, але в цілому здатні контролювати свою активність та не виявляють ознак високої залежності. Виявлення лише 19% учасників з середнім рівнем інтернет-залежності вказує на потенційну потребу в розробці цільових терапевтичних стратегій для цієї групи, перш ніж їх рівень залежності стане критичним.

На основі проведених емпіричних досліджень не було виявлено осіб з високим рівнем інтернет-залежності, що відчувають значні труднощі у своєму повсякденному житті через необхідність користування Інтернетом. Це підкреслює потребу у продовженні досліджень для більш глибокого аналізу психологічних чинників, які сприяють виникненню інтернет-залежності, і розробки ефективних профілактичних та лікувальних методів.

Аналіз отриманих даних показує, що висока тривожність не є обов'язково пов'язана з інтернет-залежністю, оскільки вибірка не містила осіб із високим рівнем залежності. Згідно з дослідженням, основна частина респондентів має низький рівень інтернет-залежності (47%), а високий рівень було виявлено лише у 16% учасників. Також було зазначено, що група чоловіків має більшу неоднорідність порівняно з групою жінок.

Наукова значущість дослідження полягає у тому, що воно підкреслює важливість розуміння концепцій ситуативної тривожності та інтернет-залежності серед молодих дорослих. З практичного боку, результати вказують на необхідність розробки програм та заходів для зниження рівня тривожності серед тих, хто схильний до інтернет-залежності. Такі програми можуть включати інформаційні кампанії, тренінги з розвитку навичок саморегуляції та інші заходи, які сприяють формуванню здорових звичок користування Інтернетом.

Дослідження також вказує на потребу розробки стратегій для лікування та профілактики інтернет-залежності, що є актуальним як для наукової, так і для практичної сфери. Ці стратегії повинні бути спрямовані на раннє виявлення симптомів залежності та втручання, щоб запобігти переходу помірному рівню залежності до більш серйозних стадій.

Список використаних джерел:

1. Лагутіна Т. О. Вплив інтернет-залежності на формування життєвих перспектив підлітків : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 053 «Психологія» / Т. О. Лагутіна; наук. кер. В. В. Грандт. Запоріжжя : ЗНУ, 2021. 115 с.
2. Павелків Р. Розділ «10.3. Загальна характеристика періоду ранньої дорослості». URL: <https://textbook.com.ua/psihologiya/1473452495/s-32> (дата звернення 10.03.2024).
3. Розлуцька Г., Опачко М. Вивчення проблеми інтернет-залежності: аналіз результатів експериментального дослідження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. № 24. С. 133–137. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/> (дата звернення: 10.03.2024).
4. Wanda M., Bondarenko N. Internet Addiction: Prerequisites, Signs and Risks for the Adolescents. *Psychology and Psychosocial Interventions*. 2020. Vol. 2. P. 37–42. URL : <https://doi.org/10.18523/2617-2348.2019.2.37-42> (дата звернення: 10.03.2024).

Юлія Тверда,

студентка Сумського державного університету

КОРЕКЦІЯ ТРИВОЖНОСТІ ЯК ФОРМИ ПРОЯВУ ПОЧУТТЯ САМОТНОСТІ СТУДЕНТІВ

Актуальність проблеми тривожності полягає в тому, що тривожність особистості може ускладнити соціалізацію, сповільнити темп особистісного розвитку, знизити рівень впевненості, мотивації до досягнень, а також адекватного формування «Я-образу».

Мета проведеного дослідження полягала у теоретичному обґрунтуванні та розробці методичного забезпечення програми корекції тривожності студентів з різними рівнями переживання самотності.

Згідно визначеної мети були висунуті наступні **завдання**:

1. Визначити теоретичні засади вивчення особливостей тривожності та переживання самотності студентами.
2. Обґрунтувати доцільність використання когнітивно-поведінкового напрямку та арт-терапії для корекції тривожності студентів з різними рівнями переживання самотності.
3. Розробити програму корекції тривожності студентів з різними рівнями переживання самотності.

Гіпотеза дослідження полягала у припущенні, що корекція тривожності студентів потребує опанування технік саморегуляції та зменшення рівня переживання самотності методами когнітивно-поведінкового напрямку та арт-терапії.

Теоретична значущість дослідження полягає у розширенні та узагальненні знань про особливості переживання тривожності студентами, а також аналізі зв'язку між тривожністю та самотністю студентів. Практична його значущість визначається тим, що розроблена програма корекції тривожності студентів з різними рівнями переживання самотності може бути використана з метою психодіагностичної, корекційно-розвивальної, просвітницької роботи у закладах

освіти, практичними психологами при наданні психологічної допомоги. Розроблені практичні рекомендації також можуть бути корисними для саморозвитку та самовдосконалення студентів.

Переживання стану самотності є невід'ємною частиною нашого життя, але для більшого розуміння даного поняття варто відокремлювати самотність від понять «ізоляції» та «усамітнення» [5]. Ізоляція говорить про відсутність включення у соціум, тобто це найчастіше вимушена, фізична ізоляція. Усамітнення – це навпаки, добровільна ізоляція, коли людина самостійно вирішила відсторонитись від соціального життя, причиною чого часто являється прагнення до самоаналізу та самовдосконалення. Ізоляцію відносять більше до соціального явища, яке супроводжується стражданнями індивіда, тоді як усамітнення є шляхом до особистісного зростання.

Феномен самотності активно досліджується вченими, які розглядають різні причини та наслідки, особливості прояву та тривалості самотності. Так, самотність визначають як суто суб'єктивне явище, адже воно може переживатися у позитивному та негативному сенсі. За думкою Л.О. Колісник якщо говорити про студентський вік, то стан самотності переважно розглядають як багатовимірний конструкт, що має деструктивний характер [3].

Важливо, що почуття самотності може виникнути незалежно від того, чи ізольована людина, чи ні. Тобто, почуття самотності носить суб'єктивний характер, адже кожна людина надає різного значення часу проведеного на самоті. Якщо ж розглядати самотність як цілком окремий психоемоційний стан, то він, як правило, має негативний та деструктивний характер.

Вважають, що головною причиною самотності є дефіцит спілкування, що може стати фактором для виявлення різних психологічних проблем, у тому числі й тривожності. Однак постає питання, чи завжди тривожні люди – самотні, і чи обов'язково самотні люди є тривожними.

За думкою О.М. Галієвої тривожність – це стійка риса особистості, що притаманна кожному індивіду на різних ступенях вираженості та дозволяє певним чином адаптуватися до умов соціальних змін [2]. Тривога ж являється

емоційним станом і є реакцією на цілком об'єктивну загрозу, тоді як тривожність може виникати незалежно від масштабу небезпеки: це може бути реакцією організму на уявний стресор.

Для студентів, зважаючи на провідний тип діяльності та соціальну ситуацію розвитку, що характерна для даного вікового періоду, дуже важливо мати однодумців, розуміння та підтримку однолітків, а також побудувати гармонійні міжособистісні відносини з найближчим колом, встановити нові зв'язки. Натомість проблеми, які виникають на цьому етапі можуть також породити тривожність [1]. Таким чином тривожні студенти можуть залишитись самотніми та ізольованими від соціуму, що доводить необхідність проведення певної корекційної діяльності.

Корекцію тривожності, як стійкої риси особистості, розглядають через дослідження та роботу з емоційно-вольовою сферою, яка передбачає зменшення рівня емоційної напруги, вивчення навичок саморегуляції та роботу з усвідомленням наявності відповідних проблем [4].

Значну роль у психокорекційній роботі з тривожністю відіграє поведінкова психотерапія, в межах якої використовують методи групи тренінгу умінь та релаксаційних тренінг. Для більшої ефективності ці методи доречно поєднати. Задача групи тренінгу умінь полягає у принципі програвання проблемних ситуацій, задачі допомогти людині знайти рішення та сформувані прийнятні форми поведінки у конкретних ситуаціях. Наприклад, це можуть бути вправи на обговорення ситуацій, які викликають тривожність, а потім – подальше моделювання поведінки, яку можна використати при реальній життєвій обставині.

Вправи на релаксацію можуть навчити технікам, які використовують при ситуативній тривожності, і допомагають швидко зняти емоційне та фізичне напруження. Такі техніки, як медитація, майндфулнесс, глибоке дихання можна використовувати для профілактики особистісної тривожності.

При роботі з тривожністю доречно використовувати різновиди арт-терапії, наприклад: ізотерапія, казкотерапія, мандалотерапія. Засоби арт-терапії

слугують релаксації. Одною з найбільших переваг арт-терапії є її невербальність, адже, через такі базові методи, як малювання можна глибше дізнатися про причини та динаміку прояву тривожності.

Для корекції тривожності студентів нами було складено програму психологічного тренінгу. Дана програма базована на поведінковому підході та методах арт-терапії, що допоможе нам знизити тривожність студентів із різними рівнями переживання самотності.

Мета програми: зниження рівня тривожності студентів із різними рівнями переживання самотності.

Для реалізації мети програми було висунуто наступні завдання:

1. З'ясувати рівень тривожності студентів та ознайомити учасників групи з особливостями прояву та впливу тривожності на організм людини, а також на особистісний розвиток.

2. Надати учасникам інформацію щодо можливостей оптимізації тривожності та допомогти сформувати навички для зниження рівня тривожності.

3. Навчити студентів ефективно використовувати техніки для зниження рівня тривожності.

Для участі можуть бути залучені студенти з помірним або високим рівнем тривожності та будь-яким показником самотності, які навчаються у закладах вищої освіти на різних курсах та спеціальностях. Всі заняття проводяться у груповій формі.

Для проведення занять слід виділити світле та просторе приміщення, обов'язкова наявність сидячих місць для всіх учасників групи та тренера.

Програма передбачає проведення 6 занять по 80 хвилин кожне.

Кількість учасників розрахована на 15 осіб.

Програму корекції також можна адаптувати для проведення в онлайн форматі.

Структура занять складається зі знайомства (привітання), розминки, презентації інформаційної частини, проведення практичного блоку (з використанням методик, які відповідають обраному психотерапевтичному

підходу), рефлексії та отримання від учасників зворотнього зв'язку після виконання вправ, підбиття підсумків (надання домашнього завдання), завершення заняття (тренінгу).

Перспективи подальших наукових розвідок та практичних пошуків ми бачимо у проведенні апробації складеної корекційної програми та відповідного її вдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Блохіна І.О. Психологічні причини виникнення тривожності у студентів. *Науковий вісник ужгородського національного університету. серія: психологія*. 2022. № 4. С. 82–86. URL: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2021.4.16>

2. Галієва О. М. Теоретичний аналіз поняття «тривожність». *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 6. С. 107–110. URL: https://www.researchgate.net/publication/337901388_TEORETICNIJ_ANALIZ_PO_NATTA_TRIVOZNIST

3. Колісник Л. О. Особливості переживання самотності у старшому юнацькому віці. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/324226941.pdf>

4. Кузняк А. С. Психологічна корекція тривожності дорослих методами тілесно-орієнтованої терапії: кваліфікаційна робота. Київ, 2023. 78 с. URL: https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/58190/1/ФЛСК_2023_053Бз_Кузняк.pdf

5. Усамітнення та самотність. *Збірник тез за матеріалами круглого столу* (on-line, 24 квітня 2020 р.). Київ : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2020. 100 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/720390/1/Матеріали.%20Круглий%20стіл%20онлайн.%20Усамітнення%20та%20самотність%2024.04.2020.pdf>

Керівник – Тарасова Т. Б., кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету

Софія Кіпенко,

магістрантка Сумського державного університету

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ЯК НЕОБХІДНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Сучасний світ характеризується стрімкістю введення інновацій, динамічністю розвитку процесів у суспільстві, що, у свою чергу, супроводжується відчуттям невизначеності. Громадські організації як суб'єкти реалізації соціальної політики займають важливе місце на українській арені. З початку повномасштабного вторгнення громадські організації зайняли активну роль у напрямку реагування на гуманітарні, освітні та інші актуальні виклики суспільства, зокрема, багатьом неурядовим організаціям довелось реорганізувати свою діяльність. Фінансова нестабільність та обмеження, мінливе ставлення суспільства, робота в небезпечних регіонах впливає на ефективність діяльності організацій та на благополуччя їх працівників та зумовлює необхідність розвитку навичок діяти в ситуаціях невизначеності.

Метою даної роботи є розширення теоретичного розуміння ролі толерантності до невизначеності у діяльності громадських організацій. Відповідно до вищезазначеного, нашим **завданням** є систематизація та узагальнення наявних теоретичних підходів до толерантності до невизначеності, а також висвітлення їхнього потенційного застосування в процесах діяльності громадських організацій.

Під невизначеністю можна розуміти відкрите завдання, в якому людина, що виконує його та приймає рішення не володіє повнотою діючих факторів та має сформулювати декілька альтернативних гіпотез, до того як апробує та оцінить їх дієвість [1, с. 74].

Ситуація невизначеності нерідко супроводжується емоційними переживаннями, панікою, розгубленістю, сумнівами. Для ситуації невизначеності характерні такі ознаки як: новизна, складність, нерозв'язність. Їх виділив у своїх наукових працях С. Баднер [3, с. 95].

Термін «толерантність до невизначеності» був внесений у психологічний вимір Е. Френкель-Брунsvік у 1948-1949 роках. Толерантність до невизначеності можна розглядати у рамках різних підходів: як ситуаційно-специфічна установка; рису особистості; навичку та метакогнітивний процес [3, с. 97].

У даному випадку, ми розглядаємо толерантність до невизначеності як якість особистості, яка дає можливість діяти в рамках невідомості, неповноти інформації, нечітко поставлених завдань, долаючи її недостатність активними діями [4].

Для особи з високим рівнем толерантності до невизначеності характерні прийняття невідомості та напруження, що її супроводжує, здатність до застосування діалектичного мислення, можливість до аналізу ситуації та прийняття рішень в умовах змін [3, с. 98]. Натомість протилежним йому є поняття «інтолерантність до невизначеності». Для «інтолерантної» особистості більш притаманними будуть потяг до однозначності, категоризації, уникнення складних ситуацій.

Громадська організація розглядається як об'єднання осіб для реалізації спільної мети та завдань. Діяльність громадських організацій може охоплювати різні сфери суспільного життя та спрямовуватись на вирішення соціально значущих проблем. Серед психологічних особливостей членів громадських організацій є ініціативність, активна життєва позиція, усвідомленість відповідальності за діяльність [2].

Окрім того, для членів громадських організацій є характерними поєднання як організаційної діяльності члена спілки, так і здійсненням професійної фахової діяльності під час реалізації проєктної діяльності або на іншому місці роботи.

Сучасна діяльність громадських організацій супроводжується введенням інновацій, відсутністю звичних умов, можливості для довгострокового прогнозування та роботи з клієнтами, індикаторів ефективності, необхідністю швидко мобілізувати ресурси.

У своїй роботі громадські організації можуть зустрічатись із такими викликами як: обмежене або нестабільне фінансування, невизначеність під час

роботи з людьми, безпекова ситуація, проблеми з комунікацією тощо.

Толерантність до невизначеності в контексті роботи громадських організацій передбачає визнання та прийняття ризиків і невизначеності, які притаманні роботі в складному та динамічному середовищі. Члени команди, які мають вищий рівень толерантності до невизначеності, у перспективі є більш відкритими до змін, інноваційні у своїх підходах та реагують на нові можливості. З іншого боку, низький рівень толерантності до невизначеності може супроводжуватись труднощами з адаптацією до неочікуваних обставин, що призводить до втрачених можливостей і стагнації.

Толерантність до невизначеності у професійній діяльності членів громадських організацій виявляється, зокрема, у здатності приймати рішення. У випадку ухвалення рішень в ситуації невизначеності та непередбачуваності для людини це може стати серйозним викликом, що вимагатиме від неї застосування інтелектуальних та особистісних здібностей, привносячи дисбаланс та емоційне напруження. Отже, в даному випадку, толерантність до невизначеності виступає необхідною навичкою, що може вплинути на ефективність даного процесу.

Продовжуючи вищезазначене, толерантність до невизначеності у діяльності організацій дає можливість швидкого реагування на зміни та управління ризиками під час здійснення професійної діяльності.

На сьогоднішній день кількість досліджень психологічних особливостей членів громадських організацій є доволі обмеженою, враховуючи їх вклад в розвиток суспільства, тож, на нашому думку, теоретичне дослідження даної теми має наукову цінність, оскільки дозволяє розглянути роль толерантності до невизначеності в діяльності громадських організацій та розширити наше розуміння в контексті ефективності роботи їх працівників.

Висновки: толерантність до невизначеності означає здатність організації ефективно справлятися з невизначеними ситуаціями та викликами. Ефективне управління невизначеністю є необхідною умовою для громадських організацій, оскільки воно безпосередньо впливає на процеси прийняття рішень, стратегічне управління та загальну ефективність діяльності працівників.

Списки використаних джерел:

1. Брюховецька О. В. Психологічні особливості толерантності до невизначеності в управлінській діяльності як однієї зі складових професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів. *Проблеми сучасної психології*. 2015. № 27. С. 70–81.
2. Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства: монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. 680 с.
3. Литвин С. В. Толерантність до невизначеності як психологічний конструкт. *Психологічний журнал*. 2019. №1. (21). DOI: 10.31108/1.2019.1.21.6.
4. Терещенко К. В. Толерантність до невизначеності освітнього персоналу та її зв'язок із суб'єктивним благополуччям в умовах воєнного часу. *Українська психологія. XXI століття. Початок. (Дні української психології в Берліні) : матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю*. Київ, 2023. С. 292–296. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/735227/>

Науковий керівник – Теслик Н. М., кандидат психологічних наук, доцент, старший викладач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету.

Ніна Мальована,

канд. філос. наук

доцент кафедри іноземних мов та лінгводидактики

Вікторія Андрієвська,

студентка Сумського державного університету

ТРАВМИ ВІД ВІЙНИ: ЯК ДОПОМОГТИ ДІТЯМ ТА НА ЩО ЗВЕРТАТИ УВАГУ ДОРΟΣЛИМ

Здорова дитина – це не лише відсутність хвороб, але й стан, в якому дитина може максимально реалізувати свій потенціал та відчувати себе комфортно на різних аспектах свого життя. Це оптимальний розвиток фізичних здібностей, здатність до емоційної регуляції та адаптації до змін, а також наявність позитивних соціальних взаємодій.

Програми здорового життя для дітей, які пережили травматичні події воєнного часу, є складним механізмом впливу, спрямованим на комплексне поліпшення фізичного, психічного та соціального благополуччя.

Актуальність дослідження зумовлена травмуючими подіями під час війни, що інтенсивно змінюють емоційні реакції, послаблюючи адаптаційні можливості психіки дітей та підлітків. Негативні наслідки погіршення здоров'я дітей, такі як відсутність у них можливості навчатися через хвороби або травми, можуть мати серйозний вплив на економіку країни через втрату продуктивності і збільшення медичних витрат. Ці проблеми потребують уваги та втручання для забезпечення здорового розвитку. Проактивна реакція на такі виклики допомагає зберегти здоров'я і життя молодого покоління.

Мета розвідки – дослідити вплив військових подій на психічне, фізичне та соціальне здоров'я дітей та підлітків; проаналізувати особливості зв'язку між станом здоров'я і загальною демографічною, економічною та військово-політичною ситуацією в країні; привернути увагу суспільства та відповідних організацій до основних впливів війни на дитячий організм задля збереження здоров'я нації.

Завдання дослідження: проаналізувати досвід країн, що перенесли жахіття сучасних війн, виявити основні види впливів на здоров'я, визначити шляхи поліпшення фізичного, психічного та соціального благополуччя дітей, які переживають травматичні події сьогодення.

Джерелами дослідження є наукові праці вітчизняних та закордонних авторів.

Основні результати та висновки дослідження, їх цінність.

Війна і конфлікти мають серйозні наслідки для здоров'я дітей. Спеціалісти різних галузей констатують, що в дітей змінилися структура і чинники здоров'я у разі багатьох захворювань. Основні симптоми захворювань у дітей виникають внаслідок важких стресів та побутових негараздів, які особливо гостро виявляються під час енергетичного дефіциту у країні. Не треба забувати й про COVID-19 з його багатовекторними постковідними станами, ризики грипу тощо.

Гостра актуальність допомоги постраждалим внаслідок кризових травмівних ситуацій зумовлює звернення до досвіду закордонних авторів. Зокрема, дослідження підлітків 10-19 років, які були свідками конфлікту в Палестині 2000 року, свідчить, що близько 46% дітей поводити себе агресивно, у 38% погіршилася успішність у школі, у 27% з'явилося нетримання сечі, а 39% скаржилися на нічні кошмари. Автори оглядового дослідження, опублікованого у журналі *World of Psychiatry* проаналізували результати впливу військових конфліктів другої половини ХХ століття на психічне здоров'я населення і виокремили групи з підвищеною вразливістю до психологічних наслідків війни: діти та підлітки, жінки, люди, які пережили складні життєві обставини (хвороба, смерть близьких, розлучення) додатково до військового конфлікту [4].

Досвід країн, що перенесли жахіття сучасних війн, особливо тих, які мали затяжний характер, переконує, що у час війни діти стикаються із двома типами травматичних подій: несподівані і тривалі, які зумовлюють виникнення непродуктивних стратегій подолання труднощів. У таких дітей значно частіше, ніж у їхніх однолітків без досвіду перебування на війні, бувають панічні атаки, зростає кількість таких проблем, як психосоматичні розлади: тривожний, посттравматичний стресовий (ПТСР), депресія, зокрема астеничний синдром, поведінкові (зокрема агресія, асоціальна і злочинна поведінка, схильність до насильства, ризик зловживання алкоголем і наркотичними засобами тощо).

Одним із основних впливів війни на здоров'я дітей є фізичні травми. Вони можуть бути наслідком обстрілів, вибухів або інших насильницьких подій, що характерні для війни. Травми можуть бути серйозними, призводити до втрати кінцівок, опіків, порушень функцій внутрішніх органів та інших проблем, що потребують медичної допомоги та реабілітації.

Крім фізичних травм, війна впливає на психологічне здоров'я дітей. Вони можуть страждати від депресії, тривоги та інших психічних проблем через свідомість небезпеки, втрати близьких, постійний стрес та нестабільні умови, що супроводжуються війною [1]. Ці психологічні проблеми можуть суттєво впливати на якість життя дітей та їхню здатність навчатися та соціалізуватися.

Шкільні будівлі можуть бути пошкоджені або знищені під час бомбардувань, що призводить до припинення навчання для тисяч дітей. Це не лише веде до перерв у навчанні, але також може призвести до втрати мотивації до навчання та психологічних травм для дітей.

Окрім фізичних травм та психологічних проблем, діти, які пережили війну, також піддаються ризику виникнення різних хвороб через обмежений доступ до медичної допомоги, погіршення гігієнічних умов та недостатнє харчування. Це може призвести до поширення інфекційних захворювань, хвороб недостатнього харчування, а також інших хронічних захворювань через стрес та неповний доступ до медичної допомоги.

Крім того, руйнування систем водопостачання та санітарних умов може призвести до поширення інфекційних захворювань. Діти можуть бути позбавлені доступу до чистої води, відповідних умов для гігієни та санітарних умов, що створює серйозні загрози для їхнього здоров'я. Це може призвести до поширення хвороб, таких як діарея, холера, захворювання шкіри та інших.

Відсутність адекватного медичного обслуговування під час травм та хвороб може призвести до серйозних ускладнень, й навіть смертельних випадків. Недоступність вакцинації може призвести до збільшення випадків захворювань, таких як дифтерія, кір, поліомієліт тощо. Крім того, діти, які потрапляють під обстріли чи стикаються зі зброєю, часто потребують невідкладної медичної допомоги, яку може бути важко отримати в умовах конфлікту [2].

Тож в умовах сьогодення, коли українці переживають складні часи війни, проведені дослідження мають велику цінність і практичну значущість.

Усе більш важливою стає роль гуманітарних організацій та міжнародних спільнот у забезпеченні доступу до медичної допомоги та освіти для дітей у зонах конфліктів.

Надання гуманітарної допомоги, включаючи медичне обслуговування та організацію навчальних заходів в умовах кризи, може зменшити негативні наслідки конфлікту на здоров'я та розвиток дітей. Також важливою є підтримка державних та місцевих органів у відновленні медичної та освітньої

інфраструктури у зоні конфлікту після завершення бойових дій [3]. Медичні організації також можуть бути ключовими у виконанні програм щодо розробки та впровадження стратегій профілактики захворювань, вакцинації та контролю за зараженням у вразливих груп населення, зокрема серед дітей.

Висновки. Таким чином, співпраця між медичними, громадськими та міжнародними організаціями є критично важливою для успішної реалізації програм здорового життя для дітей у воєнних зонах. Це спільне зусилля дозволяє максимально ефективно використовувати наявні ресурси та забезпечує доступ дітей до належної медичної допомоги, психологічної підтримки та інших необхідних послуг для збереження їхнього здоров'я та добробуту.

Список використаних джерел:

1. 1 million 700 thousand children became victims of the war in eastern Ukraine – international organisation. URL: http://ipress.ua/news/zhertvamy_vinyu_na_shodi_ukrainy_staly_1_milyon_700_tysyach_ditey__mizhnarodna_organizatsiya_153491.html (accessed 02.04.2024).
2. Pidchasov E.V., Chepeleva N.I. The impact of prolonged traumatic events (military events) on the emotional sphere of a child. *Mental health of an individual in a crisis society: Collection of materials of the VII All-Ukrainian scientific and practical conference*. Lviv, 2022. P. 276–279.
3. Smith P. Children and war: learning healing techniques / Smith P., Diregrove E., Hule U. – Institute of Mental Health of UCU, 2019. P. 12.
4. «The Calm but not Indifference»: how conflicts and the threat of war affect the psyche and how not to panic. URL: <https://suspilne.media/203742-spokij-ale-ne-bajduzist-ak-konflikti-tazagroza-vijni-vplivaut-psihiku-ta-ak-protidiati> (accessed 02.04.2024).

Науковий керівник – Мальована Н.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри іноземних мов та лінгводидактики Сумського державного університету

Тетяна Іванова,

канд. психол. наук

доцент кафедри психології, політології та соціокомунікативних технологій

Сумського державного університету

Валерія Маслак,

студентка Сумського державного університету

САМОКОНТРОЛЬ У СПІЛКУВАННІ ЯК УМОВА СОЦІАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

Людина існує у просторі міжособистих відносин, тому контроль у спілкуванні є важним чинником як ефективності соціальної взаємодії, так і стабільності соціальних відносин в цілому. Реалізація самоконтролю та можливості розробки релевантних методів його розвитку передбачає необхідність аналізу його структурних компонентів та факторів формування. Саме тому метою даної розвідки є психологічний аналіз понятійної структури самоконтролю у спілкуванні.

Існує багато підходів до тлумачення поняття самоконтролю, а також умов і методів його розвитку. З. Оніпко було зазначено, що самоконтроль – це здатність особи самостійно аналізувати і оцінювати свою особистість, інтелектуальні та морально-психологічні якості, а також вміння використовувати їх у різних ситуаціях, контролюючи свої дії та реакції [2].

Р. Баумейстер писав про самоконтроль, що це вміння витримувати спокуси та пригальмовувати імпульсивні або автоматичні реакції, щоб узгодити свою поведінку з вищими довгостроковими цілями або соціальними нормами [4].

Часто самоконтроль вважають однією з ключових складових понять «саморегуляція» та «самоуправління», розглядаючи його як складову цих понять. Самоуправління є більш широким терміном, ніж саморегуляція, і самоконтроль виступає основною передумовою динамічності та активності цих процесів [1].

Концепція «кільця в кільці», розкриває особливості самоконтролю. У цій моделі психічного самоврядування саморегуляція є складовою частиною, а

самоконтроль пронизує всі аспекти психічного життя та відіграє ключову роль у його організації. Таким чином, мова йде про замкнений цикл самоуправління, де самоконтроль не лише є компонентом, але й пронизує всю сферу психічних процесів, станів та якостей, що складають психологічний зміст самоуправління. Самоконтроль є необхідним як на рівні самоуправління, так і на рівні саморегуляції, а також при переході між ними. Згідно з Нікіфоровим, функціонування самоконтролю полягає у порівнянні отриманої інформації з певним еталоном, що веде до відповідної корекції дій у відповідності з встановленим стандартом.

У структурі самоконтролю Ю. Куль виділяє два основні компоненти: когнітивний та афективний. Під когнітивним компонентом розуміється здатність до постановки мети, планування кінцевого результату, передбачення можливих наслідків та визначення шляхів поетапного досягнення цілей. Афективний компонент включає подолання внутрішніх перешкод, пов'язаних з емоційно-чуттєвою сферою, подолання стресових реакцій, негативних переживань і тривоги. Здатність подолати негативні емоції, а саме емоційний самоконтроль, дозволяє не лише уникнути емоційної жорсткості, а й адекватно виражати свої почуття в процесі діяльності відповідно до ситуації (як зовнішньої, так і внутрішньої) [5].

Самоконтроль в спілкуванні – це вміння людини керувати своєю поведінкою і, отже, впливати на враження, що складаються про неї в інших людей. Особи з високим рівнем вміють ефективно контролювати враження, яке вони справляють на інших. Натомість люди, які більше дотримуються внутрішніх установок, характеризуються менш вираженим самоконтролем в спілкуванні [5].

Здатність до самоконтролю часто варіюється від людини до людини, що вважається рисою особистості та визначається здатністю адаптувати свою поведінку до соціальних ситуацій. Люди, зацікавлені у виразній самопрезентації, зазвичай уважно слідкують за своєю аудиторією, щоб забезпечити доречний або бажаний публічний виступ. Самоспостереження можна використовувати для

того, щоб зрозуміти, як окремі люди та групи реагують на виступ. Деякі люди поведуться спонтанно (низький рівень самоконтролю), тоді як інші навмисно відстежують і свідомо коригують свою поведінку (високий рівень самоконтролю).

М. Снайдер запропонував ідею, що різноманітність індивідуальних характеристик пояснюється різними рівнями самоконтролю в спілкуванні і намалював портрети людей з високим та низьким рівнем цієї якості. За словами М. Снайдера, рівень самоконтролю залежить від джерел інформації, якими люди керують своєю поведінкою. Люди з високим рівнем спираються на інформацію про те, що вважається адекватною у конкретній ситуації, тоді як ті, у кого рівень низький, враховують власні внутрішні стани, установки та схильності [6].

Люди з високим рівнем самоконтролю в спілкуванні мають різні способи реагування у соціальних ситуаціях. Вони можуть: 1) точно виражати свої реальні емоції через експресивну поведінку; 2) точно виражати штучно створений емоційний стан, який може відрізнитися від їхнього справжнього емоційного досвіду; 3) приховувати свої справжні емоції і ставати безвиразними; 4) приховувати свої справжні емоції і виглядати так, ніби вони переживають інші; 5) виглядати так, ніби вони переживають певні емоції, коли насправді вони нічого не відчують, оскільки байдужість є неприйнятною в соціальних взаємодіях. Вибираючи реакцію, люди з високим рівнем самоконтролем керуються різними факторами, включаючи експресивну поведінку інших людей у цій ситуації.

Люди з високим рівнем самоконтролю уважно реагують на емоційні та поведінкові сигнали інших у ситуаціях, коли вони не впевнені, як вчинити. Їхня поведінка залежить від конкретних обставин. Такі люди можуть виявляти неузгодженість між своїм виразом обличчя та тоном голосу, що відображає різні емоційні стани. Вони частіше проявляють свої справжні емоції тільки у ситуаціях, де має місце мінімальний емоційний вплив ззовні. Взагалі, такі люди завжди враховують соціальний контекст своєї поведінки, беруть до уваги емоційну експресію оточуючих та використовують її як орієнтир для власного

виразу. Вони ефективно керують своєю поведінкою і легко створюють відповідне враження на інших. Виявлено, що люди з високим самоконтролем в спілкуванні більш схильні приєднуватися до соціальних ситуацій, коли вимоги до поведінки є чіткими. Наприклад, вони обирають ситуації, де необхідно виявити товариськість у конкретній формі, а не загалом. У той же час, люди з низьким рівнем не роблять розрізнення між цими двома типами ситуацій. Їхня готовність приєднатися залежить від того, як відповідає ситуація їхнім особистісним рисам: наприклад, екстраверти можуть обирати обидві ситуації, тоді як інтроверти відмовляться від обох.

Особи з низьким рівнем соціального самоконтролю не відчують такої стурбованості щодо відповідності своєї поведінки та емоційного вираження соціальним нормам, і вони не приділяють уваги дрібницям у поведінці оточуючих. Це не означає, що вони менш емоційно виразні. Просто їхня поведінка та емоції більше залежать від їх внутрішнього стану, а не від вимог ситуації. Це призводить до більшої стабільності поведінки у різних ситуаціях та більшої узгодженості у вираженні емоцій через різні канали. У цілому, можна сказати, що особи з низьким рівнем соціального самоконтролю не володіють розвинутими навичками контролю та управління своєю поведінкою.

Таким чином самоконтроль в спілкуванні означає здатність людини керувати своєю поведінкою та вираженням емоцій у соціальних ситуаціях. Людина, бажаючи справляти враження на інших та адаптуватися до соціальних умов, використовує різні способи комунікації – як вербальні, так і невербальні. Якість та ефективність цих засобів виразності може варіюватися залежно від рівня самоконтролю.

Люди, які вміло володіють навичками самоконтролю, зазвичай досягають успіху в своїй професійній діяльності. Вони здатні ефективно управляти своїм часом та завданнями, враховуючи можливі наслідки кожного свого кроку. Високий рівень самоконтролю допомагає подолати відкладання справ на потім, встановлювати ефективний графік роботи та відпочинку, що впливає на загальне психічне та фізичне благополуччя людини. Сфера взаємовідносин між людьми

дуже потребує вміння керувати собою. Особистості з високим рівнем самоконтролю мають більші шанси на побудову згуртованих та спокійних відносин з іншими. Це пояснюється тим, що високий рівень самоконтролю допомагає уникати конфліктів, управляти емоціями та реакціями, знаходити конструктивні рішення при суперечках та вміло впливати на розвиток комунікації.

Список використаних джерел:

1. Балашов Е. М. Метакогнітивний моніторинг саморегульованого навчання студентів : дис. докт. психолог. наук : 19.00.07. Острог, 2020. 504 с.
2. Оніпко З. С. До проблеми визначення сутності самоконтролю особистості. *Габітус*. 2022. С. 133–137.
3. Терещенко К. Комунікативний самоконтроль як чинник забезпечення психологічного здоров'я освітнього персоналу. *Організаційна психологія. економічна психологія*. 2022. 2(26). Р. 115–120.
4. Baumeister, R. F., Tice, D. M., & Vohs, K. D. The strength model of self-regulation: Conclusions from the second decade of willpower research. *Perspectives on Psychological Science*. 2018. 13(2). Р. 141–145.
5. Kuhl J., Fuhrman A. Decomposing self-regulation and self-control: The Volitional Components Inventory. *Motivation and self-regulation across the life span*. New York, 1998. Р. 15–49.
6. Snyder, M. Self-monitoring of expressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1974. 30(4). Р. 526–537.

Ольга Шаповал,

магістрантка Сумського державного університету

ОСОБЛИВОСТІ АСЕРТИВНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ З РІЗНИМИ ПРОЯВАМИ АГРЕСИВНОСТІ ТА ВОРОЖОСТІ

Реальність нашого сьогодення така, що Україна знаходиться в стані війни. Даний факт вносить свої динамічні зміни в соціальне та професійне життя науково-педагогічних працівників. Вони стосуються всіх сфер життєдіяльності, суспільної свідомості, підходів до освіти, та часто мають травматичний характер, окрім того, вимагають швидкої адаптації у соціально сприятливій формі.

Наша робота присвячена визначенню теоретичних засад вивчення асертивності науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти з різними проявами агресивності та ворожості. Тому основними завданням нашого дослідження будуть визначення понять асертивності, ворожості та агресивності, та аналіз основних рис діяльності науково-педагогічних працівників.

Професійна діяльність науково-педагогічного працівника вимагає наявності певних соціально-психологічних рис і властивостей його характеру, таких як:

1. Загальногромадянські риси: широкий світогляд; принциповість і стійкість переконань; громадська активність і цілеспрямованість; патріотизм; гуманізм, високий рівень свідомості; оптимізм; любов до праці.

2. Морально-педагогічні якості: висока моральна зрілість; справедливість та об'єктивність; високий рівень загальної культури; високий рівень моральних стосунків з людьми; акуратність й охайність; чесність; дисциплінованість, вимогливість; уміння спілкуватися з людьми.

3. Педагогічні якості: педагогічна спостережливість; педагогічна уява; педагогічний такт; педагогічна інтуїція; володіння педагогічною технікою; професійна працездатність.

4. Соціально-перцептивні якості: високий рівень соціального сприйняття й спостереження дійсності; активна інтелектуальна діяльність; швидкість орієнтації у педагогічних ситуаціях; висока культура мовлення; володіння мімікою, тоном голосу, рухами, жестами.

5. Індивідуально-психологічні особливості: висока пізнавальна зацікавленість, любов до дітей й потреба працювати з ними ;твердість характеру, витримка й самовладання.

6. Психолого-педагогічні здібності: адекватність сприйняття дитини й уважність до неї; прогнозування шляхів формування особистості школяра; здатність передбачати можливі результати; виховний вплив на колектив й особистість [2].

Аналіз досліджень проблеми особистості показує, що всі основні риси особистості тісно пов'язані між собою, але провідна роль належить світогляду й спрямованості особистості, її мотивам, що визначають поведінку й діяльність людини – це дозволяє серед рис і характеристик учителя-вихователя визнати провідними соціально-моральну, професійно-педагогічну й пізнавальну спрямованість [1].

Одним з важливих факторів внутрішньої рівноваги науково-педагогічних працівників в складних життєвих ситуаціях, є відчуття суб'єктивного благополуччя, одним з компонентів якого є загальний рівень задоволеності життям, здатність регулювати свою поведінку, відстоювати свої права в неоднозначних ситуаціях, тобто асертивність. Даний феномен відіграє велику роль у взаємодії з оточуючими, дозволяє швидше адаптуватись сьогоденної реальності, а отже більш швидко відновити відчуття рівноваги, що робить поведінку людини більш лабільною та дивергентною [3].

Основними характеристиками асертивності вважають: конструктивність, рішучість, впевненість, відповідальність, цілеспрямованість, самостійність, дієздатність, наполегливість, ініціативність, амбіційність, працездатність, емпатія, рефлексія.

Всі ці характеристики можуть бути нівельовані проявами ворожості та

агресивності які в більшій чи меншій степені проявляються під час військової агресії.

Агресивність – ситуативний стан, який характеризується афективними спалахами гніву чи злоби та імпульсивними проявами поведінки, спрямованими на об'єкт фрустрації, що став причиною конфлікту [4].

У даному випадку людина відкрито демонструє вороже ставлення, прагне створити ситуацію конфлікту, намагається завдати шкоди іншим. Ознаками агресії є підвищений тон, образливі слова, погрози та спроби перейти від розмов до дій.

Ворожість – комплекс афектів, що включає такі емоції: гнів, огиду та відразу. Ворожість може бути визначена як основа для агресії, проте, не завжди приводить до небажаної зовнішньої поведінки, ворожість не обов'язково веде до агресії.

Високий рівень ворожості описано як схильність людини приписувати іншим об'єктам і явищам негативні риси, тобто наявна упередженість сприйняття нових об'єктів. У цьому процесі суттєву роль відіграють такі характеристики, як: агресивність, недовіра, підозрілість, негативізм, недоброзичливість тощо [4].

Отже, асертивність – здатність людини відстоювати свою точку зору, не порушуючи моральних прав іншої людини. Це здатність оптимально реагувати на критику та вміння рішуче говорити собі та іншим «ні», якщо цього вимагають обставини. Асертивність дозволяє зробити свою поведінку гнучкою та дивергентною. Саме це дозволяє припустити що науково-педагогічні працівники з низьким рівнем ворожості та агресивності мають вищий рівень асертивності.

Список використаних джерел:

1. Навчальний процес у вищій педагогічній школі. Київ, 2001. 337 с.
2. Вітченко А. Проектування професіограми викладача вищої школи для системи неперервної педагогічної освіти : збір. наук. праць Військового

інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2017. С. 174–180.

3. Подоляк Н. М. Індивідуально-психологічні особливості асертивності особистості : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2014. 200 с.

4. Лісовенко А.Ф., Долінська Л.В. Специфіка ворожості й агресивності осіб, схильних до переживання заздрощів за різним типом *Юридична психологія*. 2020. №1. С. 26. DOI:10.33270/03202601.31.

Науковий керівник – Теслик Н. М., кандидат психологічних наук, доцент, старший викладач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету.

Сергій Ніколаєнко,

канд. психолог. наук

доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій

Сумського державного університету

Поліна Нагорна,

студентка Сумського державного університету

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОКРАСТИНАЦІЇ ТА ЧАСОВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ

Актуальність теми. Прокрастинація має негативний ефект на навчання, прийняття рішень чи виконання побутових справ. Також вона погіршує психологічний стан особистості. Прокрастинатор може відчувати стрес, психологічну напругу, відчуття провини за невиконану задачу, також він може втрачати віру в себе та свої власні сили, що значно погіршує якість життя. У висновку прокрастинація може призвести до зниження самооцінки особистості, що має великий вплив на усі сфери існування.

Даною проблемою займалися такі науковці, як М. Бернштейн, Дж. Феррарі, Л. Соломон, Е. Ротблум, П. Рінгенбах, К. Мей, М. Дворник та ін.

Часова перспектива пов'язана з теперішнім, майбутнім та минулим. Наш досвід і наші уявлення про майбутнє, відчуття та проблеми в теперішньому – все це має вплив на нашу особистість і на побудову планів та життя.

Актуальність нашого дослідження обумовлюється тим, що дані конструкти мають значний вплив на життя особистості й можуть посприяти на неї в будь-якому віці та будь-якій сфері життя. Тому важливо знати сутнісні характеристики часової перспективи та прокрастинації.

Метою дослідження є визначення сутнісних характеристик прокрастинації та часової перспективи.

Основні результати та висновки дослідження, їх цінність. Слово «прокрастинація» з латинської мови перекладається, як «відкладати, відтягувати», тобто «відкласти справу на потім» [1]. К. Лей вважав, що прокрастинація – це ірраціональне відкладання людиною того, що необхідно зробити. При цьому особистість розуміє важливість поставленого перед нею завдання, але все одно фокусується на інших справах [2]. Дж. Фераррі та М. Бернштейн трактують поняття прокрастинації як уникання напруженості та поспіху. Як процес відкладання дій без певної на то причини, який призводить до стану суб'єктивного дискомфорту, прокрастинацію позначають Л. Соломон та Е. Ротблум [3].

Можна відмітити, що підхід до розуміння досліджуваного конструкту серед науковців є доволі різним. Окрім того, проблема прокрастинації не є новою. Це обумовлено тим, що прокрастинація почала досліджуватися іноземними науковцями не так давно, а до вітчизняних науковців цікавість до дослідження даного аспекту дійшла значно пізніше.

Авторами першої класифікації видів прокрастинації стали Н. Мілграм у співавторстві з Дж. Баторі та Д. Моурером. Вони виділили п'ять різновидів прокрастинації:

- 1) невротична прокрастинація. В цьому виді прокрастинації відкладаються рішення важливі для життя;

- 2) компульсивна прокрастинація. Вона може бути поведінковою та побутовою;
- 3) побутова прокрастинація. В цьому виді відкладаються регулярні, повсякденні завдання та справи;
- 4) прокрастинація прийняття рішень;
- 5) академічна прокрастинація – відкладання навчальних завдань [4].

Н. Мілграм разом з Р. Тенне згодом вдосконалив цю класифікацію і виділив два типи: прокрастинація виконання завдань; прокрастинація прийняття рішень [5].

Вчені поділяють прокрастинацію на два типи. Активна, функціональна, або ж адаптивна прокрастинація, тобто така, що має позитивний вплив. Для другого типу зволікання вчені застосовують терміни пасивна, дисфункціональна, дезадаптивна. Воно означає свідоме відкладання завдань з наданням переваги суб'єктивно більш важливому [6].

Дослідивши характеристики прокрастинації, ми можемо зробити висновок, що визначення цього феномену різняться, але вчені виділили види прокрастинації та визначили, що наслідки даного явища можуть бути як позитивними, так і негативними.

Переходимо до дослідження часової перспективи. Час досліджується в різних напрямках, але з точки зору психології час цікавить науковців у зв'язку із суб'єктивним його сприйняттям особистістю. Час складається з «теперішнього», «минулого» та «майбутнього». Зв'язок між цими складовими встановив К. Левін. Він наголошував на тому, що при сприйнятті особистістю теперішнього, воно неминуче пов'язується з бажаннями та очікуваннями про майбутнє та тим досвідом, що було пережито людиною в минулому. Це він і назвав часовою перспективою [7].

В. Ленс зі співавторами проводили дослідження, результати якого показали значущість минулого, як найголовнішої частини життя для деяких людей. Такі опитувані визначали себе в контексті того, що вони встигли зробити в минулому, визначали головним те, ким вони були раніше. Інша частина людей

орієнтувалися на майбутнє, тобто на цілі, що в ньому поставлені, та події, що там відбудуться. Третя ж частина досліджених спрямовували увагу на теперішній час, в той час як дві інші складові часу не займали таку велику частину [8]. Під час проведення дослідження доміантних часових орієнтацій було виявлено те, що навіть якщо особистість орієнтується на теперішній час, то це не означає повне занурення людини лише в той момент, що є поточним, також особистість проявляє увагу і до минулого, і до теперішнього, але не так інтенсивно [9].

Згідно з великим дослідженням Ф. Зімбардо та Дж. Бойда виділяють такі типи часової орієнтації:

- минулий позитивний – тепле, сентиментальне ставлення до подій, що відбулися в минулому;
- минулий негативний – негативний погляд на минуле. Він передбачає травму та біль, пов'язані з подіями минулого. Негативне ставлення може бути обумовлене наявністю фактичного досвіду травматичних подій.
- теперішній гедоністичний – ризикований, гедоністичний погляд на теперішнє. Особистість з цим типом орієнтована на поточне задоволення;
- теперішній фаталістичний – безпорадне та безнадійне ставлення до життя та того, що буде відбуватися в майбутньому;
- майбутнє – загальна орієнтація на події майбутнього. В поведінці доміантними є прагнення до цілей та нагород, що будуть в майбутньому [10].

Список використаних джерел:

1. Бурка Дж. Б., Юен Л. М. Прокрастинація. Чому ви вдаєтеся до неї і що можна зробити із цим вже сьогодні : науково-попул. вид. / пер. з англ. Крапка К. Львів : Вид-во Старого Лева, 2019. 396 с.
2. Рудеменко Ю. Прокрастинація: співвідношення її структурних показників та наслідків для особистості. *Вісник Львівського університету. Серія*

психологічні науки. 2022. No. 13. P. 137–142.

DOI: <https://doi.org/10.30970/PS.2022.13.17>

3. Муханова І.Ф., Величко О.І. Залежність прокрастинації від когнітивного стилю полезалежності/полenezалежності. *Актуальні проблеми психології*. 2012. Т. 7, № 29. С. 304–312.

URL: http://ecopsy.com.ua/data/zbirki/2012_29/sb29_30.pdf

4. Milgram N., Batori G., Mowrer D. Correlates of academic procrastination. *Journal of School Psychology*. 1993. Vol. 31. P. 487–500.

5. Milgram N., Tenne R. Personality correlates of decisional and task avoidant procrastination. *European Journal of Personality*. 2000. Vol. 14. P. 141–156. DOI: [https://psycnet.apa.org/doi/10.1002/\(SICI\)1099-0984\(200003/04\)14:2%3C141::AID-PER369%3E3.0.CO;2-V](https://psycnet.apa.org/doi/10.1002/(SICI)1099-0984(200003/04)14:2%3C141::AID-PER369%3E3.0.CO;2-V)

0984(200003/04)14:2%3C141::AID-PER369%3E3.0.CO;2-V

6. Журавльова О. В. Сутність феномену прокрастинації: функціональний і дисфункційний аспект. *Проблеми особистості та загальної психології*. 2019. Т. 1. № 8. С. 18–21. DOI: <https://doi.org/10.25264/2415-7384-2019-8-18-21>

7. Шиліна А. Часова перспектива в розвитку особистості стаття. *Бочаровські читання*. 2016. С. 286–288.

URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f9fd42ec-eb09-4a89-9ad3-72465c95c87b/content>

8. Бакаленко О.А. Теоретичні підходи до вивчення часової перспективи особистості. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна.. Серія «Теорія культури і філософія науки»*. 2017. № 57. С. 76–81.

URL: https://www.researchgate.net/publication/339886013_Teoreticni_pidhodi_do_vivcenna_casovoi_perspektivi_osobistosti

9. Панок В.Г., Рудь Г.В. Психологія життєвого шляху особистості : монографія. Київ : Ніка-Центр, 2006. 280 с.

10. Zimbardo G.P., Boyd J.N. Putting Time in Perspective: A Valid, Reliable Individual-Differences Metric. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1992. Vol. 77. no. 6. P. 1271–1288. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.77.6.1271>

Дар'я Данілова,

викладач-стажист кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету

Анастасія Яцун,

студентка Сумського державного університету

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТРИВОЖНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ФРУСТРОВАНOSTІ В ЮНАКІВ

Актуальність теми. На сьогоднішній день тривожність є значимою проблемою у розділі психологічних досліджень. Дослідження цього феномену стає все більш актуальним через різноманітні чинники, такі як: війни, глобальні кризи, економічна нестабільність, соціальні проблеми, а також стресові ситуації в навчальному та робочому середовищах. Вплив цих факторів на психіку людини призводить до зростання рівня тривожності, саме тому дуже важливо досліджувати та приймати заходи з профілактики та запобіганню цьому. Особливо є необхідним працювати з тривожністю в юнацькому віці, оскільки в цей період люди визначаються з подальшою кар'єрою, заводять нові знайомства, починають перші серйозні стосунки та загалом починають облаштовувати своє життя.

Феномен тривожності вивчали такі вчені, як: Ч. Спілбергер, М. Кордуел, Ю. Ханін, А. Адлер, З. Фрейд, Н. Левітов, М. Кордуел, К. Хорні, та інші.

Незважаючи на велику кількість досліджень тривожності, зв'язок рівня тривожності та соціальної фрустрованості серед людей юнацького віку не є достатньо вивченим, що і зумовило вибір теми нашого дослідження.

Метою дослідження є визначити взаємозв'язок тривожності та соціальної фрустрованості в юнаків.

Згідно мети були висунуті наступні **завдання** дослідження:

1. Визначити теоретичні засади вивчення тривожності.
2. З'ясувати сутнісні характеристики соціальної фрустрованості.
3. Провести емпіричне дослідження тривожності та соціальної фрустрованості в юнаків.

Основні результати та висновки дослідження, їх цінність. У своїй теорії науковець Ч. Спілбергер розрізняє тривогу як стан (тимчасове переживання) і тривожність як властивість особистості [2]. Отже, тривога – це епізодичний стан, хвилювання у відповідь на наявну ситуацію, а тривожність – схильність до переживання такого стану, стійка властивість особистості.

За концепцією Ч. Спілбергера тривожність поділяється на ситуативну та особистісну, про що говорять С. Томчук та М. Томчук, посилаючись на даного науковця. Ситуативна тривожність – це стан тривоги, який породжується соціально-психологічними ситуаціями, які викликають занепокоєння у індивіда. Ситуативна тривожність може відігравати як негативну, так і позитивну роль для індивіда. Особистісна тривожність – це якість, диспозиція якої дає уявлення про індивідуальні відмінності особистості в діях на різні стресори [4].

Також виділяють такі два рівні тривожності: низький і високий. Низький рівень є потрібним задля можливості пристосуватися до середовища, в той час як високий рівень викликає дискомфорт індивіда в оточуючому його соціумі.

Незважаючи на різну концепцію когнітивної та гуманістичної психотерапії щодо питання про джерело тривожності, думки послідовників цих напрямів щодо виникнення тривожності є схожими – тривожність виникає під час зіткнення з новим досвідом, який не сходиться з попередніми уявленнями індивіда. Також, причини особистісної тривожності можуть бути на соціальному, психологічному та психофізіологічному рівнях [4].

Отже, проаналізувавши літературні джерела ми з'ясували на які види поділяється тривожність, як вона формується та які причини тривожності. Для якісної обробки даних тепер розглянемо явище соціальної фрустрованості.

Л. Вассерман, автор методики діагностики рівня соціальної фрустрованості, розглядає соціальну фрустрованість як наслідок відсутності можливості реалізації людиною своїх соціальних потреб. Важливість цих потреб є різною для кожного в залежності від індивідуальних цілей та цінностей індивіда, його здібностей та отриманого досвіду подолання кризових ситуацій [3]. Таким чином, соціальна

фрустрованість має особистісний характер та є наслідком соціальної ситуації, в яку потрапила людина.

Існує декілька психологічних підходів до вивчення фрустрації. Представники персоніфікованого підходу розглядають фрустрацію як стан, в якому знаходиться індивід, який зумовлений відсутністю можливості задовольнити певні потреби та бажання. Феноменологічний підхід розглядає фрустрацію як психологічне явище, стан, який особистість сприймає як відчуття, яке неможливо подолати в даний момент. Представники детермінантно-особистісного підходу пояснюють фрустрацію як чинник руйнування сподівань, які суб'єкт покладає на певні обставини, втрату мотиву до досягнення мети [1].

Стан фрустрації поділяється на такі форми поведінки: екстрапунітивна, інтрапунітивна та імпунітивна [5]. Для нашої роботи становить інтерес інтрапунітивна форма реагування, оскільки ця форма передбачає підвищення рівня тривожності і відсутність діяльності з боку індивіда для зміни поточної ситуації. Можемо припустити, що якщо людина має схильність до фрустрації та її переважаючою формою реагування на фрустраційні ситуації є інтрапунітивна форма, в людини також розвиватиметься відчуття тривожності.

Через соціальну фрустрованість може проявлятися соціальна напруженість. Одним із наслідків соціальної напруженості є підвищений рівень ситуативної та особистісної тривожності. А отже, фрустрованість та тривожність можуть бути пов'язаними. Якщо соціальна фрустрованість підвищена, то підвищується і рівень тривожності.

Аналіз літературних джерел дозволяє зробити висновок, що дослідження тривожності та соціальної фрустрованості, не зважаючи на наявні напрацювання з цих тем, є актуальними, оскільки дослідження взаємозв'язку цих двох явищ все ще є недостатньо дослідженим.

Опитування проводилось у онлайн форматі на базі Сумського державного університету в 2023 році. В дослідженні взяли участь 57 студентів та студенток у віці від 17 до 24 років.

Для визначення рівня тривожності нами була використана методика

«Шкала оцінки рівня реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності» Ч. Спілбергера в адаптації Ю. Ханіна. Із метою діагностики рівня соціальної фрустрованості була використана методика «Діагностика рівня соціальної фрустрації» Л. Вассермана в адаптації В. Бойка.

Таблиця 1. Кореляційний взаємозв'язок між тривожністю та соціальною фрустрованістю юнаків

	Ситуативна тривожність	Особистісна тривожність	Соціальна фрустрованість
Ситуативна тривожність	1		
Особистісна тривожність	0,87	1	
Соціальна фрустрованість	0,56	0,66	1

Розглянемо дані отримані за допомогою аналізу кореляційного взаємозв'язку між тривожністю та соціальною фрустрованістю юнаків (Таблиця 1). Кореляція ситуативної тривожності та особистісної тривожності становить 0,87, що є близьким значенням до 1, отже це значення є позитивним. Це говорить про сильний позитивний зв'язок між ситуативною та особистісною тривожністю. Наступним значенням є коефіцієнт кореляції ситуативної тривожності та соціальної фрустрованості, який дорівнює 0,56. Це значення менше за попереднє, проте воно позитивне, що говорить про те, що існує позитивний лінійний зв'язок між ситуативною тривожністю та соціальною фрустрованістю. Коефіцієнт кореляції особистісної тривожності та соціальної фрустрованості теж позитивний та дорівнює 0,66. Це також свідчить про існування взаємозв'язку між згаданими вище двома факторами.

Отже, усі кореляційні зв'язки говорять про те, що взаємозв'язок між рівнем тривожності та рівнем фрустрованості наявний, а також, якщо рівень тривожності буде зростати, то рівень фрустрації теж підвищуватиметься, хоча ступінь цього зв'язку може варіюватися. Також ситуативна та особистісна тривожність є пов'язаними.

Список використаних джерел:

1. Вовк М. Особливості переживання фрустраційних ситуацій юнацького віку. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2013. № 19. С. 118–124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2013_19_19
2. Галієва О. Диференціація понять "тривога" та "тривожність". *Психологія та соціальна робота*. 2019. Т. 24. № 1(49). С. 32–48. URL: [https://doi.org/10.18524/2707-0409.2019.1\(49\).185763](https://doi.org/10.18524/2707-0409.2019.1(49).185763) .
3. Стеценко А. Методологічні засади дослідження переживання студентами ситуацій фрустрації. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. № 4. С. 129–133. URL: <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/147>
4. Томчук С., Томчук С. Психологія тривоги, страху та агресії особистості в освітньому процесі : монографія. Вінниця : КВНЗ «ВАНО», 2018. 200 с. URL: https://umo.edu.ua/images/content/depozitar/monografii/Monografija_Tomczuk.pdf .
5. Харченко С. Вплив соціального інтелекту на особливості поведінки курсантів ЗВО зі специфічними умовами навчання в ситуаціях фрустрації і стресу. *Право і безпека*. 2019. Т. 1. № 72. С. 111–116.

Анна Гунбіна,

викладач-стажист кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету

Анастасія Карпук,

студентка Сумського державного університету

ДЕЗАДАПТИВНА МРІЙЛИВІСТЬ У СТУДЕНТІВ ЗІ СХИЛЬНІСТЮ ДО СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА СУЇЦИДАЛЬНИХ ДУМОК

Актуальність теми. Спрощено ми можемо назвати дезадаптивну мрійливість формою ескапізму, при якій людина витрачає ресурси і час на усамітнення зі своїми мріями, в яких вона – успішна і щаслива, що стає для

мрійника своєрідною формою саморегуляції. Найголовнішою проблемою є те, що з часом дезадаптивна мрійливість стає радше дистресом, сприяючи особистісному відстороненню аж до нехтування зобов'язаннями і потребами. Суїцидальність же визначається як деструктивний спосіб виходу із кризи, радикальний ескапізм.

Феномен дезадаптивної мрійливості постав як проблема нещодавно завдяки Е. Сомеру та його напрацюванням сумісно з Л. Сомер, Н. Соффер-Дудек, Д. Джопп та іншими науковцями.

Гіпотеза нашого дослідження була поставлена так: люди, у яких переважають суїцидальна поведінка та суїцидальні думки, частіше схильні до дезадаптивної мрійливості, ніж люди, для яких суїцидальні поведінка та суїцидальні думки не притаманні.

Аналіз досліджень і публікацій. Явищу дезадаптивної мрійливості Е. Сомер дав таке визначення: *«широка фантазійна діяльність, яка замінює людську взаємодію та/або заважає академічному, міжособистісному чи професійному функціонуванню»* [1].

Опубліковані Е. Сомером, Л. Сомер і Д. Джопп [2] феноменологічні дані вказують на низку ознак, що характеризують дезадаптивну мрійливість:

- потрібна приватність, щоб займатися цією розумовою діяльністю;
- потреба відтворювати стереотипні рухи (наприклад, крокування), щоб викликати та підтримувати мрію;
- появі часто сприяє вплив музики, що викликає спогади;
- є способом боротися з наслідками несприятливого досвіду або постійних соціальних і емоційних труднощів, таких як сором і соціальна тривога;
- має тенденцію розвиватися як приємний і втішний досвід, але перетворюється на шкідливу психічну практику, яка споживає ресурси часу за рахунок фізичних і соціальних потреб або академічних і професійних зобов'язань;
- сценарії в дезадаптивних мріях фантастичні, можуть бути зосереджені від першої або третьої особи і часто переплітаються з психологічно

компенсаційними темами, що включають фантазійну емоційну підтримку, репрезентації ідеалізованих себе, які досягають компетентності та соціального визнання [3].

Результати дослідження Е. Сомера також продемонстрували, що люди з самовизначеною дезадаптивною мрійливістю мають значно вищі показники дефіциту уваги, obsесивно-компульсивних станів та симптомів дисоціації, ніж контрольна група [4]. Отже, ми можемо говорити про дезадаптивну мрійливість як розлад із коморбідністю.

Можна додати, що неофіційні та емпіричні дані свідчать про те, що люди, сильно схильні суїциду, можуть відчувати інтенсивні, яскраві та тривалі думки про свою смерть через самогубство. Суїцидальні люди часто повідомляють, що переживають щось на кшталт «мріяння» або фантазування, під час яких вони можуть дуже чітко бачити свою смерть від самогубства у своїй уяві, ніби вони дивляться чітке та яскраве відео своєї власної смерті від самогубства. Хоча розгляд насильницьких мрій як форми порушення регуляції емоцій може пояснити, чому суїцидальні особи мріють про смерть через самогубство, також можливо, що насильницькі мрії самі по собі є фактичними суїцидальними явищами, які підвищують у майбутньому суїцидальність і здатність до суїцидальної поведінки. Таким чином, мисленнєві репетиції та мрії про смерть можуть сприяти набутій здатності наносити смертельні самоушкодження, що, на думку Т. Джойнера, є необхідним передвісником серйозної суїцидальної поведінки [5]. М. Лінехан припускає, що суїцидальна поведінка є результатом порушення регуляції емоцій. Особи, схильні до суїциду, можуть відчувати настільки сильні негативні емоції щодо свого життя, що фантазії про насильницькі дії, такі як самогубство, можуть бути засобом посилення позитивного афекту. В цьому сенсі мріяння про смерть були б формою порушення регуляції емоцій, оскільки участь у цій стратегії регулювання емоцій може посилити позитивний афект, проте це відбуватиметься дезадаптивним та згубним чином [5].

Таким чином, аналіз досліджень, який так чи інакше посиляє нас на один і той самий пласт вчених, говорить про низьку вивченість теми і порівняно малу

теоретичну базу. Саме це зумовило значущість проведеного дослідження і цінність отриманих результатів.

Основні результати та висновки дослідження. Емпіричне дослідження було проведено на базі вищого навчального закладу Сумського державного університету в період з жовтня по листопад 2023 року. Опитування проводилось в онлайн форматі за допомогою гугл-форм. Загалом опитування пройшло 78 студенти закладу вищої освіти віком від 16 до 25 років.

Для оцінки рівня дезадаптивної мрійливості ми використали опитувальник Елі Сомера «**The 16-item Maladaptive Daydreaming Scale (MDS-16)**»; для оцінки схильності до суїцидальних думок і суїцидальної поведінки – методики **Шкала для оцінки суїцидального мислення А. Бека** і **Методика визначення схильності до суїцидальної поведінки М. Горської**.

Згідно отриманих результатів за методиками, було встановлені рівні дезадаптивної мрійливості: низький рівень у 51,3% опитаних, високий – у 48,7%; суїцидальної поведінки: низький рівень у 21% опитаних, середній – у 26%, високий – у 54% респондентів; суїцидальних думок: низький рівень – 21%, середній – 26%, високий – 54% опитаних.

Таблиця 1.

	ШТ	ШФ	ША	ШР	ССП	ОСМ	ДМ
ШТ	1						
ШФ	0,65*	1					
ША	0,32*	0,14	1				
ШР	0,42*	0,37*	0,28	1			
ССП	0,83*	0,77*	0,60*	0,70*	1		
ОСМ	0,07	0,28	-0,08	-0,12	0,06	1	
ДМ	0,31*	0,31*	-0,04	0,03	0,21	0,34*	1

Примітка 1: ШТ – Шкала тривожності; ШФ – Шкала фрустрації; ША – Шкала агресії; ШР – Шкала ригідності; ССП – Схильність до суїцидальної поведінки; ОСМ – Оцінка суїцидального мислення; ДМ – Дезадаптивна мрійливість.

Примітка 2: * $p \leq 0,01$

Дані представленої нами у Таблиці 1 демонструють позитивні кореляційні зв'язки між дезадаптивною мрійливістю зі шкалами тривожності і

фрустрації за методикою М. Горської, але кореляційних зв'язків не було знайдено зі шкалами агресії та ригідності, а також з загальною схильністю до суїцидальної поведінки. Також за результатами проведеного кореляційного аналізу можна говорити про позитивну кореляцію між дезадаптивною мрійливістю і суїцидальним мисленням за методикою А. Бека.

Отже, в результаті аналізу отриманих нами результатів, можна зробити висновок, що дезадаптивна мрійливість пов'язана з суїцидальним мисленням, але має слабкий зв'язок з суїцидальною поведінкою як комплексним явищем та корелює лише із окремими її показниками. Таким чином, наше дослідження може бути використане для більш широких досліджень у майбутньому, які стосувались би зв'язку дезадаптивної мрійливості та суїцидальних думок і суїцидальної поведінки.

Список використаних джерел:

1. Somer E. Maladaptive Daydreaming: A Qualitative Inquiry. *Journal of Contemporary Psychotherapy*. Vol. 32. Nos. 2/3. Fall 2002. URL: <https://somer.co.il/articles/2002Malaptdaydr.contemp.psych.pdf>
2. Somer E. Maladaptive Daydreaming: Ontological Analysis, Treatment Rationale; a Pilot Case Report. *Frontiers in the Psychotherapy of Trauma and Dissociation*. 1(2):1–22. 2018. URL: https://www.researchgate.net/profile/Eli-Somer/publication/322152657_Maladaptive_Daydreaming_Ontological_Analysis_Treatment_Rationale_a_Pilot_Case_Report/links/5a487f71a6fdcce1971c8750/Maladaptive-Daydreaming-Ontological-Analysis-Treatment-Rationale-a-Pilot-Case-Report.pdf
3. Somer E., Regis M., Schimmenti A. Maladaptive daydreaming: Towards a nosological definition. *Annales Médico-psychologiques, revue psychiatrique*. Volume 177. Issue 9. November 2019. Pp. 865–874. URL: https://www.somer.co.il/images/MD/2019_MD-Nosology.pdf
4. Somer E. Parallel lives: A phenomenological study of the lived experience of maladaptive daydreaming. *Journal of Trauma & Dissociation*. 2016. VOL. 17. NO. 5. C. 561–576. URL:

https://www.researchgate.net/publication/304624969_Parallel_lives_A_phenomenological_study_of_the_lived_experience_of_maladaptive_daydreaming

5. Selby E. A., Anestis M. D., Joiner T. E. Daydreaming About Death. *Behavior Modification*. 2007. Vol. 31. no. 6. Pp. 867–879. URL: https://www.researchgate.net/publication/5913451_Daydreaming_About_Death

Тетяна Іванова,

канд. психол. наук

доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету

Юлія Шалатанова,

студентка Сумського державного університету

АГРЕСІЯ ЯК СКЛАДОВИЙ КОМПОНЕНТ СТАНУ СИТУАЦІЙНОЇ ДИСФОРІЇ

Дисфорія представляє собою складний багатокомпонентний процес, що потребує особі уваги у її вивченні. Однією з особливостей дисфорії є присутність у її структурі емоцій тривоги та агресії, що робить роботу з цим психологічним розладом особливо складною. При цьому, переважання у структурі компонентів агресії підсилює патологічні прояви дисфорії. Саме тому метою даної розвідки є аналіз агресії як складового компоненту стану дисфорії.

Перш за все варто зазначити, що саме поняття агресії може бути розглянуте як емоційний стан, з одного боку, та як прояв поведінки, з іншого. Наприклад, Р. Берон і Д. Річардсон розглядають агресію як модель поведінки, а не як емоцію, мотив чи установку. На їхню думку, термін «агресія» часто асоціюється з негативними емоціями, такими як гнів; мотивами, наприклад, бажанням образити чи нашкодити, а також негативними установками у вигляді расових або етнічних упереджень. Ці фактори, безумовно, впливають на поведінку, що може призвести до шкоди, проте їхня присутність не є обов'язковою умовою для подібних дій [3].

Агресія являє собою індивідуальну або колективну поведінку або дію, спрямовану на завдання фізичної або психічної шкоди чи навіть знищення іншої людини чи групи. Окрім цього, це може бути будь-яка форма поведінки, спрямована на образу чи завдання шкоди іншим, як живим істотам, так і не живим об'єктам, які не бажають такого ставлення. Агресія може виступати, як засіб досягнення важливої мети або підвищення власного статусу за рахунок самоствердження. Дане поняття об'єднує різноманітні за формою й результатами акти поведінки, від злих жартів та пліток до бандитизму і навіть убивств [2].

Дж. Доллард з співавт. вважають, що агресія визначається як намір завдати шкоди іншому через свої дії, як акт, цілеспрямованою реакцією якого є нанесення шкоди організму. Він вважає, що існують три фактори, які впливають на спонукання до агресії: 1) очікуване задоволення від досягнення мети; 2) сила перешкоди на шляху до мети; 3) кількість послідовних фрустрацій. Таким чином, чим більше суб'єкт очікує задоволення, чим сильніше перешкода та чим більше фрустрацій блокується, тим більший поштовх до агресивної поведінки. Дж. Доллард та його колеги також вважали, що вплив наступних фрустрацій може підсилювати агресивні реакції. Це означає, що вплив фруструючих подій може залишатися протягом певного часу [5].

А. Басс розробив детальну типологію агресивних дій, відповідно до якої будь-яку проявлену агресію можна класифікувати за допомогою трьох основних вимірів: фізична чи вербальна, активна чи пасивна, пряма чи непрямая. Кожна з цих шкал має два протилежні полюси. Комбінування цих шкал дозволяє отримати вісім різних варіантів агресивної поведінки [4].

О. Качмар висуває класифікацію трьох типів агресії: випадкової, інструментальної та ворожої. Випадкова агресія – це агресія, яка виникає без попереднього наміру або плану. Це може бути результатом емоційного стресу або непередбачуваних обставин. Інструментальна агресія – це агресія, що здійснюється з метою досягнення конкретних цілей або задоволення певних потреб. Це може включати в себе використання насильства або загроз, як засіб досягнення певних об'єктивів. Ворожа агресія – це агресія, яка спрямована проти

особи або групи осіб з наміром завдати шкоди, заподіяти збитки або викликати страх чи паніку. Це може бути виявом ворожнечі або ненависті [7].

Д. Зільман запропонував замінити термін «ворожа агресія» на «обумовлена подразником», а «інструментальна агресія» на «обумовлена спонуюю». Під «обумовленою подразником» агресією розуміється вжиття заходів, спрямованих на зменшення негативних наслідків або впливу неприємної ситуації. У випадку «обумовленої спонуюю» агресії застосовуються дії з метою отримання певної користі [8].

Важливо зауважити, що більшість дослідників вважають агресію негативним та деструктивним явищем. Однак варто відзначити, що агресія може мати і позитивну роль. Наприклад, деструктивний елемент людської активності є необхідним у спортивних, творчих та інших сферах діяльності.

У своєму дослідженні Ф. Фаузі та її колеги встановили, що відкрита агресія є найпоширенішим видом агресії серед осіб юнацького віку. Цей вид агресії характеризується явними і зовнішніми конфронтаційними діями, що проявляються фізично та вербально, наприклад, через бійки та крики [6].

Отже, стан агресії відомий своїм різноманітним проявам, які можуть виявлятися як симптом та прояв дисфорії. Її вияви можуть бути як відкритими, так і прихованими, вираженими в гніві, вербальних або фізичних проявах. У цьому контексті, важливо розуміти, що агресивна поведінка може бути спрямована на самого себе чи на інших.

Дисфоричний настрій часто виявляється через вияви агресії та ворожості. Дані вияви відображаються як зовнішні прояви внутрішнього конфлікту і психічного дискомфорту. Агресія, в контексті дисфорії, може виявлятися у формі злості, ворожості або фізичної агресії. Це може бути спрямовано як на себе, так і на оточуючих. Такі прояви можуть вказувати на внутрішній конфлікт та неспроможність справлятися з емоційним стресом.

Отже, в даному контексті агресія та дисфорія є двома з численних психологічних реакцій, які можуть виникати в особистості під час непередбачуваних кризових ситуацій.

Важливо проаналізувати різноманітні негативні психічні стани та концепти, що виникають внаслідок впливу екстремальних факторів, таких як стрес, фрустрація, криза і конфлікт. Дані явища характеризуються переважанням гострих або хронічних негативних емоційних переживань, таких як тривога, страх, депресія, агресія, дратівливість і дисфорія. Тобто, можна стверджувати, що існує взаємозв'язок між агресією та дисфорією через спільність виявів гострих або хронічних негативних емоційних переживань. Наприклад, особа, яка переживає дисфорію, може відчувати роздратованість і агресивність як реакцію на цей стан. Таким чином, обидва ці стани можуть виступати як взаємопідсилюючі чинники в контексті екстремальних психічних станів.

В українсько-англійському словнику психологічних термінів, складений Н. Гоцуляк, дисфорія розглядається як «стан зниженого настрою, який супроводжується відчуттями дратівливості, озлобленості, похмурості, підвищеної чутливості до дій оточуючих та схильності до спалахів агресії. Деякі випадки дисфорії можуть мати атипічні прояви, включаючи піднесений або збуджений настрій, що супроводжується дратівливістю, напруженістю та агресивністю» [1, 75].

Таким чином, можна сказати, що агресія може розглядатися як компонент дисфорії, як прояв внутрішнього конфлікту та психічного дискомфорту. Нами розглянуті психологічні дослідження, підтверджують, що вияви агресії часто супроводжують дисфоричний настрій, що може бути спрямований як на себе, так і на оточуючих. Відображенням цього є зовнішні прояви внутрішнього конфлікту та неспроможності справлятися з емоційним стресом, які характерні для дисфорії. Окрім цього, існує взаємозв'язок між агресією та дисфорією через спільність виявів гострих або хронічних негативних емоційних переживань. Тому, агресія може бути розглянута як складовий компонент дисфорії у контексті психічних станів особистості.

Список використаних джерел:

1. Гоцуляк Н. Є. Українсько-англійський словник психологічних термінів. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 317 с.
2. Слюсар В. М. Поняття «агресія» у предметному полі соціальної філософії в контексті дослідження проблем насилля. *Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: філософські науки*. 2014. (18). с. 68–79.
3. Anderson C., Bushman B. Human Aggression. *Annual Review of Psychology*. 2002. 53. 27–51. 10.1146/annurev.psych.53.100901.135231.
4. Buss A. H., Perry, M. The aggression questionnaire. *Journal of personality and social psychology*. 1992. 63(3). P. 452.
5. Dollard J., Miller N., Doob L., Mowrer O., Sears R. *Frustration and aggression*. Yale University Press. 1999. 212 p.
6. Fauzi F. A., Zulkefli N. A., Baharom A. Aggressive behavior in adolescent: The importance of biopsychosocial predictors among secondary school students. *Frontiers in Public Health*. 2023. V. 11. P. 143–156.
7. Kachmar O.V. Aggression as a representative practice of safety. The Word of Politics, Society, Geography. Collection of scientific works. Issue 1. 2016. P. 124–129
8. Zillmann D. Excitation transfer in communication-mediated aggressive behavior. *Journal of Experimental Social Psychology*. 7 (4). Pp. 419–434.

Тетяна Іванова,

канд. психол. наук

доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету

Анастасія Козій,

студентка Сумського державного університету

ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ СТРЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан є складним та непередбачуваним періодом у житті будь-якої країни, який супроводжується значною напругою, нестабільністю та загрозою для безпеки. Під час цього періоду люди відчують різноманітні емоційні реакції, що можуть варіювати від страху і тривоги до обурення та відчуття оборони. Нині Україна переживає не просто збройний конфлікт, а повномасштабну війну. Цей конфлікт призводить до страждань людей різних соціальних категорій. Збройний конфлікт, що відбувається в Україні з 24 лютого 2022 року, серйозно вплинув як на економічний і соціальний розвиток країни, так і негативно відобразився на житті та здоров'ї громадян. Наслідки цього конфлікту призвели до тривалої фізичної та психологічної шкоди, яка стосується як дорослих, так і дітей. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), близько 10% людей, які пережили події конфлікту, зазнають серйозних проблем із психічним здоров'ям у майбутньому, ще у 10% спостерігається зміна поведінки, яка ускладнює їхню адаптацію в суспільстві. Встановлено, що основними негативними психічними наслідками збройних конфліктів є тривога, депресія та психосоматичні проблеми, такі як безсоння та різноманітні болі.

Цивільне населення, що включає чоловіків, жінок, дітей та людей похилого віку, які не є частинами військових сил, у воєнний період є вразливою категорією населення. Переміщення мігрантів може викликати стрес та емоційні труднощі, що посилюються розривом з рідним середовищем та незнайомістю з новим оточенням. Психологічний дискомфорт може бути підсилено культурними,

мовними та соціальними бар'єрами, ускладнюючи інтеграцію в новому середовищі та впливаючи на фізичне та психічне здоров'я мігрантів.

Дослідження емоцій та стресу у мігрантів є актуальною проблемою в сучасному світі, оскільки міграційні процеси стають все більш розповсюдженими та складними. Метою даної розвідки був аналіз особливостей емоційного стану населення у період воєнного стану.

Дослідження С. Матліна присвячене вивченню стресових переживань, які виникають у мігрантів на різних етапах їхньої подорожі. Від початку міграційного процесу і до моменту прибуття в нову країну, мігранти зазнають значного психологічного напруження. Тривале очікування, страх перед депортацією, розлука з родиною, нестабільність, та невизначеність майбутнього можуть призвести до збільшення рівня стресу. Під час самої подорожі мігранти часто стикаються з різними викликами, такими як небезпека та незручності, які можуть загострювати їхні емоційні стани. У пунктах транзиту та призначення, де мігранти зазнають перевірок та іноді навіть дискримінації, стрес може бути особливо інтенсивним. Навіть після прибуття в нову країну, стресові фактори можуть залишатися активними. Відчуття втрати зв'язків, самотності, а також страх перед невизначеністю майбутнього можуть викликати психологічні труднощі. Деякі мігранти можуть долати труднощі і адаптуватися до нового середовища, але для інших стрес може залишатися проблемою навіть протягом багатьох років. З точки зору впливу мігрантів на профіль здоров'я країни-приймача, часто спостерігається, що мігранти прибувають з більшим рівнем здоров'я, ніж корінне населення. Однак з плином часу їхнє здоров'я може погіршитися. Цей «здоровий ефект мігрантів» пояснюється позитивним самовідбором мігрантів та дискримінацією приймаючими країнами. Проте цей ефект може бути відсутнім саме у біженців, які перебували в таборах для біженців або пройшли важку подорож до країни-призначення [6].

У 2009 році в Італії було проведено дослідження у рамках амбулаторної служби первинної медичної допомоги, яка належала Службі охорони здоров'я Карітас. Об'єктом обстеження стали мігранти першого покоління. В результаті

дослідження було виявлено, що потенційно травматичні події, постміграційні життєві труднощі, посттравматичний стресовий розлад та пов'язані з ними стани, такі як тривога, депресія та соматизація, виявилися поширеними серед мігрантів, які зверталися за медичною допомогою до закладів первинної медичної допомоги [1].

У дослідженнях, проведених у Колумбії та штаті Качин у М'янмі, виявлено значущий вплив внутрішнього переміщення на емоційний стан дітей та молоді. Зокрема, результати підкреслюють, що внутрішньо переміщені діти та підлітки мають вищий ризик розвитку тривоги та депресії у порівнянні з тими, хто не переживав переселення. У Колумбії, дослідницькі висновки наводять статистику, що тривожність і депресія серед підлітків-переселенців перевищують удвічі показники серед підлітків, які не мають досвіду переселення. Більше того, підлітки, які пережили внутрішнє переміщення, демонструють значно вищі показники спроб самогубства та посттравматичного стресового розладу в порівнянні з не переселеними ровесниками [5].

У штаті Качин у М'янмі, проведене дослідження вказує на те, що внутрішні переселенці, зокрема молодь, виявляють фізичні прояви психологічного стресу. Особливу увагу приділяють фізичним симптомам, спостереженим серед молодих дівчат, які переживають стрес внаслідок міграції. За результатами дослідження, дівчата можуть відчувати біль у животі, втрату апетиту та зниження здатності до концентрації, що є відображенням їхнього стану тривоги та депресії [4].

Цікавим є дослідженням, проведене П. Гуланд з співавт., яке спрямоване на вивчення психічного здоров'я та благополуччя українських біженців та внутрішньо переміщених осіб. Більшість учасників вибірки, які є мігрантами у Польщу та внутрішніми переселенцями до Львову, повідомили про дуже високий рівень тривоги, депресії, гніву та порушень сну. Додатково, результати кореляційного аналізу відзначили, що стан даних двох груп мігрантів позитивно корелює з тривалістю їхньої поїздки та кількістю днів, які вони провели у пункті для мігрантів, а також останнім контактом, який вони мали зі своїми близькими

[2]. У дослідженні, проведеному Ю. Ковач з співавт. порівнювалися способи, якими українські мігранти через війну, що оселилися у двох різних європейських країнах (Польща та Угорщина), адаптуються до нового соціокультурного середовища. У порівнянні враховувалися як страждання від симптомів посттравматичного стресу, так і соціальна підтримка. Результати дослідження свідчать, що українські мігранти, які мігрували в Польщу, відчують значно більше соціальної підтримки та проявляють сильніші інтеграційні настрої, ніж ті, що переїхали до Угорщини. Однак у значної частини мігрантів у обох країнах (приблизно 44%) був виявлений високий рівень посттравматичного стресу, спричинений міграційним процесом [3].

Отже, воєнний стан і міграційні процеси створюють виклики для безпеки та психічного здоров'я мігрантів та біженців. Обмеження конституційних прав і свобод під час воєнного стану можуть підсилювати стрес та емоційні труднощі. Біженці, зазвичай, шукають захист від переслідувань, тоді як мігранти можуть мігрувати з інших причин – політичні, економічні, соціокультурні чи особисті мотиви. Міграційні процеси часто викликають тривогу, депресію та інші психічні виклики серед переселенців, особливо серед дітей та молоді.

Список використаних джерел:

1. Aragona M., Pucci D., Mazzetti M., Maisano B., Geraci S. Traumatic events, post-migration living difficulties and post-traumatic symptoms in first generation immigrants: a primary care study. *Ann Ist Super Sanita*. 2013. 49(2). Pp. 169–75.
2. Hyland P., Vallières F., Shevlin M., Karatzias T., Ben-Ezra M., McElroy E., et al.. Psychological consequences of war in Ukraine: assessing changes in mental health among Ukrainian parents. *Psychol Med*. 2023. Pp. 1–3.
3. Kovács J., Csukonyi C., Kovács K.E., Liszka D., Walawender P. Integrative attitudes of Ukrainian war refugees in two neighboring European countries (Poland and Hungary) in connection with posttraumatic stress symptoms and social support. *Front Public Health*. 2023. V. 16. Pp. 11–22.

4. Lee C., Nguyen A., Russell T., Aules Y., Bolton P. Mental health and psychosocial problems among conflict-affected children in Kachin State, Myanmar: A qualitative study. *Conflict and Health*. 2018. 12. Pp. 10–28.
5. Marroquín Rivera A., Rincón Rodríguez C. J., Padilla-Muñoz A. *et al.* Mental health in adolescents displaced by the armed conflict: findings from the Colombian national mental health survey. *Child Adolesc Psychiatry Ment Health*. 2020. 14. P. 23.
6. Matlin S.A., Depoux A., Schütte, S. *et al.* Migrants' and refugees' health: towards an agenda of solutions. *Public Health*. 2018. Rev 39, 27.

